GERARD WALTER

MARAT

O curteni ai Revolu+iei Prcmceze
/

editura eminescu

ANI DE UCENICIE
(1763-1775)

JEAN PAUL MARA, zis Marat, s-a născut în ziua de 24 mai 1743, într-unul din domeniile regelui Prusiei, din tată sard și mamă elvețiană. Numele său este de origine semită. Trăsăturile figurii sale trădează tipul oriental foarte pronunțat.

Părăsește casa părintească la vârsta de 16 ani. Se duce mai întâi în Franța, unde rămâne cam șase ani (doi ani la Bordeaux și aproape patru la Paris). Trece apoi în Anglia, unde se stabilește pentru 11 ani. Când revine să se instaleze în Franța, la vârsta de 34 de ani, Marat se prezintă ca un străin și trece drept un celebru medic englez, care, solicitat de numeroși pacienți, a binevoit să se stabilească acolo. Mai târziu, în 1785, după o ședere neîntreruptă de nouă ani la Paris, ține să mai păstreze această calitate de străin și o pune în valoare cerând de la starostele negustorilor o scutire de impozite.

Timp de 20 de ani, Marat umblă să-și găsească o patrie, în 1774 este gata să se facă englez, în 1783 este dispus să devină spaniol; în 1785, într-o epocă dificilă din viața sa, își aduce aminte că este supus al lui Frederic al II-lea și face o încercare (de altfel neizbutită, ca și cele două de dinainte) pe lângă curtea regelui Prusiei.

De asemenea, el arată o totală indiferență față de ceea ce convenim să numim astăzi „cercul familiei". De cele două surori și de cei trei frați ai săi nu vorbește niciodată, în nici una din expunerile sau din scrisorile sale. Amintirea tatălui său nu se găsește evocată decât o singură dată, de altfel foarte pe scurt. Se arată ceva mai puțin rezervat într-o biografie scrisă cu puțin înainte de a muri și în care consacră câteva rânduri mamei sale. în general însă, se simte complet eliberat de acest gen de afecțiune.

Deci, nici patrie, nici familie. Singur pe lume, neavând nici o predilecție pentru o țară sau alta, nici o legătură de ordin sentimental nicăieri, Marat are în el stofa perfectului revoluționar. Numai că prilejul se lasă așteptat până la vârsta de 46 de ani.

Știm foarte puține lucruri despre copilăria și tinerețea sa. Studiile și le-a făcut la colegiul din Neuchâtel. în 1760 devine meditatorul copiilor unui domn Nairac din Bordeaux, viitor deputat în Statele Generale. Doctorul Cabanes scrie în această privință: „Nu trebuie să ne mirăm că deputatul regalist a ales ca meditator al copiilor săi pe demagogul Marat, dacă ținem seama de faptul că Madame Paul Nairac era de origine elvețiană. Desigur că ea a influențat alegerea soțului ei și l-a făcut să încredințeze compatriotului său educația copiilor". Acest lucru nu este imposibil. Se poate însă nota că, în 1760, domnul Nairac putea foarte bine să nu prevadă ce va deveni peste vreo treizeci de ani tânărul din Neuchâtel angajat de dânsul.

în 1762, Marat părăsește Bordeaux și se duce la Paris. Aici începe perioada din viața sa care rămâne pentru noi complet obscură. Ce face la Paris? Din ce trăiește? Cu cine se întâlnește? Nici un răspuns precis

nu poate fi dat acestor întrebări. E posibil să se fi consacrat în acel timp studiilor medicale, pentru că pretinde undeva că ar fi îngrijit câțiva bolnavi chiar pe când se afla prima dată la Paris. în același timp încearcă să intre în legături cu Enciclopediștii. Se pare totuși că aceștia s-au străduit prea puțin să păstreze pe lângă dânșii pe acest nou recrut. Marat scria mai târziu, oarecum pe ocolite: „De abia împlinisem vârsta de 18 ani și acești pretinși filosofi făceau tot felul de încercări pentru a mă atrage în partidul lor". Nu-i vom aduce vreo învinuire pentru această vanitate inofensivă. Vom trage doar concluzia că, poate, lucrurile se petrecuseră tocmai invers și că solicitările acestui tânăr „geniu creator" (cum se supranumea el însuși pe atunci) au rămas fără răspuns din partea domnului d'Alembert și a prietenilor săi. Aceasta ar explica, cel puțin într-o oarecare măsură, atacurile violente pe care aceștia le-au suferit ulterior din partea lui.

Debuturile literare ale lui Marat datează tot din această epocă. într-adevăr, la Paris, el pregătește „Lanțurile sclaviei", care nu vor apărea decât zece ani mai târziu. Pentru moment, continuă să lucreze fără scop precis, fără plan determinat. O mare parte din timpul său rămâne consacrată lecturii. Citește orice: tratate de medicină, manuale științifice, cărți de filosofie și de istorie. Devorează cu aceeași frenezie clasicii și modernii. Erudiția sa este surprinzătoare. Desigur, ea prezintă lipsuri, este oarecum dezordonată, pripită; totuși este imposibil să i se conteste abundența și varietatea în ceea ce privește documentarea.

Trei ani se scurg așa, obscuri, șterși. Marat are acum douăzeci și trei de ani. Este încă virgin, celjputin

după cum afirmă el, nu fără oarecare satisfacție. Intr-o zi (în 1765), îi vine pe neașteptate ideea să plece din țară. Ce se întâmplase? Imposibil de descoperit. Nu dispunem decât de propria sa explicație: „Dorința de a mă iniția în științe și de a mă feri de pericolele petrecerilor m-a îndemnat să trec în Anglia". E tot ce știm în această privință.

Iată-1 deci la Londra. Aici duce la început o existență foarte nesigură. încearcă să-și facă o clientelă de bolnavi, dar cum nu dispune de nici o diplomă, numai întâmplarea și modestia pretențiilor îi procură câțiva pacienți. Este văzut adesea într-o cafenea din Saint-Martin's Lane, frecventată mai ales de artiștii străini stabiliți la Londra. Acolo se împrietenește cu doi italieni: pictorul Zucchi și arhitectul Bonomi. Primul, băiat bun, destul de generos, posedând ceva avere, îi vine ades în ajutor și are totdeauna un loc la masa lui pentru „Doctorul", când acesta nu este în măsură să-și plătească prânzul. Cât despre arhitect, se pare că a recurs de mai multe ori la îngrijirile medicale ale lui Marat. Nu se știe însă dacă acest lucru i-a adus acestuia vreun câștig.

Totul ne îndeamnă să credem că, în această epocă, clientela nu era numeroasă și că Marat avea destul timp liber, pe care îl întrebuințează pentru a se instrui. Vizitează închisorile, ospiciile de nebuni, „examinează sufletul omenesc în diversele sale rătăciri", observă „nebuni și vizionari de orice fel". Scrie mereu, însă nimic definitiv deocamdată: simple încercări. Totuși, șase ani după aceasta, avea la activul său un important „Eseu asupra sufletului omenesc", o „Disertație asupra focului", un voluminos „Roman al inimii" și un al patrulea volum, căruia este imposibil să-i identificăm titlul în mod precis, fără să mai socotim „Lanțurile

sclaviei", pe care nu încetează a le amplifica, introducând fapte și exemple noi.

în același timp, se inițiază în viața politică a țării și se căznește să intre în contact cu numeroasele „Societăți" care luau ființă atunci la Londra.

Devine cititorul atent al presei antiguvernamentale. Savurează în special celebrele „Scrisori ale lui Junius", de care își va aminti întotdeauna cu entuziasm. învață astfel cum se dărâmă un ministru atotputernic și are prilejul, la procesul lui Wilkes, să asiste, ca martor ocular, la o mică răscoală populară, despre care va vorbi cu emoție mai târziu. Participă la ședințele furtunoase ale „cluburilor". Nu îndrăznește însă să intervină personal în bătălia politică, ce ia din ce în ce mai mare întindere, fiindcă, hotărât, nu se simte încă pe un teren solid. Deși aproape de treizeci de ani, situația sa materială este tot nesigură, prin 1770 el încearcă s-o facă mai stabilă. în această epocă obține un post de medic veterinar în provincie, la Newcastle, unde rămâne aproape doi ani. Nici asupra șederii sale în această regiune nu prea dispunem de date precise. S-a pretins că a adus, cu ocazia unei epidemii, numeroase servicii și că, drept recompensă, a fost distins cu titlul de cetățean de onoare al orașului Newcastle, lucru foarte puțin probabil. De asemenea, nu există nici o probă serioasă despre opera sa de propagandă în mediile politice ale orașului. Ceea ce este sigur e că își continuă cu un zel neobosit exercițiile literare. Acești doi ani se pare că au fost întrebuințați de Marat pentru a termina lucrarea „Eseu asupra sufletului omenesc", despre care va fi vorba ceva mai jos. în același timp, pătrunde într-un domeniu cu totul deosebit, compunând un roman de dragoste, plin de efuziuni lirice. Este de mirare? Nu prea mult.

Marat n-a fost niciodată ostil dragostei și a știut să se arate de mai multe ori duios și cutezător în aventurile sentimentale pe care soarta a binevoit să i le rezerve în cursul existenței sale. Pe măsură ce înainta în vârstă, „vocea simțurilor" vorbea în el din ce în ce mai poruncitor și imaginile senzuale, descrierile erotice, devin din ce în ce mai dese în scrierile sale. Hotărât, el avea în față exemplul lui Rousseau, zeul său, și *La nouvelle Heloise* a exercitat asupra lui o influență profundă. Dar, trebuie de asemenea să ținem seama, chiar mult, de propria sa stare sufletească, atunci când examinăm acest „roman al inimii", care numără nu mai puțin de șase sute de pagini.

Volumul „Aventurile contelui Potowski" n-a văzut lumina zilei decât în 1847. Marat a păstrat acest manuscris cu mare grijă toată viața. Nu ținea, desigur, să fie cunoscut în timpul anilor de Revoluție acest „divertisment" de altădată. Pentru noi însă lucrarea nu este lipsită de interes: ea lasă să se întrevadă punctul de plecare al diverselor opinii politice ale lui Marat. Bineînțeles, nu trebuie să insistăm prea mult asupra multiplelor peripeții ale intrigii. Ajunge să spunem că un tânăr conte polonez, Gustav Potowski, care are o „gură desenată chiar de Amor, părul de un negru de abanos, un picior modelat la strung și o mână fină, albă și catifelată" iubește cu patimă pe fermecătoarea Lucile Sobieska, posesoarea „unui ten de crin și de trandafir" și a multor alte lucruri atrăgătoare și prețioase. După ce secătuiește provizia necesară de „suspine dulci", de „priviri ce păreau că pătrund până în fundul sufletului", de „chinuri sfâșietoare", de „suferințe atroce ale unei inimi zbuciumate", autorul apropie în sfârșit pe cei doi iubiți și afacerea se termină printr-o căsătorie în toată regula.

Lucru foarte semnificativ; în mijlocul confidențelor

și al efuziunilor interminabile ale eroilor săi, Marat intercalează, în plină povestire romantică, unele chestiuni de o natură cu totul diferită, care merită mai mult decât o privire sumară.

Acțiunea romanului se petrece în Polonia, în timpul Războiului civil provocat de Confederația de la Bar, în 1768 și se sfârșește în 1771. Marat nu poate cunoaște în timpul povestirii sale împărțirea Poloniei din 1772, dar o prevede, ca toată Europa de altfel, începând din 1770. El este în orice caz foarte bine documentat asupra mersului evenimentelor, pe care le descrie destul de exact, fără detalii fanteziste. Principalul vinovat de nenorocirile Poloniei este, după Marat, împărăteasa Caterina a Il-a a Rusiei, care are în plus păcatul de a fi în buni termeni cu dușmanii lui declarați, „filosofii", și pe care o acuză că „ține în solda ei pene mercenare, care îi cântă osanale". Ea este aceea care „prin foc și sânge" silește pe polonezi „să-i poarte astăzi jugul". Totuși, deși recunoaște partea ce revine Caterinci a Il-a în proiectul de a pune mâna pe o țară vecină devenită pradă lesnicioasă, el nu uită că rolul acesteia nu este atât de mare cât s-ar putea crede, împărăteasa nu face decât să continue politica urmărită de multă vreme de predecesorii ei și „ea nu are altă vină în aceste evenimente decât aceea că ele s-au întâmplat sub domnia sa".

Finanțele ei suntîntr-o stare proastă. Pentru a-i procura bani, „miniștrii săi din Anglia și Olanda fac să răsune tare victoriile ei, în timp ce agenții săi încearcă să-i negocieze laurii, adică să facă mari împrumuturi". Administrația sa internă este de plâns. Mizeria și foamea domnesc fără încetare în Rusia.

Politica nefastă a Caterinci a Il-a îl face pe Marat să încerce să rezolve problema următoare: cine poartă

răspunderea tuturor nenorocirilor care îndurerează o națiune? Soluția este imediată: principalul vinovat este totdeauna suveranul. Aceasta îi permite să traseze liniile unui violent rechizitoriu împotriva autorității monarhice. El „urăște pe suveranii răi". Pe cei buni „îi adoră", dar se grăbește să adauge: „Ce puțini sunt aceștia! în zece secole de abia se găsesc doi care să șteargă rușinea cu care ceilalți acoperă tronul". Suveranii nu cunosc onoarea. „Marea lor artă constă în a încânta și a înșela". Ei nu merită nici o încredere. „Cu cât vorbesc mai mult de bune intenții, cu atât mai puțin trebuie să-i credem". în rezumat, spune Marat, „oamenii sunt de plâns, fiindcă trebuie să fie guvernați de suverani aproape fără excepție proști și vicioși." în acest fel, el ajunge la o ocară violentă, care lasă a fi prevăzut cu ușurință viitorul detractor al lui Ludovic al XVI-lea, acela care în 1791 era sincer convins că fusese „primul care a distrus respectul superstițios al francezilor pentru monarh și pentru ordinele sale."

„Nu trebuie să judecăm pe suverani ca pe particulari, scrie Marat în 1772, fiindcă trebuie să ținem seamă de influența lor asupra fericirii obștești. Ei sunt datori să dea poporului exemplul bunelor moravuri și al virtuții; nu sunt ei de neiertat când nu-1 dau decât pe acela al viciilor?... Ei sunt datori să-și închine tot timpul Statului: cum pot justifica faptul că-și petrec viața într-o plăcută trândăvie?... Ei nu sunt decât păstrătorii veniturilor publice; cu ce se pot ei scuza când se fac proprietarii acestor venituri, risipindu-le cu o scandaloasă dărnicie?" In fine, iată, *cu 20 de ani înainte de 10 august,* un Marat de cea mai bună calitate: „Și dacă în schimbul leneviei lor s-ar mulțumi cu ceea ce le produce sudoarea frunților noastre, încă n-ar fi nimic! Dar le trebuie și odihna, și libertatea, și sângele nostru. Veșnic înarmați, veșnic în

căutarea unei seminţe de discordie cu vecinii... ei nu-şi folosesc gloria decât pentru a îngrozi pământul cu tragica povestire a furiilor lor războinice şi, nemulţumiţi de a interesa la învrăjbirile lor pe sateliţi, silesc pe supuşi, pe străini, animalele chiar, să ia parte la lupte."

Ne vedem obligaţi să prelungim aceste citate, totuşi fără a pierde din vedere că aceste vorbe agresive, acest stil înflăcărat, aparţin unui om care trăieşte într-o ambianţă din care lipseşte orice indiciu al acelui terorism sângeros, pe care nu se poate să nu-1 evocăm când trecem la cercetarea scrierilor sale de după 1789.

Să reluăm deci textul lui Marat şi să nu uităm că suntem încă în 1772: „Cu ce lipsă de demnitate îşi bat joc ei (suveranii) câteodată de natura omenească! Nu le ajunge să învingă şi să pună în fiare pe duşmanii lor: trebuie ca totul să piară, totul să înoate în sânge, totul să fie înghiţit de flăcări şi tot ce a scăpat de paloş şi de foc să fie dat pradă foametei, care e şi mai cruntă decât acestea... Dacă măcar ar cădea şi ei tot în războaiele pe care le dezlănţuie! Dar ei sunt mai totdeauna prea laşi pentru a se expune loviturilor... Nu vor să vadă în supuşii lor decât sclavi pe care îi asupresc fără milă şi-i împing la revoltă; apoi jefuiesc, devastează, gâtuie, răspândesc peste tot teroarea şi spaima şi, culmea nenorocirii, mai şi insultă pe nefericiţii pe care îi asupresc. Aşa fiind, un singur om, pe care cerul în mânia sa îl dă omenirii, ajunge pentru a face nenorocirea unei întregi naţiuni".

Polonezii să-şi noteze cu grijă cuvintele următoare:

„Pretenţia de a înlătura dintre voi toată invidia, de a potoli toate urile... şi de a mulţumi prin mici expediente toate partidele este o prostie. Răul este ascuns în adânc şi leacul e violent. Lovitura trebuie dată la rădăcină. Trebuie ca poporul să-şi cunoască drepturile

și să știe să le revendice, să ia arma și să pună mâna în toată țara pe micii tirani care îl asupresc - trebuie să răsturnați monstruosul edificiu care este guvernământul vostru și să înscăunați un altul, așezat pe temelii drepte... Iată singurul mijloc de a avea, în această frumoasă țară, pacea, unirea, libertatea".

Totuși, prevăzând că felul său de a vedea nu va fi împărtășit de toți cititorii, nu uită să adauge: „Cei care cred că restul omenirii este făcut pentru a servi la buna lor stare, fără îndoială, nu vor aproba acest leac; dar nu pe ei trebuie să-i consultăm, când e vorba să despăgubim un popor întreg pentru nedreptățile suferite de la asupritorii săi".

Iată cum un mic medic veterinar, pierdut într-o mică provincie engleză și prins în angrenajul unei munci obscure și zilnice, judecă oamenii și evenimentele, de la care nu-i veneau decât ecouri îndepărtate și nelămurite.

în timpul șederii sale la Newcastle, Marat a făcut ceva economii. Acestea i-au permis să întreprindă, îndată ce s-a întors la Londra (pe la sfârșitul anului 1772), publicarea *Eseului asupra sufletului omenesc,* despre care a fost vorba mai sus.

Scrisă mai întâi în franceză, lucrarea a fost tradusă în engleză și editată în decembrie 1772. Lucru curios: ea nu purta numele autorului. De unde această tendință de a se ascunde, de a păstra anonimatul, la Marat, care era atât de avid de glorie și ardea de dorința de a se face cunoscut? Explicația pe care o dă el însuși nu prea merită multă încredere: înainte de a trimite manuscrisul la imprimat, Marat l-a dat unui „cunoscător", domnul de la Rochette, pentru a-i spune ce credea el despre această lucrare. Acesta i-ar fi răspuns foarte politicos și ar fi avut numai lucruri bune

de spus. Cu acest prilej, adaugă Marat, „domnul de la Rochette, care cunoștea influența răufăcătoare a cabalei filosofilor și care dorea ca această operă să aibă succes, mă sfătui s-o public fără nume și în engleză, sfat pe care l-am urmat". Dacă am crede pe Marat, acesta ar fi fost mijlocul de a scăpa de răzbunarea „filosofilor" care îi juraseră o ură veșnică. Să nu uităm însă că această explicație datează din 1783, că este deci posterioară cu zece ani evenimentului și destinată mai ales să impresioneze favorabil pe un prieten încrezător. S-ar putea mai repede presupune că, nefiind încă sigur de succes, Marat a șovăit să-și pună în joc încă de la început reputația și că a preferat să rămână în umbră provizoriu, cu gândul de a ieși mai târziu din anonimat, dacă impresia generală ar fi fost favorabilă. Aceasta a fost, într-adevăr, tactica adoptată de Marat. încurajat de scrisorile de felicitări primite în urma unei trimiteri de exemplare din lucrarea sa, în semn de omagiu, el se hotărăște s-o reediteze într-o formă nouă, dezvoltând considerabil subiectul și adăugând mai multe capitole suplimentare. Din nou se adresează domnului de la Rochette, îi trimite, una după alta, cele două părți complimentare ale manuscrisului (ianuarie 1773) și, din nou incognito, el publică de data aceasta în două volume și cu un nou titlu: „Un eseu filosofic asupra omului" (martie 1773).

Mult timp, Marat a considerat această scriere drept capodopera sa. „Această lucrare este cu mult deasupra a tot ce a mai ieșit de atunci din pana mea", afirma el în 1784. Era foarte satisfăcut de ea, mai ales de amploarea subiectului. „Nu pe om în particular caut eu să-l cunosc, anunță el în introducere, ci pe om în

general, omul din toate țările". Și adaugă cu un fel de orgoliu de abia ascuns: „Spre această imensă sarcină îndrăznesc să-mi îndrept pașii".

Cu vreo douăzeci de ani mai înainte, Rousseau declarase: „Cea mai utilă, dar și cea mai puțin înaintată dintre cunoștințele omenești îmi pare aceea a omului". Aceste vorbe nu s-au irosit pentru Marat. în această primă lucrare publicată de dânsul, el se așază cu hotărâre sub egida scriitorului pentru care avea o admirație fără margini și a cărui amintire îi va rămâne sfântă până în ultimele zile ale vieții. El îl roagă pe „sublimul Rousseau" să-i împrumute acest „talent încântător", „această forță, această noblețe, această căldură a expresiei care uimește, înflăcărează, farmecă".

Marat începe pe un ton mai mult modest: „Vin să-mi plec ochii către mediocritatea talentelor mele; covârșit de materia ce o tratez, copleșit de numeroasele idei pe care ea mi le sugerează, abia de am reușit să reunesc în minte toate părțile vastului meu plan". Recunoaște că a putut să se înșele" și „încă în multe locuri". Dar, adaugă el cu mândrie, „dată fiind nesiguranța cunoștințelor omenești, care om ar putea avea deșertăciunea de a se crede deasupra greșelilor?" Și conchide: „Chiar de aș fi greșit ținta, eu pot să mă laud că munca mea nu va fi cu totul stearpă. Voi fi adus lumină în fenomene obscure, voi fi rezolvat dificultăți spinoase, desțelenit un domeniu cu totul nou... arătat calea de urmat". Se vede până unde merg, încă de pe acum, ambițiile lui Marat. Nu vom face aici examenul tuturor problemelor atacate în cursul lucrării sale: acestea sunt numeroase și au, de altfel, un caracter științific. Studiul lor depășește cadrul prezentei lucrări.

Să notăm numai, fiindcă el lasă să se vadă limpede, cu insistență chiar, cum sunt împărțite urile și simpatiile sale. Exceptând pe Helvetius, pe care îl tratează de „spirit fals și artificial" și a cărui carte nu este decât o „țesătură.de sofisme", el nu arată o dușmănie deosebită în aprecierea savanților pe care îi va critica și combate. Deplânge pe Montesquieu, „acest om extraordinar", care n-a făcut decât decât să atingă în treacăt subiectul și nu ne-a lăsat „un tratat complet, cu o simplă schiță numai". Aceasta ne lasă să înțelegem că se credea chemat să umple el lipsurile rămase. Lui Racine, lui Voltaire, lui Pascal, le impută că „au făcut din cunoașterea omului o pompoasă vorbărie". Din când în când, aceste pagini lasă să scape un pesimism dezamăgitor. Uneori, el constată că „lumea este plină de oameni seci, care vor să explice totul chiar cu sacrificiul bunului-simț". Alteori, îl vedem cufundat într-o adâncă amărăciune: „Care om, într-unul din aceste momente de durere, de care este plină viața, nu și-a dorit moartea și care om nu s-ar da morții dacă existența sa ar depinde numai de un act de voință", în altă parte, împărtășește cititorului gândul că „există momente în viață în care adăpostim în fundul sufletului un nedorit sentiment de tristețe, pe care îl ducem cu noi pretutindeni." Aceasta nu-i împiedică imaginația să scornească foarte des ciudate descrieri erotice, ce se repetă cu o vizibilă încăpățânare. Prevăzând el însuși imputările cititorului, se grăbește să primească provocarea: „Criticii mă vor defăima, poate, fiindcă am scos atât de des exemple din dragoste; să-mi arate ei o altă patimă de natură fizică și care să poate oferi o imagine suportabilă". Spre deosebire de *Aventurile contelui Potowski, Eseul asupra omului* nu ne permite

deloc să ghicim pe viitorul prieten al poporului, cu râvna sa înflăcărată. Poate intenționat chiar, Marat nu depășește în tot cursul lucrării sale marginile unui simplu tratat științific și dacă pe alocuri (foarte rar de altfel) se pot observa unele abateri, ele rămân prea puține pentru a da operei sale măcar o aparență de nuanță revoluționară. Scopul urmărit de Marat a fost, desigur, de natură utilitaristă și a fost, într-o anumită măsură, atins. La câteva luni după apariția lucrării sale, Marat a fost pus în legătură cu contele Pușchin, ministrul Rusiei la Londra, întrevederea a avut loc la sfârșitul lui decembrie 1773 sau în primele zile ale lui ianuarie 1774. Contele era însărcinat de Caterina a Il-a să recruteze din străinătate profesori și tehnicieni pentru țara sa. Ce ofertă i s-a făcut lui Marat nu se știe. Se știe doar că n-a primit-o. Pentru care motiv? El pretinde că nu i-ar fi priit clima. Dacă ar fi să-l credem, ministrul i-a făcut „propuneri strălucite", pe care el le-a respins scurt, „fără a da vreo explicație." Această versiune ar putea să ne lase cam sceptici. La acea dată, Marat era aproape cu totul necunoscut, nu avea la activul său decât o lucrare, de altfel anonimă, și faima sa printre savanți era, am putea spune, nulă. Cum se explică atunci că ministrul împărătesei Rusiei s-a arătat atât de grăbit să caute pe Marat în obscuritatea în care lâncezea? Putem admite, fără prea multă teamă de a ne înșela, că contele Pușchin habar n-avea de existența lui. Lordul Littleton, personaj eminent, cunoscut atât prin excelentele sale calități de savant și de om de litere, cât și prin averea sa și prin strălucitele sale legături în lumea politică și mondenă, este acela care l-a recomandat diplomatului rus. Prietenia sa pentru Marat era de dată recentă. în noiembrie 1772,

în preziua imprimării primei versiuni a *Eseului,* Marat, „care se temea că traducerea pe care o făcuse n-ar fi exactă", o supuse, fără să se dea pe față, criticii lui Littleton. Acesta s-a achitat foarte conștiincios de sarcina sa și a împins râvna până la a-i cere lui Marat să vină să-l vadă. El îi scrise la 19 noiembrie 1772: „în fața dovezilor de stimă ce ați binevoit să-mi dați și pentru onoarea ce mi-ați făcut trimițându- mi manuscrisul dvs. înainte de apariție, mă simt dator a vă împărtăși cu toată sinceritatea obiecțiile ce s-ar putea face, fie în privința stilului, fie în aceea a fondului". Și îi dădu întâlnire pentru duminica următoare, promițându-i că „secretul său nu va fi divulgat".

Marat primi invitația. Nu știm însă nimic din conversația care a avut loc între ei. Se poate totuși ca lordul Littleton să-și fi dat seama de situația materială nu prea strălucită în care se găsea Marat și să se fi hotărât să-i vină în ajutor îndată ce va fi putut. Prilejul i s-a oferit în decembrie 1773. Aflând că este nevoie de oameni instruiți în Rusia, el se grăbește să-l înștiințeze pe Marat și-i cere să se ducă să-l vadă pe contele Pușchin, care „îi va vorbi de ceva care i-ar folosi mult".

Marat se prezintă la ambasador, dar, după cum am văzut, lucrurile se opresc aici și autorul *Aventurilor contelui Potowski* nu pleacă în Rusia. Dacă adevăratele motive ale refuzului său ne-au rămas necunoscute, ne este în orice caz permis să bănuim că printre ele n-au figurat și scrupulele sale de a intra în serviciul unei suverane pe care o consideră ca personificarea însăși a despotismului.

Sentimentele pe care le mărturisea în public față de suverani nu-1 vor împiedica deloc să primească peste vreo patru ani o situație foarte bine plătită pe lângă

unul din frații regelui Franței.

Aproape îndată după apariția *Eseului asupra omului,* Marat își reia pana. Era în Anglia în preziua alegerilor parlamentare din 1774, care au fost, după cum se știe, foarte agitate. Marat descrie mai târziu (în 1789) starea de spirit în care se găsea în acea epocă.

„Dușman până la oroare al despotismului, urmărisem cu îngrijorare certurile lui Wilkes cu Cabinetul din Saint- James... Nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama că această Constituție engleză, de atâtea ori îndreptată, conținea o mulțime de vicii... care totuși păreau ușor de remediat cu ajutorul câtorva legi simple și înțelepte. Numai Parlamentul putea aduce aceste legi salutare. Pentru a putea însă să ni le dea, trebuia înainte de toate ca el să fie compus din oameni înțelepți și integri. Se apropia data reînnoirii și de aceea crezui că era momentul cel mai prielnic să mă gândesc cum să nimicesc nenorocita influență a Curții asupra alegerilor". El începe prin a trimite englezilor *Discursuri* anonime (primul poartă data de 15 aprilie 1774), în care se dă drept unul dintre compatrioții lor și vorbește cu energie: „Ce așteptați de la stăpânirea de azi! strigă el. Atâta vreme cât legislatorul nu se alege decât dintr-o singură clasă de cetățeni, să nu vă lăudați că-1 vedeți ostenindu-se pentru binele obștesc". Și „englezul" Marat declară în fața „compatrioților" săi: „în sublima noastră Constituție totul poartă pecetea șerbiei". Ambițiile sale nu se opresc aici. Aceste mici cărțulii, împărțite la întâmplare, nu puteau să-l mulțumească. Arzând de dorința de a se arunca în marea aventură, publică o mare lucrare menită „să facă să renască în englezi sentimentul drepturilor lor,

punându-li-se în față odioasele vicleșuguri pe care le întrebuințează suveranii pentru a-și îngenunchea supușii." El intitulă această lucrare: „Lanțurile sclaviei".

Toată viața sa Marat a fost mândru de ea și n-a pierdut nici un prilej de a o aminti contemporanilor săi. Această carte a fost scrisă mai întâi în franceză, cu mult înainte de 1774. Cel puțin, după cum afirmă el, de multă vreme „avea în hârtiile sale o lucrare gata", pe care trebuia doar s-o traducă, adăugându-i câteva exemple scoase din istoria națională a Angliei, pentru a-i ascunde, pe cât posibil, originea sa străină. Pe de altă parte, capitole întregi par destinate în special cititorilor francezi și sunt pline de aluzii și referințe pe care numai un autor care a lucrat în Franța și pentru francezi le putea introduce în opera sa. Totuși, nu este imposibil ca această lucrare, schițată de Marat pe vremea când ședea la Paris, să fi fost reluată și întregită în timpul anilor petrecuți în Anglia. în orice caz, un lucru este sigur: volumul „Lanțurile sclaviei" nu este o improvizație, o lucrare de atac concepută în atmosfera pătimașă a luptelor politice, ci o carte gândită îndelung și scrisă pe-ndelete și metodic. Nu trebuie deci să acordăm decât o încredere mărginită afirmației sale că ar fi lucrat, pentru a da acestei opere o formă definitivă, douăzeci și una de ore pe zi, timp de trei luni, și că, în urma acestei sforțări supraomenești, ar fi căzut într-o stare de prostrație absolută. Sarcina sa, în timpul acestor luni, s-a mărginit, pur și simplu (chiar după mărturisirea sa), la a parcurge treizeci de volume și a extrage câteva citate menite să „anglicanizeze" lucrarea lui.

Cartea a apărut în primele zile ale lunii mai. Dacă

am da crezare lui Marat, guvernul englez s-a îngrozit când a aflat de publicarea *Lanțurilor sclaviei* și a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a o scoate din circulație. El a pretins chiar că din această cauză zilele sale erau în pericol și că a riscat să fie asasinat din ordinul Cabinetului din Saint- James.

Este mai mult decât sigur că și aici Marat și-a făcut o plăcere din a dramatiza situația până la exces. Nici un pericol adevărat n-a amenințat existența sa în cursul verii anului 1774, adică în timpul când a apărut cartea sa. Autoritățile engleze nu l-au sâcâit niciodată. Ar fi trebuit să fie cineva de o susceptibilitate cu adevărat exagerată pentru a vedea în autorul *Lanțurilor sclaviei* un adversar periculos, a cărui propagandă ar putea amenința serios regimul.

Suntem siliți totuși să recunoaștem că, dacă răsunetul imediat al cărții lui Marat a fost, după toate aparențele, aproape nul, importanța sa rămâne considerabilă pentru noi. Acestor *Lanțuri ale sclaviei* le datorează el reputația de prim teoretician al răscoalei. Mulți au văzut în această carte un fel de tratat practic la îndemâna viitorilor revoluționari, în care se găsesc înșirate, analizate și comentate diferitele probleme ale strategiei insurecției. Cu siguranță, Karl Marx a consultat și el adesea această carte, fiindcă poseda un exemplar adnotat cu grijă. Se știe de asemenea că, în zilele noastre, istoricii sovietici sunt de acord, considerând lucrarea lui Marat ca o primă încercare de a crea în cursul secolului al XVIII-lea o adevărată teorie a revoluției.

Cu toate că este greu, fără a depune o oarecare bunăvoință, de găsit toate aceste lucruri în volum, nu se poate nega că el constituie o etapă foarte

importantă în viața lui Marat și ne permite să constatăm în principiile sale revoluționare o continuitate, care n-a fost destul de bine pusă în evidență până acum.

S-a spus mai sus că prima versiune a *Lanțurilor sclaviei* pare să fi fost schițată către 1763. Nu avem nici o dovadă formală pentru această ipoteză, dar examenul critic al textului însuși al lui Marat o confirmă în repetate rânduri și e aproape imposibil să nu o admitem definitiv. Aceasta ne face să recunoaștem că, din prima tinerețe și până la sfârșitul zilelor sale, Marat a profesat aceleași convingeri, pe care le-a exprimat totdeauna în termeni aproape identici.

Studentul parizian din 1763, veterinarul englez din 1773, doctorul monden din 1779 și pamfletarul din 1792 gândesc în același fel, văd lucrurile din același punct de vedere, vorbesc aceeași limbă.

După cum am mai spus, cartea nu este o improvizație. Dimpotrivă, totul ne lasă să ghicim că a fost îndelung gândită, pregătită cu grijă, scrisă încet și metodic. Știm că toată viața Marat a fost setos de lectură, gata să înghită unul după altul mormane de volume. Străbătând mereu cărți de diverse feluri pe care reușea să și le procure, adesea cu prețul hranei și al îmbrăcămintei, el își însemna întâmplări în care era vorba de răscoale populare sau care descriau acte de despotism monarhic. Astfel se formă la el un dosar voluminos, în care extrase din Plutarch, Caesar, Titus Livius, Tacit (pe care îl considera ca pe „unul dintre cei mai mari dușmani ai tiraniei") se învecinau cu acelea din Amelot de la Houssaye, Sandoval, Giannone etc. Totul talmeș-balmeș, la voia întâmplării, fără prea multă grijă pentru exactitatea și autenticitatea faptelor

reproduse. Nu-i mai rămânea decât să claseze aceste note și să le grupeze sub titluri comune.

Nu se poate nega că repartiția materiei, extrem de îmbelșugată, a fost făcută de Marat cu o rară dibăcie. Rubricile sunt bine delimitate, proporțiile lor stabilite cu grijă. Fără îndoială că această prezentare ordonată a subiectului a contribuit la crearea în jurul lucrării a unei aureole „științifice" și a asigurat autorului măgulitoarea reputație de a fi fost primul „tehnician" al luptelor sociale.

Scopul esențial al lui Marat este de a dovedi că popoarele nu pot fi fericite sub regimul monarhic. Atâta vreme cât vor exista regi pe pământ, umanitatea va fi condamnată să trăiască „în fiare", la discreția bunului lor plac. Suveranii au la dispoziție un întreg arsenal de „mijloace viclene" pentru a-și menține supușii în starea de sclavie perpetuă, mijloace pe care Marat „își propune să le dezvolte". Pentru început, el oferă cititorilor săi o caracterizare generală a opresorilor și care este lipsită de originalitate. Marat se mărginește să recopieze aproape textual pe aceea care figurează în *Aventurile contelui Potowski.* Crede util să adauge numai că „cea mai mare parte dintre ei sunt trântori, lași, brutali, obraznici, incapabili de vreo faptă frumoasă sau de vreun sentiment onorabil".

Urmează o privire istorică a chestiunii. „La origine, regii și principii erau toți niște simple căpetenii de bandiți." Dar răul nu era mare, atâta vreme cât coroana era electivă, fiindcă aproape întotdeauna ea era trecută aceluia care o merita. Situația s-a schimbat din temelie din ziua în care coroana a devenit ereditară. „Din acel moment poporul încetă să mai vadă în căpetenia sa un servitor credincios și adesea avu într-însul un dușman periculos". Acest lucru

provoacă la Marat o vie indignare. Numai că nu știe ce-1 miră mai mult „perfidia regilor sau prostia popoarelor".

„Străbătând cu atenție analele despotismului", el vede cu surprindere cum „o mână de oameni face să tremure o întreagă națiune". După Marat, numai „moderarea nelalocul ei a poporului" poate explica „acest ciudat fenomen".

I se pare deci necesar să prevină popoarele de politica fățarnică a suveranilor, să le dezvăluie toate stratagemele perverse la care recurg și să le indice mijloacele de a combate cu succes acțiunea despotismului. Știe că are o sarcină grea. „Astăzi, ideea că numai suveranul are dreptul de a face legi este atât de înrădăcinată în Franța că ar părea paradoxal să se susțină contrariul". Totuși, el va îndrăzni s-o facă.

în primul rând ar trebui să se arate asupriților cei doi dușmani de temut al lor: forma de guvernământ și religia. Primul nu devine cu adevărat periculos decât într-un stat mare. „într-un stat mic, miniștrii au ochii îndreptați asupra poporului și poporul asupra miniștrilor. Ambițiile nu s-ar putea dezvolta fără să se facă zgomot". Iată pentru ce , în ochii lui Marat, statul ideal era acela ale cărui bogății „se găsesc pe teritoriul său propriu" și în care „pământul este împărțit în părți aproape egale tuturor locuitorilor". Cetățenii nu râvnesc la altă recompensă, n-au altă ambiție decât gloria, „unicul salariu pentru serviciile făcute țării". Trei condiții sunt necesare pentru a face posibil un astfel de stat: 1) contactul permanent dintre popor și conducătorii săi; 2) interzicerea importului de capitaluri; 3) limitarea valorii averilor particulare.

Conformându-se acestor principii, statul poate să-și păstreze „vigoarea și tinerețea", „atâta vreme cât

soarele va lumina lumea."

Dacă, din contră, el se lasă pătruns de lux și de setea de bogăție, este pierdut fără scăpare. Nu există nenorocire mai mare decât setea de aur. „Ea secătuiește sufletul, vocea prieteniei e nesocotită, legăturile de sânge se rup, nu mai suspini decât după avere, îți vinzi chiar și sufletul". Pentru aceasta ajunge să se îngăduie formarea câtorva averi particulare: îndată „furia speculațiilor pune stăpânire pe toate clasele sociale și națiunea nu se mai compune decât din intriganți lacomi, din escroci și pungași." Consecință imediată: formarea de companii privilegiate, apariția monopolurilor de toate felurile, acapararea produselor de primă necesitate. Această acaparare „face ca hrana poporului să devină nesigură și îl pune pe acesta la discreția miniștrilor, căpeteniilor obișnuite ale acaparatorilor". Rezultat final: „îndată națiunea încape pe mâinile perceptorilor, financiarilor, arendașilor, delapidatorilor de bani publici: vampiri nesățioși, care nu trăiesc decât din jaf și banditisme".

„Sărmana Franță, izbucnește el la sfârșit, de câte ori ai fost jefuită în felul acesta!" și încheie pe un ton care lasă să se vadă limpede starea de spirit de care este stăpânit: „Pentru a-și păstra prada, cei ce te-au ruinat sunt gata să ajute pe alții să-ți smulgă ultima bucată de came, să-ți sugă ultima picătură de sânge".

Pentru a-și duce la bun sfârșit opera de asuprire, statul dispune de un aliat puternic: Religia. „De puterea ei se servesc suveranii pentru a ne supune". Ambele forțe sunt strâns legate una de alta. „Ar fi imposibil să ne ocupăm de evoluția despotismului fără să ne gândim în același timp la puterea religiei." în această privință Marat este categoric: „Toate religiile servesc despotismul", dar între toate creștinismul este

acela care trezește în el cea mai mare dușmănie. Un creștin este, după părerea sa, incapabil de a-și iubi patria. „Cum ar putea un om, ce suspină după lucruri din lumea cealaltă, să aibă inima la lucruri din lumea aceasta?... Dragostea de țară se leagă de buna stare, de bunurile trecătoare; pe când creștinismul nu ne îndeamnă decât să ne îndepărtăm de astfel de lucruri și să înfrângem pornirile de acest soi". Deci el nu ne permite să iubim libertatea, fiindcă „libertatea se leagă de dragostea de țară" și ajunge la concluzia că niciodată un adevărat creștin nu va deveni un bun revoluționar." Pentru a rămâne liberi trebuie să fim fără încetare cu ochii ațintiți la guvern: să-i surprindem mișcările, să ne opunem atentatelor sale, să-l pedepsim pentru abateri. Cum ar putea să fie neîncrezători cei cărora religia le interzice să fie bănuitori? Cum pot ei dejuca uneltirile ascunse ale trădătorilor care se furișează printre dânșii? Lipsit de îndoială, de teamă, de dibăcie, de mânie, de dorința de a se răzbuna, adevăratul creștin este la discreția primului venit... Cum să se înarmeze împotriva celor ce tulbură pacea țării? Cum să respingă pe asupritori prin forța brațelor? Cum să lupte împotriva dușmanilor libertății? Cum să-și plătească cu sângele lor datoria către patrie?"

Iată deci, după credința lui Marat, cei doi inamici pri- mejdioși ai omenirii, cele două instrumente principale de asuprire a popoarelor. Recunoaște însă că, dacă pentru el aceasta este evidența însăși, pentru mulți aceste adevăruri rămân ascunse.

„Puțini oameni au idei sănătoase despre lume, cea mai mare parte nu dă însemnătate decât vorbelor". Cei mai mulți oameni nu-și dau seama unde se află

dușmanii lor și uită în schimb cu totul pe adevărații prieteni. Această situație este cauzată tot de suverani, care „amețesc" poporul cu aparențele lor de binefăcători. „Ei încep totdeauna să-și conducă poporul spre aservire pe drumuri acoperite cu flori". Căznindu-se să „încurajeze artele, să facă să înflorească negoțul și să stabilească inegalitatea averilor, ei ajung până la urmă să facă pe popor să-și piardă „dragostea, amintirea, ideea chiar de libertate". Trebuie deci, înainte de orice, să ne ferim de suverani, să nu ne lăsăm păcăliți de binefacerile lor, să ne amintim mereu că „ei vor să pară drepți, buni, cumpătați, numai pentru a-și mări autoritatea" și că, „pentru a înșela pe alții, ei îmbracă haina bunei-credințe."

Se vede de asemenea cât de delicată pare pentru Marat sarcina prietenilor libertății. Aceștia trebuie să înceapă prin a organiza o supraveghere foarte atentă a guvernului, să nu-i piardă nici un moment din ochi agenții, să dea pe față intrigile și comploturile. Această muncă foarte grea trebuie să fie lăsată pe seama unei echipe reduse de oameni devotați cu trup și suflet cauzei populare.

„Fiindcă mulțimea nu are capacitatea de a da mereu atenție treburilor publice, fiind de altfel ocupată cu propriile sale afaceri, este nevoie să existe în stat oameni care să fie în fiecare clipă cu ochii pe miniștri, să urmărească vicleșugurile guvernului, să-i dea la iveală planurile ambițioase, să dea alarma la apropierea furtunii, să deștepte națiunea din letargie, să-i arate prăpastia care se deschide în fața ei și să noteze pe acela asupra căruia trebuie să se reverse indignarea publică".

Aceste rânduri merită să fie reținute, fiindcă în ele se ascunde, în germene, încă din 1774, întreaga profesiune de credință a Prietenului Poporului din 1789; în ele este exprimat, cu toată precizia posibilă, programul de acțiune pe care se va însărcina să-l ducă la îndeplinire în cei patru ani de existență revoluționară. Chiar din această clipă el merge drept spre țintă. Vrea ca acești păzitori neadormiți ai libertăților publice să fie priviți cu deosebită conside-rație. Ei trebuie să aibă dreptul de a-și exprima opiniile în libertate, fără nici o îngrădire. Este o condiție *sine qua non,* fără care nici nu se poate concepe exercițiul misiunii lor.

Trebuie să li se permită să „denunțe comploturile împotriva patriei, de îndată ce au cea mai mică bănuială", dar, deși le acordă o libertate de acțiune aproape fără margini, Marat vrea ca ei să uzeze de aceasta cu prudență și cumpătare.

„Publiciștii care vor supraveghea pe agenții guvernului trebuie să se păzească bine". Ei trebuie să fie oricând gata să facă dovada acuzațiilor. O singură mișcare nesăbuită din partea lor ar ajunge pentru a ruina cea mai bună cauză. Sfaturile pe care le dă cu acest prilej viitorilor ucenici pamfletari nu sunt lipsite de înțelepciune și de bun-simț. Marat le recomandă în special să-și controleze stilul. „Tonul cu care se pledează cauza publică nu este indiferent pentru triumful libertății". „Când vorbim împotriva asu-pritorului, trebuie întotdeauna să întrebuințăm un ton grav, însuflețit, patetic, niciodată glumeț". El stăruie îndeosebi asupra acestui lucru. Trebuie să rămânem serioși și distinși, căci „insultele grosolane supără pe oamenii fără patimi, revoltă pe cei onești și

înstrăinează pe patrioții reci, care nu sunt legați decât printr-un fir de cauza libertății". Este important de asemenea să avem simțul măsurii și să nu prea întrebuințăm cu ușurință „semnalul de alarmă", deoarece publicul sfârșește prin a se plictisi și „devine la urmă nepăsător în mijlocul primejdiei."

Vom vedea mai departe în ce măsură Marat a urmat el însuși sfaturile acestea. Pentru moment, ne mărginim să constatăm că, cel puțin din punct de vedere teoretic, el își formase o concepție foarte precisă și amănunțită despre rolul ce revine jurnalistului revoluționar, căruia, cu toate acestea, nu-i exagerează fără măsură importanța. Dacă întinderea acțiunii sale este considerabilă, ea este totuși departe de a fi hotărâtoare și nu poate schimba fața lucrurilor. Adevăratul, singurul mijloc de a sfărâma cu desăvârșire jugul despotismului rămâne insurecția, răscoala populară. Dreptul popoarelor la revoltă este neîndoielnic și Marat este indignat văzând că nu toată lumea este de părerea sa și că „suveranul (adică poporul) este tratat ca un criminal de câte ori se hotărăște să readucă la simțul datoriei pe delegatul său găsit vinovat". El constată cu amărăciune că „de abia se găsește câte cineva care cârtește când o națiune numeroasă geme sub jug, dar când o națiune întreagă își pedepsește tiranul, toată lumea se îngrozește de ultragiul adus." Insurecția fiind astfel considerată ca o datorie legitimă a întregului popor asuprit, se pune pentru Marat chestiunea de a-i determina scopurile directe și imediate. Primul act al națiunii răsculate trebuie să fie arestarea „tiranului" și a miniștrilor săi. Este prima și cea mai poruncitoare datorie a sa.

„Dacă prima dată, când Carol I a întins mâna sa

murdară spre punga supușilor săi sau și-a pătat-o cu sânge nevinovat, poporul ar fi luat armele, ar fi mers drept spre tiran și ar fi ucis pe eșafod pe miniștrii ce i-au executat actele de cruzime, n-ar mai fi gemut atâția ani sub cea mai îngrozitoare asuprire".

El este primul care își dă seama de efectul pe care îl vor produce astfel de rânduri. De aceea crede necesar să-și motiveze bine raționamentul. „Nu înseamnă că aș voi ca în fiecare clipă să se recurgă la acte de violență, dar sub cuvânt că liniștea publică ar fi amenințată, acești cetățeni pașnici nu-și dau seama că nu câștigă nimic prin lașitatea lor, decât că sunt asupriți cu mai multă îndrăzneală, că întăresc din ce în ce mai mult tirania și că, atunci când vor, în sfârșit, s-o oprească din mers, este adesea prea târziu".

Marat nu prea pune bază pe popor pentru a îndeplini toate aceste acte hotărâtoare pe care le cuprinde programul său revoluționar. Chiar dacă poporul are cele mai bune intenții și dacă arde de dorința de a se arunca în luptă, aceasta nu ajunge, trebuie ca răscoala să fie *generală* și ca un *șef* să ia asupra sa răspunderea. In teorie, această din urmă condiție nu ridică nici o împotrivire. Practic însă, înfăptuirea sa este legată de mari greutăți. „Dacă suntem toți de acord asupra principiului, nu este la fel când e vorba să se aleagă omul". Marat recunoaște de altfel ce delicată este situația aceluia pe care mulțimea revoltată îl cheamă să-i conducă mișcarea. „A te face șef de partid este lucru primejdios, iar a te ridica în fruntea răzvrătirii înseamnă să atragi asupra ta toată furtuna". Puțini sunt aceia care se arată gata să încerce experiența.

„Nesiguranța reușitei și teama de lovituri

neașteptate țin în loc pe cei mai hotărâți". Dar, iată că în sfârșit se arată un șef, care ia în mână conducerea mișcării. Ce-i recomandă atunci autorul *Lanțurilor sclaviei?* In general, el trebuie să se arate prudent și îndemânatic. „Dacă trebuie să se aștepte la orice rău pentru că este sever, tot atât de mult trebuie să se teamă de succese neadevărate." Energie, pătrundere, iuțeală în hotărâri și putința de a se adapta la nevoile situației revoluționare, acestea sunt cele dintâi însușiri. „Cea mai mică amânare ruinează o mișcare îndrăzneață". în toiul luptelor revoluționare, trebuie să vegheze mai atent, căci nu ajunge să împingi „mulțimea oarbă" să dea asalt regimului, ci trebuie s-o urmărești de aproape, înflăcărarea sa războinică nu va dura mult dacă temperatura revoluționară nu este menținută la un grad destul de ridicat. Ajunge un singur gest îndemânatic al adversarului pentru ca s-o potolească. „Pedepsirea câtorva tâlhari din cei mici, unelte păcătoase ale autorului tuturor suferințelor sale, ajunge pentru a-1 face să se împace cu nenorocita-! soartă".

în afară de acest „expedient ce nu dă greș... pe care îndemânaticii uneltitori, dibacii pungași, despoții cu experiență l-au întrebuințat ades", Marat indică un altul, nu mai puțin prielnic, după dânsul. Acesta constă în „a trimite agenți provocatori în adunările populare (presupunând că poporul a reușit în sfârșit să și recâștige, cel puțin în parte, libertatea) „pentru a se împotrivi prin strigăte zgomotoase aspirațiilor poporului" sau încă „pentru a face ca râvna înflăcărată a celor lipsiți de experiență să depășească marginile prescrise de înțelepciune". în acest mod, poporul „se satură de libertate" și își reia jugul.

Acestea sunt, expuse în liniile lor generale și dezbrăcate de toată erudiția de calitate mediocră în care se complace cu o satisfacție vizibilă autorul, ideile esențiale din *Lanțurile sclaviei.* Le vom regăsi de mai multe ori în cursul acestei povestiri, prezentate sub o altă formă puțin diferită, poate mai pitorească, dar fondul va rămâne mereu același. Pozițiile fiind luate de la început și odată pentru totdeauna, nu va mai fi nevoie, mai târziu, decât să se perfecționeze metoda, să se facă aparențele mai expresive - spiritul ideilor nu se va mai schimba.

Din momentul apariției lucrării sale (sfârșitul lui aprilie 1774), Marat se consacră operei de lansare și de răspândire a ei în cercurile politice. Trimite numeroase exemplare, în semn de omagiu, diferitelor societății patriotice, în special în regiunea de nord a țării, unde viețuise ceva vreme. După aceasta, face el însuși un fel de turneu de propagandă, în cursul căruia rămâne câteva zile în Scoția, la Edinburg, unde se întâlnește cu doctorii Buchan și James. Impresia pe care le-o face Marat celor doi practicieni este bună, fiindcă, peste câteva luni, el poate obține titlul de doctor în medicină, grație recomandărilor acestora. Cum a cunoscut Marat pe aceste persoane? Nu se știe. S-a pretins că prin 1770 el ar fi studiat medicina la Facultatea din Edinburg, ceea ce este foarte puțin probabil, deoarece nu s-a găsit nici o urmă de numele său în registrele de înscrieri ale acestei universități. A fost primit numai în calitate de simplu auditor benevol? Se poate... dar nu este decât o ipoteză care nu se sprijină pe nici un fapt precis.

E mai lesne de crezut că Marat s-a prezentat la viitorii săi confrați după ce le-a oferit diversele sale lucrări în

semn de omagiu, între altele și *Lanțurile sclaviei.* Știa poate că doctorul Buchan avea reputația unui om cu opinii politice foarte înaintate? Cine știe? în orice caz trebuie să recunoaștem că de data aceasta întâmplarea l-a slujit foarte bine.

în timpul șederii sale la Edinburg, Marat a încercat să se apropie și de doctorul John Aikin, profesor la Academia din Warrington, căruia îi propuse să-l facă traducătorul său. Gestul este foarte important, fiindcă arată că Marat nu era destul de familiarizat cu limba engleză pentru a scrie el însuși și că, în această epocă, avea de gând să mai publice și alte lucrări pentru publicul englez.

Va trebui să renunțăm a stabili unde și cum a putut Marat să întâlnească pe John Aikin. Printre bolnavii pe care are pretenția că i-a îngrijit în 1769 este trecut un oarecare Mr. J... A.. Dar asemănarea inițialelor nu ajunge pentru a vedea în acest pacient pe viitorul profesor al Academiei din Warrington, cu toate că anul indicat corespunde efectiv perioadei în care acesta locuia la Londra.

In orice caz, primirea pe care i-a făcut-o lui Marat „acest doctor de treabă", cum îl mai numea Karl Marx, este departe de a fi fost prietenească. El îi respinse pur și simplu propunerea. E adevărat că și acesta se arătase cam neîndemânatic. într-adevăr, nu numai că nu-și dăduse seama că propunerea sa va răni amorul propriu al unui savant care se considera un maestru eminent și care găsea că ar fi inadmisibil să se facă traducătorul unui simplu începător; mai făcu și altă imprudență: aceea de a întovărăși această cerere de o alta, care supără și mai tare pe doctor. Acesta avea o soră, Miss Laetitia, un model de *bas bleu* din acea

epocă. Ea produse asupra lui Marat o impresie atât de puternică, încât, fără să mai stea la îndoială, o ceru în căsătorie.

Pentru mâna acestei fermecătoare ființe, el se declară gata să-și schimbe religia și naționalitatea... în zadar, căci nici fratele, nici sora nu se lăsară convinși. Peste câteva luni, Miss Laetitia se căsători cu un oarecare Reverend Barbault, care o făcu fericită timp de opt ani, apoi își pierdu mințile și se duse să-și sfârșească zilele într-un ospiciu de nebuni. Cât despre J. Aikin, toată viața se feri să vorbească despre această împrejurare. Intr-una din lucrările sale, posterioare revoluției, când i se ivi prilejul să vorbească despre Marat, el se mărgini să-l trateze de „dezgustător incendiator", fără să stăruie prea mult asupra acestui punct.

Dezamăgit, Marat se întoarce la Londra, unde își reia de îndată opera de propagandă politică. Aceasta însă lasă pe toți nepăsători. De fapt, este evident că, lăsând la o parte câteva scrisori de felicitări prin care câteva societăți omagiau cartea sa, englezii au crezut de cuviință să nu amestece pe Marat în treburile lor lăuntrice, cu toate sforțările făcute de acesta pentru a le atrage atenția asupra sa. Până la urmă, desigur că și el și-a dat seama de nereușita încercărilor sale. în același an, la începutul toamnei, activitatea sa se îndreaptă spre un țel cu totul deosebit: se căznește să obțină titlul de doctor în medicină și, în același timp, pune la punct o nouă ediție a *Eseului asupra omului,* de data aceasta în franceză.

Cei doi doctori scoțieni se însărcinară să aranjeze lucrurile cu Universitatea din Saint Andre, care avea reputația de a nu fi prea pretențioasă în materie de titluri științifice cu aceia care râvneau la onoarea de a

câștiga gradele sale academice.

Cât despre ediția franceză a *Eseului,* ea poate fi considerată ca o primă încercare menită să atragă atenția opiniei publice a unei țări care până atunci părea exclusă din orbita ambițiilor sale. El își încredință lucrarea librarului Rey din Amsterdam, editorul binecunoscut al operei lui Rousseau. în septembrie, Marat se duce la Amsterdam, tratează afacerea cu Rey, este primit în loja masonică și se reîntoarce la Londra, unde timp de șase luni nu face nimic important. Se pare totuși că situația sa materială era destul de bună pe vremea aceea, deoarece și-a permis luxul destul de costisitor de a obține un titlu universitar și de a-și tipări lucrarea la aceeași tipografie care editase pe „divinul Rousseau".

Deci, începând din iulie 1775, este doctor în medicină. Din acest moment nu va mai pierde nici un prilej de a se lăuda cu noul său titlu. Patru luni mai târziu, „doctorul Marat" imprima o broșură intitulată „An Essay on Gleets". Acest „Eseu asupra blenoragiei" are ca scop de a pune la îndemâna tuturor fructul experienței medicale a lui Marat în acest domeniu. „Un om mânat numai de propriul său interes, spune dânsul în Prefață, ar fi căutat să țină lucrurile acestea secrete". El nu va face așa, ci din contră. „Sufletul său" simte „o plăcere fără margini" văzând că „poate să micșoreze pe cât îi stă în putință numărul acelor victime nenorocite" care n-au altă vină decât aceea de a fi iubit prea mult. Doctorul Cabanes vorbește de această lucrare în termeni destul de binevoitori. Pentru noi însă ea prezintă o altă însemnătate: este singura lucrare a lui Marat scrisă direct în engleză. El spune singur: „Nu voi mai avea nevoie să fac apel la

bunăvoința cititorului, dacă acesta va ști că aceste pagini au fost scrise de un străin, care nu este destul de obișnuit cu limba, pentru a nu mai face greșeli". Această „mărturisire" arată deci că tot ce ieșise înainte din pana lui fusese scris în franceză și apoi tradus în engleză. Traducătorii lui Marat ne-au rămas necunoscuți; totuși, se poate admite fără greutate că nu erau „benevoli" și că deci munca lor a fost plătită într-un fel sau altul. Aceasta dovedește că în acea epocă Marat nu era lipsit de mijloace, dat fiind că punga lui îi permitea să susțină acest important capitol de cheltuieli suplimentare. Nu trebuie totuși să deducem din aceasta că afacerile sale erau prospere și că devenise o personalitate în lumea londoneză.

La sfârșitul cărții, Marat dă o adresă pe care, desigur, o consideră ca pe a sa: *Church Street, Soho.* Acest cartier era în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea unul dintre cele mai strălucitoare din Londra. Faptul că locuia acolo îl făcu în ochii biografilor săi o celebritate medicală, a cărei reputație era considerabilă în mediile aristocratice din capitala Angliei. Un erudit eminent, domnul Sidney Phipson, care s-a dedat cu o răbdare specific britanică la o cercetare minuțioasă a tuturor registrelor de locatari ai acestui cartier în perioada 1763-1779, a constatat că numele lui Marat nu figura printre ei. El trase cu multă dreptate concluzia că Marat n-a putut locui decât un apartament mobilat sau chiar că s-a mulțumit cu o simplă cameră de hotel. Noi știm pe de altă parte că, deși găsea bani pentru a-și plăti traducătorii și tipografii, el nu avea întotdeauna destul pentru a achita unele facturi neînsemnate ce-i prezentau câteodată furnizorii. Biletul pe care îl scrie unuia dintre aceștia în preziua plecării sale din Londra, în

1777, este o dovadă suficientă.

11

ÎN PREZIUA FURTUNII (1776-1788)

La 10 aprilie 1776 Marat părăsește în grabă Londra și se duce la Paris. Ce se întâmplase?

Tipăritura ediției franceze a *Eseului asupra omului* se terminase la începutul anului 1776. Conform instrucțiunilor sale, volumele trebuiau expediate de la Amsterdam la Paris și puse în vânzare la librăriile din capitala Franței, în urma unei neglijențe, al cărei adevărat caracter este imposibil de descoperit, dar care desigur nu avea nimic deosebit, coletele ce conțineau exemplarele din lucrarea sa rămăseseră în suferință la vama din Rouen timp de câteva săptămâni. Librarul din Paris, neputând obține de la autoritățile vamale ordinul de eliberare a coletelor, îi scrise lui Marat și acesta, crezând că este vorba de o nouă cabală a „filosofilor" care voiau, după dânsul, să împiedice cu orice preț ca lucrarea să se împrăștie în Franța, se repezi imediat pentru a le strica socotelile și pentru a interveni pe lângă funcționarii neglijenți pe care, în sinea lui, nu se sfia să-i învinuiască de a fi înțeleși cu dușmanii săi. Din nefericire, era prea târziu: Lăzile „nereclamate de destinatar" (ceea ce lasă să se înțeleagă că nu era în speță vorba decât de o simplă greșeală de adresă) fuseseră reexpediate editorului din Amsterdam.

în orice caz, răul fu repede îndreptat; cartea fu ex-

pediată din nou și apăru în curând în vitrinele librăriilor

pariziene. Ea nu trecu neobservată. Voltaire o citi și făcu o lungă dare de seamă asupra ei în *Journal de politique et de litterature.* Articolul este scris de la un capăt la altul pe un ton ironic și disprețuitor: intenția de a ridiculiza pe cât se poate pe „amatorul" care se amestecă în lucruri pe care sau nu le cunoaște, sau le cunoaște greșit, apare limpede. Se vede bine că Marat nu-i este cu totul necunoscut; anumite aluzii ne lasă să ghicim dușmănia omului care păstrează în sine un necaz vechi, ascuns, nepotolit. Trebuie să vedem în aceasta reminiscențele acelei întâlniri de altădată, despre care Marat vorbește undeva vag și despre care a mai fost vorba mai sus? Nu este lucru prea sigur, dar cum s-ar explica altfel dușmănia imediată și adesea nedreaptă a unui Voltaire față de un necunoscut care, hotărât, era departe de a avea suprafața unui adversar care ar fi meritat să fie luat în serios. Cu toate acestea, articolul lui Voltaire și-a făcut efectul și dușmanii lui Marat au știut să-l exploateze în timpul vieții sale tot așa de bine ca și detractorii săi după moarte. Dacă se face atâta caz de părerea lui Voltaire, se uită în schimb că și Diderot a citit cartea și că a făcut asupra ei o apreciere mult mai puțin părtinitoare. Acesta, deși constată că „Marat nu știe ce spune" când vorbește de acțiunea sufletului asupra corpului, recunoaște că autorul este „clar, precis, sigur" în studiul acțiunii corpului asupra sufletului.

Atacurile lui Voltaire nu-1 lăsară indiferent pe Marat. El întocmi un fel de justificare ce trebuia să demonstreze publicului că era victima „unei odioase calomnii" și o trimise lui la Harpe, cerându-i s-o publice „alături de ocara lui Voltaire". La Harpe refuză. Putea

el să facă altfel, date fiind relațiile sale cu Maestrul?... în orice caz, Marat nu uită niciodată acest refuz.

Puțin timp după sosirea sa la Paris, el ia hotărârea de a rămâne acolo definitiv. Explicațiile pe care le dă el însuși sunt imprecise: „Mai multi bolnavi de viță nobilă, părăsiți de medici și cărora le redasem sănătatea, se uniră cu prietenii mei și făcură tot posibilul pentru a mă reține în capitală". Prietenii pe care putea să-i aibă în acea epocă în Paris ne rămân necunoscuți. Cât despre „bolnavii recunoscători", se cunoaște mai cu seamă cazul marchizei d'Aubespine, care a fost tămăduită în mod miraculos de el, după ce fusese condamnată de toți medicii. Se pare că o prietenie foarte dulce, ca să nu spunem mai mult, se născu între ei. Se pare de asemenea că, datorită marchizei, porțile câtorva saloane aristocrate se deschiseră pentru el. în orice caz, puțin după aceasta, el face cunoștință cu domnul De Choiseul și domnul De Gouy; Contele de Nogent se declară prietenul său și soțul doamnei d'Aubespine îi servește de intermediar în relațiile sale cu Academia de Științe. în acest mod, Marat putu să-și formeze o clientelă de bolnavi recrutați într-un mediu de oameni cu stare (el spune de altfel singur că nu-i plac decât „bolile în care ai puțin de făcut și mult de câștigat"). Câteva vindecări reușite îi consolidează reputația de specialist îndemânatic - în general, se pare că „pacienții" săi s-au arătat mulțumiți. O singură dată a fost oarecum maltratat de amantul uneia din bolnavele sale, care găsea că tratamentul se lungise dincolo de orice măsură, fără să dea rezultate pozitive. Se pare că în această împrejurare Marat a fost din belșug ciomăgit de arțăgosul gentilom (un conte polonez, în trecere prin Franța) și că „multe fire de păr i-au fost smulse" fără să mai socotim „o zgârietură pe

față", „alta la degetul mic" și „mai multe cucuie la cap".

în aceeași epocă, probabil datorită relațiilor personale ale marchizei d'Aubespine, Marat reușește să intre în serviciul contelui d'Artois în calitate de medic al gărzii sale personale. Mai târziu, el va pretinde că acest post a fost creat special pentru dânsul și că, pentru a-1 obține, a fost de ajuns să facă o singură vizită domnului de Crussol, căpitanul acestei gărzi. E inutil să spunem că versiunea aceasta este complet falsă și că era departe de a fi fost primul care a ocupat postul. Cât despre vizita sa la domnul De Crussol, ea este foarte posibilă, dar probabil că terenul fusese pregătit din vreme și că n-a avut decât un caracter protocolar. Nu este adevărat nici ceea ce a declarat Marat mai târziu, pentru a demonstra cât era de dezinteresat, anume că această funcțiune era pur onorifică. Ea îi aducea de fapt un salariu fix de două mii de livre, un vast apartament în Rue de Bourgogne, fără să mai socotim alte indemnizații destul de importante.

Prin aceasta, situația lui Marat era consolidată definitiv. Este acum instalat confortabil, are un servitor numai pentru el, poartă spadă și se căznește să dovedească (în zadar de altfel) că are sânge nobil. Contele d'Artois îi arată o oarecare încredere; se slujește de el, din când în când, pentru a-și aranja afacerile personale și se pare că, sub acest raport, Marat a știut să dea deplină satisfacție stăpânului său. Totuși această înfățișare strălucitoare și nefirească a existenței sale actuale nu-i schimbă cu nimic convingerile politice, nici concepția despre problema socială. El continuă lecturile și lucrările, rămânând veșnic „dușmanul de neînvins al despotismului", și a

jurat „că va urî până la moarte pe suverani și pe sateliții lor". Aceasta nu-1 împiedică să țină cu toată seriozitatea la titlul său oficial și să-l pună în valoare cu fiecare prilej. Nu uită în schimb că tot el este autorul *Lanțurilor sclaviei* și consideră că acest titlu îi creează anumite datorii. în curând i se va oferi un pretext minunat pentru a relua chestiunile care nu au încetat să-l preocupe, sub forma unei lungi disertații erudite, gen literar care se bucura în acel moment de favoarea sa.

La 15 februarie apăru în *Gazette de Berne* comunicatul următor: *Un prieten al omenirii, care, bucuros că poate face binele, vrea să se ferească de recunoștința publică ascunzându-și numele, a fixat un premiu de cincizeci de ludovici pentru memoriul pe care Societatea Economică din acest oraș îl va crede cel mai bun și care va trata subiectul ce urmează:*

Să se compună și să se întocmească un plan complet și amănunțit al legislației criminale examinată din aceste trei puncte de vedere:

1) al crimelor și al pedepselor proportionate ce trebuiesc aplicate;

2) al naturii și al forței dovezilor și prezumțiilor;

3) al modului de a le obține pe calea procedurii criminale, astfel încât blândețea pedepselor să fie în armonie cu certitudinea unei pedepse imediate și exemplare și așa încât societatea să găsească cea mai mare siguranță posibilă pentru libertatea sa și pentru omenire.

Premiul va fi acordat la sfârșitul anului 1779 și lucrările trebuie adresate franco domnului Tribolet, secretar principal al Societății, până în iulie 1779.

Se pare că Voltaire a fost marele animator al acestui premiu. Frederic al II-lea a oferit cea mai mare parte din fonduri. Marat se hotărî să ia parte la concurs și se puse serios pe lucru. Doi ani mai târziu, el expedia doctorului Tribolet manuscrisul ce va fi cunoscut sub titlul de *Plan de legislație criminală* și pe care îi plăcea să-1 considere ca pe „cea mai puțin imperfectă dintre toate lucrările sale."

Incontestabil că *Planul de legislație criminală* ocupă un loc de primul ordin în opera lui Marat. Un erudit catolic, ca J.-J. Thoninsen, care nu ar putea fi bănuit că profesează opinii favorabile în privința teoriilor lui Marat, scrie despre această lucrare în termeni cât se poate de elogioși. El găsește acolo „gânduri generoase și fecunde, printre maxime juridice de o mare importanță, devenite astăzi banale, dar care la acea vreme erau contestate cu furie în rândurile magistraților și ale avocaților". Vede în aceasta „opera unui mare om care a privit în adânc jurisprudența criminală a epocii sale, care îi cunoaște păcatele și cere cu energie o reformă". Această apreciere din partea unui scriitor hotărât conservator și cu totul ostil revoluției trebuie însemnată chiar de la începutul analizei pe care o vom întreprinde. Nu vom vorbi de problemele esențial juridice pe care le studiază Marat în cursul expunerii sale. Marat ca jurisconsult nu ne interesează, cel puțin pentru moment. Dar lucrarea sa este departe de a fi o simplă disertație tehnică. Vorbind de delicte și de mijloacele pe care le întrebuințează societatea pentru a preveni orice lovitură adusă funcționării normale a organismului său, Marat găsește prilejul de a-și expune punctul de vedere asupra multor probleme morale și economice și nu se dă înapoi de a

se întinde din plin asupra subiectului. Trebuie să ne surprindă faptul că găsim în *Planul de legislație criminală* mai multe pasaje din *Lanțurile sclaviei,* reproduse aproape textual? Deloc, fiindcă pe măsură ce înainta în vârstă, convingerile politice și sociale ale lui Marat câștigau în întindere, în precizie, dar fondul rămânea mereu același. Se poate spune că din acest punct de vedere el nu s-a schimbat niciodată, oricare a fost cadrul exterior la care a trebuit să-și adapteze existența. Dacă anumite pasaje subversive din *Lanțurile sclaviei* pot, la rigoare, să fie interpretate ca reacțiunea unei mentalități de declasat, fără situație stabilă, aflător într-o țară străină, înverșunat de soarta care îl supune fără milă la încercări repetate de foame și mizerie, dacă unele îndemnuri prea violente la războiul social, ce se găsesc în această lucrare, își găsesc, poate, explicația în faptul că autorul se adresa unui popor în fierbere, prins în vârtejul unei campanii electorale violente, nici una dintre aceste considerații nu mai are valoare când este vorba de *Planul de legislație criminală,* care se leagă de o perioadă de prosperitate unică în viața lui Marat. Trăind în atmosfera unui perfect echilibru moral, bine instalat, bine hrănit, îmbrăcat elegant, ocupând o situație oficială de seamă, care îi lăsa mult timp liber, având ca amantă recunoscută pe o doamnă din cea mai înaltă nobilime, Marat rămâne totuși pătruns de același spirit de revoltă și se arată, ca și în trecut, un adversar înverșunat al inegalității sociale. Importantul *Discurs preliminar* prin care începe *Memoriul* său este de o violență extremă. Furia atacurilor împotriva societății și moralei oficiale este atât de mare, încât, chiar la apogeul luptelor revoluționare, Marat nu va reuși să

depășească tonul pe care îl are acum. Desigur însă că nu vine cu nimic nou și nu este prea greu de stabilit că, în compunerea lucrării sale, s-a servit de mulți autori la modă din acea vreme: el pune la contribuție cu aceeași perseverență pe Rousseau și pe Marly, pe Beccaria și pe Morellet, fără să uite pe dușmanul său de moarte - Voltaire. Dar, văzute și tălmăcite prin prisma temperamentului său înfocat și furtunos, aceste teze capătă un relief surprinzător și disertațiile academice palide și decolorate devin strigăte de revoltă, îndemnuri primejdioase, pornite din ființa unui om ce se zbate din răsputeri, cuprins de o indignare fără margini, urmărit de un fel de idee fixă, din ființa unui om care a jurat o ură nemiloasă tuturor privilegiaților societății, tuturor răsfă- țaților norocului. Și, astfel văzute, ele sunt mișcătoare, îngrijorătoare poate, în orice caz semnificative și demne de a fi luate în serios.

Ideea fundamentală a lui Marat este că toate legile în ființă nu valorează nimic și că sunt hotărât nelegitime, arbitrare, în contradicție cu morala și cu bunul-simț și că deci nu trebuie să ținem seama de ele. „Ceea ce numim lege este oare altceva decât ordinul unui stăpân trufaș?"

Cum se poate da ascultare „regulamentelor la care n-a contribuit fiecare membru al Statului?" „Domnia lor nu este decât o tiranie ascunsă, exercitată de câțiva asupra mulțimii". Concluzia: „Să piară deci aceste legi arbitrare făcute pentru fericirea câtorva indivizi, în paguba întregii omeniri". Dar Marat nu se mulțumește să le arunce anatema. El vrea în același timp „să piară aceste deosebiri respingătoare, care fac din unele clase sociale dușmanele celorlalte". El observă că un adânc și necurmat antagonism de clasă stăpânește raporturile societății și că problema inegalității sociale

este cea mai urgentă și cea mai gravă dintre toate cele ce se pun legiuitorului.

Regimul de clasă impune poruncitor și nemilos locul pe care îl va avea fiecare individ. El îl hotărăște chiar înainte de naștere. „Numai un număr foarte mic de indivizi reușesc să iasă din starea în care se găsesc situați prin naștere și încă aceștia nu ies în general decât prin intrigă, josnicie, mârșăvie sau printr-o întâmplare fericită."

Cum să ne mai surprindă când vedem că indivizii aceștia, condamnați pentru totdeauna să aibă această tristă soartă, se revoltă când compară existența lor cu aceea a clasei privilegiate? El pune pe un *sărac* să vorbească bogaților: „Comparați soarta voastră cu a noastră; în timp ce zilele voastre se scurg liniștite în mijlocul plăcerilor, fastului, mărețiilor, noi suntem expuși de voi insultelor timpului, oboselilor, foamei; pentru a vă înmulți plăcerile, nu vă ajunge să stropiți pământul cu sudoarea noastră, mai trebuie să-l stropim și cu lacrimi. Ce ați făcut voi ca să meritați să fiți așa de fericiți pe socoteala noastră?"

Totul este făcut pentru bogați, toate fericirile bogăției sunt ale lor. „Ei pot să n-aibă nici talente, nici merite, nici virtuți; totul se oferă în fața lor după cum le place". Pentru a preciza mai bine abisul care îi separă de săraci, Marat specifică partea respectivă, atribuită fiecăreia din cele două categorii ale societății, din folosința beneficiilor vieții sociale.

Sunt rezervate bogatului: 1) marile întreprinderi; 2) gestiunea veniturilor publice; 3) privilegiul exclușiv de a prăda Statul; 4) întreprinderile bănoase (nu știm de ce Marat a făcut din acestea o rubrică separată în loc să le înglobeze în pOOOOOOOOOrima); 5) fabricile; 6) înarmarea vaselor; 7) speculațiile comerciale. Ce

redusă și ce îngrozitoare pare prin contrast partea săracului! „Pentru sărac sunt meseriile primejdioase, meseriile dezgustătoare". Săracul este disprețuit, gonit de pretutindeni. „Atât de mare este scârba ce o produce sărăcia, încât ea este gonită de peste tot", în timp ce „se încurajează aceia ce n-au nevoie de încurajare".

Oricât de mare i-ar fi indignarea, el încearcă să se încline în fața acestei stări de lucruri, considerând-o provizorie, ca pe o situație de fapt de care trebuie să se țină seama. El recunoaște că clasa privilegiată are tot interesul să predice respectul legilor care îi asigură buna stare și autoritatea asupra restului societății. „Cum să ne surprindă acest lucru", strigă dânsul. Dar să nu pretindeți să impuneți același respect și aceeași ascultare săracilor, care nu simt câtuși de puțin binefacerile legilor! Cu ce drept? Legile sunt făcute de bogați și pentru bogați, ele nu privesc cu nimic pe săraci și când aceștia se revoltă împotriva lor nu fac deloc un act imoral și demn de pedeapsă. „îmi imputați că am tulburat ordinea socială", strigă săracul lui Marat. „Ce-mi pasă de această pretinsă ordine, care mi-a fost întotdeauna dușmană!" Nu numai că săracii nu sunt datori să respecte legile unei societăți de care nu sunt legați decât prin defectele ei, dar ei au dreptul „să ceară cu forța" drepturile de care societatea i-a lipsit. în acest caz, „orice autoritate care li se opune este tiranică și judecătorul care îi condamnă la moarte nu e decât un mârșav asasin".

Primul dintre aceste drepturi, pe care asupritul trebuie să se lupte pentru a le recuceri, este, după Marat, acela de a-și asigura existența materială. Omul trebuie înainte de orice să poată trăi. „Grija de sine

este cea dintâi datorie a omului", de aceea „cel ce fură ca să trăiască, fiindcă nu poate altfel, nu face decât să uzeze de drepturile sale."

Nu este vorba aici de un paradox scăpat în goana peniței, ci de o convingere profundă pe care o va păstra toată viața. în 1791, el va scrie în jurnalul său: „Printre principiile mele este acela că un nenorocit fără mijloace are dreptul să fure ca să trăiască". Și va reaminti că a mai spus-o în al său *Plan de legislație criminală.* Pentru a face mai luminoasă teza sa, el compune un curios „Discurs al hoțului", ce merită să fie reprodus în întregime.

„îmbrăcat în zdrențe, dormind pe paie, arătam zilnic lumii tristul spectacol al rănilor mele; degeaba cerșeam ajutor, căci nici o mână creștinească nu s-a îndurat de mine. Deznădăjduit de refuzurile voastre, lipsit de toate și împins de foame, m-am folosit de bezna nopții pentru a smulge unui trecător un mizerabil ajutor, pe care el, în răutatea sa, nu voia să mi-1 dea de bunăvoie; acum mă osândiți pentru că mi-am luat singur drepturile pe care mi le dă natura. Judecători nedrepți, amintiți-vă că omenia este prima între virtuți și dreptatea prima lege! Și canibalii ar tremura de groază, dacă ar auzi de cruzimea voastră! Barbarilor! Scăldați-vă în sângele meu, fiindcă aveți nevoie de el pentru a fi siguri de averile voastre câștigate pe nedrept; în mijlocul chinurilor pe care le voi îndura, singura mea mângâiere va fi imputarea ce-o voi face Celui de Sus care m-a sortit să mă nasc printre voi".

Această „bucată" nu este o născocire personală, o creație inedită a lui Marat. El avea înaintea ochilor un model celebru: discursul analog pe care Beccaria îl

pusese la începutul introducerii lucrării sale: *Tratat despre delicte și pedepse.* Este însă ușor să ne dăm seama, comparând cele două texte, că Marat nu s-a mărginit pur și simplu să traducă pasajul italienesc. Desigur, acesta îi servește de inspirație, dar el amplifică mult. Apoi ceea ce îi este propriu e mai cu seamă tonul semeț și războinic al versiunii sale. Pe lângă *Discursul* lui Marat, textul lui Baccaria pare cu totul șters și rigid.

Această justificare a atingerii adusă dreptului de proprietate face pe Marat să studieze natura însăși și originile acestui drept. Acestea sunt, după el, multiple, dar toate, fără excepție, vicioase și nelegitime. Fiecare dintre cei ce posedă ceva le tălmăcește după interesele sale personale.

Uzurpatorul își întemeiază dreptul de proprietate pe dreptul celui mai tare; posesorul - pe acela al celui ce-a pus mâna cel dintâi pe avere; moștenitorul - pe dreptul de a lăsa moștenire; cultivatorul - pe munca sa. Toate aceste argumente nu prețuiesc nimic, socotește Marat. Violența, spune dânsul, „nu poate niciodată să stabilească un drept sfânt". Faptul „de a fi pus cel dintâi mâna pe ceva" nu implică un câștig. Voința testatorului nu poate fi luată în seamă, pentru că „nu poți dispune în favoarea altuia de ceea ce nu este măcar al tău". Cât despre pretențiile cultivatorului, el se arată ceva mai puțin categoric când le respinge. Vrea bucuros să-i dăruiască proprietatea produsului muncii sale, dar leagă această concesiune de anumite considerații, care îi modifică simțitor exercițiul și ajunge până la urmă la o profesiune de credință comunistă din cele mai autentice: „Fără îndoială că fructul muncii voastre este al vostru; dar cultura are

nevoie de sol și cu ce drept vă luați voi un colț din acest pământ care a fost dat tuturor locuitorilor laolaltă? Nu simțiți că numai după o împărțeală în părți egale s-ar putea hotărî și partea voastră? Și chiar, după această împărțeală, tot n-ați avea nici un drept asupra câmpului pe care îl cultivați, decât într-atât cât vă este absolut necesar pentru a trăi". Intr-adevăr, deoarece „dreptul de a poseda decurge din acela de a trăi" nu ai dreptul decât la lucrurile absolut indispensabile pentru existență. în încheiere, el reproduce, poate fără să-și dea seama, maxima favorită a Părinților Bisericii: „Nimic din ce e de prisos nu e cu drept al nostru, atâta timp cât sunt alții care n-au nici ce le trebuie".

Acesta este pentru Marat „fundamentul legitim al oricărei proprietăți". Pentru a ajunge să-l facă respectat și cunoscut de toți, sărăcimea n-are decât un singur mijloc: „Cu mâna pe arme trebuie să ceară *bogaților* sfintele lor drepturi naturale". Deci să pornim la asalt contra regimului. Pentru a face să domnească dreptatea și egalitatea, Marat nu cunoaște decât un singur mijloc: lupta de clasă. Și, hotărât, fără să stea la îndoială, el aruncă un răsunător îndemn la revoltă: „Destul, de prea multă vreme au pârjolit pământul acești tirani îngrozitori: s-a sfârșit cu stăpânirea lor. Să îndrăznim să sfâșiem vălul întunecat cu care își acoperă crimele, să le smulgem deci aceste arme de temut, care sunt veșnic fatale nevinovăției și virtuții".

Juriul de la Berna n-a prea gustat cu plăcere aceste reflecții. Nu se știe care a fost aprecierea sa în privința tezelor sociale și juridice ale lui Marat. Se știe doar că premiul nu i-a fost acordat. Doi juriști germani, Von Globig și Heister, l-au împărțit între ei, ceea ce n-a descurajat deloc pe Marat. Având convingerea intimă

și nestrămutată că noua sa scriere este în stare să contribuie din plin la perfecționarea omenirii, de îndată ce află de hotărârea juriului, se înțelege cu un editor din Neuchâtel și-i încredințează tipărirea lucrării.

Când aceasta fu terminată, Marat își aduse întreaga ediție la Paris. Acolo îl aștepta o mare dezamăgire: ministrul de Justiție era informat că lucrarea conținea mai multe pasaje „subversive", așa încât, chiar la intrarea în Franța, paginile primejdioase fură smulse și nimicite, iar volumele, într-un hal de plâns, fură redate autorului care, deznădăjduit, le-a făcut desigur praf, fiindcă nici un exemplar din această ediție n-a mai putut fi regăsit mai târziu. De-abia peste trei ani, *Planul de legislație criminală* va vedea lumina zilei, dar fără să poarte semnătura autorului.

Totul ne face să credem că funcțiile oficiale îi lăsau mult timp liber, deoarece găsea mijlocul să ducă în spate în acest timp activități de gen atât de diferit și să se consacre unor cercetări științifice din cele mai adâncite, continuând în același timp să acopere societatea în care trăia sub povara celor mai crunte învinuiri. In această epocă, el se preocupă, după cât se pare, de chestiuni de fizică și anatomie. Apartamentul său se transformă într-o vastă sală de disecție. își procură din spitale cadavrele necesare experiențelor sale și spune că a obținut chiar autorizația de a aduce acasă câte vrea. Totuși acestea nu-i ajung. Are nevoie de animale vii. De aceea născocește un mijloc destul de practic pentru a avea câte îi trebuie și pe un preț convenabil; cel puțin așa mărturisește singur: „Am făcut o învoială cu măcelarul din cartier, care îmi trimite oi, viței, porci și chiar boi, dacă am nevoie. Deoarece el ia înapoi totul, mie nu-mi rămâne de plătit decât stricăciunile pe care le suferă carnea".

își ia, în calitate de secretar (de discipol, după dânsul), o cinstită față bisericească, abatele Filastier, care devine pentru el un adevărat om „bun la toate". în noiembrie 1777 începe „Cercetări asupra focului, electricității și luminii", lucrare terminată în decembrie 1778. Manuscrisul este recopiat în mai multe exemplare, fiecare din principalele Academii din Europa primind câte unul. Numai după aceasta el se hotărăște să ceară aprobarea Academiei de Științe din Paris. Socotind că bună parte din academicieni nu sunt prea binevoitori față de dânsul, crezu de cuviință să nu atragă de la început atenția asupra numelui său. De aceea se învoi cu un membru al Academiei, contele de Maillebois, care, spre deosebire de colegii săi, îi arată o oarecare prietenie, ca să-i prezinte lucrarea ca din partea unui autor anonim, care vrea să rămână necunoscut și pentru care Marat n-ar fi decât un „reprezentant". Contele făcu cum era mai bine pentru a aranja lucrurile și Academia trimise la dânsul câțiva dintre membrii săi, respectându-i totuși incognito-ul. Marat nu se aștepta desigur la această vizită. De altfel, timpul era noroc, soarele era ascuns și Marat, care specificase că nu putea proceda la experiențe decât pe o vreme foarte frumoasă, văzu în apariția lor neprevăzută un gând ascuns și o intenție dușmănoasă. Pe scurt, academicienii fură primiți de el cu prea puțină considerație și se pare că în special fu obraznic față de Lavoisier, declarând „că-i pasă prea puțin dacă acesta ia sau nu parte la experiențele sale". La final, academicienii se retraseră și a doua zi unul dintre ei, Le Roy, care era însărcinat să facă raportul, scrise lui Marat pentru a-1 liniști și pentru a se înțelege cu el asupra datei la care experiențele ar fi putut avea din

nou loc. Era totuși de neprevăzut că acest incident nu putea să nu trezească în mediile academice o oarecare neîncredere în acest „reprezentant" atât de puțin primitor. Intr-adevăr, vreme de un an, Academia amână să ia o hotărâre, sub diverse pretexte, cu toate sforțările lui Marat.

într-o zi, acesta își pierdu în sfârșit răbdarea și scrise secretarului perpetuu a Academiei, marchizul de Condorcet, cerându-i „să binevoiască să-i împărtășească hotărârea luată de Academie în privința raportului asupra experiențelor sale." Scrisoarea poartă data de joi, 27 aprilie. Condorcet îi răspunde: „Comisarii au promis raportul pentru sâmbătă". Sâmbătă, nimic. A doua zi Marat trimite a doua scrisoare lui Condorcet: „Domnul Marat roagă pe domnul marchiz de Condorcet să binevoiască să-l informeze dacă raportul asupra experiențelor sale este terminat sau măcar început". Răspunsul lui Condorcet: „Raportul e făcut, dar alte chestiuni ne-au împiedicat să-1 citim în ședință și el a fost lăsat pentru miercuri". Miercuri, de asemenea, nimic. Neobosit, Marat scrie din nou a doua zi: „Domnul Marat roagă pe domnul marchiz de Condorcet să-i comunice dacă raportul asupra experiențelor sale este făcut". Din nou răspuns ocolit: raportul a fost început, dar „Academia n-a avut timp să-l asculte în întregime". Academia ținu ședință peste două zile, dar nu se gândi la raportul său. Văzându-se uitat și de data aceasta, Marat atacă din nou. Condorcet, fără să se emoționeze, răspunde că „raportul n-a fost făcut fiindcă domnul Le Roy, care era însărcinat cu aceasta, n-a luat parte la ședință". Nu se știe cum a mai primit Marat și această noutate. Atât se știe că, în sfârșit, la 10 mai 1780, Academia se

hotărăște să se pronunțe. Comisarii declară pur și simplu că experiențele lui Marat „nu par să dovedească ceea ce autorul își închipuie că ele ar trebui să stabilească" și că „în general sunt contrare lucrărilor celor mai cunoscute în optică". De aceea, după socotința lor, „ar fi de prisos să se intre în amănunte pentru a le explica, ele neputând fi privite ca ceva căruia Academia să-i poată da întărirea sa". Condorcet contrasemnează această încheiere.

Era un refuz tăios al Academiei de a se asocia sub orice formă la lucrările lui Marat. Nu se poate nega că felul său de a fi, puțin cam repezit, și lipsa sa de mlădiere au contribuit în oarecare măsură la această concluzie. El pretinde că puțin înainte unii membri ai acestui corp savant l-ar fi rugat să-și depună candidatura la Academie și că, din pricină că a refuzat, a fost tratat de ei cu atâta asprime. Această afirmație a lui Marat este foarte greu de verificat, dar totul ne face să credem că este de domeniul fanteziei și că Academia n-avea câtuși de puțin intenția de a număra printre membrii săi și pe Marat. Oricare ar fi adevărul, el își va aduce multă vreme aminte de această înfrângere și academicienii Bailly, Condorcet și Lavoisier vor avea nenumărate prilejuri să-și dea seama, în cursul anilor Revoluției, cât de vie și de cruntă era dușmănia sa.

Insuccesul nu pare să fi avut nici o influență asupra măgulitoarei reputații de care se bucura în anumite cercuri mondene. Toți aveau aerul că nu știau care era adevărata cauză a neînțelegerilor sale cu Academia și mulți îi luară parte cu hotărâre. Un călător din Geneva, în trecere pe la Paris, scria în noiembrie 1779 unui compatriot: „Se vorbește mult de un nou Newton, care este fiul domnului Marat din Geneva. Acest fizician a

inventat un nou mod de a vedea tainele naturii. La început toată Academia fu împotriva lui, dar el știu cum s-o silească să fie ea însăși martoră la descoperirile sale și, ceea ce este mai mult, chiar să le semneze". Și arătându-se la curent cu viitoarele planuri ale lui Marat (ceea ce ne face să presupunem că nu-i era necunoscut), autorul scrisorii adaugă: „Vom vedea experiențele și dovezile sale în lucrări ce vor apărea. Dacă e așa, nu credeți, domnule, că mulți autori se vor vedea nevoiți să-și arunce lucrările în foc?".

Cam în aceeași epocă Marat făcu cunoștință cu Brissot, pe care un tânăr ofițer din Garda Regală, sublocotenentul Marivetz, îl aduse într-o zi la doctorul companiei sale. Numele acesta nu-i spunea nimic lui Marat. Totuși, aflând că Brissot era un mare admirator al lucrărilor sale și că el însuși compusese un Memoriu „Asupra modului de a micșora cerșetoria în Franța", el se arată destul de binevoitor. „Aceasta îi servi de titlu, pentru a-1 deosebi de mulțimea de nepricepuți, care mă asedia în fiecare zi." Ei legară o strânsă prietenie. Brissot se arătă profund indignat de nedreptatea pe care Academia i-o făcuse lui Marat. In 1782, el publică *Considerații asupra cercetării adevărului,* în care vorbește de „fizicianul celebru" Marat, în termeni extrem de măgulitori, rugându-1 stăruitor să nu bage în seamă „strigătele, vorbele goale și persecuțiile" Academiei de Științe.

Marat fu foarte simțitor la laudele lui Brissot. După ce-i citi studiul, îi trimise o scrisoare de mulțumire, în care îi declară: „Dacă există vreo laudă care să mă încânte, aceea este a unui prieten luminat: după prietenia dumneavoastră, stima pe care mi-o arătați este pentru mine bunul cel mai măgulitor."

Brissot afirmă în *Memoriile* sale că Marat i-a făcut de mai multe ori propunerea de a-1 face „secretarul său literar". După dânsul, Marat se exprima cu greutate și cea mai mică împotrivire „îi încâlcea ideile și-l făcea să-și piardă șirul". Dându-și seama de acest defect, el căuta un om de litere „care să aibă darul vorbirii și care să-i dezvolte teoria." Dacă ar fi să-l credem pe Brissot, el n-ar fi primit funcția, deoarece o socotea prea neînsemnată pentru demnitatea sa. Cum concepuse chiar în vremea aceea planul de a se duce să creeze la Londra *Liceul* său, putem crede că el a considerat pur și simplu această propunere mai puțin surâzătoare. în orice caz, refuzul lui Brissot nu strică deloc prietenia pe care i-o arăta Marat, căci și după plecarea sa la Londra acesta îi scrie încă scrisori foarte călduroase. îl numește „iubitul meu prieten". „lubește-mă așa cum te iubesc și eu", îi cere el. „Știi, prea scumpule, ce loc ocupi în inima mea", putem citi în aceeași scrisoare. Ei își fac unul altuia servicii și, lucru curios, Marat este acela care, de data aceasta, îl sfătuiește pe Brissot să fie prudent și cumpănit.

„Sufletele deschise și drepte ca al tău, scrie el, comuni- cându-i rezultatul unei intervenții în favoarea sa, nu cunosc toate căile întortocheate ale sateliților despoților sau mai degrabă le disprețuiesc. Adu-ți totuși aminte, prea iubite prieten, că e nevoie de o oarecare grijă când nu ești dintre cei mai puternici". Cât despre Brissot, acesta se însărcină să depună la librăriile din Londra un anume număr de exemplare din lucrările lui Marat și să plaseze în revistele engleze câteva extrase din scrierile sale. Mai târziu, el va publica în colecția sa „Biblioteca Criminală" *Planul de legislație criminală.*

Să revenim acum la experiențele științifice ale lui Marat.

în cursul anului 1782, Marat pare să fi perfecționat foarte mult materialul ce întrebuințează. El cumpără aparatele cele mai scumpe, cele mai complicate, își întregește și îmbunătățește instalația și în curând vastul său apartament din strada Bourgogne ia înfățișarea unui ciudat laborator, devine un fel de uzină bizară, în care motoarele electrice de cea mai mare putere nu încetează să funcționeze zi și noapte. în octombrie 1781 el operează cu animale. în 4 octombrie descarcă într-un porumbel, „prin cap, o baterie de o armătură egală cu douăsprezece picioare pătrat" și notează: „Pasărea a murit într-o clipă în convulsii." Trei zile după aceasta, vine rândul unei broaște, care primește „descărcătura unei baterii de zece picioare pătrate". Nici șoarecii nu sunt cruțați și, odată electrocutați, el le „deschide pieptul pentru a putea vedea bătăile inimii".

Procedând la aceste experiențe, poate că încearcă o senzație de sfială, un slab acces de sensibilitate... Cel puțin are cochetăria să scrie că „a câștiga cunoștințe fizice cu prețul milei înseamnă să le plătești foarte scump." Dacă e hotărât să „chinuiască animalele", o face numai fiindcă este mânat de „cea mai arzătoare dorință de a fi folositor oamenilor." „Cititorii sensibili" sunt rugați să-i „acopere cu un văl cruzimile" și „să nu vadă decât râvna sa pentru omenire". Recunoaște cu toate acestea că, din 1774, este neîntrecut în a tăia gâtul unei vrăbii, unui pui sau unui șoarece. Până în 1781 avusese deci timpul să-și obișnuiască sensibilitatea să suporte fără prea mare împotrivire încercările la care o supunea în numele științei.

La începutul anului următor încep experiențele de mare însemnătate. în februarie electrizează timp de cincisprezece zile la rând trei băiețași și o femeie. Ședințele au loc de două ori pe zi: dimineața și seara. De la 15 martie la 1 aprilie tratează cu electricitate un întreg grup de bolnavi. Ședințele sunt zilnice, durata fiecăreia este de trei ore și pacienții nu găsesc că țin prea mult. Se învoiește cu un „om de spirit" care va avea datoria de a-i distra în timpul ședințelor „prin istorioare și experiențe recreative". în mai instalează la dânsul un bolnav, căruia îi este rezervată o cameră specială, în care aerul va fi electrizat „din douăzeci în douăzeci de minute, timp de cinci ore, în fiecare noapte". Aceasta timp de cincisprezece zile. Dar nu se oprește aici; merge și mai departe. Doi „bolnavi șubrezi și secătuiți" sunt supuși în același timp unui tratament prin electricitate „trei luni în șir, câte două ore pe zi".

Se poate ca această activitate științifică desfășurată să fi avut cu toate acestea o oarecare înrâurire asupra hărniciei ce o punea în exercitarea funcției sale oficiale, care, fără a fi obositoare, îl silea totuși să fie prezent la intervale mai mult sau mai puțin regulate. Știm doar că în cursul aceluiași an, 1782, cerceta posibilitatea, „dacă afacerile nu își reiau un mers mulțumitor", de a părăsi Franța spre a se reîntoarce la Londra. El nu lămurește, din nefericire, de ce fel de *afaceri* este vorba, dar se poate presupune că nu puteau fi afacerile sale sentimentale, fiindcă marchiza d'Aubespine mai păstrează încă pentru el o dragoste vie. Nici din punct de vedere material nu se întrevede nici o schimbare în existența sa. Dimpotrivă, ea pare, mai mult decât oricând, lipsită de orice preocupări de natură bănească. Rămâne deci ipoteza greutăților

serviciului administrativ al contelui d'Artois, care, după cum vom vedea mai departe, nu este lipsită de temei.

Pe neașteptate, cade grav bolnav. Oboseală, surmenaj, consecințe ale acestei activități înfrigurate? Posibil. în orice caz, boala este reală și durează, după cât de pare. Totuși scapă, dar are impresia că sănătatea sa „nu mai rezistă la oboseala studiilor". Se crede un om sfârșit (va avea în curând patruzeci de ani) și nu mai năzuiește decât la un singur lucru: „Aș fi fericit ca minutele de liniște pe care ea *{boala)* mi le lasă să-mi ajungă pentru a-mi termina lucrările".

De abia însănătoșit, Marat află că un profesor de fizică, domnul Charles (viitorul soț al *Elvirei* lui Lamartine), face un curs public în care combate rezultatele experiențelor sale. El aleargă acolo. Interpretarea lui Charles i se pare într-atât de rea-credință, că nu se poate abține și-l insultă în public, în fața întregului auditoriu. Profesorul nu fu deloc împiedicat să găsească un argument care să pună capăt atacurilor violente ale adversarului său: îi repezi pur și simplu un pumn zdravăn în obraz. Apoi, cei doi savanți se declarară gata să se bată în duel pe loc. Cu mare greutate lumea reuși să-i despartă. A doua zi, Marat, insultat, își constituie un martor și pretinde o reparație pe teren. Nu știm dacă și domnul Charles fu tot atât de însuflețit de spirit războinic, dar se știe doar că poliția a fost prevenită și că a primit instrucțiuni precise pentru a împiedica duelul. La somația ce i se făcu de a renunța să se bată, Marat nu avu decât o slabă împotrivire, „sacrificându-și ura" cum o spune el însuși. Lovitura de pumn încasată îi rămase și nu avu deloc darul să-l înalțe în ochii mai marilor săi. Să fi fost presimțirea că situația sa, atât de solidă până atunci,

se va zdruncina? în orice caz, ceva îl îndeamnă să înceapă negocieri cu scopul de a se duce în Spania, unde regele Carol al III-lea se arată dispus să întemeieze o Academie după modelul celei din Paris. Negocierile încep în iulie 1783 și, peste o lună, se pune în legătură cu vicontele de la Herreria, atașat la ambasada Spaniei, care trebuia să se înțeleagă cu dânsul în această privință. în același timp, prietenul său Roume de Saint Laurent lucrează în favoarea sa la Madrid. Totul părea să meargă foarte bine până în clipa când Marat află că ambasadorul Spaniei era însărcinat de guvernul său să culeagă informații asupra sa.

Atunci el își exprimă oarece temeri și le încredință lui Roume: „Bucuria mea nu este chiar completă când mă gândesc că domnul ambasador, însărcinat să ia informații asupra mea, ar asculta poate poveștile filosofilor noștri, pentru care este o crimă să crezi în Dumnezeu. Știi ce necaz au pe aceia care, ca mine, au refuzat să îngroașe rândurile celor din secta lor criminală și s-au încumetat să combată cu îndrăzneală primejdioasele lor erori".

Lovitura era bine cumpănită, dar nu-și ajunge ținta. Cu toată sugestia îndemânatică a lui Marat: „Câți prelați respectabili n-ar putea garanta pentru mine!", Majestatea sa Prea Catolică a preferat să se adreseze „nelegiuiților de filosofi" care, cum era de așteptat, nu se arătară plini de bunăvoință față de dânsul. Marat fu înfățișat ca „un om care promite lucruri mari fără să-și poată ține făgăduielile" și ei lăsară să se creadă că „cea mai mare nenorocire ar cădea pe capul Spaniei dacă ar fi primit acolo".

Nu e deci de mirare că, în urma acestor lucruri,

când totul părea să meargă pe rotițe, afacerea începu să se lungească. Trecură luni întregi. Nu i se spunea nici da, nici nu. Se vedea pe față că la Curtea Spaniei se tărăgănează.

...Pe la sfârșitul lui noiembrie, Marat, scos din răbdări, întocmește un voluminos dosar, conținând patruzeci și șapte de piese justificative, clasate cu amănunțime, din care o parte erau destinate să dovedească reaua-credință a academicienilor, iar celelalte să aducă dovezile de stimă și de admirație pe care le primise în cursul carierei sale de la mai multe personalități eminente și de la numeroase corpuri savante. Acest dosar este trimis împreună cu o scrisoare foarte amănunțită (mai mult de șapte sute de rânduri) lui Roume, în speranța că, în fața acestei avalanșe de fapte și documente, toate îndoielile și toată nesiguranța se vor risipi dintr-o dată și pentru totdeauna. Cu toate sforțările sale, Marat nu reuși să distrugă țesătura de neîncredere urzită cu măiestrie în jurul său și, cu toate declarațiile sale de dragoste arzătoare pentru națiunea spaniolă „pe care o admiră și o respectă", negocierile fură definitiv întrerupte.

Dar, din nefericire, lucrurile nu se opriră aici. Stăruințele lui Marat, cu toate măsurile de precauție pe care le luase, nu rămaseră ascunse și la Curtea de la Versailles nu se văzu cu prea multă plăcere că un medic, atașat casei contelui d'Artois, se trudea să obțină un serviciu la Curtea Spaniei. într-una djntre scrisorile sale către Roume, privitoare la această afacere (iulie 1783), el își exprimă teama de „a nu-și pierde slujba de la Curtea Franței dacă i s-ar cunoaște intențiile de a trece în serviciul Spaniei".

Temerile sale erau foarte întemeiate. Pe la sfârșitul

anului 1783 sau chiar la începutul lui 1784 este invitat să-și reia libertatea.

Iată-1 deci, la vârsta de 41 de ani, silit să-și refacă situația. Lucrul nu era ușor. Cei din cercurile care consacră gloriile omenești încep să-l uite. Cei care dețin puterea de a împărți averi și onoruri îl consideră ca pe un zăpăcit incapabil și aproape primejdios.

Clientela scade. Nu se mai știe ce s-a ales din legătura sa cu marchiza. De ceva vreme ea intră în umbră, nu mai dă semne de viață. A sosit oare ceasul rupturii?...

își părăsește apartamentul din Rue de Bourgogne și se duce să locuiască mai modest, în strada Vieux-Colombier, 47, unde își mănâncă economiile. Dacă ajunge să câștige ceva bani, îi cheltuiește imediat pe instrumente de optică și de fizică. Dar mijloacele sale sunt din ce în ce mai reduse. Nu mai poate să-și plătească impozitele și se vede amenințat de fisc. Ca să-i scape din mâini recurge la tot felul de stratageme. Vrea să treacă drept un medic englez care, chemat de urgență în țara sa, este silit să renunțe la brevetul de medic al gărzii personale a contelui d'Artois. Aceasta îi permite să afirme că nu trebuie impus la dajdia pe cap de locuitor. în petiția pe care o trimite în acest scop starostelui negustorilor declară că „se află în situația tuturor străinilor care călătoresc și cheltuiesc pentru a se instrui" și oferă ca dovadă extrasul de botez. Cu același prilej îi trimite în semn de omagiu câte un exemplar din toate lucrările sale, în speranța că, impresionat de această operă considerabilă, starostele îi va da mai repede câștig de cauză. Speranță deșartă, căci a trebuit să plătească vrând-nevrând.

Totuși nu se descurajează, ci face un nou proiect.

Mai există în Europa un suveran care știe să aprecieze pe sa- vanți la adevărata lor valoare: Frederic al Prusiei. Marat își aduce aminte că și el este dintre supușii acestuia și nu se dă înapoi de la a specula acest pretext. In consecință, dă la legat cu armele regelui un exemplar din *Cercetări fizice* și-l trimite la Berlin, cu rugămintea de „a se pune la picioarele regelui acest slab omagiu de profund respect și de profundă admirație." în același timp formulează o dorință: „Majestatea Sa va binevoi să-l primească cu bunăvoință. Ei îi place să încurajeze științele și să protejeze pe cei ce le cultivă. Va refuza Ea unui supus al său o grație pe care o acordă atât de des străinilor?".

Frederic al II-lea lasă cererea lui Marat fără răspuns, ceea ce fu o nouă decepție pentru el. Hotărât, începe să se obișnuiască cu ele. Este din ce în ce mai greu să descoperim din ce trăia. Brissot, reîntors la Paris, îl ajută să-și vândă cărțile și aparatele de experiențe. „Râvna pe care o punea să culeagă micul câștig ce-i revenea din lucrările lui, povestește Brissot în *Memoriile* sale, mă făcea să-mi dau seama că era disperat, eu toate că era destul de mândru pentru a nu-mi mărturisi nimic". Aceste rânduri ale lui Brissot par să fie conforme cu adevărul și Marat îi păstră recunoștință pentru ajutorul dat. Astfel, imediat după apariția traducerii sale a *Opticei lui Newton* (sfârșitul anului 1787), el îi oferă un exemplar superb pe hârtie velină. Fără intenție poate, Brissot subliniază toată delicatețea acestui gest, adăugând: „în această epocă Marat era sărac și trăia din greu". îi rămăseseră totuși câțiva prieteni bogați, care îi veneau în ajutor din timp în timp; între alții, compatriotul său, opticianul Breguet, și binevoitorul și îndatoritorul Boucher de

Saint-Sauveur. Brissot pretinde că l-ar fi pus în legătură cu cercul prietenilor săi: Chambon, Fourcroy, Mercier și alții. Nu dispunem de elementele necesare pentru a determina adevărata natură a acestor relații, dar totul ne îndeamnă să credem că ele n-au avut niciodată un caracter de adevărată intimitate.

Un lucru este în orice caz sigur: în curând Marat va cădea din nou bolnav. De data aceasta este părăsit de toată lumea. Nici o siluetă feminină nu veghează la căpătâiul său. Singur, distrus fizic și moral, el își întocmește bilanțul celor treizeci de ani de decepții ce-i rezervase soarta din ziua când, tânăr îngâmfat, părăsise acoperișul părintesc.

III

PRIMII PAȘI PE CALEA REVOLUȚIONARĂ (1788-1789)

Iulie 1788: Marat se pregătește să moară. Ișí face testamentul. Lui Breguet, pe care îl alege ca executor testamentar, îi încredințează un pachet sigilat conținând notele și manuscrisele sale și-i dă instrumentele de fizică însăr- cinându-1 să le dăruiască după moartea sa Academiei de Științe. După ce a hotărât „asupra tot ce avea mai scump pe lume", așteaptă cu resemnare ultima clipă. Continuă totuși să urmărească cu cel mai viu interes cursul evenimentelor. Află de convocarea Statelor Generale. „Această noutate produse în mine o senzație de viață", scria el mai târziu. „Trecui printr-o criză salvatoare și curajul meu se aprinse din nou".

A fost poate o simplă coincidență, dar într-adevăr, către mijlocul lui august, o îmbunătățire simțitoare se produce în starea bolnavului și în curând Marat intră definitiv pe calea vindecării.

Neîncrezător și bănuitor, ca întotdeauna, temându-se de vreo indiscreție din partea lui Breguet, îi cere pachetul încredințat și, după ce-1 verifică, îl păstrează la el.

Ține însă să explice acest gest:

„Cunoscând legăturile sale cu câțiva academicieni și în special cu domnul de Bellancourt, omul care știe cel mai bine de pe tot pământul să-și însușească fructul muncii

altora, tremur de teamă ca nu cumva domnul Breguet să aibă un moment de distracție și să nu comită vreo indiscreție involuntară". Declarația aceasta este datată la 27 decembrie. Convalescența sa a durat vreo patru luni. La această dată el nu era complet restabilit. Constată numai că boala „a încetat să fie îngrijorătoare", își reia activitatea și primul lucru pe care îl face este, spune dânsul, „să dea concetățenilor săi o dovadă de devotament". Astfel luă naștere „Ofranda către patrie sau Discursul către burghezime", care văzu lumina zilei în februarie 1789. Am avea deci motive să reducem puțin latura melodramatică a circumstanțelor care au determinat compunerea acestei scrieri, pusă în valoare de câțiva biografi ai lui Marat. Alcătuită cu vreo cinci luni după „criza salutară" ce-o suferise, *Ofranda către patrie* nu trebuie considerată ca opera unui muribund, ca testamentul politic al unui om în agonie. Este mai degrabă un imn de speranță al unui om ce revine la viață, ce simte cum renasc în el activitatea și forțele intelectuale.

Lucrarea are importanță pentru noi, deoarece înseamnă data la care apare Marat în tulburările revoluționare din Franța. Ch. Vellay a notat bine: „Poate că nicăieri n-a precizat și explicat el mai bine decât în *Ofranda către patrie* vederile sale constituționale". Compunerea lucrării n-a pricinuit lui Marat o mare sforțare. Trebuia numai să adapteze la gustul zilei câteva pasaje din precedentele sale scrieri. El se achită de această sarcină, prea puțin complicată, de altfel, cu mare dibăcie. La început ai impresia că te afli în fața unei apologii a ordinii, căci sfaturile lui Marat sunt pline de prudență și înțelepciune. Această aparență a reușit să înșele pe câțiva istorici moderni. Dar nu trebuie să fim păcăliți de cele câteva elogii împărțite ici și colo lui Ludovic al XVI-lea și lui Necker. Spiritul său

agitat căuta de atunci defecțiunile și slăbiciunile. El recomandă concetățenilor să-și socotească forțele „nu atât pentru a le calcula (ele sunt imense, de neînvins), cât pentru a-și cunoaște tovarășii prefăcuți și pentru a ști pe cine să pună temei". Să fie neîncrezători și să nu se plece în fața ofertelor măgulitoare: „Orice foloase vi s-ar promite, chiar dacă dușmanii voștri s-ar oferi să suporte ei singuri povara impozitelor, refuzați totul atâta timp cât drepturile voastre nu vor fi fixate în mod irevocabil". Deci, nici o concesiune, ci hotărâre deplină în deziderate. Nu fiți modești. „La ce n-aveți drept și de ce anume n-ați avea nevoie?"

In mod practic, el rezuma aceste pretenții în șase „legi fundamentale ale regatului", pe care le examinează în al cincilea *discurs* al său.

Aceste legi sunt „sacre"; natura le-a „gravat în sufletul înțelepților"; „vocea lor mângâietoare vorbește în inima oricărui om virtuos"; „fără ele Franța nu se va ridica niciodată". Coroana nu le poate refuza. Dar dacă, „împotriva oricărui spirit de dreptate și oricărei aparențe", guvernul s-ar încăpățâna să nu le ratifice, tot îi rămâne Națiunii „un mijloc hotărâtor pentru a-1 aduce la simțul realității, acela de a-i refuza orice ajutor, de a interzice în toate provinciile încasarea impozitelor și de a pedepsi cu strășnicie pe orice vinovat". Nu trebuie să ne temem că autoritățile vor recurge la intervenția armatei. „O defecțiune neașteptată le-ar lipsi imediat de toți militarii cetățeni, de toți militarii demni de stimă, care ar refuza să-și asasineze frații". Dar nici nu este de temut o astfel de perspectivă: „Guvernul actual se compune din oameni înțelepți și virtuoși; îndurerați ei înșiși de nenorocirile publice, doresc și ei ca opera de dreptate să se îndeplinească în sfârșit".

El nu vede alt obstacol, altă primejdie decât în împotrivirea clerului și a nobilimii. De aceea nu uită să le

adreseze un avertisment din cele mai semnificative: „Dacă poporul s-ar apuca astăzi să-i trateze cum făceau altădată strămoșii lor cu nenorociții din provinciile pe care le invadau, dacă ar începe să le prade casele și să le împartă pământurile... Cine ar putea răspunde că proprietarul nu va fi și el făcut de azi înainte șerb? Cine ar putea răspunde că prelatul, contele, marchizul nu vor fi siliți la rândul lor să slujească pe lacheul sau pe rândașul lor?". El recomandă „asupritorilor, puternicilor, bogaților care se bucură în tihnă de toate binefacerile societății" să nu „împingă la disperare un popor imens și curajos", ci să cedeze, cât mai e timp.

Nu se poate nega că *Ofranda către patrie* conține câteva prevederi foarte juste, care s-au realizat mai târziu literă cu literă. Publicarea acestei lucrări nu provoacă cu toate acestea decât prea puțin interes. Marat reuși s-o impună unei societăți particulare, care îi acordă un premiu, dar marele public nu fu mișcat deloc. El vorbește, desigur, „de primirea favorabilă făcută cărțuliei". Totuși, nu poate evita să constate că „oamenii apatici, numiți cu scaun la cap, dezaprobau căldura cu care pledase cauza Națiunii" și se justifică indignat: „Sunt eu de vină dacă n-au deloc inimă? Când deschid gura, nu fac decât să vorbească de răbdare și cumpătare. Cum să le dai ascultare când ai suflet?". De aici înainte Marat se azvârle definitiv în luptă și nu va mai da înapoi. „Atât timp cât voi mai avea vreo observație importantă de făcut nu mă voi considera achitat de această datorie sfântă", spune el.

De-abia se scurseseră cincisprezece zile de la apariția *Ofrandei către patrie* când, pe la începutul lui martie, dă la iveală un „Supliment" al sus-zisei *Ofrande.* In același timp se silește să convingă o societate patriotică, probabil aceeași care îi premiase scrierea precedentă, să-i publice o traducere în franceză a *Lanțurilor sclaviei* „pentru a pune

Națiunea în starea de a trage folos din marile lecții cuprinse în ea". Vom vedea mai departe ce soartă a avut acest proiect. Deocamdată să ne oprim puțin asupra *Suplimentului.*

Scrierea pare să fi fost provocată în parte de primirea aproape indiferentă ce i se făcuse *Ofrandei către patrie.* Marat crezu de cuviință să facă oarece precizări și să amplifice argumentarea. Apariția *Scrisorilor regale,* la 24 ianuarie, fu un pretext excelent. Citind aceste scrisori „atât de dorite, atât de mult așteptate", un sentiment de tristețe îi umple sufletul. Nu vede în ele decât „vorbele obișnuite ale unui suveran semeț, căruia i s-au încurcat treburile și care binevoiește să primească plângerile supușilor cu condiția ca, la rândul lor, aceștia să-i dea mijloacele de a ieși din încurcătură". Insistă deci asupra necesității de a se menține în întregime programul trasat de el în prima sa scriere. Dar lasă să se înțeleagă că are slabe speranțe ca poporul să obțină satisfacție prin mijloace pașnice. „Cum s-o mai ascundem? Interesele companiilor, corpurilor, ordinelor privilegiate nu se pot împăca cu acelea ale poporului". Trebuie să spunem adevărul, să arătăm poporului care îi sunt dușmanii și ce tactică trebuie să adopte contra lor. „Deoarece poporul n-are nimic de așteptat decât de la curajul său, pentru a-1 îndemna să și rupă cătușele, nu trebuie să-i ascundem relele, nedreptatea, ultragiile tiranilor." Marat recunoaște el însuși că nu și-a reținut penița care se avânta, dar adaugă: „Oricât de exagerat ar fi tabloul, tot rămâne inferior originalului".

Trebuie să ne dezbărăm de asemenea de ceea ce numește el „prejudecățile vanității" sau, în alți termeni, să renunțăm la orice tendințe imperialiste în materie de politică externă. Sentimentul măririi naționale îi este

perfect indiferent. „întinderea, forța, puterea și gloria împărăției pot măguli orgoliul monarhului; dar ce bine aduc ele poporului, care n-are nici un interes în aceste lucruri?" Profită de împrejurare pentru a reaminti propaganda antimilitaristă pe care o făcea altă dată în Anglia. Evită încă să atace direct pe Ludovic al XVI-lea, dar vorbe nepoliticoase la adresa regalității, în general, nu lipsesc. Acestea au provocat, fără îndoială, confiscarea broșurii, dar scopul său era astfel atins. Atenția publicului, cel puțin în districtul său, se îndreaptă spre el și în curând fu ales membru în Comitetul electoral.

Marat își luă rolul în serios și probabil că nu exagerează când spune că a rămas în permanență la Comitetul Carmeliților, de la 14 la 17 iulie inclusiv. După toate aparențele, a asistat, ca spectator, la luarea Bastiliei. Pe la sfârșitul după-amiezii încercă și el să dea dovadă de zel cetățenesc. Traversând Podul-Nou, văzu un detașament de dragoni (în total numai nouăzeci de oameni) care se opriseră în mijlocul mulțimii. Ofițerul, care comanda detașamentul, tocmai ținea un discurs poporului. Este foarte posibil ca acești dragoni să fi făcut parte dintr-unul dintre acele regimente pe care guvernul încerca în ziua aceea să le infiltreze discret în Paris, odată cu venirea nopții. în orice caz, Marat era foarte sigur de aceasta. Socotind că avea ocazia cea mai bună să dea dovadă de curaj revoluționar, se repede, despică mulțimea și ajunge până la botul cailor. Acolo somează pe comandant „să ordone trupei să descalece și să predea armele, pentru a le primi apoi din mâinile patriei". Ofițerul privi de la înălțimea calului său pe micul om care se agita în fața sa și nu răspunse nimic. Marat interpretă tăcerea sa ca o mărturisire tacită a intențiilor sale contrarevoluționare și ordonă comandantului gărzii burgheze, care întovărășea pe

călăreți, să-l aresteze pe loc. Cetățeanul-comandant tratā pe Marat de vizionar. Acesta îl făcu imbecil. Apoi se apucă să strige tare către mulțime că are în față „trădători care vor veni s-o gâtuie la noapte", amenință pe comandant că-1 va denunța că e contrarevoluționar și reuși să-l intimideze într-atâta încât să comande stânga-împrejur dragonilor și să-i ducă în tabără.

A fost unul dintre incidentele neînsemnate ale acelei zile de agitație, care n-a avut nici o repercusiune, deși Marat a pretins că, grație lui, „s-a spulberat planul de a se lua Parisul prin surprindere, introducându-se prin trădare mai multe regimente de dragoni și de cavalerie germană", dar care este caracteristic pentru a ne face o idee despre starea sa de spirit în acea epocă. El voi îndată să-l exploateze în folosul publicității sale personale. Un lung „comunicat" fu întocmit în termeni extrem de elogioși, cu complimente și felicitări adresate lui însuși, glorificând „hotărârea eroică", „spiritul civic clarvăzător al domnului Marat". Această notă fu trimisă prin îngrijirea sa tuturor jurnalelor patriotice, cu „rugămintea de a o insera" și, datorită ei, Marat păstră de atunci încolo o oarecare dușmănie lui Brissot, care, primind-o ca toți ceilalți confrați, nu publică în „Patriotul Francez" decât un scurt extras. Revenind la comitet, el remise vicepreședintelui districtului o scrisoare adresată municipalității, în care insista asupra necesității destituirii lui Necker. De această scrisoare va mai fi vorba mai departe; pentru moment, să notăm numai că ea n-a ajuns niciodată la destinație: sus-zisul vicepreședinte a uitat-o pur și simplu printre hârtii.

Vineri seara, la 17 iulie, Marat, care veghease la sediul comitetului trei zile și trei nopți, simți nevoia de a se odihni și se duse-acasă. Odihna nu-i fu totuși de lungă durată, căci duminică dimineața, la 19 iulie, reapăru la

comitet pentru a supune colegilor săi o propunere „de cel mai înalt interes". El povestește singur acest fapt: „Oricât de importante ar fi atribuțiile unui comisar de district, simțeam că ele nu conveneau deloc unui om cu caracterul meu, mie care n-aș fi dorit locul ministrului de Finanțe nici chiar dacă, altfel, aș fi fost silit să mor de foame. Am propus deci comitetului să aibă o presă a sa și să găsească de cuviință ca, sub auspiciile sale, să-mi servesc patria, întocmind istoria revoluției, preparând planul organizației municipale, urmărind lucrările Statelor Generale". Se vede din aceasta că, încă din primele zile ale Revoluției, îl muncește ideea de a se înfățișa ca un cenzor oficial al epocii, de a deveni un fel de ecou al conștiinței revoluționare. De asemenea, pretinde să devină istoricul, analistul Revoluției, care va comunica posterității șirul acestor evenimente memorabile.

Colegii săi primiră propunerea destul de rece și o refuzară pur și simplu. „Eu am considerat că am spus ce aveam de spus", scria Marat mai târziu, și, „convins de perfecta mea nepricepere la orice altceva, m-am retras". Se mai poate, dar el nu o spune nicăieri, ca dezamăgirea ascunsă, de a vedea că este uitat de colegi cu prilejul alegerilor primilor lor reprezentanți în Comună, să nu fi fost străină de acest gest. Recunoaște de altfel că, în ochii unora, retragerea sa trebuie să apară ca o „curată prostie". Dar el avea un singur gând: ținea la jurnalul său și-l voia așa cum îl concepuse de la început, nu ca o foaie izolată, ieșită din inițiativa unui simplu particular, ci ca un fel de organ oficial, vocea unei grupări politice de o anumită importanță.

începu deci prin a se adresa comitetului de poliție pentru a obține autorizația oficială de a scoate o publicație periodică. I se răspunse că n-are nevoie de autorizație,

fiindcă orice cetățean e liber să publice ce-i place. Probabil că Marat răspunse funcționarului care îl primise pe un ton de ceartă, fiindcă îndată fu întocmit un raport care constata că „un particular și-a permis să pronunțe vorbe cam necuviincioase din pricina unui refuz ce a întâmpinat când a cerut permisiunea de a imprima un jurnal". Raportul fu trimis Comunei care, luând cunoștință de el, ordonă arestarea sus-zisului „particular". Astfel fu inaugurată lunga serie de conflicte care l-a pus în luptă cu autoritățile oficiale. El se înfățișă la Adunare în ședința de joi, 13 august, seara. Procesul-verbal al ședinței spune: „întrebat ce motive l-au făcut să se dedea la acele excese, particularul a răspuns că se numește domnul Marie (sic) că a fost medic, cu locuința în Rue du Vieux-Colombier, No. 47, că e autorul *Ofrandei către patrie* și că n-a fost împins decât de dorința de a împărtăși tuturor sentimentul de patriotism și de libertate de care este însuflețit". Se pare că Adunarea nu văzu în el decât un personaj obscur și necunoscut, care-și permisese prostește să-și dea drumul gurii, fără să-și dea seama ce spune, și se arătă indulgentă cu acest domn „Mărie", care fu liberat pe dată. Președintele Vauvilliere crezu totuși de datoria sa să-i facă o mică morală, pe care nu este inutil s-o reproducem:

„Lăudăm râvna care vă împinge să jertfiți totul pentru ceea ce dvs. credeți că formează binele obștesc, dar nu ne putem împiedica să condamnăm, cel puțin ca indiscretă, pretenția unui cetățean care ar voi să facă să precumpănească opinia și voința sa în fața aceleia a unei Adunări pe care patria a cinstit-o cu încrederea sa și a însărcinat-o să vegheze asupra celor mai sfinte interese ale sale... Sperăm, domnule, că vă veți conforma principiilor și să sfătuim să nu vă lăsați amăgit de aparența binelui. Amintiți-vă în toate acțiunile că fericirea publică se întemeiază

pe înțelepciune, care este întotdeauna cumpătată, și pe supunerea oricărui particular voinței generale, care este singura lege în orice loc și în orice timp".

Aceasta fu prima apariție a lui Marat în fața Comunei din Paris, care-1 va revedea în curând.

în timp ce continuă sforțările pentru a asigura apariția jurnalului său, nu uită deloc ceea ce socotește ca o datorie cetățenească prin excelență: face mereu încercări de a fi remarcat în mediile politice. Adresează scrisori personale unor deputați bine văzuți și pe care îi consideră ca devotați cu desăvârșire cauzei libertății, cum ar fi Bamave, Chapelier, Maraveau și alții, cam vreo douăzeci la număr. Nici unul dintre aceștia nu-și dă osteneala să-i răspundă. Tăcerea lor nu-1 descurajează însă deloc. Urmărește de aproape lucrările Adunării Naționale și în special pe acelea ale Comitetului Constituției. Nici unul dintre proiectele de *Declarație a Drepturilor Omului* nu-i dă satisfacție. Acela al lui Tarjet este „o țesătură de apoftegme de morală și de jurisprudență", acela al lui Monnier nu e nici el mai bun. Marat este ceva mai indulgent cu abatele Sieyes, dar, în mod general, afirmă că „toți au dat dovadă de sforțări neputincioase" *(sic).* în fața neputinței inițiativei parlamentare și fiindcă se pare că sfaturile sale sunt trecute cu vederea, el crede necesar să prezinte publicului un proiect model, care ar pune bine în evidență defectele și lipsurile proiectelor oficiale. *„Proiectul de Declarație a Drepturilor Omului și ale Cetățeanului,* urmat de un *Plan de Constituție dreaptă, înțeleasă și liberă",* apare la 13 august, dar Marat încredința pe toată lumea că era gata încă de la începutul lunii și că numai dificultățile pe care le avusese cu poliția și „frica tipografilor" îl împiedicaseră să-1 publice mai repede. Aceasta îl întristează, cu atât mai mult cu cât situația este gravă, după părerea sa. Nu mai e nici un minut de pierdut. Lucrările Comitetului pentru

Constituție se continuă cu o încetineală care duce la disperare.

Nu numai că puținul ce s-a făcut nu are nici o valoare, dar Marat vede în el un spirit hotărât ostil Revoluției. „Drepturile poporului sunt sacrificate și chiar violate". în acest timp „Curierul Europei" publica articolele prin care se recomanda „să se redea autoritatea puterii executive". Marat citește unul dintre aceste articole și trage un semnal de alarmă. Trebuie să preîntâmpinăm „cât mai e timp, orientarea greșită a Adunării Naționale".

El se consideră responsabil de mersul evenimentelor, nu poate rămâne indiferent în fața acestei slăbiciuni a reprezentanților poporului și oferă cititorilor săi „o schiță a unei bune constituții", în care nu-i e frică „să dezvăluie aceste mari adevăruri". Glasul său este hotărât și energic.

O spune el însuși fără falsă modestie. Din acel moment trimite „inamicilor libertății", care pun la cale în ascuns „uneltiri perfide", un avertisment salutar. „Spiritele și-au luat avânt, anunță dânsul, degeaba voiți să le opriți din drumul lor; ele îl vor străbate în întregime și vor ajunge la acele adevăruri sfinte, pe care vă căzniți să le cunoașteți."

Totuși, Marat începe pe un ton modest. Este departe de a se compara cu oamenii mari ce compun Constituanta, dar adaugă: „Nu sunt chiar atât de începător în aceste chestiuni". A așteptat „mult timp ca o pană mai dibace decât a sa să se însărcineze cu acest lucru atât de important". Deoarece nimeni n-a făcut-o, a crezut de cuviință să intervină.

Examinat cu obiectivitate, proiectul său nu poate avea pretenții de adevărată originalitate și, la prima vedere, se pare că radicalismul lui în materie constituțională nu merge prea departe. Am fi mai degrabă surprinși aflând de la el că „monarhia este singura formă de guvernământ

care convine Franței." Se mărginește la această simplă constatare, fără să caute să-i dea vreo explicație.

„Anumite îndreptățiri puternice" pretind acest lucru. Care sunt aceste „îndreptățiri?" El nu ni le dă nicăieri, ceea ce nu-1 împiedică să recunoască de altfel că „însușirile poporului francez ar permite o altă alegere". în rezumat, chestiunea registrului - monarhie sau republică - îl lasă deocamdată indiferent. Oricare ar fi regimul, poporul este „adevăratul suveran". El n-are decât să supravegheze cu grijă acțiunile monarhului și acțiunea nefastă a acestuia va fi anihilată. „Răul pe care îl fac cei mari este urmarea nepăsării suveranului". Pe scurt, trebuie să reducem rolul acestuia la adevăratele sale proporții: „Nu le cereți să vă facă bine, puneți-i în imposibilitatea de a vă face rău."

Marat se declară apoi partizan al sufragiului universal, dar refuză să acorde și femeilor dreptul de vot. „Femeile și copiii nu trebuie să ia parte deloc la treburile publice, deoarece ei sunt reprezentați prin capul familiei."

Socotește că miniștrii nu trebuie să fie aleși dintre membrii Adunării Naționale, dar se știe că nu e singurul care a cerut acest lucru. Admite că „într-o societate organizată cu înțelepciune" toți oamenii trebuie să fie egali, dar nu merge până la a cere o egalitate absolută. Dintr-o dată ne apare ca om al nuanțelor. Membrii societății „trebuie să se bucure de *aproape* aceleași avantaje". Și precizându-și gândul: „Zic *aproape* aceleași, căci nu poate fi vorba de o egalitate absolută, care n-ar putea exista într-o societate".

Pe scurt, „inovațiile" lui Marat nu oferă, pe cât se pare, un caracter specific revoluționar și nu se referă decât la puncte de detaliu, de un interes oarecum secundar. Până la urmă, dacă ar fi vrut să se mențină în limitele stricte ale

subiectului, acest *Proiect de Constituție* ar fi putut să-și găsească locul, fără prea mare greutate, printre puzderia celor care ajungeau cu grămada la Comitetul Constituției și de care nimeni, bineînțeles, nu ținea deloc socoteală.

Dar, ca de obicei, Marat nu a putut să reziste tentației de a lărgi dincolo de orice margine cadrul pe care singur și-l impusese. Pe lângă „partea tehnică" a proiectului, el găsește prilejul să introducă lungi disertații asupra drepturilor naturale ale omului și asupra nedreptăților sociale, în general. în aceste ieșiri violente, expuse cu grijă și cu o vădită bunăvoință, se recunosc cu ușurință clișeele întrebuințate de multe ori de Marat în cursul lucrărilor sale precedente. Ele nu și-au pierdut deloc vigoarea și pitorescul și injuriile sub care sunt copleșite și de data aceasta clasele privilegiate dau cărții sale o notă personală, care îngrijora pe mulți dintre oamenii cuminți și ponderați.

De exemplu, mulți dintre aceștia ar fi subscris bucuroși declarația lui Marat: „Legea trebuie să evite prea marea inegalitate a averilor, fixându-le de la început limitele", dacă nu le-ar fi fost dat să afle, câteva pagini mai departe, că acela ce n-are nimic are nu numai dreptul de a „smulge celorlalți prisosul de care sunt îmbuibați", dar și pe acela „de a-i gâtui și mânca, pentru a nu muri de foame." De asemenea, cel ce-a citit ceva mai departe în *Proiectul* lui Marat „Urăsc destrăbălarea, neregula", dacă vrea să aibă adevăratul sens al acestor afirmații, trebuie să-1 ia pe acela diametral opus înțelesului din vorbirea obișnuită. Pentru convingere, ajunge să citim ce urmează: „ ...dar când mă gândesc că există acum în regat cincisprezece milioane de oameni care se sfârșesc de mizerie, care sunt gata să moară de foame... când mă gândesc că nici o voce n-a vorbit pentru ei... inima mea se strânge de durere și se

revoltă". Dacă vreți să știți ce ar trebui să facă acești „cincisprezece milioane de oameni", n-aveți decât să cercetați primele pagini ale lucrării. Veți afla imediat că: „Pentru a-și duce zilele, omul are dreptul să atenteze la proprietatea, la libertatea, chiar și la viața semenilor săi. Pentru a scăpa de asuprire, el are dreptul de a asupri, pune în fiare și masacra"...

Concepția sa despre organizarea socială nu apare nici ea la prima vedere exagerată sau îmbibată de idei extremiste. Marat pare să admită o societate bazată pe ierarhia claselor și care, cu ajutorul unui program de înțelepte reforme sociale, ar asigura și săracilor un minimum de existență normală. El socotește că „societatea datorează acelora dintre membrii săi, care n-au nici o proprietate și care de abia pot să-și câștige hrana prin munca brațelor, un trai sigur, hrană, îmbrăcăminte și locuință omenească, putința de a se căuta de boli, o bătrânețe liniștită și mijloace pentru a-și crește copiii". Atâta tot. „Aceasta în schimbul sacrificiului pe care l-au făcut, cedându-și drepturile asupra fructelor pământului și în schimbul legământului de a respecta proprietățile concetățenilor lor." Dar acest drept la asistență socială trebuie căpătat prin bună purtare și prin râvnă la lucru. Nu merită ajutor decât „cel ce respectă ordinea stabilită și care caută să se facă folositor. Societatea nu datorează nimic netrebnicului care refuză să lucreze". Iată ceva care pare cât se poate de înțelept și de măsurat. Numai că după Marat, înainte de a pune în practică aceste precepte, trebuie să se facă puțină ordine în sânul colectivității sociale. In starea de lucruri din vremea sa, aceasta se prezintă pentru dânsul dominată și reprezentată exclusiv de anumiți privilegiați, care se bucură în trândăvie, în lux și în nepăsare de bunurile săracului, ale văduvei și ale orfanului". Și bineînțeles, această situație este de nesuportat. „Dreptatea și înțelep-

ciunea impun ca măcar o parte din aceste bunuri să-și găsească destinația, printr-o împărțeală dreaptă între cetățenii care nu posedă nimic". El recunoaște că poate „această împărțeală nu e neapărat prescrisă de dreptate", dar, în orice caz, e singura care e „prescrisă de rațiune".

„E singurul mijloc de a feri o mulțime nenumărată de nenorociți de dezordinea la care împinge mizeria și de a-i face folositori societății." Dacă nu, se va ajunge la revoltă, la luptă, la vărsare de sânge. „Cetățeanul cinstit, pe care societatea îl azvârle în mizerie și-l duce la disperare, revine la starea primitivă", ceea ce îi dă dreptul „de a revendica cu arma în mână avantaje pe care nu le-a înstrăinat decât pentru a-și procura altele mai mari". Pactul social rămâne mereu în vigoare. El nu e altceva decât înțelegerea prin care o parte asuprește pe cealaltă. Deci violența este perfect legitimă. „Orice autoritate care i se opune este tiranică" și judecătorul care ar îndrăzni să condamne la moarte pe așa-zisul „cetățean onest" care ar fi încercat să reintre în stăpânirea drepturilor sale „nu e decât un mârșav ucigaș".

Marat nici nu se gândește să-și ascundă orgolioasa satisfacție ce o are când enunță aceste principii atât de deosebite de cumpătarea aparentă de la începutul lucrării. El se crede în plin centru al bătăliei revoluționare, înconjurat de dușmani, unul mai fioros decât celălalt, amenințat de tot felul de primejdii. Totuși curajul său este nepotolit și înflăcărarea sa patriotică nestinsă. „Nu teama îmi împiedică pana: nu o dată am uitat să mă pun la adăpost, pentru a-mi sluji țara, pentru a răzbuna omenirea; dacă e nevoie, îmi voi vărsa și ultima picătură de sânge."

Nu pentru „vederile sale constituționale", care sunt lipsite de originalitate, trebuie să rețină această „simplă schiță" atenția cititorului doritor de a nota toate etapele

evoluției gândirii revoluționare a lui Marat. Nici chiar pentru violența revendicărilor sociale enunțate de el aici, fiindcă găsim de acestea la tot pasul, în majoritatea lucrărilor sale, ci mai cu seamă pentru faptul că aici descoperim tendința bine pronunțată de a poza în martir al cauzei revoluționare și dorința de a-și rezerva, ca să spunem așa, rolul de Răzbunător al nedreptăților sociale.

Această tendință apare și în *Ofranda către patrie,* în care pune în lumină, pe cât se poate, spiritul de sacrificiu de care este însuflețit și care îl îndeamnă să se ofere, de abia restabilit după boală, ca jertfă pe altarul libertății. Marat din *Ofrandă* nu se prezintă încă decât ca victimă. Gestul său rămâne numai pasiv. El nu face decât să se jertfească, nu luptă; pe când Marat din *Proiectul Constituției* este un militant, este războinicul ce cheamă la luptă din toate puterile. Puțin îi pasă dacă va fi silit să se bată singur cu dușmani nenumărați și cruzi. El se îmbată de propriile sale îndemnuri războinice. De acum înainte lupta revoluționară devine singurul său rost pe lume, viața nu mai are pentru el alt sens.

Proiectul apare, dar publicarea lui nu-1 mulțumește. O altă primejdie amenință libertatea și, de data aceasta, el este mai mult decât oricând îndreptățit s-o dea pe față. Pretinde că acel nou Comitet de Constituție pornește pe o cale primejdioasă, care ar putea duce la ruina definitivă a noului regim.

Câteva precizări sunt necesare: La 17 iulie, Adunarea Națională înlocuise vechiul Comitet al Constituției printr-unul nou, compus numai din opt membri. Prin aceasta, partidul reacționar obținea o oarecare majoritate în sânul comitetului: cinci locuri din opt. Mounier, reprezentantul său cel mai de seamă, nu-și ascunde predilecția pentru Constituția engleză. După el, „guvernământul monarhic nu

poate fi organizat satisfăcător fără a se apropia de acela al englezilor". Cât privește ceilalți raportori ai Comitetului, Champion de Cice și Bergasse, ei se arată cel puțin tot atât de entuziasmați de regimul englez. Toți pretind că fericirea francezilor ar fi Constituția engleză. Marat este departe de a fi de părerea lor. El are convingerea intimă că regimul parlamentar englez este viciat și că nu oferă nici o garanție împotriva despotismului monarhic. De aceea scrie președintelui Adunării Constituante o scrisoare personală, adăugând și un exemplar din *Discursul către englezi,* pe care îl intitulează de circumstanță „Tablou al defectelor Constituției engleze". Socotește că, deoarece a stat zece ani în Anglia și s-a ocupat, datorită „unui gust natural pentru politică", de studiul sistemului de guvernământ al acestei țări, poate vorbi ca un cunoscător al lucrurilor. Aceasta îi permite să afirme că „ar fi o cruzime ca ea (Constituția engleză) să servească drept model pentru Constituția ce se pregătește". Marat gândește deci că e de datoria sa să atragă atenția Statelor Generale asupra acestei tendințe nefaste a Comitetului Constituției și de a-i arăta, cu acest prilej, că găsește într-însul un specialist de valoare în materie de drept constituțional, care, din nefericire, a fost lăsat să lâncezească. Degeaba, nimeni nu face caz de scrisoarea sa. De asemenea, *Proiectul* său de Constituție trece neobservat și „manifestarea cetățenească" a lui Marat piere sub indiferența generală.

Acest insucces nu-1 descurajează câtuși de puțin. „Dușman fără cruțare al despotismului", el va continua să-1 combată cu furie. Numai că este nevoie să-și schimbe armele, să-și însușească metode noi de tactică. *Proiectul de Constituție* este ultima dintre scrierile sale cu caracter pur didactic. De acum înainte nu vor mai apărea decât

pamflete, denunțuri, anateme de toate nuanțele și de toate felurile. Această schimbare de metodă corespunde datei la care apare jurnalul său: 8 septembrie 1789.

Dorința tenace de a avea cu orice preț o publicație periodică la dispoziție se explică foarte ușor la Marat. El vedea cum în jurul său se iveau fără încetare gazete noi, create de oameni pe care, cu toată sinceritatea, îi considera cu mult inferiori lui în experiență și capacitate. Chiar la sfârșitul lui iunie, Brissot reușise să pună pe picioare „Patriotul Francez". După câteva zile Gorsas lansează „Curierul Parisului". De abia trecuse o săptămână și iată că-și face apariția și foaia „Revoluțiile din Paris". Apoi vine rândul lui Condorcet și a lui Rabaut de Saint-Etienne și al atâtor altora... In fiecare zi Marat se vedea întrecut de „concurenți", care îi răpeau o bună parte din influența ce i se cuvenea pe bună dreptate, după credința lui.

Prima sa încercare în acest sens datează, după cum se știe, din 19 iulie. Dar de abia după vreo șase săptămâni, către sfârșitul lui august, sforțările sale sunt încununate de succes, când poate în sfârșit să anunțe publicului apariția „unui jurnal politic, liber și imparțial", publicat „sub auspiciile unei societăți de patrioți". Această societate nu era în realitate decât un mit. Deoarece nu reușise să intereseze în această chestiune nici o grupare politică sau de alt soi, Marat se mulțumi să-și ia ca tovarăș pe un librar din Rue des Cordeliers, pe domnul Dufour, care consimțea să dea fondurile necesare și să se însărcineze cu exploatarea comercială a jurnalului. Fructul vânzării era împărțit între ei, dar în părți foarte inegale. Dufour punea mâna pe trei sferturi din câștig. Cât despre Marat, lui îi revenea întreaga corvoadă a redacției și, din beneficiu, un singur sfert care, după cum se va vedea, se va face din ce în ce mai problematic și mai nesigur. Marat

acceptă totuși cu bucurie această combinație, atât de vie îi era dorința de a vedea în sfârșit că proiectul său ia ființă. Dufour, negustor priceput, nu se legă decât pentru o perioadă de trei luni și se înțeleseseră că, la sfârșitul acestui termen, fiecare din părți putea să-și reia libertatea după un simplu preaviz.

începuturile noii întreprinderi fură bune. Dufour se arată foarte activ și știu să intereseze la afacere pe câțiva confrați cu prăvălii bine situate, care se însărcinară cu vânzarea jurnalului, cum erau cei doi librari de la Palais-Royal - Petit și Debray, Bleuet din Rue Duphine, Bailly din Rue Saint-Honore. în urmă li se alăturară și alții de mai mică însemnătate.

Bineînțeles că Marat este adânc convins de importanța excepțională a actului său: „Cel mai frumos dar făcut Națiunii în împrejurările actuale sau mai degrabă singura scriere de care are nevoie ar fi o foaie periodică în care să se urmărească cu stăruință activitatea Statelor Generale, în care să se cerceteze cu imparțialitate fiecare articol, să se amintească fără încetare bunele principii, să se răzbune călcarea în picioare a drepturilor omului, să se stabilească drepturile cetățenilor, să se găsească un mod înțelept de guvernământ și să se studieze mijlocul de a seca izvorul de negocieri pentru Stat și de a aduce unirea, belșugul și pacea".

Acesta este programul ispititor pe care și-l va propune Marat. Visul său e împlinit: are la dispoziție o tribună a lui, pe care e stăpân, de care se poate folosi cum îi place. Vom vedea îndată cum a întrebuințat-o.

De la început, Marat are de ales între doi adversari: Adunarea Națională și Comuna din Paris. Pe de o parte „pretinșii patrioți ai Adunării Constituante", care „erau lipsiți de lumini și se sinchiseau prea puțin", care nu-i

răspundeau la scrisori și se făceau că n-au habar că există și el, pe de altă parte cei trei sute de deputați din oraș, dintre care o jumătate era formată din procurori, avocați, consilieri la Châtelet și în Parlament, „oameni hrăniți cu prejudecățile stării lor" și cealaltă din burghezi timizi, care se lăsau mânați de „chițibușari care pun bețe în roate".

Pentru început, el se aruncă hotărât asupra Comunei. Critica pe care o face Adunării Constituante, adesea foarte severă, nu e totuși niciodată injurioasă și nu depășește limitele pe care și le permiteau pe atunci și alții.

Din contră, cât privește Adunarea Municipală, de la început el are față de ea o atitudine extrem de agresivă. Primul număr al jurnalului apare la 12 septembrie. Timp de patru zile nu se găsesc în el decât dări de seamă ale ședințelor Constituantei, comentate cu foarte multă cumpătare. în a cincea zi izbucnește. Schimbarea de ton e bruscă și desăvârșită. El spunea în 1793, reamintind începuturile sale în gazetărie: „Am început pe un ton sever, dar cinstit, acela al unui om care vrea să spună adevărul fără să jignească conveniențele societății. M-am menținut așa timp de două luni". Exagerează puțin, căci de fapt abia de a reușit să se rețină o săptămână.

începutul îl face cerând o anchetă asupra gestiunii Comitetului de Subzistență, pe care îl acuză că a permis ca „publicul să fie otrăvit cu pâine dezgustătoare" și că „expune poporul la epidemii". Dar înainte de orice trebuie modificată alcătuirea însăși a Comitetelor Municipale, care trebuie să fie „curățate de oamenii îmbuibați cu maximele avocaților și ale curții". Joi, 24 septembrie, ia o ofensivă de mare întindere, a cărei importanță o pune în evidență cu multă grijă: Organizarea municipală este un punct fundamental al Constituției: „după cum aceasta este bine sau rău făcută, națiunea va fi liberă sau robită".

Bineînțeles, organizația actuală este, după dânsul, mai prejos de orice critică. „Văzând această mulțime de comitete... mereu în activitate pentru a face atât de puțin treabă îți vine în gând măciuca lui Hercule aruncată după o muscă". Dar ceea ce îl revoltă mai presus de orice e „modul clandestin de a lucra pe care l-au ales aceste comitete". „Totul se petrece acolo cu ușile închise. Primăria este înțesată cu soldățime și mulțimea e înlăturată: toate căile ce duc spre ea sunt ocupate, toate porțile păzite și nici chiar palatul vreunui tiran n-a oferit vreodată un spectacol atât de înspăimântător". Nu trecuse de altfel mult timp de când el însuși avusese prilejul să privească de aproape acest tablou pe care îl descrie cititorilor și nu i s-ar putea imputa, de data aceasta, că nu s-a documentat la locul cel mai nimerit.

A doua zi începe să examineze gestiunea financiară a municipiului. Citează exemple de risipă făcută de membrii fostului Comitet al Subzistenței. Nu admite ca, în starea în care se găsește casieria publică, municipiul să acorde primarului o indemnizație de 50.000 livre, iar comandantului general un salariu de 10.000 livre. Semnalează „salariile fără măsură de mari ale acestei legiuni de funcționari publici care spetesc poporul, mărindu-i sărăcia". Se ridică împotriva „acestui Comitet al Poliției, unde domnesc aristocrați obraznici", împotriva „acestui corp enorm de miliție plătită", împotriva „acestui spirit de corp ce este insuflat miliției burgheze". Și adresându-se poporului:

„Popor nenorocit, fi-vei deci veșnic sortit mizeriei? Mereu jignit, strivit, prădat? Oare așa e soarta ta, să scapi din mâinile jefuitorilor regali ca să încapi în acelea ale delapidatorilor populari? Fi-vei tu veșnic victima orbirii tale? Deschide ochii, ieși din letargie, curăță comitetele și

păstrează numai pe membrii cinstiți; mătură pe cei corupți, pe acești miluiți ai regalității, pe acești aristocrați vicleni, acești oameni necinstiți, falși patrioți; n-ai ce aș-tepta de la ei decât îngenunchere, sărăcie și dezamăgire".

In aceeași zi, Comuna examina în ședința de dimineață gestiunea Comitetului său de Subzistență. Articolul lui Marat, care de abia apăruse, fu semnalat și dădu loc unui schimb de vederi oarecum neprielnic pentru autor. Nu prea îl cunoșteau bine, dar își aminteau de incidentul de la 13 august, de apariția sa la audiență și de sfaturile pe care i le dăduseră. Adunarea hotărî până la urmă ca autorul acestei foi să fie chemat să dea socoteală de faptele publicate în jurnalul său, asupra cărora să fie interogat. Marat fu deci invitat să se prezinte chiar în acea seară în fața Adunării. El sosi pe la șapte, dar fu lăsat să aștepte cinci ore și, cu toate insistențele sale, nu fu primit. Intr-un târziu i se spuse să vină din nou a doua zi, ceea ce și făcu. Același rezultat. Atunci Marat se supără și scrise o scrisoare lungă membrilor Comunei. După ce reamintește consilierilor orele de așteptare ce-i prilejuiseră, el adăugă: „Fără îndoială, ocupațiile dvs. sunt nenumărate, dar nici ale mele nu sunt mai prejos și ele privesc chiar mai de aproape binele public; eu sunt ochiul poporului, dvs. sunteți cel mult degetul lui cel mic". După care așteaptă liniștit acasă o nouă convocare. Pregătise o declarație pe care voia s-o citească în fața Adunării, în chip de răspuns, dar fiindcă prilejul întârzia o face cunoscută prin gazeta sa. Acestei Adunări de oameni, care și-au luat singuri locurile la care n-au nici un drept și pe care nu le merită, îi adresează dânsul următoarele cinci somații hotărâte:

1) Vă cer, domnilor, în numele patriei, al cărei avocat sunt, să curățați fără preget Adunarea de membrii în care adevărații cetățeni nu pot avea nici o încredere... Acești

membri nu vă sunt necunoscuți și la prima cerere vă voi indica mai mulți dintre ei.

2) Date fiind împrejurările actuale, când cred că pana mea este mai folositoare pentru apărarea libertății decât o întreagă armată, vă cer, domnilor, să ordonați tipografului meu, pe care somația dvs. l-a speriat și care refuză acum să-mi mai tipărească jurnalul, să continue să lucreze fără frică la această scriere patriotică.

3) Vă cer să nu mai atentați la drepturile cetățenilor, împotrivindu-vă când vor să se adune în locurile publice.

4) Vă mai cer să hotărâți Adunarea Națională să constituie fără zăbavă un Tribunal suprem, care să judece în public pe dușmanii Statului.

5) în sfârșit, vă cer să nu uitați niciodată că nu mânuiți puterea decât pentru a susține drepturile concetățenilor dvs.

Deci, nu pentru a se dezvinovăți se va prezenta în fața Adunării reprezentanților Comunei, ci pentru a le cere socoteală de purtarea lor.

Iar la sfârșit le aruncă măreț cuvintele:

„Eu am câștigat și răscâștigat dreptul de a mă încrede în felul meu de a vedea. Ce-ați fi dvs. astăzi dacă la 14 iulie aș fi văzut și eu cu aceiași ochi ca mulțimea încrezătoare, dacă nu mi-aș fi expus viața pentru a împiedica marșul triumfal al soldățimii josnice, dacă n-aș fi descoperit complotul ce avea ca scop să ia Parisul prin surprindere și să vă gâtuie în beznă?".

Marat își și făcuse un anumit număr de cititori credincioși printre membrii Adunării, fiindcă în dimineața când apăru numărul cu această scrisoare deschisă fu din nou vorba de el în ședința Comunei. Unul din membrii Adunării semnală colegilor săi „noua foaie a domnului

Marat, în care autorul își permitea să aducă administrației Adunării în general învinuiri care ar trebui lămurite. Articolul cu pricina fu citit, apoi se „luă hotărârea ca domnul Marat, care n-a putut fi primit în zilele în care s-a prezentat, să fie citat în acea seară".

De data aceasta nu-1 făcură să aștepte, ci fu pe dată introdus în sala de ședințe.

I se ceru mai întâi să precizeze faptele de care învinuia comitetele. După darea de seamă oficială a Comunei, Marat ar fi declarat că a voit să vorbească numai de Comitetul Subzistenței, fără să menționeze de altfel nici un fapt precis. Când își povestește audiența, Marat păstrează o tăcere absolută asupra acestei părți din interogatoriu. Se pare deci că n-ar fi putut oferi o explicație satisfăcătoare a învinuirilor pe care, cu toate acestea, le exprimase cu atâta siguranță. I se ceru să desemneze pe membrii Comunei de care era vorba în „scrisoarea deschisă". Consiliul se aștepta fără îndoială la destăinuiri destul de grave, fiindcă se înțelesese dinainte că nu vor lăsa pe Marat să plece până ce nu-1 vor sili să-și întocmească un răspuns în scris. Nimic de seamă nu se petrecu. Marat se mărgini să transcrie aceste câteva cuvinte: „Nimic personal, nici un membru în particular", pe care le întări cu iscălitura sa. Adunarea se consideră atunci pe deplin satisfăcută. Președintele îl mustră părintește, recunoscând de altfel că numai râvna patriotică îi avântase prea departe penița și, în cele din urmă, îl invită să se retragă. Nici o replică a lui Marat nu e trecută în procesul-verbal al ședinței.

Aceasta e versiunea oficială a incidentului. In jurnalul său, Marat dă o alta, din care rezultă că el a fost acela care a pus întrebări Adunării, căreia i-a imputat mai ales faptul că „s-a împotrivit la predarea conturilor fostului Comitet al Subzistenței". I-a cerut să anuleze decretul prin

care declara pe Beaumarchais apt de a îndeplini funcțiuni publice. S-a ridicat împotriva sumei nemăsurat de mari oferită lui La Fayette. Dacă ar fi să-i dăm crezare, Adunarea nu a putut da nici un răspuns mulțumitor întrebărilor sale. Nu neagă deloc că ar fi semnat laconica declarație menționată în procesul-verbal, dar adaugă cu oarecare nevinovăție „bineînțeles, ea nu are valoare decât pentru faptele care îmi erau cunoscute în momentul semnării".

Se pare deci că atitudinea lui Marat în fața Adunării Municipale (chiar dacă am voi să ținem seamă de versiunea sa destul de îndoielnică) a fost în mare parte lipsită de îndrăzneala și de semeția de care dă dovadă în jurnal. De altfel, Comuna se arătă destul de binevoitoare față de defăimătorul său. Marat pretinde că „nu i s-a cerut câtuși de puțin să schimbe tonul jurnalului", ceea ce, după părerea sa, era un fel de încuviințare tacită a liniei sale de conduită. El găsi de cuviință nu numai să stăruie în aceeași direcție, dar chiar să vorbească cu mai multă tărie, dând astfel dovadă cititorilor că scena de la primărie, în loc de a-1 intimida și dezarma, l-a împins să-și ascută pana și i-a mărit înfocarea patriotică. De aici înainte nu va mai cunoaște nici o margine. Era în luna octombrie. Peste două luni va fi iarnă și o foamete năprasnică se va abate asupra Parisului, dacă nu se vor lua toate măsurile de precauție necesare. Care? „Să se măture de la primărie toți oamenii suspecți, toți miluiții curții regale, procurorii, avocații, academicienii, consilierii de la Châtelet, agenții curții, judecătoriilor, Parlamentului, financiarii, cămătarii și speculanții, în cap cu biroul; să se reducă numărul deputaților Comunei la cel mult cincizeci de oameni independenți și cinstiți... aceștia să fie siliți să nu trateze nimic decât în public și să proscrie planul adoptat al Administrației municipale". Și, vădit satisfăcut de efectul produs, Marat

adaugă: „Aceşti domni pot spune că-i servesc conştiincios". Pentru a termina, el roagă pe „orice cetăţean cinstit, care ar avea de imputat unora dintre deputăţii de la primărie fapte grave" să binevoiască să i le semnaleze, pentru a putea să le demasce pe dată în calitate de „Avocat al Naţiunii".

Mulţi răspunseră în grabă la apelul său şi numeroşi „cetăţeni oneşti" îi aduseră colaborarea lor.

Din nefericire, el primea toate aceste denunţuri cu prea multă uşurinţă şi, cel puţin la început, nu-şi da osteneala să le cântărească; astfel că, după două zile, avu neplăcuta surpriză de a afla că învinovăţise pe nedrept de fals pe secretarul Adunării Municipale, domnul De Joly, deoarece se întemeiase prea mult pe spusele unuia dintre corespondenţii săi.

Domnul de Joly aduse imediat la cunoştinţa colegilor săi acest fapt în şedinţa din 4 octombrie şi, după ce stabili că era nevinovat, ceru autorizaţia de a urmări prin tribunal pe calomniator. Autorizaţia cerută îi fu acordată pe loc. Adunarea îşi exprimă călduros încrederea şi ordonă ca declaraţia domnului Joly să fie tipărită şi trimisă în toate districtele, pentru a fi afişată la vedere.

Marat primi vestea cu foarte mare neplăcere. în numărul din 6 octombrie se plânge dureros şi dă nişte explicaţii foarte întortocheate pentru a dovedi că nu e vinovat decât de o uşoară confuzie de nume şi de persoană. După care adaugă fraza aceasta minunată: „Va mai îndrăzni domnul De Joly să deschidă gura acum? Să mă citeze în faţa tribunalului şi să se constituie prizonier împreună cu mine!". Apoi deveni ameninţător: „Am de făcut douăzeci de denunţuri împotriva unor avocaţi şi procurori care se află în diversele comitete ale oraşului... le veţi găsi în numărul de mâine". Dar nu se ţinu de

cuvânt.

Peste două zile, la 8 octombrie, se mărginește să publice „avertismentul" următor: „Ni s-au trimis denunțuri nesemnate, care învinovățesc pe mai mulți membri ai Adunării reprezentanților Comunei din Paris. Denunțurile ar putea fi întemeiate. Totuși, fiindcă respectăm prea mult justiția pentru a ataca cu ușurință, chiar pe cei răi, nu putem să le întrebuințăm în nici un chip". Făgădui pentru mai târziu o „listă de membri care trebuie proscriși". Dacă publicarea a întârziat, zice dânsul, aceasta a fost cauzată de faptul că voia „să facă și mai izbitoare dovezile de vinovăție". în așteptare, se vede silit să dispară pentru a scăpa de urmărirea „prigonitorilor". Procurorul regal, domnul Flandre de Brunville, părea foarte hotărât să pună mâna pe Marat și pe jurnalul său. Pentru a scăpa de el, Marat trebui să se ascundă timp de mai multe săptămâni. Departe de a se plânge de situație, el pare încântat că poate să dovedească în acest fel cât de nestrămutat îi e curajul și râvna cetățenească. Cu toate că e silit să ia oarecare măsuri „cerute de prudență, pentru a putea rămâne cât mai mult trebuincios patriei", el își dăruiește de pe acum viața: „Și-a săpat mormântul; va intra în el fără șovăire".

La început, Marat își găsește adăpost la Versailles, unde abatele Bassal, parohul Bisericii Saint-Louis din Versailles, îi dărui cea mai prietenească ospitalitate. Neputând să-1 țină mult timp la dânsul, dar voind să vegheze cu cea mai mare grijă asupra sa, îl aciuă la un hotelier în care avea toată încrederea. Nu știm unde și în ce împrejurări cunoscuse Marat pe abatele Bassal. Făcea acesta parte din acel grup de „respectabile fețe bisericești" pe care le propunea ca referințe în negocierile sale cu curtea Spaniei? Nu se știe. In orice caz, ceea ce este sigur e că parohul din

Versailles dădu dovadă față de Marat de un devotament plin de curaj, dacă ținem seama de situația oficială pe care o ocupa, ceea ce ne îngăduie să bănuim că între acești oameni erau oarecare legături de prietenie.

Văzându-se la adăpost, Marat avu ideea de a se adresa Adunării Naționale pentru a se pune sub protecția sa și a obține anularea ordinului de urmărire. In ziua de 11 se duse la Adunare și ceru să vadă pe președinte. Acesta tocmai conducea dezbaterile. Fu deci rugat să aștepte până la sfârșitul ședinței. Marat nu se împotrivi deloc și se așeză aproape de tribuna prezidențială ca să asculte ce spunea oratorul, care tocmai avea cuvântul. Acesta era chiar unul dintre comisarii însărcinați să găsească la Paris un local pentru Constituantă și tocmai atunci propunea colegilor săi manejul de la Tuileries.

La auzul acestui nume, Marat simți ceva ca o revelație: voiau să întrebuințeze sala aceea îngustă ca să se pună la adăpost de public și să transforme ședințele Adunării Naționale în întruniri particulare... Atunci nu-și mai putut înfrâna indignarea și, uitând că trebuie să fie prudent, strigă că se va urca el însuși la tribună pentru a dezvălui această trădare vicleană. Nu putu însă să dea urmare acestei intenții, căci imediat se și înfățișă un aprod, care îl pofti, dacă vrea să-și dea sentimentele pe față, să iasă afară. Marat ascultă, fiindcă desigur nu prea era dornic să înceapă o discuție din care, hotărât, n-ar fi ieșit el învingător. Pe scară îl mai aștepta și o altă surpriză, oarecum neplăcută. Unul dintre numeroșii *observatori* puși de poliția din Paris să „simtă atmosfera" de la ședințele Constituantei îl recunoscu și încercă să intre în vorbă cu el. Totuși, Marat a putut să scape de el, dar cu oarecare greutate. „M-am făcut că nu-1 aud. Un abate se apropie de dânsul și-i spuse ceva la ureche. Atunci i-am spus încet

prietenului care mă întovărășea să-i închidă drumul, ceea ce acesta a făcut cu multă dibăcie, prefăcându-se că-1 durea piciorul; în timpul acesta am plecat repede, ocolind de câteva ori prin coridoare".

Ajuns acasă se apucă să scrie o scrisoare lungă lui Danton, pe atunci președinte al districtului Cordelierilor, cu rugămintea de a o face cunoscută tuturor jurnalelor patriotice. Prin aceasta îi denunța noul complot ce se punea la cale (e vorba de manejul de la Tuileries) și ruga „pe toți patrioții dornici de a se distinge prin râvna de a salva patria să-și dea seama de urmările groaznice ale unui astfel de aranjament și să facă toate sforțările pentru a se alege un alt local, dacă nu s-ar putea mări acela de care e vorba; căci pentru ca libertatea să fie păstrată e nevoie ca tribunele să fie deschise primului venit, să poată cuprinde cel puțin două mii de spectatori".

A doua zi se reîntoarce la Adunarea Națională, cu intenția de a vedea pe președintele Freteau și de a-i expune cazul. în realitate, îndată ce pătrunde în incintă, uită de scopul vizitei și începe să urmărească dezbaterile cu un interes pătimaș. De data aceasta însă se arătă mai isteț și, în consecință, se așază foarte discret în fundul tribunei destinată publicului. în ziua aceea se discuta dacă Ludovic al XVI-lea trebuie să poarte titlul de „Rege al Francezilor". Clerul, nobilimea, magistrații și avocățimea se coalizează, formându-se un bloc masiv al opoziției. Dar Marat era și el pe acolo și nu-i va lăsa să învingă cu una cu două. Scena e pitorească, foarte curioasă și extrem de instructivă. Marat ne-a lăsat o descriere foarte amănunțită a faptelor. „Izbânda era cât pe-aici să fie de partea dușmanilor, când îmi veni în gând să le-o smulg din mâini". El își părăsi locul și se duse să se așeze exact deasupra băncilor clerului. De-acolo se apucă să aplaude îndârjit toate moțiunile

patriotice și să huiduiască fără milă toate acelea pe care le credea reacționare, invitându-și și vecinii să facă la fel. Aceștia însă cam șovăiesc. Hotărât că le e teamă: nu știu încă cu cine au de-a face. Marat constată și el însuși: „Mi-a fost tare greu să-i conving să mă imite. Se temeau să nu-i arunce afară și se așteptau să mă vadă scos de-acolo în fiecare clipă".

In cele din urmă, lăsând de o parte orice fereală, Marat se dădu pe față. Exact în clipa aceea apăru un aprod, care chemă la ordine pe spectatorul zgomotos. Numele de Marat pronunțat față de el nu produse nici o reacție de seamă. După ce-i făcu mustrarea obișnuită, aprodul plecă fără să mai stăruie. Marat interpretă acest lucru ca un omagiu tacit adus persoanei sale. Publicul dimprejur a fost de asemenea impresionat. în orice caz, o schimbare vădită se produse. Un patriot așezat în rândul întâi îi cedă locul său, astfel că Marat a putut să conducă operațiile cu mai multă ușurință. De data aceasta este ascultat și toată lumea începe să ocărască „popimea răzvrătită" atât de energic, încât, după spusele lui Marat, preoții, care „tocmai se ridicaseră cu toții împotriva unui amendament care le displăcea, se întoarseră spre noi, ca să vadă cine sunt obraznicii atât de lipsiți de respect". Văzând că tactica sa dă roade, Marat reîncepu mai tare. „Ei auziră ce le strigam; la a doua încercare, toți vecinii mă ajutau, așa încât numai jumătate din popi îndrăzniră să se ridice din nou; la cel de-al treilea atac numai unul mai avu curajul s-o facă". Partida era câștigată. în zadar președintele Freteau „avu o ieșire violentă împotriva tribunelor". Marat se retrase, „lăsându-1 să strige cât i-o plăcea". Povestind peste un an în jurnalul său această mică scenă, Marat recunoștea că, în principiu, nu trebuie să se împiedice votul unei adunări. „E chiar o crimă când părerile simt

luminate și când toți vor tot binele. Dar același lucru devine o operă de merit atunci când e vorba de conjurați răzvrătiți împotriva patriei. De-a lungul carierei sale, Marat va păstra această concepție specială despre lupta parlamentară.

în același timp, el reuși să transmită cererea sa președintelui Freteau. Acesta anunță în cursul ședinței de la 12 octombrie că „domnul Marat, autorul unei lucrări, intitulată *Prietenul Poporului* se plânge de violențe ce s-ar exercita asupra sa" și întreabă dacă Adunarea ar voi să i se facă o dare de seamă a acestei chestiuni chiar în acea seară. Așa se hotărî, dar nu se ocupară de el nici în seara aceea, nici a doua zi. în sfârșit, la 14 octombrie, după ce se citi cererea lui Marat, la observația lui Biauzat că „din moment ce orașul Paris, care a *întemnițat* pe autor, urmărește această afacere, este inutil să se mai ocupe și Adunarea", aceasta hotărî „trimiterea la Comitetul Rapoartelor".

Bineînțeles, nu era ce voia Marat, care era astfel nevoit să continue să ducă o existență clandestină printre oameni, care se uitau cu îndoială la acest individ ciudat și cvasi-enigmatic. După cum era de așteptat, felul său retras păru în cele din urmă suspect hotelierului la care se adăpostea. Acesta se duse să-l denunțe poliției. Doi ofițeri din garda națională fură însărcinați să-l aresteze. întâmplarea voi ca amândoi să fie cititorii credincioși ai gazetei sale și admiratori ai săi. Când aflară că au fața lor pe „Prietenul Poporului" în came și oase, ei nu mai căutară decât un lucru: să-i dovedească întregul lor devotament. Bineînțeles că nu mai fu nici vorbă de arestare. îl conduseră în triumf la colonel, care la rândul său se declară încântat că-1 poate cunoaște și-i oferi drept azil chiar casa sa. Ar fi inutil să mai spunem că propunerea fu primită cu recunoștință.

Dar inactivitatea nu-i pria lui Marat. Ar fi vrut să se

apropie de Paris și să se ocupe de jurnalul său, care nu mai apărea de la 8 octombrie. Cu atât mai mult cu cât se și ivise un imitator care, încercând să tragă foloase din curiozitatea pe care o stârnise Marat în diferite cercuri, dăduse la iveală un fals „Prieten al Poporului", care pretindea că este urmașul acestei gazete.

Binevoitorii îi găsiră un adăpost la Montmartre, unde „trăi fericit cincisprezece zile". Acolo a putut să asigure și apariția jurnalului. Urmărirea continua. Spionii erau pe urmele sale. în sfârșit îi descoperiră tipografia, îi luară presele și-i confiscară exemplarele în curs de tipărire. Apoi îi descoperiră și ascunzătoarea și, la 12 decembrie, puseră din nou mâna pe el.

Dus la primărie, fu înfățișat membrilor Comitetului de Cercetări. Dintre aceștia, doi se arătară mai rezervați. Colegul lor, Perron, se dădu însă pe față ca un admirator entuziast al său și, după ce-1 sărută, dacă vreți să-l credeți pe Marat, „îl îndemnă cu hotărâre să continue a da pe față pe pungași". în timpul interogatorului se anunță venirea lui La Fayette. Comandantul gărzii naționale își exprimă dorința de a-1 cunoaște și el. Dacă ar fi să-l credem pe Marat, o convorbire foarte cordială avu loc între ei. „N-au avut dreptate, domnule, cei ce au pretins că v-am atacat principiile, declară *Prietenul Poporului,* generalului. Dvs. ați luptat pentru a sfărâma cătușele americanilor. Cum s-ar putea să vreți acum să le puneți chiar compatrioților dvs.?" Și făcând desigur aluzie la jignirile ce le suferise din partea subordonaților săi, care se întrecuseră în „goana lor după Marat", adaugă: „N-aș putea aduce aceleași laude unora din membrii Statului Major al dvs.". La Fayette ar fi ținut, spune tot Marat, să se afle numele acelora „care l-au bănuit". Marat îi promise să le publice într-o zi în gazetă, apoi discutară politică. Ce anume subiecte au fost atinse cu acest prilej nu se știe prea bine și Marat însuși nu

vorbește de acest lucru decât în treacăt. în orice caz, este neîndoielnic că, în acea epocă, nu avea nici o dușmănie față de Comandantul Gărzii Naționale.

în cele din urmă îl puseră în libertate și-i înapoiară hârtiile. Comisarii împinseră gentilețea până într-acolo încât îi oferiră o trăsură ca să ajungă acasă. Marat primi cu bucurie, se duse prudent deocamdată la un prieten și își petrecu foarte plăcut seara la teatru.

Acesta este începutul carierei sale de om hărțuit, care îi deveni așa de familiară mai târziu.

IV

MARAT CONTRA LUI NECKER (octombrie 1789 - aprilie 1790)

In cursul campaniei împotriva municipalității pariziene, Marat constată repede că adevărata putere era departe de a se afla în mâinile Adunării Reprezentanților Comunei, el crezu că descoperă în persoana lui Necker sufletul mișcării reacționare. Avusese prilejul să aprecieze la justa ei valoare politica îndemânatică a acestui om care, treptat, procedând prin etape savant calculate, era pe cale să reducă la nimic toate cuceririle Revoluției. Bineînțeles, nu scapă ocazia de a înjura încă o dată pe Bailly, denunțând felul lui luxos de a trăi, cheltuielile excesive, suita lui strălucită și nefolositoare.

Tot astfel nu-i pierde din vedere anturajul - colaboratorii săi apropiați. Darîși rezervă sforțarea principală pentru un adversar de o importanță cu mult mai mare.

Cât despre primar și ajutoarele lui, câteva atacuri împărțite la întâmplare în cursul polemicilor sale zilnice,

par să ajungă cu prisosință. în schimb, pentru a lovi în Ministerul de Finanțe, Marat se apucă să scrie adevărate acte de acuzare, solid clădite și care dovedesc din parte-i o studiere atentă și migăloasă a chestiunii.

Care sunt originile acestui memorabil duel? Marat pretinde că nu și-a cunoscut niciodată personal adversarul. „Nu l-am văzut în viața mea pe domnul Necker; nu-1 cunosc decât din reputație, din câteva scrieri și mai cu seamă din operațiunile lui. „Cu toate că-mi este contemporan, îmi e tot atât de străin ca un locuitor de pe lumea cealaltă". Trebuie totuși menționat că, timp de cinci ani, de la 1783 și până la 1788, Marat a trăit, după cum o spune el însuși, „în societatea intimă a câtorva oameni cumsecade, admiratori sinceri ai lui Necker". Se pare că în tot cursul acestei lungi perioade, prietenii săi încercaseră imposibilul pentru a-1 face să împărtășească entuziasmul lor pentru ministru. Trudă zadarnică, după Marat, care asigură că a rămas nesimțitor față de toate aceste sforțări. Oricum ar fi însă, pe la mijlocul anului 1788, Marat trebuie să se fi certat definitiv cu cercul prietenilor lui Necker, deoarece, în iulie 1788, el afirmă că este „singur, departe de lume, nemaiavând nici un singur prieten". în luna ianuarie a anului viitor, avem totuși de semnalat o încercare de apropiere făcută de Marat. El acoperă cu laude pe Necker în a sa „Ofrandă către patrie" și-i trimite ca omagiu primul exemplar al acestei broșuri. Aceste încercări par să fi rămas fără răspuns și Marat se arată mult mai rezervat în *Suplimentul* care a apărut o lună mai târziu. Această schimbare a fost explicată ulterior de însuși Marat: „Iluzia n-a fost de lungă durată. întrezărisem pe regeneratorul Imperiului, dar nu mai vedeam decât pe pisălogul administrației". De aici înainte, stima lui pentru Necker se micșorează treptat. Nu va mai fi pentru el decât

„un om îndemânatic, care caută să împace interesele dușmanilor publici cu acelea ale poporului și care, pentru a-și păstra locul, caută să împace și capra și varza". Ceea ce nu-1 împiedică (îi place să insiste asupra acestui punct, pentru a-și dovedi mai bine imparțialitatea) să ceară rechemarea lui Necker îndată după 14 iulie 1789, „într-un moment când nu se gândea încă nimeni s-o facă".

După înapoierea lui Necker, Marat îi urmărește „cu o privire neliniștită" toate operațiile și capătă în curând convingerea că se află în prezența unui „administrator nedemn, care a părăsit în mod laș interesele națiunii pentru acelea alea monarhului" și care trebuie să fie fără zăbavă denunțat opiniei publice.

Cu începere de la 22 septembrie, ministrul de Finanțe este acuzat că „a adus în Franța plaga foametei și a molimei din cauza proastei calități a pâinii fabricate". Atacurile continuă la 25 ale aceleiași luni, la 2, 5 și 6 octombrie. Ultimul este de o extremă violență. Necker „a înșelat poporul în mod nedemn, a subjugat majoritatea Adunării Naționale și a dat pe mâna Regelui cheile despotismului". Dar „Avocatul Națiunii", Marat, „îl va lovi cu torța adevărului". „Om mic și înfumurat - îi aruncă el într-un avânt superb -, laurii tăi s-au veștejit" și, profetic, adaugă pe un ton fără replică: „Domnia ta a luat sfârșit". A doua zi, o revelație senzațională: „Necker aduce din străinătate grâu stricat spre a ni-1 vinde ieftin". Ceea ce e mai mult decât de-ajuns pentru „a veșteji pe un administrator corupt și pentru a duce la eșafod capul vinovat". în sfârșit, în ziua următoare, Necker este declarat, în mod general, „vinovat de a sacrifica fericirea unei națiuni bancherilor, agenților de schimb și speculanților - scumpii săi copii".

Toate aceste atacuri nu vor fi lăsat pe Necker

nepăsător. Ordinul de arestare lansat la 8 octombrie contra lui Marat, în urma afacerii Joly, este atribuit - și probabil pe bună dreptate - intervenției directe a Ministerului de Finanțe. în orice caz, în ședința Adunării Naționale din 12 octombrie, când e luată în cercetare petiția lui Marat mai sus amintită, acesta este considerat ca „autorul unui pamflet indecent contra Adunării NaționaleșiadomnuluiNecker". Afacerea Joly pare să fie ignorată. La 20 octombrie, Necker se duce la Adunarea generală a districtului său, care-1 alege, prin aclamații, președinte de onoare. Mulțumind asistenței, Necker cere „să i se aducă toate scrierile care au fost sau vor fi publicate contra lui, pentru ca să poată să răspundă și să se justifice". Marat, aflând despre acest demers al prim-ministrului, îi răspunde a doua zi printr-o scrisoare plină de o bucurie trufașă. Adversarul său a primit lupta. El poate deci să coboare în arenă și să se cufunde în beția luptei. îi și gustă peripețiile: „Nu vreau nici scut, nici pavăză; îmi interzic orice viclenie, orice simulare, nu vă voi ataca decât în față, dar vă rog să-mi lăsați câmp liber și să nu stăviliți notorietatea loviturilor mele". Și se așterne îndată pe scris. După zece zile, cele șaptezeci de pagini ale *Denunțului contra lui Necker* sunt gata.

La 7 noiembrie le trimite la tipar. Nimeni nu vrea să le primească. El solicită rând pe rând zece tipografi. Toți refuză, nevoind să fie târâți în această afacere. Abia în ianuarie următor Marat, care a găsit deodată fonduri importante, a putut să-și instaleze propria lui imprimerie și să-și asigure astfel publicarea acestei scrieri. Nu se știe de unde-i veneau banii, dar e imposibil să nu semnalăm cu această ocazie un concurs de împrejurări destul de semnificativ. Aici câteva observații complementare sunt indispensabile.

Se știe că, de la începutul anului 1789, o luptă deosebit de înverșunată se angajase între două companii puternice, de care depindea, fără nici o exagerare, soarta țării: compania patronilor brutari și aceea a morarilor. Necker era înțeles cu aceasta din urmă și proteja pe față pe șefii ei, frații Leleu. Brutarii puseseră în fruntea lor un om îndemânatic și energic, Garin, care, grație puternicelor mijloace financiare ce-i puneau la îndemână tovarășii lui, se vedea în măsură să conducă o companie foarte activă împotriva morarilor. în februarie, el știu să intereseze pentru cauza lui pe un oarecare Cavaler Rutledge, personaj lipsit de importanță, care, după ce făcuse zadarnice încercări în diverse domenii, ducea la Paris un trai nesigur. Acesta, pretinzând că e în foarte buni termeni cu Necker, se însărcină să scrie, în numele corporației brutarilor-pa- troni, un memoriu destinat să expună toate nemulțumirile acestei bresle. Când memoriul fu terminat, Rutledge îl dădu lui Garin, împreună cu o scrisoare personală adresată lui Necker și care - cel puțin așa susținea el - trebuia să fie de mare folos delegației însărcinate să prezinte memoriul la Versailles.

Necker primi pe delegați și le făcu multe făgăduieli. Cât despre scrisoare, o citi fără a spune ceva, dar în sinea lui se va fi gândit fără îndoială că Rutledge se amestecă în lucruri care nu-1 priveau. Intr-adevăr, îl convoacă numaidecât la Versailles și, în cursul unei convorbiri care dură mai bine de un ceas, încercă, pare-se, să-l facă să priceapă că ar face bine să stea liniștit în viitor. Dar degeaba. Departe de a ține seamă de recomandările ministrului, Rutledge își îndoi activitatea. Se strădui atât, încât Necker, care voia să îmblânzească într-un fel pe acest turbulent personaj, îi dădu misiunea de a „strânge cu toată graba și precizia posibilă cererile de ajutor ale

brutarilor" și, în mod deosebit, să „compună o legislație generală a alimentelor". Necker credea că, în acest fel, cumpărase în mod definitiv tăcerea acestui „purtător de cuvânt" al brutarilor. Se înșela. Cavalerul primi foarte bucuros oferta ministrului, dar nu găsi deloc cu cale s-o rupă cu Garin, sperând desigur că va putea lua cu amândouă mâinile de la ambele casierii. Ceea ce nu convenea nicidecum lui Necker. Văzându-se tras pe sfoară, puse, la 2 noiembrie, să-l aresteze pe Rutledge. A doua zi chiar, mâini necunoscute, dar cu bune intenții, puseră pe zidurile capitalei afișe menite să justifice această măsură și prezentând pe Rutledge ca escroc și ca unul care înfometa poporul. După care fu lăsat să lâncezească în închisoarea Châtelet. Se dădu consemnul să se înăbușe afacerea și, sub diferite pretexte, se amâna din săptămână în săptămână instruirea procesului. Cavalerul se apără cu disperare. Nu cunoștea personal pe Marat. Cu vreo cinci ani înainte, luase cu el parte la concursul pentru Premiul Academiei din Bordeaux. Și încercarea lui dăduse greș. Nu se știe dacă aflase că nici Marat nu fusese mai fericit decât el în această împrejurare. Dar e sigur că viguroasa campanie dusă de *Prietenul Poporului* contra lui Necker, de la începutul lui octombrie, nu putea să nu-i fi fost cunoscută. Ii adresă deci o lungă scrisoare, expunându-i toate pățaniile lui și rugându-1 să-i vină în ajutor. Marat crezu că e vorba de o nouă „mașinație" a lui Necker și puse doi oameni devotați, care reușiră să vadă pe Rutledge la închisoare, să verifice faptele și semnătura Cavalerului. Obținând astfel toate garanțiile ce găsise de cuviință, el începe o campanie energică în favoarea „victimei despotismului ministerial". Publică în întregime „justificarea" trimisă de Rutledge. Cere cititorilor să manifesteze împotriva „crudei tiranii a închisorii Châtelet". Personajul neînsemnat prin el însuși devine un fel de

simbol al nevinovăției oprimate. Afacerea căpăta proporții și atrăgea din ce în ce mai mult atenția publică. Atât de mult, încât cei în drept găsiră preferabil să dea drumul Cavalerului „din lipsă de dovezi". Eliberat la 2 ianuarie, Rutledge intră îndată în relații cu Marat, căruia îi datora în bună parte libertatea. Ce mijloc mai comod de a se răzbuna pe Necker putea să găsească decât acela de a înlesni lui Marat publicarea „Denunțului" său, care nu putea fi decât plăcut breslei brutarilor, patronată de Rutledge?

Nu avem nici o dovadă materială a tranzacțiilor ce au putut să aibă loc între Marat și comanditarii lui Rutledge. Dar, în același timp, ne este imposibil să găsim vreo ipoteză, care să poată explica, cel puțin într-o oarecare măsură, brusca apariție în mâinile lui Marat a sumelor considerabile, care nu numai că au făcut posibilă editarea și răspândirea pamfletului său în proporții neobișnuite, dar i-au îngăduit totodată să ia asupra sa și exploatarea comercială a ziarului său și să întrețină un întreg personal atașat acestei publicații.

Broșura fu pusă în vânzare la 18 ianuarie. Se pare că, în ajun, personaje misterioase se prezentară la biroul lui Marat pentru a-i cumpăra tăcerea cu sume fabuloase. Marat povestește pe larg acest fapt în *Prietenul Poporului* din 1 iulie 1790. Ne este imposibil să-i verificăm afirmațiile. Se poate ca toată această poveste să facă doar parte din repertoriul lui de argumente destinate să pună în valoare incoruptibilitatea lui, asupra căreia nu uită niciodată să insiste, cu o vădită complezență.

Apariția „Denunțului contra lui Necker" trebuia să fie, după prevederile lui Marat, un adevărat eveniment național. Reducând lucrurile la adevăratele lor proporții, nu se poate nega că, pentru Marat personal, a avut o reală im-

portanță. Pentru prima oară strada intervenea pe față în campania lui, luându-i parte împotriva autorităților. Dar vom vorbi despre aceasta mai jos.

Marat făcuse totul pentru a asigura lucrării sale un răsunet considerabil. îi dăduse aspectul solemn al unui rechizitoriu pe care el, „Avocatul Națiunii", era chemat să-l pronunțe împotriva unui ministru vinovat. Introdusese în el „cinci capete de acuzare" din care - cel puțin aceasta era convingerea lui intimă - fiecare ajungea pentru a-1 proclama pe Necker ultimul dintre criminali.

Expunerea lui cuprinde lungimi excesive, digresiuni nefolositoare, o „umplutură" de care s-ar fi putut foarte ușor lipsi, dar ideea generală a lui Marat - care ar fi câștigat mult dacă ar fi fost redată într-o formă mai concisă - pare justă.

Pe scurt, el învinuiește pe Necker că a avut în mâini totalitatea puterii și că n-a profitat de aceasta pentru a împiedica refacerea forțelor reacționare, lovite aproape mortal cu prilejul evenimentelor din 14 iulie. E vinovat că a tolerat concentrarea trupelor străine în jurul Parisului. „Știa foarte bine ce se petrecea și a tăcut". Tăcerea lui e cea mai mare dintre crimele pe care le-a săvârșit. Și-a trădat poporul. A pus să se stăvilească torentul revoluționar. Datorită lui viața regalității a fost prelungită. Deci merită cele mai cumplite pedepse.

Al doilea „cap de acuzare" cuprinde învinuiri mai precise: Necker și câțiva bogați financiari s-au înțeles pentru exterminarea poporului parizian, provocând foamete și împărțind grâu de calitate proastă. Acuzarea aceasta te face să zâmbești la prima vedere și procedeul lui Marat pare copilăros. Stratagema este totuși iscusită și trebuia să aibă un efect sigur. Marat știa bine că, pentru a menține încordată atenția cititorilor săi, trebuia cu orice

preț să găsească de fiecare dată o nouă „uneltire infernală" de demascat, să vină cu câte o revelație inedită, care să facă să tremure de spaimă pe bunul cititor și să-i umple inima de groază și de indignare. Dar, chiar dacă lăsăm la o parte efectele melodramatice la care Marat a recurs în această împrejurare, acuzarea nu pare lipsită de temei și unele fapte semnalate de el nu sunt contrare adevărului. Se cunoaște rolul nefast pe care l-au jucat frații Leleu în materie de aprovizionare în vara anului 1788 și, întrucât compania lor cuprindea în realitate un număr considerabil
de acționari aparținând nobleței, se puteau atribui - cel puțin cu o aparență de dreptate - stângăciile companiei, dorinței aristocraților de a împiedica progresele Revoluției. Necker, în ciuda unei violente campanii împotriva gestiunii fraților Leleu, găsise cu cale să le ia fățiș apărarea și, la 26 septembrie, le adresă o scrisoare prin care - după ce declara că resimțea „o adevărată suferință" din cauza atacurilor îndreptate contra lor - îi asigura că „în orice împrejurare" îl vor găsi gata să le dea „dovezi de stimă și de interes". Nici nu trebuia atâta pentru a face să se nască în Marat convingerea profundă că Necker era cu adevărat complicele acaparatorilor. Faptul material de care-1 învinuiește este, într-adevăr, destul de tulburător. Este exact că, în noiembrie 1788, se răspândise în public zvonul că trebuiau să se aștepte la o urcare simțitoare a prețului grâului. Explicația oficială, emanând chiar de la Necker, era destul de naivă: atribuia această urcare „unei grindini dezastruoase care pustiise o mare întindere de pământ", în realitate nu era vorba decât de un accident pur local și Marat are dreptate când observă că Necker a încercat să exagereze dinadins faptele, cu toate că furtuna nu bân- tuise în realitate decât vreo șaizeci de leghe pătrate din cele treizeci de mii ce

cuprindea suprafața regatului. Fără a voi să vedem în frații Leleu și în ministrul de Finanțe niște siniștri provocatori de foamete, înțeleși pentru a extermina odată pentru totdeauna bietul popor, se poate recunoaște că s-a întreprins atunci o vastă speculație financiară, care, ca orice operațiune de acest fel, nu era, desigur, cu totul ireproșabilă din punct de vedere moral. S-a provocat mai întâi în public impresia că lipsea grâul, că amenința o iarnă de foamete, pentru a se putea face apoi, în toată liniștea, o operație avantajoasă de import de grâu străin. Marfa, provenind de pe piețele Olandei, Angliei, Americii, era de calitate mediocră și a fost cumpărată la un preț foarte redus. Revânzând-o în interiorul țării la preț normal, Necker a putut să realizeze importante beneficii, care i-au îngăduit să umple câteva din golurile bugetului, în același timp dând unor prieteni prilejul de a câștiga sume apreciabile. Acest gest de o moralitate îndoielnică, deși nu a atins proporțiile unei crime de lez- națiune, a fost exagerat dinadins de Marat; Necker, din spectator lipsit de prejudecăți, s-a transformat într-un monstru sângeros, al cărui nume ajunge să te înfioare. După Marat „este cert că această pâine provoacă dureri de gât persistente, arsuri de stomac, pierderea poftei de mâncare și slăbirea puterilor". într-un cuvânt, „fără salubritatea providențială a climei regiunii pariziene" toți cei care consumă această pâine ar fi fost mortal atinși. „Nu știu, exclamă Marat, ce nume să dau acestei crime odioase. Oricare ar fi pretextul invocat, ea inspiră groază și omul fioros care a săvârșit-o merită pedeapsa supremă". Astfel aruncată, săgeata nu putea să nu-și atingă ținta. Necker, otrăvitor național! Ce putea fi mai izbitor? Dar, pentru Marat, aceasta nu era decât un preludiu, o simplă intrare în materie. El obține într-adevăr un efect mult mai puternic cu al său „al treilea cap de acuzare".

La drept vorbind, acesta este poate singurul care pare într-adevăr justificat și care-i permite lui Marat să-și dea, cu mai multă dreptate, atitudinea unui judecător neînduplecat. Sunt îndeajuns de cunoscute punctele slabe ale proiectului de impozit al „sfertului din venit". Marat nu întârzie să le scoată cât mai mult în evidență. Aici triumful era ușor pentru el și de mai înainte asigurat. Proiectul are un defect esențial: „nu ia bogaților decât o parte din prisosul lor, dar răspândește săracilor o porție din strictul lor necesar". „Astfel, observă Marat, ministrul, totdeauna credincios principiilor sale de a cruța pe cei mari și pe bogătași, nu scapă nici un prilej de a sacrifica pe umilul cetățean, de a jertfi poporul pentru ei". Mai e un alt neajuns: acest proiect trebuie să producă, după evaluările făcute, între șapte și opt sute de milioane aproximativ. Statul însă nu are deloc nevoie de atâția bani. Această nouă dare este menită să facă față cheltuielilor extraordinare de la sfârșitul anului 1789 și din 1790. Suma totală a acestor cheltuieli este evaluată de însăși administrație la numai 160 milioane. Atunci, dacă e nevoie doar de o sută șaizeci de milioane, pentru ce să se ceară opt sute? Intr-adevăr, întrebarea putea să fie pusă. Dar asta nu-1 revoltă prea mult. Puțin îi pasă, la urma urmei, dacă Statul are nevoie de o sumă mai mare sau mai mică. Ceea ce i se pare inadmisibil este că, în loc să se ia banii de unde se găsesc, se cere poporului un nou sacrificiu. Vistieria Statului caută capitaluri? De acord. Dar atunci, „cum de n-a stăvilit el (Necker) risipa Curții, cum de n-a suprimat acele case militare, care fac din frații regelui niște potentați și acea casă de etichetă, plătită nebunește de Stat primului prinț de sânge regal, cum de n-a redus aceste cheltuieli excesive ale departamentelor războiului, marinei și afacerilor străine?" De ce nu s-au suprimat toate acele funcții pur onorifice, fabulos plătite, de mare

împărțitor al pomenilor, de mare maestru al vânătorilor, de mare împărțitor al pâinii etc. etc.? De ce nu s-au anulat toate acele „pensii scandaloase" acordate fără discernământ „academicienilor fără treabă", „istoriografilor fără atribuții", de ce nu s-au închis „toate acele stabilimente costisitoare, bune numai să îmbogățească lichelele, ca de pildă Manufactura Gobelins, sala Micilor Plăceri, Depozitul de Mobile al coroanei și toate acele ateliere de încercări, unde nu se face nici o altă experiență decât aceea de a se stoarce lefuri mari?" își explică desigur perfect de bine motivele atitudinii atât de puțin curajoasă a lui Necker. Recunoaște că ministrul de Finanțe „s-a temut să se certe cu toți acești indivizi, să-și facă o puzderie de dușmani și să fie dat afară". Și tocmai de asta îl învinuiește mai vârtos - de teama lui de a începe lupta sau, la nevoie, dacă nu era în stare să înfrângă rezistența dușmanilor săi, trebuia „să plece trântind ușile".

„A sacrificat deci lăcomiei, ambiției și vanității sale restabilirea ordinii, refacerea finanțelor, ușurarea poporului și salvarea regatului: sacrificiu nedemn de un om de onoare, considerație lașă care trebuie să-l degradeze în ochii oamenilor cumsecade; crimă de neiertat pentru un ministru, pe care națiunea l-a onorat cu încrederea ei."

După ce a arătat astfel cititorilor săi abuzurile și greșelile ministrului, Marat consideră că toate cele de mai sus sunt prea suficiente pentru ca Necker să fie considerat de aici înainte ca un om sfârșit, a cărui retragere „se impune", e „necesară", „indispensabilă". în ceea ce-1 privește pe el personal, sarcina lui nu e terminată, mai are să-i dea lovitura de grație, să denunțe supremele lui fărădelegi. Și iată-1 ajuns la „al patrulea cap de acuzare". Dar, odată ajuns aici, după acest măreț preambul, Marat își dă deodată seama că nu mai are nimic de spus și începe un lung pomelnic de adevăruri banale, care nu servesc

decât să umple un capitol peste măsură de lung și care nu aduc nimic nou: nu e decât un rezumat al tuturor evenimentelor care s-au petrecut de la 14 iulie și până în zilele de 5-6 octombrie, însă, bineînțeles, Necker e răspunzător de tot ce s-a întâmplat. Și atâta tot. Al cincilea „cap de acuzare" se mărginește să constate că, „împingând pe rege să-și părăsească firea lui cea bună pentru a apărea ca un despot și a lua curând după aceea tonul unui milog, domnul Necker a compromis cinstea monarhului și a supușilor săi. Urmează perorația finală: „Vă traduc în fața națiunii ca pe un dușman public; trebuie să vă spălați complet de aceste învinuiri sau să îndurați urmările îndreptățite! sale mânii".

Marat este adânc convins de gravitatea denunțurilor sale. Primește întreaga lor răspundere. Nu-și ascunde primejdiile la care se expune din această cauză: „Am spus prea mult pentru a putea scăpa". Puțin îi pasă. E gata să devină victima ispășitoare, mucenicul cauzei libertății, pentru a sluji de pildă acelora care vor voi, în viitor, să calce pe urmele lui și „să apere drepturile națiunilor". Dar, în același timp, el deplânge ingratitudinea acestui „popor ușuratic", care-1 lasă în voia tragicei sale sorți. El „i-a jertfit veghile sale, odihna, liniștea, libertatea sa". Zadarnic!... Și izbucnește în amarnice reproșuri: „De două ori, pentru a-ți prelungi zilele, am renunțat la grija vieții mele, iar azi, fără a spune nimic, mă vezi urmărit de dușmanii tăi și silit să fug pentru a scăpa de furia lor".

Acest „final" este extrem de îndemânatic. Marat poseda, într-un grad foarte înalt, arta de a exploata sensibilitatea cititorilor săi printr-o savantă expunere a suferințelor sale trecute, prezente și viitoare. Ceea ce nu-1 împiedica să se arate perfect sincer când deplângea inerția poporului francez care, cu toată propaganda lui pasionată, persista să nu se ridice în masă pentru a

răspunde chemărilor sale și pentru a distruge definitiv, într-un avânt fulgerător, toate rămășițele vechiului regim.

In decembrie 1789, Marat își schimbă definitiv districtul. Nu vrea să mai aibă nimic comun cu acel Comitet al Carmeliților, care, cu toate rugămințile sale, n-a vrut să-l ia sub protecția sa cu prilejul primelor urmăriri pornite contra lui. De aici înainte se îndreaptă cu hotărâre spre Danton și se duce să se instaleze în districtul Cordelierilor, de sub președinția acestuia.

Danton îl primi cu multă cordialitate. Nu-i precupeți nici încurajările, nici ajutoarele efective. Dacă, de atunci, Marat a reușit să ducă timp de câteva săptămâni o existență relativ normală, aceasta s-a datorat intervenției și ajutorului personal al lui Danton. Nu trebuie să se creadă că toată populația districtului se arăta față de *Prietenului Poporului* tot atât de amabilă și de îndatoritoare ca președintele ei. Erau numeroși aceia care-1 mai considerau, ca pe un personaj absolut de nedorit și, când, după scurtă vreme, Marat prezentă, conform obiceiului, o cerere de admitere oficială, Adunarea generală, chemată să se pronunțe, i-o respinse cu o puternică majoritate. Dar el se bucura de înalta protecție a lui Danton. Și aceasta era mai mult decât suficient: era lăsat în pace, din respect pentru „scumpul președinte".

Este destul de greu de stabilit originea acelei vii afecțiuni pe care Danton i-o arăta atunci lui Marat. Mai târziu, în mai multe rânduri, el se va apăra cu energie de acuzarea că a fost „cavalerul" lui și va declara chiar că „nu iubea" pe acest „individ". Rămâne totuși bine stabilit că, în ianuarie 1790, Danton n-a șovăit să-și pună în joc întreaga reputație, prestigiul și autoritatea de șef revoluționar în folosul unui om care-i era cu totul străin și de care se simțea, fizic și moral, foarte îndepărtat. Voia oare să încerce să călăuzească condeiul lui Marat și, exploatând un senti-

ment foarte firesc de recunoștință, să inspire un ziar, al cărui rol și importanță născândă știuse să le ghicească? Sau avea intenția de a se servi de transformările *Prietenului Poporului* ca de o piatră de încercare, care să-i permită să măsoare limitele ce putea să atingă acțiunea-i personală de tribun revoluționar? E imposibil să dăm un răspund categoric. Tot ce știm despre caracterul și metodele tactice ale lui Danton ne face totuși să credem că unul dintre aceste două motive nu trebuie să excludă neapărat pe celălalt și că amândouă ar fi putut să existe în același timp.

Un local vast a fost pus la dispoziția lui Marat și a gazdei sale. Aceasta îi îngădui să organizeze serviciile ziarului într-un mod destul de rațional. Un „secretar" asigura permanența redacției și primea vizitatorii. Relațiile cu tipografia erau încredințate unui funcționar special. Partea comercială era condusă de domnișoara Victoria Noyait, o cetățeană extrem de energică și deosebit de devotată, care ținea casa și supraveghea împărțirea zilnică a gazetei. Mai făcea parte din personal și un al patrulea funcționar, dar nu este posibil să precizăm slujba ce îndeplinea. în sfârșit, pentru a încheia lista, mai menționăm pe un tânăr, un fel de băiat de serviciu, care făcea cursele.

Biroul lui Marat se găsea tocmai lângă corpul de gardă al districtului. în acest fel putea să lucreze în deplină siguranță, în timp ce, la ușa lui, „patrioți zeloși" făceau de pază, gata să-l apere împotriva tuturor comploturilor „dușmanilor libertății". De altfel, de când Comitetul Cercetărilor îi dăduse drumul, autoritățile se făceau că-i ignoră existența. Municipalitatea nu-1 mai supăra.

Châtelet-ul părea să fi uitat decretul său din 8 octombrie. Nimic nu împiedica deci pe Marat să-și facă propa-

ganda zilnică în toată libertatea. în același timp el procedează la o reorganizare radicală a exploatării financiare a ziarului. Se desparte definitiv de asociatul său și ia asupră-și întreaga afacere. Nu se știe ce s-a petrecut exact între Dufour și el. Marat pretinde că acesta, în timpul lipsei sale silite, își însușise toate veniturile *Prietenului Poporului* și că nu plătise pe nici unul dintre furnizori. în așa fel încât, la înapoierea sa la Paris, Marat a găsit casa „nu numai goală, dar și încărcată de datorii". Cum termenul asocierii cu Dufour expira la finele lui decembrie, el comunică hotărârea sa tuturor abonaților, rugându-i stăruitor să trimită în viitor costul abonamentelor la adresa sa. Astfel, chiar de la începutul anului 1790, Marat e unicul proprietar al gazetei sale.

Primele zile ale lunii ianuarie au fost consacrate, după cum am mai spus-o, unei active propagande în favoarea lui Rutledge. La 7, Marat publică o scrisoare a Cavalerului, deosebit de jignitoare pentru Necker. în acest mod, Ministerul Finanțelor putea să creadă că o adevărată alianță ofensivă se înjghebase între acești doi oameni și fiecare părea să-i fi jurat pieirea. Acest lucru nu-1 putea lăsa indiferent. El încercă să reacționeze prin intermediul agenților, oamenilor săi de încredere. La 8, Comitetul districtului S-ta Margareta, ai cărui membri îi erau în majoritate cu totul devotați, obțin de la Adunarea generală un vot de blam sever la adresa lui Marat. Cu același prilej acesta era poftit să „părăsească numele de *Prieten al Poporului,* pe care nu-1 merita". în acest mod trebuia să se dea impresia că opinia publică era indignată de campania lui Marat și să se pregătească terenul pentru măsurile represive plănuite din nou contra lui.

într-adevăr, a doua zi, cu puțin înainte de miezul nopții, un aprod al Châtelet-ului, însoțit de vreo patruzeci de

guarzi naționali, se prezentă la corpul de gardă al districtului Cordelierilor și, arătând un ordin de arestare emis împotriva lui Marat, își manifestă dorința de a-1 executa fără zăbavă. Ofițerul nu protestă și aprodul se urcă la apartamentul lui Marat. Nu găsi acolo pe nimeni: prevenit din vreme, Marat trecuse la niște vecini și aștepta în liniște sfârșitul operațiunii. Aprodul se mulțumi să constate absența inculpatului, apoi se retrase. Și atâta tot. Dar Marat se supără rău de tot. A doua zi, dimineața, scrise lui La Fayette o scrisoare mânioasă. Nu este admisibil ca „soldații patriei să poată fi întrebuințați pentru a da mână de ajutor Châtelet-ului, care vrea să împileze pe cetățeni." El „somează" pe comandantul general „să ia măsurile cele mai urgente pentru a stârpi acest abuz alarmant". Dar nu se mulțumește cu atât. O jalbă este prezentată Adunării naționale, pentru a cere protecție și pentru a denunța „acest nedemn atentat împotriva unui cetățean ireproșabil, care s-a devotat salvării poporului". Scrisoarea și jalba rămaseră fără răspuns. Dar, în același timp, asistăm la o creștere a ofensivei contra lui Marat. S-ar spune că s-a lansat cu cuvânt de ordine: „Să se isprăvească o dată cu acest supărător personaj".

La 11 primi citație de a se înfățișa înaintea tribunalului de poliție. Marat nu se mișcă. La 12 e denunțat Adunării naționale: *Prietenul Poporului* răspunde cu un potop de înjurături. La 13, judecat în lipsă de Tribunalul de poliție, este trimis înaintea Châtelet-ului; drept orice răspuns, Marat cheamă poporul să se ridice cu un singur om pentru „a dărâma acest tribunal gotic". La 15 e rândul Comunei: pentru a da satisfacție lui Boucher d'Argis, care se plânge de atacurile lui Marat, procurorul sindic este însărcinat să zorească Châtelet-ul să pună din nou în executare decretul

din 8 octombrie. Zisului procuror îi trebuiesc totuși patru zile pentru a se conforma: scrisoarea lui ajunge la destinație abia la 19. în aceeași zi Marat își pune în vânzare *Denunțarea* lui. Atunci se face gestul hotărâtor: la 21 se deschide acțiune contra lui Marat și se poruncește arestarea lui. Aflând de încercarea de a se pune mâna pe Marat în cursul zilei de 9 ianuarie, Danton se arată foarte nemulțumit. Cu toate că, de vreo zece zile, nu mai era președinte al districtului, el continua să exercite acolo o reală influență și să impună Comitetului voința sa în mod suveran. Atitudinea ofițerului de gardă, care nu îndrăznise să împiedice pe aprod să se urce la Marat, fu găsită inadmisibilă. De aici înainte, în caz de tentativă de același fel, trebuia să se convoace în prealabil cei cinci „păstrători ai libertății" din district, care puteau singuri să hotărască dacă era sau nu cazul să încuviințeze executarea mandatului. Credeau că vor putea să evite astfel o lovitură de forță și să pună pe Marat la adăpost de orice surpriză. Districtul aștepta într-adevăr, de la o zi la alta, apariția reprezentanților Châtelet-ului, iar partizanii lui Marat luau fățiș toate măsurile necesare pentru siguranța persoanei sale. De câteva zile nu mai dormea la el. Unii „simpatizanți" din alte districte erau rugați să fie gata să-1 primească și să-i dea adăpost. Niște „observatori" devotați urmăreau cu atenție activitatea Châtelet-ului și notau deplasările ofițerilor ministeriali, în acest mod, Marat personal putea fi sigur că va scăpa de persecutorii săi. Dar mai erau: gazeta lui, voluminoasele sale dosare cu corespondență, manuscrisele nenumărate, în sfârșit toate hârtiile lui, care trebuiau să fie apărate de confiscarea poliției și puse la adăpost de distrugere.

Pe 21 seara se aflăcă hotărârea era luată și că se pregătea pentru a doua zi dimineața o expediție împotriva lui

Marat. Ziua de 22 ianuarie 1790 a mai fost povestită de multe ori și cu numeroase detalii. Ne vom mărgini deci s-o rezumăm aici cât mai scurt posibil, făcând să reiasă doar unele aspecte caracteristice ale acestui incident, care nu au fost îndeajuns puse în lumină până acum.

Chestiunea care prezintă cel mai mare interes pentru noi este de a ști cine era autorul, adevăratul inspirator al acestei operațiuni? La prima vedere, nici o îndoială nu pare cu putință: e Châtelet-ul. Numai el este peste tot, numai el vociferează. Dar, examinând lucrurile mai de aproape, vedem că nu e deloc așa. De la început ne surprinde lipsa de energie, ca să nu spunem mai mult, de care au dat dovadă, în îndeplinirea misiunii lor, cei trei delegați ai Châtelet-ului: consilierul Fontaine și aprozii Ozanne și Damiens. Prevăzuți cu ordinul de arestare lansat contra lui Marat la 8 octombrie 1789, se prezentară toți trei la intrarea Hotelului Fautriere, care îi servea de locuință. Portăreasa, aflând scopul vizitei lor, declară categoric că „Domnul Marat a ieșit și biroul său e închis" și trimite după ofițerul de gardă. Reprezentanții autorității publice nu îndrăznesc să formuleze nici cea mai mică obiecție și așteaptă cu supunere în josul scării sosirea ofițerului. în sfârșit, iată-1. Locotenentul Le Rouge, pregătit cum trebuie, comunică lui Fontaine și celor doi tovarăși ai săi că nu pot să pătrundă în apartamentul domnului Marat înainte ca decretul lor să fi fost vizat de „păstrătorii libertății" din district. Nici de data aceasta nici unul dintre ei nu riscă nici cea mai mică protestare. Pentru obținerea vizei sunt invitați să se prezinte la Comitetul militar. Nici unul dintre ei nu se gândește măcar să se mire de această formalitate stranie și neprevăzută, care n-are nici o aparență de legalitate: se duc acolo. Să nu se creadă cumva că le era pur și simplu frică, că le lipseau mijloacele

materiale pentru a se face ascultați. La câțiva metri depărtare, la intrarea Curții de Comerț, în fața casei lui Marat, se afla un puternic detașament al gărzii naționale, care le fusese dat ca escortă, pentru a le veni în ajutor în caz de o eventuală rezistență. Nici unul dintre ei nu avu ideea să protesteze sau să dea a înțelege locotenentului Le Rouge că, la urma urmei, aveau la dispoziția lor mijloace mai mult decât suficiente pentru a-i sfida poruncile. Se mulțumesc să le execute întocmai. Sunt însoțiți până la Comitetul militar și apoi se trimite după comisari. Nimeni nu are aerul să fie prea grăbit. în sfârșit, „păstrătorii libertății" sosesc: președintele în funcție, Pare, Danton, Lablee, Saintain și Cheftel. Aprozii își arată decretul. Pare e primul care-1 cercetează. îl găsește în regulă și-și pune semnătura în josul hârtiei. Saintain și Cheftel îi urmează pilda. Vine apoi rândul lui Danton. Patronul lui Marat are numaidecât o idee genială. Examinează documentul, apoi, cu răceală, declară că nu-i valabil noul decret asupra instrucției penale. Deci, nu-1 va semna. Deci, nici o viză. Drept orice răspuns, consilierul Fontaine nu găsește nimic mai bun de făcut decât să schițeze o mișcare spre ieșire. Aprozii Ozanne și Damiens îl imită și toți trei, cu conștiința liniștită, fără a părea să fie cumva emoționați de insuccesul lor, dispar în mod discret, pe tăcute, preocupați mai ales, după toate aparențele, de gândul de a isprăvi cât mai repede cu putință cu misiunea ce le fusese încredințată.

Din nefericire, lucrurile se cam stricară în clipa aceea. Am spus că o anumită forță armată însoțea expediția ce era pusă sub comanda maiorului Plainville. Acesta, după ce așteptase destul timp lângă trupa lui rezultatul tratativelor, sfârși prin a se plictisi și-și arătă dorința de a afla cum stau lucrurile. Aflând că nu se făcuse nici un pas

înainte, își exprimă nemulțumirea în termeni destul de energici. Ceea ce provoacă din partea lui Danton o replică la fel. Ea nu fu de-ajuns pentru a-1 reduce la tăcere pe Plainville. Acesta răspunse dând soldaților săi porunca de a lua poziție de luptă. La rându-i, Danton făcu apel la partizanii lui. Fu ascultat pe loc. Lumea începu să se îngrămădească. Clienții cafenelei Procop se amestecă și ei. Femeile mai cu seamă se arătară îndârjite. în răstimp, Adunarea districtului, convocată în grabă, deliberează. Se aude vocea puternică a lui Danton: „Cetățeni, aveți de apărat drepturile Adunării Naționale împotriva Châtelet-ului, a lui Bailly și a lui La Fayette". Se hotărăște rezistența. La nevoie, se va recurge la arme. O delegație este trimisă la Constituantă pentru a-i cere sprijinul. Dar ce devin între timp mandatarii Châtelet-ului? Nu se mai văd, nu se mai aud. Fontaine a dispărut de-a binelea. Ozanne tot așa. Damiens, după ce a declarat că renunță în mod oficial la executarea decretului, stă tăcut într-un colț și caută să treacă neobservat. Apoi, folosindu-se de un moment favorabil, o șterge și el. Impresia e că Danton a câștigat partida. Și totuși Plainville nu se mișcă. A primit, fără îndoială, instrucțiuni hotărâte, în tot cazul, se vede lămurit că nu e dispus să părăsească terenul atâta timp cât decretul nu a fost executat. Față de slăbiciunea arătată de trimișii Châtelet-ului, se va însărcina el însuși cu punerea lui în aplicare. Locotenentul lui, Carol, comandantul batalionului Enric al IV-lea, primește ordinul de a împresura imobilul și de a risipi grupurile. Nu e treabă ușoară. E insultat și înjurat din toate părțile. Tot Danton e acela care bate recordul sonorității. Cum se va ieși din încurcătură? în sfârșit, se trimite o delegație la primărie, spre a cere lui La Fayette să vină în persoană pentru a pune capăt conflictului. Comandantul general se preface că se dezinteresează de această afacere: e prea ocupat...

chestiunea nu-1 privește... Delegații sunt concediați. Nu le rămâne decât să se înapoieze și să anunțe Adunării eșuarea misiunii lor. Dar abia au părăsit Casa comună și deodată afacerea capătă o altă întorsătură. Châtelet-ul, care părea să fi părăsit definitiv chestiunea, își schimbă brusc părerea, devine extrem de activ și de energetic. Ozanne și Damiens reapar. Sunt de nerecunoscut. Ei sunt aceia care comandă acum. Poruncesc ofițerului districtului să ridice sentinela așezată în fața casei lui Marat. Lucru de mirare: el ascultă. Fapt și mai straniu: timbrul vocii dantoniene se îndulcește și cu o amabilitate perfectă, deși nu lipsită de o ușoară ironie, el felicită pe comandantul detașamentului pentru „frumoasa victorie ce a repurtat și pentru numărul prizonierilor ce a făcut".

Această întreagă schimbare se poate explica. Brusca deșteptare a Châtelet-ului are loc îndată după convorbirea delegaților districtului cu La Fayette. în realitate, acesta, care se arătase atât de indiferent când cu vizita delegaților districtului Cordelierilor, urmărise de aproape chestiunea. Ce presiuni s-au exercitat asupra lui? Nu se știe în mod precis. Dar faptul în sine este neîndoielnic. Bailly? Necker? Amândoi în același timp? Poate. în orice caz, un lucru e sigur: ordinul deosebit de energic de data aceasta, de a purcede la arestarea lui Marat, este dus aprodului Ozanne de către aghiotanții lui La Fayette, deveniți în această ocazie mesageri ai Châtelet-ului. Trebuie să credem că nu făceau altceva decât să asculte de șeful lor, a cărui intervenție pe lângă Companie pare evidentă. Consecințele acestui gest fură imediat simțite.

Pe de altă parte trebuie să recunoaștem că atitudinea împăciuitoare și supusă de care a dat dovadă grupul maratist, începând de la ora patru după-amiază, este consecința directă a răspunsului Adunării Naționale, care

punea în vedere districtului că-i „dezaproba purtarea" și că „aștepta de la patriotismul său să ajute la executarea decretelor, nu să le pună piedici".

Dar mai este o considerație de natură esențialmente practică: Marat se găsea de mult în afara zonei de operațiuni și se odihnea într-un loc sigur; pe de altă parte, toate exemplarele disponibile ale *Denunțării* erau bine puse la adăpost. Pe Danton și pe prietenii săi nu-i mai costa deci nimic să se arate supuși și ascultători față de autorități. Acestea, după zece ore de staționare zadarnică, pătrunseră în sfârșit, pe la ora opt seara, în încăperile ocupate de Marat. O făcură (o știa de altfel toată lumea de mai înainte) pentru a constata lipsa lui. Procedară atunci, poate ca represalii, la o percheziție amănunțită. Voiau desigur să descopere exemplare de ale *Denunțării.* Nu se găsi nici unul. Pentru a nu pleca cu mâinile goale, puseră mâna pe corespondența lui Marat - după el, vreo 400 scrisori - pe o sută de exemplare din ultimul număr al *Prietenului Poporului* și pe manuscrisul primelor capitole ale unei *Istorii a Revoluției* pe care începuse s-o scrie chiar a doua zi după luarea Bastiliei.

în acest timp, Marat, „în redingotă și având pe cap o pălărie rotundă", se îndrepta „luându-și o figură surâzătoare" spre Gros-Caillou, unde un prieten îi oferise adăpost. în ziua următoare trebui totuși să se mute iar. Fusese urmărit și i se descoperise refugiul. El afirmă că, „în ciuda unui noian de spioni care înconjuraseră casa" în care se afla, o părăsi liniștit și „trecu prin mijlocul lor" în plină zi, dând brațul unei tinere persoane și mergând cu pași măsurați. Oricum ar fi, fapt e că nu fu arestat și, odată cu venirea nopții, se duse la marele bazin al grădinii Luxembourg, unde îl așteptau doi patrioți zeloși. Trebuiau să-l conducă la o „doamnă din vecini", care, pare-se,

consimțise să-i acorde ospitalitatea pentru o noapte. Ajunși la destinație, ei aflară că „doamna a ieșit". Și iată-1 iar pe Marat fără adăpost. Se hotărâse să treacă dincolo de poduri și să-și încerce norocul la un alt prieten al său, care locuia în strada Perlei, la marginea cartierului Marais. Acest prieten da tocmai o serată, ceea ce nu-1 împiedică să primească foarte amabil pe Marat, care, după ce luă parte la petrecere ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat și la excelentul ospăț oferit de stăpânul casei musafirilor săi, dormi liniștit până a doua zi, „când trebui să spele putina", după cum spune însuși Marat fără prea multă amărăciune. Găsi în sfârșit un azil mai sigur în împrejurimile Parisului, spre Passy, unde rămase aproape trei săptămâni.

în răstimp, se face o intensă publicitate în jurul „afacerii Marat". încape pe mâinile ziariștilor. „Revoluțiile Parisului" publică o descriere amănunțită a incidentului, în principiu favorabilă lui Marat, care laudă „curajul său mergând până la turbare" și convingerile lui „care se schimbă uneori în delir". „Observatorul" vede lucrurile sub un unghi oarecum diferit: pentru el, Marat nu avea nici o importanță. „Marat nu e decât un biet nebun, dar e totuși un cetățean". Danton, pe care-1 identifică cu întreg districtul, când l-a luat sub protecția lui, n-a făcut altceva decât să se opună unui atac „care-i părea opresiv, ilegal". Acesta fu punctul de vedere adoptat și de majoritatea ziarelor moderate.

într-un fel sau într-altul, scopul lui Marat era atins. Pamfletul său avu îndată un succes răsunător. Dovada cea mai bună o vedem în înverșunarea cu care Necker caută să-i oprească răspândirea. Cum nu izbutise să pună mâna pe autor, recurse la alt mijloc, socotit mai eficace. O întreagă echipă de scriitori este mobilizată de urgență. Ea primește ordinul să combată broșura lui Marat. Un plan

general, directive precise și uniforme par să fie stabilite pentru toți. Consemnul era mai ales de a proceda repede. „Otrava" se răspândea din ce în ce mai mult. Trebuia să i se stăvilească efectele cât mai era timp. Unul dintre acești apărători plătiți exprimă cum nu se poate mai bine această tendință, cerând iertare cititorilor săi pentru imperfecțiunea lucrării sale: „Aș fi putut, spune el, scriind cu mai puțină grabă, să prezint cititorilor o lucrare mai demnă de indulgența lor, dar, văzând cum circulă peste tot o otravă primejdioasă, am preferat să prepar antidotul în cantitate mai mică, dar să-l administrez mai repede". Nici una dintre aceste producții nu prezintă o adevărată originalitate. Toate sunt semnate de nume obscure. Pentru îndeplinirea acestei sarcini oficiale, scribii caută un refugiu înapoia unor pseudonime oarecare, au grijă să-și păstreze anonimatul. Din toate aceste scrieri, „Anti-Marat-ul" este desigur cea mai puțin mediocră. Autorul își propune să combată unul câte unul cele cinci „capete de acuzare" ale *Denunțării.* întreprinderea îi depășește în mod vădit mijloacele și el se arată cu totul incapabil să răspundă argumentării lui Marat cu obiecții serioase.

Dar, cel puțin, nu e plictisitor. Știe să scrie. Mai știe să și spună printre rânduri ceea ce vrea să spună. Sub raportul acesta, sfaturile pe care i le dă lui Marat sunt destul de semnificative și par să trădeze un gând ascuns. La urma urmei, pentru ce atacă cu atâta înverșunare pe ministrul de Finanțe? Are în jurul lui atâtea subiecte pasionante. Numărul dușmanilor libertății este nesfârșit. „E prea mult pentru zelul care vă înflăcărează? O imensă carieră vă așteaptă... vi se lasă toate acestea pentru zbenguielile dvs. - atacați cât poftiți, dar iertați-1 pe domnul Necker" și, batjocoritor, adăugă pe un ton de compătimire: „Sau, mai curând, scumpul meu domn

Marat, iertați-vă pe dvs.: dacă nu vă scoateți din cap fantoma domnului Necker, care vă tulbură... veți deveni treptat mai furios decât un taur, care ar vedea desfășurându-se un drapel roșu la ferestrele primăriei".

Unul dintre confrații săi, autorul *Justificării domnului Necker,* care iscălește cu modestie „Un cetățean al districtului Saint-Andre-des-Arts" exprimă același gând, dar mai limpede. El ține să sugereze lui Marat mijlocul „de a evita asprimea legilor și de a se sustrage ororii disprețului". Nu e greu: Marat poate iar să devină un bun cetățean și, cine știe, să capete poate și favoarea domnului Necker. „Să-și purifice moravurile și conștiința... să-și deplângă crimele... să-și consacre talentele apărării virtuții oprimate... și atunci i se va ierta totul".

Totuși, în timp ce încercau să-1 îmblânzească cu cele mai seducătoare făgăduieli, căutau să-l discrediteze pe cât posibil în ochii cititorilor săi. îl înfățișau ca pe un agitator plătit, un publicist vândut dușmanilor Revoluției, un agent provocator în solda reacțiunii, care a făcut „un pact cu cei răi". Cu cine anume? Evitau să-i arate în mod precis, dar dădeau a înțelege că „jupânul Marat și-a vândut condeiul și conștiința unui om puternic, care clocea o teribilă răzbunare împotriva prietenilor Constituției și ai apărătorilor libertății publice." Se lăsa cititorilor grija de a identifica pe misteriosul personaj căruia Marat îi servea de „instrument". Dar era îngăduit să se întrezărească în umbră silueta nefastă a lui Calonne, înapoia căruia se desena cu destulă precizie profilul contelui d'Artois. „Scrisoarea unui adevărat prieten al adevărului" prezintă pe Marat ca pe unul care ar fi fost întotdeauna în serviciul contelui d'Artois. El știe tot: „Acest pretins *Prieten al Poporului* își acoperă degeaba parțialitatea sub aparența dezinteresării și a dragostei pentru binele public; oamenii la curent nu se lasă înșelați și nu ignoră legăturile tainice

ce întreține cu unii aristocrați de la care speră o răsplată pentru mai târziu". în sfârșit, toți stăruie cu o vădită predilecție asupra originilor nesigure ale lui Marat, îl descriu ca pe un declasat, un dezechilibrat, care ar trebui să fie scos din societate. E „rău din fire", „nedrept din principiu", „feroce din instinct", „fără educație, fără prieteni, fără avere, fără blândețe, fără știință, fără moravuri, fără patriotism".

Cetățeanul districtului din Sain-Andre-des Arts" ia lucrurile aproape în tragic. „Hârtiile acestui pamfletar, asemenea unui uragan distrugător, se răspândeau cu mare zgomot, îndrăzneala acestui gazetăraș trezi curiozitatea; cei răi se bucurară, cetățenii cinstiți și patrioți gemură". Autorul scrierii „Anti-Marat" întrebuințează un limbaj mai puțin întunecat. El nu e dușman al ironiei. Vrea să lovească în adversar prin ridicol: „Va trebui să sfârșim prin a te lega, scumpul meu domn Marat, și atunci ce va deveni acest biet popor pentru care simți o atât de duioasă afecțiune?". Mai este pe deasupra și un om spiritual sau cel puțin pretinde că este: „Nu știu cum au putut să se lipsească strămoșii noștri de dumneata, dar prevăd cu durere că urmașii noștri nu te vor înlocui niciodată".

„Adevăratul Prieten al Adevărului" preferă nota lirică și sentimentală. Vrea să rămână imparțial. Merge atât de departe, încât recunoaște că Marat „își expune aserțiunile cu multă îndemânare". Adaugă, ce-i drept, că, printre acestea, „nu-i una care să nu se distrugă de la sine", dar nu-și sprijină cu nici o dovadă această alegație. De altfel, nu neagă că Necker a făcut agiotaj, dar, după el, are o scuză: „E obiceiul tuturor bancherilor". Apoi se mulțumește să facă un apel la „veacurile viitoare", pe care le îndeamnă să se ferească de „acest om care-și ia singur titlu de *Prieten al Poporului* și care abuzează de libertatea presei".

După cum era de așteptat, efectul produs asupra publicului a fost diametral opus aceluia pe care-1 scontase Necker. Departe de a strivi pe Marat sub povara unui dispreț general, această campanie îndârjită a unei întregi cohorte de mercenari, condusă de un ministru atotputernic, care dispunea de mijloace de acțiune nelimitate, împotriva unui jurnalist izolat, hărțuit de autorități, neavând drept armă de luptă decât doar condeiul lui, de care, de altfel, nici nu se mai putea servi, îi atrase acestuia numeroase simpatii. Excesele lui de limbaj, violența invectivelor ce întrebuința, fură atribuite zeului său patriotic, nepolitic. Numele lui deveni popular. Succesul *Denunțării,* departe de a se epuiza, creștea încontinuu. Din mână în mână treceau numerele ziarului său, care nu mai apărea de la 22 ianuarie, dată pe veci memorabilă în analele districtului Cordelierilor. Apărură imitatori, se făcură încercări de a i se contraface titlu, stilul, prezentarea. Vom vorbi despre aceasta mai departe. Să terminăm acum povestea transformărilor sale.

Timp de trei săptămâni, Marat duse o viață clandestină la Passy. îl regăsim apoi în Anglia.

După propria-i declarație, șederea lui la Londra durase aproape trei luni. La 15 mai se afla din nou la Paris. Trebuie deci să fi părăsit Franța puțin după 17 februarie.

Starea lui de spirit de pe vremea când sosise în Anglia este destul de elocvent exprimată de el însuși și, făcând abstracție de câteva efecte melodramatice, de care nu se putea lipsi de îndată ce începea povestea destinului său, nu se poate nega că a știut să expună în mod exact sentimentul de tulburare și de neliniște generală care-i cuprindea sufletul: „De la malul unde m-a azvârlit furtuna, gol, strivit, plin de vânătăi, sleit de puteri și sfârșit de oboseală, îmi întorc cu spaimă ochii spre această mare fur-

tunoasă, pe care plutesc liniștiți orbii mei concetățeni; mă înfior de groază la vederea primejdiilor care îi amenință, a nenorocirilor care-i așteaptă; gem fiindcă nu le pot da o mână de ajutor".

Dar, bineînțeles, nu va sta degeaba la Londra. Reia vechile lui relații cu unele cluburi politice. De-ar fi să-l credem, a fost „de mai multe ori martor al bunelor intenții ale englezilor față de noi". Va afirma mai târziu că aceleași societăți patriotice, care, cu cincisprezece ani înainte, trimiteau insurgenților americani ajutoare de oameni și bani, îi dăduseră de data aceasta „asigurări pozitive" (sic) că „mai toți englezii sunt încântați de lupta pe care francezii o duc contra puterii absolute", că „ei fac urări pentru izbânda noastră" și „că sunt dispuși să ne ajute să ne zdrobim dușmanii, așa cum au ajutat pe americani să-și sfărâme lanțurile."

Nevoile vieții îl siliră să-și caute ceva resurse. O surpriză destul de neplăcută îl aștepta. Spera să poată să încaseze ceva bani de la librarii cărora Brissot, la cererea lui, le dăduse în depozit, în 1782, un număr oarecare din lucrările sale. I se răspunse însă că nu i se mai datora nimic, pentru că toate socotelile fuseseră lichidate de domnul Brissot. Se înțelege dezamăgirea lui Marat și ne explicăm fără greutate reproșurile amare pe care le va adresa cu un an mai târziu lui Brissot. El trebuie să fi recurs des la bunăvoința credinciosului său Breguet, care părăsise Franța în primele zile ale Revoluției și se stabilise la Londra, unde știuse să-și creeze în scurtă vreme excelente relații printre negustori. Nu numai că l-a ajutat personal pe Marat, dar l-a mai recomandat și câtorva dintre prietenii săi englezi, care nu au rămas indiferenți față de nenorocirea sa.

Găsi astfel mijlocul să-și asigure un minimum de exis-

tență, ceea ce-i îngădui să-și reia campania împotriva lui Necker, care, mai mult ca oricând, îi excita mânia. Abia revenit din emoțiile sale, redactează un lung „Apel către Națiune", destinat să expună „motivele urgente de a destitui pe acest administratoralbanului public". Lucrarea e lipsită de originalitate; e în mare parte consacrată preamăririi rolului pe care Marat l-a jucat din primele zile ale Revoluției. Apoi, dându-și poate seama că se ocupă prea mult de propria-i persoană, reia, trecându-le repede în revistă, toate acuzările formulate împotriva lui Necker în *Denunțarea* sa. După aceasta, nu-i rămâne decât să tragă concluzia: „Atâta timp cât acest om se va găsi la cârma afacerilor, atâta timp cât va fi sufletul cabinetului și-și va putea procura bani, nenorocirile noastre nu vor lua sfârșit și nu se va pune capăt conspirațiilor".

Totuși nu-și isprăvi lucrarea fără a adresa parizienilor alte câteva reproșuri amarnice. Se pare că-i mai e încă necaz pe ei pentru că nu l-au apărat până la capăt contra urmăririlor dușmanilor săi și pentru că l-au adus în stare de a-și căuta un adăpost într-o țară străină. El uită ajutorul generos al lui Danton și al unui întreg grup devotat și activ de Cordelieri, care-și cheltuiseră atâta energie în favoarea lui în timpul incidentului din 22 ianuarie. Nu știe decât un singur lucru: el, Marat, a fost silit să fugă, să înfrunte o mie de primejdii - și Parisul rămâne liniștit, viața de toate zilele își urmează cursul, nici o catastrofă nu s-a produs. Dacă e așa, nu vrea să mai aibă nimic comun cu ei. Atât mai rău pentru francezi!... „Sunteți mulțumiți de lanțurile voastre, păstrați-le; respingeți mâna care vrea să vă scoată din abis - rămâneți acolo!" Au avut norocul rar să aibă printre ei un Marat și n-au știut să-l păstreze. Nu sunt demni de el.

„Intriganții care vă înșală, lichelele care vă jupoaie,

scelerații care vă robesc, iată oamenii care vă trebuie." Cât despre el, „închizându-și în fundul sufletului neliniștea, regretul și disperarea, va deplânge tot restul vieții sale soarta lor, așa precum un tată duios deplânge soarta unui fiu denaturat".

Cunoaștem acest procedeu scump lui Marat și care, într-adevăr, își produce întotdeauna efectul voit. Dar această supărare, pe care o exprimă, pare să fie sinceră și se explică la nevoie prin toate pățaniile lui din primele două luni ale anului 1790; renunțarea lui la opera întreprinsă, ruptura cu partidul Revoluției nu este decât o iscusită figură de retorică, pe care el însuși o uită de altfel destul de repede.

Abia își termină *Apelul* și iată că Marat publică o nouă scriere, asupra aceluiași subiect. Este o „Nouă Denunțare împotriva lui Necker". Se ghicește la el un fel de preocupare neîncetată, o sete nestinsă de luptă împotriva dușmanului urât de moarte. Nu s-a spus încă totul. Va găsi mereu ceva nou în acest domeniu. Cel puțin așa i se pare. Și e de bună-credință. Numai că nu-și dă seama cât de plictisitoare devin aceste nesfârșite repetări. Rămâne mereu încredințat că atenția generală este concentrată fără încetare asupra persoanei sale, că revelațiile lui seamănă dezordinea și panica generală în tabăra dușmană. Ajutat de corespondenți benevoli, adevărați sau închipuiți, cu el nu se poate ști niciodată, el urmărește cu o aprigă stăruință lungul său rechizitoriu. Dovezile formale îi lipsesc pentru a sluji temeinic alegațiile sale. Nu are importanță! Se va sluji de „fapte indirecte", de „indicații irezistibile", scoase din desfășurarea afacerilor în comparație cu evenimentele. Recunoaște cât de supărătoare este pentru cauza lui această lipsă de dovezi juridice. „Simt foarte bine ce greutate ar da acestei scrieri". Din nefericire, toate aceste piese se găsesc la Paris, sub sigilii puse de Châtelet. De

aceea, se va lipsi de ele. Imposibil să mai aștepte. Timpul îl grăbește, trebuie să lucreze, să dea gata victima, „deoarece suferințele noastre au ajuns la culme și trebuiesc lecuite în cât mai mare grabă". A și uitat văicărelile lui, amenințarea-i formală de a lăsa pe acești „stupizi parizieni" în voia tristei lor ursite. Astfel e Marat. Trebuie să ne resemnăm a-1 vedea așa cum e și să nu așteptăm de la el hotărâri ferme și nestrămutate, când, pradă vreunei descurajări subite, crezând că totul este pierdut, se declară gata să sfărâme totul, în mod definitiv. Pentru el e doar un mijloc ușor și comod de a-și calma furia, de a reveni dintr-o dezamăgire pentru a alerga în întâmpinarea alteia. Apoi nu-i va rămâne decât să întrebuințeze același procedeu pentru a-și întări curajul șovăitor.

Am spus mai sus că, la urma urmei, Marat nu aduce nimic nou în această *Nouă Denunțare* a sa. Și totuși, da. Diapazonul invectivelor sale este de această dată uluitor. Nu se poate nega: de data aceasta a depășit tot ce putuse să atingă până atunci. Nu-1 vom urma pe acest tărâm. Vom nota doar că pare să neglijeze oarecum înțeleptele recomandări pe care le conține lucrarea sa *Lanțurile sclaviei* când îl face pe Necker „Rege al șarlatanilor", „mișel de primul rang" și „ocara neamului omenesc".

Ar fi prea mult să se creadă că această ofensivă aprigă, dusă de Marat cu atâta patimă arzătoare, a dat lovitura fatală autorității prim-ministrului. Sarcina lui era foarte mult ușurată de însuși cursul evenimentelor. La 1 aprilie - cu toată opunerea lui Necker - fură publicate extrase din „Cartea Roșie", care arătară țării sumele enorme vărsate funcționarilor curții și familiilor lor, sub titlu de pensii. Ceea ce nu făcea decât să confirme învinuirile cuprinse în prima *Denunțare* a lui Marat. în Franța, impresia generală era că Necker își țâra cu greu ultimele zile și că trebuia foarte puțin pentru a-i lichida în mod definitiv cariera. Marat se arăta în tot cazul hotărât să urmărească până la

ultima suflare pe acest „ministru în ciuda tuturor". O făgăduiește solemn. Atâta timp cât Necker va fi la cârmă, pana lui nu va cunoaște odihna, „până când, lăsând să-ți cadă din mâini lanțurile ce ne pregătești, îți vei căuta tu însuți scăparea în fugă".

Nici o mirare deci, dacă vom vedea pe Marat atribuindu-și, în „ziua prăbușirii idolului", rolul principal în acest eveniment și adresându-și sieși felicitări călduroase, pe care socotea că le merită pe deplin.

CAMPANIILE LUI MARAT
(mai 1790 - august 1791)

Marat se reîntoarce la Paris între 10 și 17 mai. După el, două ar fi motivele care l-au silit să se înapoieze în Franța. Primul, oarecum oficial, este arătat în scrisoarea pe care s-a grăbit s-o adreseze președintelui Adunării Naționale, îndată după sosirea lui, și în care spune: „Aflând despre ostilitățile dintre Spania și Anglia, îngrijorat de urmările lor funeste și încredințat că pana mea nu va fi cu totul inutilă cauzei publice, am uitat fatalul decret și am readus patriei tributul slabelor mele lumini".

Desigur că, văzut astfel, gestul lui Marat nu este lipsit de curaj și dovedește un real spirit de abnegație din partea lui. Din nefericire, a făcut imprudența să-i micșoreze foarte mult însemnătatea, publicând, înaintea acestei scrisori, o notă în care declara că se înapoiase de la Londra „nemaiputând să-și vadă numele veștejit de către niște mincinoși nemernici, nedemni să apere patria, și care, din păcate, compromiteau cauza lui prin calomnii îngrozitoare". Totuși, Marat găsește și aici prilejul să stăruie asupra purtării sale eroice. „Oamenii clarvăzători, adaugă el, privesc această rușinoasă manoperă ca o cursă întinsă de dușmanii lui pentru a-1 sili să se întoarcă în Franța".

Domnul Marat se teme mai puțin de a fi băgat la închisoare decât de a fi dezonorat. Adevărul e că, în această lună mai a anului 1790, trebuie să fi avut impresia că, întorcându-se în Franța, nu se mai expunea vreunei primejdii mari și că, fără a fi fost definitiv uitat, cazul lui încetase să mai atragă atenția deosebită autorităților. La 29 martie, Danton fusese reales președinte al districtului Cordelierilor, cu toate că Châtelet-ul lansase cu 12 zile înainte un mandat de arestare împotriva lui. Marat se putea deci din nou bizui pe puternica sa protecție, din moment ce partidul „maratist" devenea încă o dată stăpân pe situație în acest district. Pe de altă parte, se pregătea o apropiată și radicală schimbare a organizării municipale și judiciare și Marat putea să spere, nu fără motiv, că va profita de pe urma unor schimbări - ce păreau iminente - în personalul administrativ.

Dar e sigur că nu putea să se resemneze asistând de departe la nașterea spontană și rapidă a numeroaselor contrafaceri ale ziarului său și să vadă cum niște plagiatori iscusiți puneau stăpânire pe numele și titlul său și exploatau popularitatea fără prea multe scrupule.

într-adevăr, chiar a doua zi după „ziua lui Marat", se văzură apărând cam peste tot „Prieteni ai Poporului", fiecare declarând că era singurul, adevăratul, autenticul jurnal al lui Marat. Publiciști îndemânatici simțiră că era acolo o mină de exploatat, o afacere care putea să aducă câștiguri considerabile aceluia care va ști să profite de publicitatea creată în jurul „Prietenului Poporului" de către incidentul din 22 ianuarie.

Abia trecuse o săptămână după această dată memorabilă și iată că și apăruse prima contrafacere, al cărei autor era un oarecare Guignot. Acesta, înainte de a îmbrățișa cariera de gazetar, fusese peruchier, ceea ce nu-1 împiedica să se arate destul de îndemânatic în noua sa

profesie. își da osteneala să imite ziarul lui Marat cât mai scrupulos cu putință și în cele mai rrtici amănunte. La început nu îndrăznește să se dea drept „Prietenul Poporului" în persoană. Se mărginește să declare că „acest ziar fiind absolut necesar Poporului", consideră că e dator să-i asigure continuitatea, deoarece creatorul său se află în neputință materială de a se ocupa de aceasta. Dar, chiar în ziua când apărea numărul jurnalului lui Guignot conținând această declarație, un al doilea „Prieten al Poporului" fusese pus în vânzare. Această nouă contrafacere pare să fi fost inspirată, cel puțin într-o oarecare măsură, de ex-asociatul lui Marat, librarul Dufour, și trebuia mai curând să potolească resentimentul partidului moderat din districtul Cordelierilor, doritor să-și ia revanșa după afacerea din 22 ianuarie, pe care o suportase fără voie. Redactorii acestui ziar se grăbeau să reproducă toate declarațiile ostile lui Marat, toate moțiunile menite să dovedească că majoritatea cetățenilor districtului se desolidarizau cu totul de minoritatea maratistă condusă de Danton. Al patrulea număr al acestei publicații, purtând numărul 111, conține o „Scrisoare a unui abonat" plină de aluzii deosebit de jignitoare pentru Marat și dând să se înțeleagă că toată înflăcărarea patriotică pe care o arată nu este decât rezultatul dorinței de a-și asigura venituri apreciabile. „Această poftă, afirmă autorul *Scrisorii,* este tot atât de nedespărțită de un gazetar ca și libertatea de Drepturile Omului". Și adaugă: „Domnul Marat unește iscusința de a face parale cu aceea de a face rău. Una nu merge fără alta".

Guignot, nemulțumit de concurența ce i s-a creat astfel, se grăbește să publice în ziarul lui că numai el este adevăratul, autenticul „Prieten al Poporului" și denunță răzbunării publice pe plagiator. Amenințările lui au un

efect cu totul opus. Un al treilea „Prieten al Poporului" răsare, acela al lui Vaudin, avocat problematic, locuind la un băcan din strada Calandre. Acesta se arată cel mai îndemânatic dintre toți și ajunge să imite perfect alura și stilul ziarului lui Marat. în așa fel încât nu se mai înțelege absolut nimic și nu mai știi cum să faci pentru a stabili care dintre cei trei „Prieteni" este cel mai puțin fals.

„Biciul Național" crezu că poate da următoarea soluție acestei stranii probleme: Turbatul Marat a dezavuat pe mâzgălitorul de hârtie, care, după pățania sa, redacta pretinsul „Prieten al Poporului". După el, „nu era destul de incendiar și a dat această însărcinare altuia, mai puțin scrupulos, căruia i-a dat în mână pana sa însângerată și călimara din care scotea fierea cu care se hrănea".

Cât despre însăși persoana lui Marat, circulau asupra lui în public zvonurile cele mai ciudate. Unii îl vedeau chiar „retras într-un oraș din Picardia, cu jupâneasa lui și zece mii de livre rentă, pe care și le-a făcut din sumele ce i-au fost date de miniștri, generali, primari etc. pentru ca să nu mai scrie". Până într-atât, încât un popă cumsecade din Ardeche găsi cu cale să scrie lui Camille Desmoulins, care, în ultimul timp, nu mai vorbea despre el în gazeta sa, spre a-i împărtăși neliniștea care-1 frământa: „Nu mai spuneți nimic despre *Prietenul Poporului.* Toată lumea cere aici știri despre el. Vi le cer dvs., în numele a trei sute de mii de Vivarezi".

De îndată ce s-a înapoiat din Londra, Marat, ferm hotărât să reintre în stăpânirea exclusivă a numelui, personalității și ziarului său, începe un război fără cruțare împotriva plagiatorilor. Numai doi dintre ei încercaseră să supraviețuiască: Guignot și Vaudin. Cel dintâi era ușor de găsit. Tipograful lui era cunoscut. Marat se adresează numaidecât lui Manuel, care îndeplinea atunci funcția de ad-

ministrator de poliție. Acesta, simțitor și milos, cum era de obicei, vrând să repare cât mai repede nedreptățile care nu încetau să împovăreze pe nefericitul *Prieten al Poporului,* îi dă autorizația să sechestreze teascurile concurentului său. Aceasta se petrecea în ziua de 26 mai. în seara aceleiași zile, Marat se duce în districtul Saint-Etienne du Mont, unde se afla tipografia lui Guignot, și arătă Comitetului de poliție al zisului district o hârtie semnată de Manuel. Ordinul e formal; trebuie executat. I se dă un detașament de guarzi naționali. Marat ia comanda și imediat se Organizează o expediție de noapte. Se duc în strada Saint-Jacques, pătrund în interiorul tipografiei, sfărâmă planșele, rup exemplarele falsului „Prieten al Poporului". Apoi Marat lasă să se pună sigiliile și pleacă, luând cu el câteva pachete cu litere și un oarecare număr de piese de schimb, putând să-i servească mai târziu. E triumful. Capitala îl află a doua zi. „Spectatorul Național" scria: „Stimabilul Marat, despre care se credea că e la Londra, și-a făcut cunoscută șederea la Paris printr-o ispravă strălucită". Insă această „ispravă strălucită" trebuia să aibă urmări. E adevărat că ele au fost mai puțin repezi și mai puțin strălucite.

îi rămânea un ultim concurent: Vaudin. Acesta se arătă deosebit de îndărătnic. Nu numai că se apără cu îndârjire, dar nu șovăi să înceapă la rândul lui o contraofensivă puternică. El susținu cu tărie că nu există decât un singur „Prieten al Poporului" autentic - al său - și că pretinsul Marat, care încearcă de ceva vreme să-i discrediteze ziarul, nu este decât un înșelător josnic, care nu merită să fie luat în serios. O întâmplare fericită îngădui în sfârșit lui Marat să pună mâna pe un vânzător ambulant, ducând un întreg pachet de exemplare din gazeta lui Vaudin. Condus la poliție, își denunță patronul. De astă dată, Vaudin, demascat, fu obligat să-și oprească publicația. Dar nu

renunță la luptă și lansă îndată un nou ziar: „Avocatul General al Poporului". Pentru a se răzbuna de înfrângerea lui, el publică următorul „Aviz către Băcani": „Deoarece gazeta «Prietenul Poporului» - de când este semnată Marat - a pierdut surprinzător de mult din reputația ce-i dăduse un avocat în februarie trecut, editorul, pentru a-și scoate o parte din cheltuieli, vinde amatorilor colecția ultimelor treizeci de numere cu 5 parale o jumătate de oca. Se acordă o reducere de 4% acelora care ar vrea să le cumpere cu suta de ocale".

Citirea acestui aviz îi dădu lui Marat un puternic acces de furie. Ceru cele mai crunte pedepse împotriva lui Vaudin. Trebuia să fie „închis câteva luni la Bicetre, hrănit numai cu pâine și apă și supus în fiecare dimineață unei corecții... părintești". Totuși, autoritățile nu părură dispuse să țină seama de sugestiile lui Marat și Vaudin fu lăsat în pace. El renunță de bunăvoie la luptă, probabil din lipsă de mijloace. Avocatul său general nu avu decât o existență efemeră și, pe la sfârșitul lunii iunie, Marat putea să considere ca definitiv terminată campania sa de exterminare. Câmpul era liber. Nimeni nu mai îndrăznea să conteste personalitatea și opera. Putea deci să se apuce iar liniștit de lucru.

Are proiecte vaste; mai are, ceea ce nu e de mai mică importanță, și mijloacele necesare pentru a le realiza. Pentru a începe, întemeiază pe lângă „Prietenul Poporului" o foaie complementară, intitulată „Le Junius franțais", spre a putea, după expresia lui, să „lupte cu amândouă mâinile pentru cauza libertății". Pregătește în același timp al său „Plan de legislație penală", pe care nu vrea să-l mai lase înmormântat la Brissot, care, de la înapoierea sa din Londra, nu-i mai inspiră decât o simpatie foarte redusă. Dar, ceea ce vrea mai ales este să exercite o acțiune

directă pe lângă Adunarea Națională, oarecum în calitate de „Consilier tehnic". Pentru a câștiga încrederea reprezentanților Națiunii, începe să risipească părerile preconcepute ce s-ar fi putut forma împotriva lui. Nu vrea să fie luat drept agitator suspect, ține să-și degaje personalitatea de toate atacurile pe care imitatorii le-au îndrăznit în lipsa lui. La 15 mai, adresează președintelui Constituantei o lungă petiție, pentru a dezaproba toate calomniile lor. O isprăvește exprimându-și nădejdea că Adunarea „nu va refuza să asculte justificarea unui om, pe care entuziasmul său pentru binele public l-a putut rătăci câteodată, dar a cărui purtare este ireproșabilă și a cărui inimă a fost întotdeauna curată".

In același timp el trimite un fel de scrisoare circulară unui număr de deputați, pe care îi clasează încă printre „patrioții luminați și curajoși". Nu mai e vorba aici de afacerile personale. Vrea să facă pe corespondenții lui să profite de rezultatul observațiilor sale în străinătate. încearcă să-i convingă de necesitatea de a se opune prin toate mijloacele declarației de război contra Angliei. „Cu atât mai rău dacă pierdem alianța spaniolilor. Vom avea pe aceea a englezilor, infinit mai prețioasă". El sugerează că ideea unei alianțe cu Anglia ar putea rezerva Franței avantaje apreciabile și nu se poate nega că avea o vedere justă și o înțelegere exactă a situației internaționale când scria: „în afară de foloasele reciproce ale unui comerț stabilit pe bazele cele mai drepte, pacea Europei ar fi asigurată pentru totdeauna; ce putere ar îndrăzni să reziste armatelor lor întrunite și ce putere ar îndrăzni să le provoace?".

Nici una dintre aceste încercări nu avu vreo urmare. Toate solicitările lui rămaseră fără răspuns. Adunarea Constituantă părea ferm hotărâtă să ignore existența lui Marat.

In fața acestui mutism încăpățânat, înflăcărarea lui, departe de a slăbi, nu face decât să crească. Din moment ce e neglijat și i se refuză colaborarea, el ia hotărât atitudine contra reprezentanților Națiunii și se aruncă într-o nouă campanie, menită să „lumineze pe cetățeni asupra drepturilor lor și să formeze spiritul public", denunțând nulitatea operei urmărită de către deputății Națiunii.

Pentru a duce la bun sfârșit această sarcină, Marat încearcă să-și facă un colaborator din Camille Desmoulins, care, în mai multe rânduri, îl lăudase foarte mult în ziarul său. Exagerase poate întrucâtva importanța complimentelor pe care acesta i le adresa din belșug, după cum îi era obiceiul. In tot cazul, Marat fu încântat și, la rându-i, nu mai sfârșește cu laudele pe seama „scumpului său tovarăș de arme", a cărui „nobilă carieră" o admira.

La 27 iunie, Camille Desmoulins primește din partea lui propunerea de a forma un fel de front unic spre a combate Adunarea Națională, „acest copil postum al despotismului, acest corp compus în mod nedemn... pe care Națiunea mai curând l-a tolerat decât l-a alcătuit". Marat arăta de pe atunci presupusului său asociat pe ce ton vor trebui să fie tratați adversarii: „Le vom putea spune: mici intriganți, care nu ați ajuns în Senat decât prin intrigă, complot, uneltiri, corupție sau prin alegerea unor ordine privilegiate, care au dispărut, încetați să doriți să ne puneți în lanțuri". II sfătuiește să „lucreze fără răgaz în această direcție" și pentru a-1 încuraja îi trimite în același timp un lung articol ca model, scris anume pentru „Revoluțiile din Franța și Brabant".

Nu se poate să nu recunoaștem importanța acestui text. Titlul este el singur un întreg program: „Jalbă către senatori sau foarte serioase reclamații ale celor ce n-au nimic împotriva acelora care au totul". Cu adevărată

îndrăzneală, Marat ia în mâini cauza săracilor, pentru a reclama în favoarea lor egalitatea de drepturi de care

îi lipsise Adunarea Națională. El este primul (și faptul merită să fie subliniat) care mută dezbaterea pe un nou tărâm, care face să se audă un limbaj încă neobișnuit în mediul revoluționarilor. Nu era, bineînțeles, singurul care să manifeste împotriva sistemului de sufragiu limitat, preconizat de Constituantă. Dar nici unul dintre revoluționari nu dăduse până atunci atâta amploare reclamațiilor proletariatului și nu făcuse să răsune cu atâta insistență apelul luptei de clasă. Marat culege iar din vechile sale lucrări. Reapare planul apărat de el în *Planul de legislație penală:* „Toate foloasele acestei lumi sunt pentru cei bogați, mizeria este veșnic partea celui sărac". Nu-i rămâne decât să constate că punctul său de vedere este justificat de întregul mers al evenimentelor. Clasele stăpânitoare au profitat de Revoluție, au pus mâna pe toate avantajele rezultând din noua ordine a lucrurilor. Săracii nu s-au ales cu nimic. Dimpotrivă, situația lor a devenit și mai grea: „Sub acest pretins regim al libertății ne merge și mai rău decât sub regimul servituții. Aveam altădată cinci sute de mii de mici tirani, avem azi un milion de asupritori". Acțiunea revoluționară, care trebuia să le transforme în mod radical existența, n-a folosit la nimic. Aceasta numai din vina Adunării Naționale. Marat o învinuiește înainte de toate că „și-a însușit bunurile săracilor". După el, ar fi trebuit nu numai să se stabilească o perfectă egalitate a tuturor cetățenilor în fața dărilor, dar mai trebuia „să fie scutiți aceia care nu posedă nimic". Mai mult încă: Adunarea ar fi trebuit să priceapă că „impozitul trebuie chiar să se preschimbe în retribuție pentru cel pe care sărăcia îl pune sub nevoile fizice", cu alte cuvinte să afirme că proletarii trebuie să fie întreținuți

pe cheltuiala Statului. în loc să-și dea osteneala să realizeze aceste reforme binefăcătoare, în loc să ușureze sarcinile care apasă pe cei săraci, deputății i-au „despuiat în mod barbar" de bunurile care le aparțineau. Marat se referă la bunurile ecleziastice, care constituie „patrimoniul săracilor" și care ar fi trebuit să fie împărțite săracilor în loc să servească drept plată pentru „nebuniile guvernului, delapidările miniștrilor, furturile administratorilor, luxul scandalos al Curții, risipa, pungășiile, tâlhăriile vampirilor Statului". Și, culme a nedreptății, „părinții patriei" îi declară „în numele legii" incapabili să îndeplinească vreuna dintre funcțiile la care au fost chemați în virtutea drepturilor lor naturale. în rezumat, *Declarația Drepturilor Omului* nu este, în ochii lui Marat, decât o „momeală de râs, pentru a-i amuza pe proști". Ea acordă bogaților „toate avantajele, toate onorurile noului regim". Cât despre săraci, singurul avantaj ce li se rezervă este acela „de a rămâne în mizerie și în noroi".

După citirea articolului lui Marat, Camille Desmoulins trebuie să fi rămas fără îndoială oarecum încurcat. în tot cazul, nu îndrăzni să-l publice și „foarte serioasele doleanțe" ale *Prietenului Poporului* rămaseră îngropate în dosarul „fratelui său de arme", care, cu toate aparențele sale de tânăr descreierat, avea un spirit pozitiv, esențial-mente practic și se pricepea să se folosească de exuberanța lui cu prudență și moderație, atunci când împrejurările o cereau. Este de prisos să mai stăruim asupra impresiei pe care acest refuz trebuie să-l fi produs asupra lui Marat. O ghicește fiecare. Răul a putut totuși să fie reparat, cel puțin în parte. Marat redactase două versiuni ale articolului său. Una fusese trimisă Iui Desmoulins. Cealaltă o păstrase pentru dânsul. Cele două texte, deși tratează același subiect, nu sunt cu totul

asemănătoare și prezintă chiar, pe alocuri, deosebiri importante. Textul păstrat de Marat fu publicat în „Prietenul Poporului" din 30 iunie. Desigur că efectul ar fi fost mult mai puternic dacă Desmoulins ar fi făcut să apară în același timp versiunea ce-i fusese destinată. „Democrația patriotică" plănuită de Marat trebui astfel să se rezume la simpla publicare în ziarul său a unei „jalbe a optsprezece milioane de nenorociți".

Ideea generală a acesteia se găsea și în „Reclamațiile" sale. Totuși tonul pare aici mai energic și unele fraze, absente din prima versiune, sunt deosebit de agresive. Marat stăruie în mod cu totul special asupra faptului că Revoluția este opera proletariatului. „Ea se datorează răzvrătirii păturii de jos și e tot atât de sigur că luarea Bastiliei se datorează mai cu seamă participării a zece mii de lucrători săraci din mahalaua Sf. Anton". Săracii se aflau „pretutindeni unde primejdia îi chema", pe când bogății „ascunși prin subterane nu le-au părăsit decât după ce a trecut pericolul, și anume pentru a pune mâna pe comandă, pe toate locurile de onoare". Se vor mai nota frazele care par să repete ipoteza formulată mai înainte în „Ofranda către patrie" și care lipsesc din versiunea destinată lui Camille Desmoulins: „Părinți ai patriei! Nu vă cerem astăzi împărțirea proprietăților voastre, a acestor bunuri pe care cerul le-a dat în comun oamenilor; aflați întreaga întindere a moderației noastre... socotiți o clipă ce urmări teribile ar putea să aibă lipsa de prudență. Tremurați la gândul de a ne duce la disperare și de a nu ne lăsa altă alternativă decât aceea de a ne răzbuna pe voi, dedându-ne la tot felul de excese".

Nici de data aceasta rezultatul sperat nu este obținut. Adunarea se face că nu aude. Desmoulins se dă în lături, poporul nu se lasă convins. E adevărat că Marat și-a ales

prost momentul. Era ajunul serbării Federației și un entuziasm general părea să fi cuprins întreaga națiune, care se și vedea, cu toată sinceritatea, în pragul unei ere de prosperitate și de fericire perpetuă. Tânguirile întunecate și prezicerile sinistre ale *Prietenului Poporului* nu corespundeau cu starea de spirit generală. Era privit ca un taie-chef, care nu făcea decât să strice bucuria biruitoare care se revărsa din toate inimile. Marat cel dintâi își da seama de aceasta. Rândurile pe care le scria în gazeta lui puțin după aceea o dovedesc îndeajuns: „Acum câteva zile, o bucurie tâmpită lumina toate frunțile și mulțimea prea încrezătoare, orbită de serbări strălucite, amăgită de aparențe mincinoase de fraternitate, își credea dușmanii zdrobiți pentru totdeauna. Totuși, un singur cetățean al Capitalei își întorcea ochii de la această ceremonie înșelătoare, își ridica mâinile spre cer, gemea contra înjosirii compatrioților săi și se străduia în zadar, prin strigătele lui de alarmă, să le descopere prăpastia săpată sub pașii lor. Cu ce s-a ales! Să treacă drept un vizionar, un turbat și să i se pună capul la preț".

Dar energia lui Marat este nesecată. Nu se va lăsa descurajat cu una cu două. Francezii nu se gândesc la datoria lor de revoluționari? N-are importanță! Marat se va gândi pentru ei, va ști să vorbească și să se miște în locul lor. A întrebuințat până acum termeni oarecum moderați. Acum s-a isprăvit. Perioada „jalbelor" s-a încheiat. Din moment ce națiunea nu dă ascultare unui limbaj hotărât, dar calm și demn, va forța nota, va scoate un strigăt de alarmă și iată-1 gata să lanseze apeluri la măcel, la masacru, la teroare. Mai ales să nu se creadă că ar fi vorba aici de o manie de bolnav urmărit de vise sângeroase. Nicidecum. Nu este decât consecința logică, naturală, inevitabilă a întregii sale metode de luptă revoluționară, etapa necesară pe care nu o putea evita decât dacă ar fi renunțat definitiv

la ceea ce credea că era misiunea lui, singurul rost al prezenței sale pe pământ.

întrebuințarea violenței în materie de acțiune revoluționară era recomandată de el de la începutul carierei sale. în acele zile ale lui iulie 1790 nu făcea altceva decât să reia o temă îndelung meditată, matur gândită. Dar e prima oară când se adresează unui auditoriu atât de vast, în condiții atât de favorabile sau cel puțin care i se par lui prielnice. De aceea, la început mai curând ocolește, nu vrea încă să-și formuleze gândul pe un ton absolut categoric, imperativ. „Poate că într-o zi va trebui să se verse fluvii de sânge", sugerează Marat. „Poate"... Și, ca și cum ar fi prevăzut reacția neliniștită a cititorului, se grăbește să justifice, să explice aceste cuvinte, a căror cutezanță o recunoaște cel dintâi. „Voi fi oare învinuit de cruzime, eu, care nu pot face să sufere o insectă?", adăugă el, invocând un argument pe care nu va înceta să-l repete sub cele mai felurite forme până la sfârșitul vieții sale: „Când mă gândesc că, pentru a face economie de câteva picături de sânge, ne expunem să ni-1 vărsăm în valuri multe, mă revolt fără să vreau împotriva falselor noastre maxime de omenie și împotriva proastelor procedee ce întrebuințăm contra dușmanilor noștri: dobitoci ce suntem! Ne temem să le facem o zgârietură... Dacă ar fi stăpâni o singură zi, la ce chinuri nu ne-ar supune ei?".

Trebuie să menționăm totuși că acest întreg pasaj tipărit ca o notă în josul paginii și pierdut în mijlocul unor disertații cu caracter general a trecut aproape neobservat și, în tot cazul, nu a provocat nimănui vreo reacție imediată.

Va fi cu totul altfel când Marat va face îndată după aceea o nouă încercare. încă o dată, nu ne găsim în prezența unor aiurări furibunde ale unui maniac care, pier-

zând orice simț al măsurii, orice mijloc de control al inteligenței, se lasă târât în voia patimilor, în prada unor accese de furie sângeroasă. Nu. Marat știe foarte bine ce vrea: urmărește cu încăpățânare un plan metodic și bine întocmit. Și dacă nu izbutește în acțiunea lui nu este pentru că mijloacele recomandate de el sunt lipsite de eficacitate și de coerență, ci pentru că o prăpastie îl desparte încă de națiune, deoarece, în ciuda sforțărilor sale, n-a știut să-și creeze legături reale cu mulțimea, al cărei prieten și apărător pretinde că este, și care nu răspunde decât foarte molatic solicitărilor sale, păstrând față de el o atitudine de prudentă rezervă, amestecată cu un oarecare scepticism. La 14 iulie, în plină sărbătoare, Marat riscă o lovitură de probă, un fel de preludiu pentru marea acțiune care se pregătește. Este broșura intitulată: „Infernal proiect al dușmanilor Revoluției". Titlul făgăduiește mai mult decât dă. Nu sunt decât noi atacuri împotriva candidaților la noul minister. Marat nu vine cu nimic nou și se mulțumește să conchidă, odată mai mult, că nu trebuie să se pună bază pe Adunarea Națională, definitiv subjugată de reacțiune.

Broșura trecu neobservată, cu toate că Marat găsi cu cale s-o reproducă după două zile în gazeta lui. Dar, am spus-o, aceasta nu era decât un preludiu. In mintea lui Marat, lovitura hotărâtoare trebuia să fie dată după zece zile, și anume la 26 iulie. în ziua aceea el lansează celebrul „S-a isprăvit cu noi", care trebuie considerat drept cel mai important dintre pamfletele revoluționare ale lui Marat.

Originile acestei scrisori sunt destul de complicate. Nu va fi inutil să aruncăm o scurtă privire asupra lor.

Puțin după înapoierea lui din Londra, Marat primise o scrisoare anonimă, semnalându-i existența unui complot pus la cale la Paris de emisarii contelui de Artois și de

grupul emigranților stabilit la Turin. Scrisoarea denunța pe Fouquet ca fiind sufletul complotului și arăta că acesta păstra, în casa lui din strada Poissonniere, numeroase documente, care ar fi îngăduit să se pună mâna fără greutate pe toți complicii. Fără a împinge cercetările mai departe, bazându-se numai pe niște asemănări de nume și de adrese, Marat se convinse că avea în mână firele unei conspirații formidabile, pe care trebuia s-o demaște cât mai repede, pentru a salva patria, cât mai era încă vreme. Fără zăbavă, pune la curent cu această afacere pe Charles de Lameth, pe care, în epoca aceea, îl mai clasa printre rarii „membri patrioți" ai Adunării. Lameth păru că ia în serios denunțul lui Marat și-l transmite îndată Comitetului de Cercetări al Constituantei. Grație intervenției sale, se dădu ordin Comitetului Municipal de Cercetări să se ocupe numaidecât de chestiune și să purceadă, la nevoie, la percheziții amănunțite la Fouquet. Comitetul municipal arătă destul de puțină grabă în îndeplinirea misiunii cu care fusese însărcinat. Timp de șase săptămâni, cu toate demersurile personale făcute de Lameth pe lângă Garran, el nu întreprinde nimic. Era vădit că nu voia să-l compromită pe Fouquet, care poseda numeroase și puternice legături.

Marat găsi că nu se putea admite așa ceva. Văzând că problema risca să se eternizeze și să fie definitiv acoperită de uitare, se adresează direct poporului, pentru a-i dezvălui toate aceste intrigi. La 24 iulie acuză Comitetul Municipal în *Prietenul Poporului* că intenționat nu dă curs „unui denunț extrem de grav" și adaugă că este gata să-i dea „o lămurire mai amplă".

„S-a isprăvit cu noi" constituie această explicație. Lucrarea se compune din patru părți diferite, fiecare tratând un subiect special. Prima este consacrată reproducerii „proiectului de contrarevoluție" redactat de Maillebois. A

doua conține un „Denunț foarte grav împotriva Comitetului Municipal al Cercetărilor", în care, fără a cita nume și evitând orice precizare, Marat îl somează „să iasă din întuneric", îl declară din oficiu „nedemn de încrederea publică" și invită pe toți bunii cetățeni „să se ducă la primărie, să pună mâna pe registrele acestui Comitet și, dacă refuză să le predea, să aresteze pe toți membrii și să-i țină sub pază severă". Partea care urmează, intitulată „Știri recente", are pur și simplu un caracter de informație și nu conține decât știri care s-au putut citi în cele mai multe ziare din aceeași zi. Până aici nimic deosebit. Se aude limbajul obișnuit al lui Marat și ne putem crede la adăpost de orice surpriză. Dar iată partea a patra, finalul piesei: „Adresă către toți cetățenii". Aici Marat își arată toată forța. A știut să prepare efectul ultim ca un tehnician desăvârșit al artei pamfletare. Tare pe condeiul lui, se stăpânește atât cât i se pare necesar, pentru a lăsa apoi frâu liber violenței sale naturale. Dar, odată ce a dat drumul frânelor, nu mai vrea să se rețină. Se vede bine, când citești acest curios specimen al manierei și stilului gazetăresc al lui Marat, cum, pe măsură ce scrie, ardoarea lui crește, întrece cadrele subiectului, pentru a ajunge apoi la paroxism. Și atunci, nici o cruțare, nici o justificare condiționată. „Cetățenii de orice vârstă și de orice rang" sunt somați să pună mâna pe arme, să prindă pe toți miniștrii, pe toți șefii serviciilor publice". „Dați fuga, dați fuga, dacă mai e încă timp", îi îndeamnă Marat și, drept concluzie, le adresează acest imbold suprem, care-i asigură până azi cea mai mare parte a celebrității sale: „Cinci sau șase sute de capete doborâte v-ar asigura odihnă, libertate și fericire; o falsă omenie v-a reținut brațul și vă oprește loviturile; ea va costa viața a mii de frați de-ai voștri". S-ar părea că este destul de clar. Dar Marat crede totuși că apelul lui este lipsit de precizie și găsește cu cale să-1 completeze printr-un articol apărut în

aceeași zi în *Prietenul Poporului* și menit să determine „adevăratele mijloace pentru ca poporul să fie liber și fericit".

Un lucru este definitiv câștigat pentru Marat și el are o deosebită plăcere să-l respecte cât mai des cu putință: „Da, s-a isprăvit, Adunarea Națională nu va mai face nimic pentru fericirea poporului". De altfel, dacă până atunci s-au putut înregistra din partea ei câteva sfioase încercări de a se ocupa de binele public, „trebuie să mulțumim pentru aceasta furiei poporului de jos din mahalalele Parisului". Dacă avem în sfârșit azi o *Declarație a Drepturilor* este pentru că poporului i-a venit în gând să reteze capetele unui Delauney, unui Flesselle, unui Foulon, unui Berthier. Dacă totuși națiunea a intrat iar în stăpânirea averilor clerului e tot din aceeași cauză. Prin urmare, dacă acest procedeu s-a dovedit eficace, de ce să nu fie aplicat mai departe? Deputății încearcă să „adoarmă poporul", să-l „vâre iar în lanțuri?" Atunci, repede mâna pe arme! „La primul semn al unei răzvrătiri generale se vor grăbi să apuce iar căile părăsite ale dreptății". Vreți să-i puneți pentru totdeauna la adăpost de contagiunea Curții? Nimic mai simplu: ajung „câteva execuții militare făcute din când în când la poarta Senatului". Și, adânc încredințat de dreptatea absolută a acestui raționament, el proclamă: „Nu există nici un om cu scaun la cap, care să nu-și dea seama că acesta este mijlocul cel mai sigur de a readuce lucrurile pe o cale bună".

De această dată, totul lasă să se întrevadă, după cât se pare, că Marat își exprimase fondul gândirii și că nu mai avea nimic de adăugat declarațiilor sale. Se poate ține, oare, într-adevăr, un limbaj mai limpede, mai hotărât, mai precis? Din nefericire pentru el, Marat săvârși o mare imprudență, azvârlind, la sfârșit, unele cuvinte pe care adversarii lui n-au încetat să le exploateze împotrivă-i până

la sfârșitul vieții sale. lată-le: „Dacă aș fi un tribun al poporului, susținut de câteva mii de oameni hotărâți, garantez că, în șase săptămâni, Constituția ar deveni perfectă, că mașinăria politică, bine organizată, ar funcționa cât mai bine, că nici un pungaș public n-ar îndrăzni să încerce s-o strice, că națiunea ar fi liberă și fericită, că în mai puțin de un an ar fi înfloritoare și de temut și că va rămâne astfel atât cât voi trăi".

Ce însemna acest limbaj? Era oare din partea lui Marat „o ofertă de serviciu" adresată națiunii? Voia el într-adevăr să spună că era la dispoziția țării și că era gata să-și asume răspunderea puterii dictatoriale? Ulterior, el a arătat cu ultima energie - și în mai multe rânduri - că nu a avut nici cea mai mică ambiție personală și, dacă ar fi trebuit să dăm completă crezare tuturor declarațiilor sale de mai târziu, formulate, de altfel, în termeni cum nu se poate mai categorici, n-ar trebui să vedem în acel pasaj decât o ipoteză cu totul gratuită, o frază necugetată scăpată lui Marat în fuga condeiului, fără vreo intenție și care nu trebuie deci să fie deloc luată în seamă. Stăm totuși la îndoială dacă trebuie să primim fără rezervă o asemenea explicație. Marat avea despre el însuși o părere dintre cele mai măgulitoare. Se credea înzestrat cu o inteligență excepțională și, ca om politic, cu mult superior contemporanilor săi. Poate, deci, lăsând la o parte orice falsă modestie, care, de altfel, nu era nici în gusturile, nici în caracterul său, să se fi considerat capabil să conducă cu succes și pricepere afacerile publice. Totul lasă să bănuim că nădăjduia foarte serios că apelul lui va fi auzit și că, îndată ce ar fi citit îndemnurile lui, mii de patrioți s-ar fi repezit la el spre a-1 ruga fierbinte să-i ducă fără zăbavă la asaltul despotismului.

Broșura apăru, numărul din *Prietenul Poporului* de asemenea. Ambele fură citite, comentate, judecate. Dar

rezultatul fu departe de ceea ce așteptase Marat. Nu fusese înțeles. Unora, gestul lui Marat le păru suspect, mirosind a provocare; alții se întrebau dacă nu se aflau într-adevăr în fața unui om care-și pierduse deplinătatea facultăților mintale. în orice caz, cu toții se simțeau oarecum încurcați, neștiind cum să reacționeze și nici dacă trebuiau să râdă sau să se indigneze. Desmoulins crezu că era îndemânatic să emită ipoteza că era încă un „fals Marat" care era pus să facă o festă celui adevărat și să-l discrediteze astfel în mod definitiv în ochii cititorilor săi. Această versiune îi îngăduia să facă în această privință critici destul de vii, fără a jigni - cel puțin așa credea el - pe „scumpul său Marat". Dar oricum am lua-o, rezultatul practic al încercării lui Marat a fost nul. Marat așteptă în zadar toată ziua următoare mulțimile nenumărate care trebuiau să vină în fuga mare la el. Nimeni nu se deranjă! Și se plânse amarnic de aceasta după câteva zile: „Unde erați marți seara, nefericiți cetățeni ai mahalalelor, răzbunători ai drepturilor noastre și spaima tiranilor?".

Dar, dacă poporul părea că rămâne cu totul nepăsător la chemarea sa, Marat avu cel puțin mulțumirea de a vedea Adunarea Națională hotărându-se în sfârșit să părăsească acea atitudine de nepăsare disprețuitoare pe care se părea că o luase în mod definitiv față de Marat și să reacționeze energic față de atacurile crâncenului ei dușman. Malouet fu cel care, în cursul ședinței din 31 iulie, denunță colegilor săi pamfletul lui Marat. Textul fu citit în plină adunare, apoi „procurorul regal fu chemat pe loc" și primi ordinul de a urmări ca pe niște „criminali vinovați de lez-națiune, pe autorii, tipăritorii și răspânditorii scrierilor, care ațâțau poporul la revoltă contra legilor, la vărsare de sânge și la răsturnarea Constituției. Marat era țintit foarte vizibil prin acest text. El ripostă îndată prin a sa „Denunțare împotriva lui Malouet". O făcu pentru a apăra libertatea presei, pe care

o considera ca rănită de moarte prin lovitura îndreptată împotriva lui. Cât despre propria-i persoană, puțin îi păsa: „Era liber înainte de a fi existat Adunarea Națională, va rămâne liber în ciuda infamelor ei decrete". Lupta continuă: „Nimic pe lume nu-i va putea reține pana". Găsi totuși prudent să-și părăsească apartamentul și să nu-și mai dea adresa decât prietenilor intimi.

Marat își reia viața rătăcitoare. Dar să nu dramatizăm situația. Schimbându-și atât de des domiciliul, el nu era expus nici unei primejdii și nici riscului de a duce o viață de mizerie și de lipsuri. El pare să fi avut întotdeauna, pregătite dinainte și chiar oferite cu oarecare grabă, și casă, și masă. Ne surprinde cât erau de numeroase gazdele sale benevole, care considerau ca un fel de onoare faptul că puteau să adăpostească câteva zile pe *Prietenul Poporului.* Persoane aparținând diferitelor categorii sociale îi ofereau spontan înlesniri apreciabile de găzduire și, la urma urmei, victima „despotismului ministerial" și a altor despotisme își putu organiza fără prea mare cheltuială o existență, dacă nu cu tabiet, cel puțin lipsită în mare parte de acele neajunsuri pe care le cauzează, în teorie, existența clandestină a unui om urmărit de poliție. Trebuie să adăugăm de altfel că, de cele mai multe ori, aceia care erau însărcinați să-l urmărească și să-l aresteze erau cei dintâi care-i aduceau la cunoștință expediția ce se prepara și aveau grijă să sosească destul de târziu pentru ca Marat să aibă timp să se pună la adăpost.

Se înțelege deci că, în asemenea condiții, Marat putea să-și continue opera fără prea mare greutate și în mod absolut regulat. Putea să demaște mai departe pe „trădătorii Patriei" și pe „dușmanii declarați ai Revoluției".

Printre aceștia, La Fayette devine acum principalul subiect al atacurilor sale. Necker este aproape complet neglijat. Nimeni nu se mai îndoia de căderea-i iminentă și,

după cum o spunea Marat însuși, „nu-i stătea în caracter să copleșească sub lovituri un dușman doborât". Situația lui La Fayette era cu totul alta. în vara anului 1790, comandantul general al Gărzii Naționale, datorită tacticii sale îndemânatice, știuse să întrunească în mâinile sale puteri considerabile și apărea în ochii opiniei publice ca stăpânul necontestat al Capitalei. Dar el nu inspira nici o încredere lui Marat, care-1 considera ca îmbuibat cu cel mai autentic spirit contrarevoluționar. Poate că avea și unele motive personale să se arate atât de dușmănos față de general... Aici chestiunea devine delicată. în decembrie 1789, la prima întâlnire a lui Marat cu La Fayette, nu se poate descoperi nici o urmă de animozitate în cuvintele schimbate între ei. Când cu vreo cincisprezece zile mai târziu îi scrie pentru a se plânge de încercarea făcută de a-1 aresta, o face de asemenea în termeni încă măsurați și nu fără o oarecare curtenie. Atitudinea lui se schimbă cu totul a doua zi, după afacerea din 22 ianuarie. La Fayette devine în ochii lui principalul vinovat de acest incident, care fusese gata să se transforme într-o încăierare sângeroasă. Aceasta din două motive: 1) pentru că a ales batalioanele cele mai revoluționare spre a participa la expediție; 2) pentru că a refuzat să se ducă personal la fața locului, pentru a aranja lucrurile. Rezultă pentru Marat că trebuie să pretindă „destituirea lui, ca fiind un șef periculos" și „pedepsirea lui, ca un conspirator primejdios".

Mai e încă ceva. Dar aici problema devine și mai delicată. Ipoteza ce vom examina nu are la bază nici o dovadă materială. Suntem nevoiți să procedăm pe cale de apropieri, de posibilități și se știe cât de șubredă și de nesigură este această metodă. Dacă ne încumetăm totuși s-o încercăm, este pentru că unele fapte apar sub un aspect într-adevăr tulburător și care îndeamnă în mod irezistibil la unele presupuneri, care merită să fie cel puțin

menționate.

Vom începe prin a nota că seria atacurilor contra lui La Fayette e inaugurată de Marat imediat după înapoierea lui din Anglia. Și perioada când Marat a locuit la Londra corespunde exact cu timpul când ducele de Orleans locuia acolo. S-au întâlnit oare acești doi oameni în vreuna dintre acele întâlniri de care vorbește acesta în scrisoarea lui către președintele Constituantei? Au avut raporturi indirecte, ajutați în această împrejurare de intermediari îndemânatici? Imposibil de lămurit. Dar trebuie să înregistrăm faptul următor: niciodată nu se mai ocupase Marat până atunci de persoana ducelui de Orleans. Ii inspira cea mai totală indiferenți De aici înainte, atitudinea lui se va schimba fundamental. Abia reîntors la Paris, se grăbește să se înscrie în fals împotriva unui articol despre duce, publicat de unul dintre plagiatori. întreprinde apoi în mai multe rânduri o călduroasă apărare a lui Filip de Orleans. Se cunoaște dușmănia lui La Fayette împotriva ducelui. Marat se însărcinează să-i dezvăluie adevăratele motive. După el, toate acestea nu ar fi decât o „poveste cu femei". Pe vremuri, La Fayette suferise o usturătoare înfrângere de la tânăra și drăguța contesă de Nolstein, care era amanta ducelui de Orleans, și Marat pretinde că „această crudă umilire a devenit izvorul relei voințe necruțătoare pe care nu a încetat s-o arate de atunci împotriva lui Filip de Orleans". El denunță încercările oamenilor lui La Fayette de a ridica împotriva ducelui populația muncitorească a mahalalei Sf. Anton pentru a-i împiedica reîntoarcerea la Paris. Publică numele spionilor care erau însărcinați să-l supravegheze pe Filip la Londra. Este foarte indignat când află că La Fayette răspândește zvonuri asupra pretinsei sale bancrute. Compară atitudinea celor doi adversari și, bineînțeles, comparația este cu totul în favoarea ducelui de Orleans. Găsește că

este „culmea stupidității" să se atribuie lui La Fayette meritul de a fi propus să se distrugă noblețea. „Este notoriu - afirmă el - că această propunere nu a fost decât o momeală pentru a deposeda pe Felip de Orleans de toate avantajele ce-i dădeau calitatea de prinț de sânge regal și popularitatea sa."

Acest zel și acest respect pentru un reprezentant al „rasei blestemate a Capețienilor" părură suspecte și numeroșii dușmani ai lui Marat se folosiră numaidecât de aceasta pentru a-1 zugrăvi ca vândut trup și suflet ducelui și coteriei sale. Nu există nici o dovadă materială că ducele ar fi acordat subsidii lui Marat în acea epocă. Dar această constatare nu ajunge pentru a înlătura cu totul ipoteza că, sub o firmă sau alta, *Prietenul Poporului* beneficiase de generozitatea viitorului „cetățean Egalitate". Unele coincidențe, greu de atribuit unei simple întâmplări, ne îngăduie s-o menționăm, cel puțin ca o probabilitate, mai ales dacă ținem seama de îmbunătățirea bruscă și considerabilă a situației materiale a lui Marat, îndată după înapoierea sa la Paris. Dar, e bine să repetăm, toate acestea nu sunt suficiente pentru a lărmuriri în mod definitiv chestiunea. Mai trebuie să ținem seama și de un lucru care este evidența însăși: campania lui Marat contra lui La Fayette trebuia să facă neapărat parte din programul său de propagandă revoluționară. Că făcea și jocul unor persoane foarte sus-puse și că acestea au găsit cu cale să-i înlesnească material îndeplinirea sarcinii sale, acest fapt nu prezintă nici o importanță din punctul de vedere care ne preocupă. Tot ceea ce știm despre Marat, despre caracterul și temperamentul său, ne face să presupunem că, dacă a găsit că poate să primească aceste „subsidii", e numai pentru că întreprinderea ce urma să fie încurajată în acest mod corespundea într-adevăr cu aspirațiile sale cele mai fervente și făcea parte integrantă

din planul pe care și-l făurise cu mult înainte.

Marat nu-și depreciază adversarul. îi cunoaște puterea și se vede silit să constate că „se bucură pe lângă mulțimea oarbă de atâta favoare, încât ar putea să încerce orice". Dar, în ceea ce-1 privește, nu va cădea în această capcană: „Suflet întinat, poți să amăgești norodul orb, dar niciodată nu te-ai impus *Prietenului Poporului;* de mult te-a judecat". Doi ani la rând, aproape zilnic, va urmări cu înverșunare pe comandantul gărzii pariziene, îl va copleși cu cele mai grozave insulte, îi va atribui toate relele de care suferă țara și va vedea în el sufletul tuturor comploturilor împotriva națiunii. Rămânem cu totul uluiti de stocul nesecat de invective pe care Marat a știut să le pună în serviciul cauzei sale. Aproape că nu e zi în care să nu găsească prilejul să lanseze împotriva lui La Fayette vreo aluzie jignitoare, vreo nouă ocară. Totul este pus la contribuție. Trecutul eroului „celor două lumi", relațiile lui personale, actele, proiectele sale intime, toate sunt expuse cu o extraordinară abundență de detaliu. Informat în mod admirabil despre tot ceea ce privea de aproape sau de departe pe dușmanul său, el desfășoară în atacurile lui o vervă și o istețime surprinzătoare. E un șir neîntrerupt de „știri uluitoare", de „dezvăluiri neașteptate", de „descoperiri alarmante" etc. etc. Nimic nu e crutat pentru a lovi în victimă.

între timp se petrece un eveniment considerat de Marat ca o pecetluire definitivă a victoriei sale asupra lui Necker: în primele zile din septembrie, ministrul de Finanțe își dă demisia și se pregătește să părăsească Franța. *Prietenul Poporului* nu mai poate de bucurie și trimite învinsului un ultim răvaș: „începând chiar de azi, îmi impun, în ceea ce mă privește, o veșnică tăcere; am lucrat la căderea dvs. cu o râvnă puțin obișnuită, dar, din moment ce nu mai sunteți

un om public periculos, redeveniți pentru mine un simplu particular lipsit de importanță". Acum va fi rândul lui La Fayette. La 15 ale aceleiași luni, Marat publică în ziarul său o „Petiție către generalul Mottie". Ii adresează ca un fel de ultim avertisment: „Om viclean, strigă el, lasă-te de lașele tale mașinații! In zadar te lași legănat de o nădejde nebunească, căderea ta e apropiată; ea va fi rușinoasă și teribilă". Să-și aducă aminte că *„Prietenul Poporului* e acela care cel dintâi a îndrăznit să zguduie altarele divinului Necker" și că tot el e cel dintâi care a „săpat" pe acelea ale lui La Fayette.

Apoi își exprimă părerea de rău că-1 vede renunțând la „fericirea de a fi mântuitorul Franței". Pe urmă vin complimentele obișnuite: *suflet întinat, om mic și înfumurat, speculant viclean, mic ambițios, curtean lacom, josnic stâlp al despotismului* etc. La toate aceste provocări, La Fayette încercă să răspundă prin aceleași procedee. Se înconjură cu o echipă de gazetari cu leafă, care aveau misiunea să aibă grijă de popularitatea lui, fie scriind apologii despre persoana și opera sa, fie publicând comunicate îndemânatice, menite să-i pună în valoare cele mai neînsemnate gesturi și cuvinte.

Dintre acești scriitori plătiți, un oarecare Anton Estienne știu să-i câștige încrederea în mod cu totul deosebit. Acest „coborâtor din ilustra familie a tipografilor din Franța" (așa se califica el însuși) era un personaj foarte curios. Se da drept „inginer și om de litere". In realitate, nu era decât un fost funcționar de librărie, care fusese nevoit să-și părăsească patronul, pentru că se arătase cam indiscret în manipularea mărfurilor ce-i fuseseră încredințate. Se spunea că avusese prilejul să facă un scurt stagiu la închisoarea Bicetre, înainte de Revoluție. Ceea ce e sigur în orice caz este că, la începutul anului

1789, era cu totul lipsit de mijloace. La 14 iulie se găsea prin preajma Bastiliei și, la sfârșitul zilei, profitând de îmbulzeala generală, făcu să fie înscris pe lista „învingătorilor Bastiliei" ce fusese întocmită în grabă, spre a pune la adăpost de orice viitoare contestație titlurile luptătorilor din această zi glorioasă.

Estienne începu prin a îndrepta câteva atacuri împotriva lui La Fayette. Acesta, credincios tacticii sale obișnuite, puse să-l cheme și-i oferi să intre în slujba lui. Estienne primi fără să stea pe gânduri și de la o zi la alta își schimbă tonul și maniera. De acum acolo, generalul nu avu un admirator mai înfocat. Estienne deveni foarte repede omul său de încredere. Fu însărcinat în mod special să conducă campania împotriva ducelui de Orleans și trebuie să recunoaștem că a dovedit o netăgăduită activitate în îndeplinirea sarcinii sale. Filip, întrebuințând același procedeu, încredință o misiune la fel confidentului său obișnuit, profesorul Rotondo, care îi servea adesea de intermediar în relațiile sale cu reprezentanții revoluționari. Acesta, executând instrucțiunile primite, riscă în mod public unele aluzii destul de jignitoare pentru demnitatea bărbătească a lui La Fayette. Rezultatul: câteva zile după aceea, Rotondo fu atras într-o cursă și bătut zdravăn. Instigatorul acestei operațiuni pare să fi fost Estienne. Marat luă apărarea victimei cu o râvnă și o îndârjire stranie. Omul lui La Fayette fu copleșit cu o avalanșă de ocări, anatemizat și amenințat cu cele mai grozave pedepse.

în cursul acestei campanii, Marat găsi un ajutor prețios în persoana lui Freron, editor al „Oratorului Poporului", care se arătă un discipol credincios, deosebit de respectuos față de cel mai mic cuvânt al Maestrului, ascultând de cel mai ușor semn al său. Aceasta îl consola pe Marat de lipsa de considerație ce-i arăta „scumpul tovarăș de arme"

Desmoulins, care nu șovăia acum să-și bată joc pe față de el în coloanele ziarului său. Gazeta lui Freron era, dimpotrivă, cu totul supusă poruncilor lui Marat. Toate notele, toate articolele ce *Prietenul Poporului* găsea cu cale să trimită „Oratorului" erau îndată publicate, însoțite de laude ditirambice. Tot ce spunea „profetul Marat" era sfânt. Dușmanii lui deveneau niște criminali siniștri, a căror distrugere radicală se impunea. Din cauză că ambele publicații se tipăreau în același loc, la tipografia Enric al rV-lea, de care vom mai vorbi în cursul acestei povestiri, legături deosebit de strânse sfârșiră prin a se stabili între cei doi confrați. De comun acord, ei au dus contra lui Estienne o campanie înverșunată, nemiloasă. Acesta încercă să se apere cum putea mai bine. Dar ce putea să facă împotriva acestor pamfletari de temut, care erau maeștri desăvârșiți în arta polemicii? Ripostele lui treceau neobservate, înăbușite numaidecât de țipetele furioase ale lui Marat și ale lui Freron. în sfârșit, cu ajutorul lui La Fayette obținu o ordonanță a poliției, care-1 autoriza să sechestreze tipografia dușmanilor săi și să-i urmărească în justiție. In aceeași zi, la 14 decembrie, se prezentă, însoțit de patru comisari de poliție, la tipografia Enric al IV-lea, care aparținea, chipurile, unei domnișoare Colomb, dar care era în realitate proprietatea unui onorabil ecleziast, abatele Robin, care părea să se înțeleagă foarte bine cu „teribilii" săi clienți. Cât despre domnișoara Colomb, era o persoană foarte energică și care nu se lăsa lesne intimidată. Avea de altfel o admirație fără margini pentru Marat și nutrea idei revoluționare autentice. Estienne și tovarășii lui fură primiți de domnișoara Colomb fără prea multă amabilitate și trebuiră să afle înainte de toate că-i plăcea mai bine să tipărească „Prietenul Poporului" decât „Prietenul Regelui", că protesta față de violarea domiciliului ei, că va depune plângere „la tribunal și în

fața Națiunii" etc. Estienne o lăsă să vorbească cât poftea, puse apoi să se confiște corecturile numărului „Prietenul Poporului", care tocmai se tipărea, precum și exemplarele disponibile ale „Oratorului Poporului". După aceea plecă.

Se înțelege indignarea de care se simțiră cuprinși Marat și Freron când aflară această „lovitură de forță atentatoare la libertatea presei" despre care cel mai puțin lucru ce se putea spune era că aceasta constituia „o flagrantă sfidare adusă principiilor celor mai sfinte" ale *Declarației Drepturilor Omului și ale Cetățeanului.* Afacerea fu dusă înaintea tribunalelor. Estienne reclamă douăzeci și cinci de mii de livre de daune interese, evaluând la această sumă paguba morală ce-i pricinuiseră „calomniile" lui Marat. Acesta se plânse că a fost lovit în drepturile sale de gazetar și de om liber. Amândoi păreau hotărâți să lupte până la capăt și să pună totul în mișcare pentru a obține câștig de cauză. Estienne luă inițiativa și, la 18 decembrie, domnișoara Colomb primi citația să se înfățișeze înaintea tribunalului de poliție. Această „deschidere a ostilităților" îi provocă lui Marat un nou acces de furie. Replică numaidecât printr-un „Portret" al dușmanului său, care apăru în *Prietenul Poporului* din 20 decembrie și a cărui concluzie nu este inutil s-o reproducem: „Te sfătuiesc să taci și să te ascunzi de rușine, dacă mai cunoști acest simțământ, îți făgăduiesc să pun să te spânzure, dacă voi putea; și să nu te prea crezi în siguranță în mijlocul aristocraților din cartierul Saint-Germain. Nimic nu spune că bravii noștri concetățeni din mahalale nu vor veni să te caute în strada Buși".

Nu era din partea lui Marat numai un fel de a vorbi. Continua să creadă cu hotărâre că, ori de câte ori era victima vreunei jigniri din partea dușmanilor săi, datoria formală a poporului din Paris era să se răscoale în masă și

să se arunce asupra lor, pentru a-i face praf. Amintirea măreței puneri în scenă, pentru care persoana lui servise de pretext în cursul incidentului din 22 ianuarie, îi obseda mereu mintea. E adevărat că nu mai putea să se bizuie pe atașamentul pasionat și gălăgios al lui Danton, care, intrat pe calea cea largă a Revoluției, începea să neglijeze măruntele discuții zilnice. Dar avea aliați noi: Compania „învingătorilor Bastiliei", care erau fericiți să se agațe de orice pretext posibil pentru a reaminti de existența lor și a face să se vorbească despre ei.

Această asociație, alcătuită pe negândite, în zgomotul și învălmășeala unei zile înfrigurate, era compusă din elemente pe cât de variate, pe atât de nesigure. Multe personaje suspecte se folosiră de acest prilej pentru a acoperi cu un văl comod și discret unele file din cartea vieții lor, care, după cum se spune de obicei în asemenea împrejurări, nu erau de o albeață fără pată. Estienne izbutise la început să-și creeze acolo o situație importantă. Dar Marat, prin atacurile sale, reușise să-l facă să fie exclus din Companie. El știu, pe de altă parte, să se împace cu Maillard, care era atunci unul dintre membrii influenți ai asociației, și sfârși prin a cuceri întreaga simpatie a lui Santerre, care devenise foarte repede adevăratul șef al învingătorilor în chestiune.

întrunită în adunare generală, Compania luă hotărârea să dea tot sprijinul ei lui Marat, când cauza lui va fi judecată la tribunal. Douăsprezece comisari fură numiți pentru a asista la audiență și, la nevoie, pentru a interveni oficial în favoarea lui Marat. Acesta, la rândul lui, nu înceta să-și invite cititorii „să se ducă cu grămada la audiență" pentru „a interveni cu voce tare în dezbatere" și pentru a cere stăruitor „pedepsirea infamantă și corporală a lui Estienne", ceea ce era cu totul conform cu concepția

sa despre justiția suverană a poporului, care, după el, trebuia să asiste și să conducă pe judecători, iar la nevoie să exercite asupra lor presiunea necesară pentru a obține sentința considerată dreaptă.

Trebuie să notăm totuși că adversarul său nu șovăi să recurgă la procedee aproape asemănătoare, cu toate că știu să le dea o aparență mai puțin agresivă.

Secțiunea Notre-Dame era compusă în majoritate din partizanii lui La Fayette. La 22 decembrie, în timpul unei ședințe a secțiunii, se citi un lung extras din *Prietenul Poporului,* care conținea observații destul de supărătoare despre persoana regelui. Un membru al adunării luă numaidecât cuvântul și ținu un discurs mânios, implorându-și concetățenii „să nu mai lase să respire în capitală un monstru scelerat, setos de sânge". „Povața crimei este ea însăși o crimă, conchise oratorul, și am săvârși și noi una dacă nu am cere pedepsirea vinovatului." Adunarea, „pătrunsă de cea mai adâncă durere și de cea mai vie indignare", dacă ar fi să credem procesul-verbal al ședinței, hotărî, „prin aclamații", să denunțe articolul lui Marat procurorului Comunei și Tribunalului de poliție, „cu stăruința de a îndrepta în mod eficace toată severitatea legilor împotriva autorilor și editorului acestei scrieri". O delegație de patru membri fu numită apoi pentru a aduce la cunoștința autorităților competente zisa rezoluție, dar ea nu puse prea multă grabă pentru a se achita de această misiune. Era vădit că așteptau momentul prielnic.

Iată în sfârșit ziua audienței. Dis-de-dimineață, „patrioți" de felurite ranguri și importanță se adună în preajma primăriei. Cei mai mulți par a nu ști prea bine despre ce este vorba. Unii întreabă: „Unde îl judecă pe Marat?". Alții vor să știe „dacă aici sunt judecați spionii lui La Fayette?" înaintea intrării, partizanii înflăcărați ai lui Marat opresc pe trecători și-i conjură să vină să îngroașe rândurile apărătorilor *Prietenului Poporului.* Unii dintre

aceștia se lasă convinși de argumentele lor. în curând sala de audiență este arhiplină. Dar iată că o mișcare se produce: șaizeci de învingători ai Bastiliei, „în frunte cu viteazul Santerre", își fac intrarea și se instalează cât mai în față. Și Estienne este acolo cu partizanii lui. Aceștia, mai puțin numeroși, mai puțin turbulenți în același timp, încearcă la început să fie cât mai puțin remarcați.

Se strigă procesul. Numaidecât grupul Estienne ia ofensiva. Delegația secțiunii Notre-Dame își face apariția și oratorul ei începe să citească textul rezoluției din 22 decembrie. Cu mare greutate își poate termina lectura. Țipete asurzitoare țâșnesc din toate colțurile sălii. Unii se reped la el. Un colos, faimosul soldat de geniu Rocher, „cu mustățile patriotice", îl apucă de guler și-1 zgâlțâie zdravăn. Nenorocitul izbutește să scape de bine de rău și o ia la goană. Judecătorii ridică ședința. Nimeni nu se gândește la ei. Indignarea patrioților e la culme. Tună și fulgeră împotriva membrilor delegației. „S-au depus moțiuni pentru a li se tăia urechile și a le depune pe birou odată cu discursul", afirmă *Oratorul Poporului,* care a făcut o descriere foarte amănunțită a acestei audiențe.

Afacerea fu amânată pentru a treia zi. De data aceasta fură introduși în sală o duzină de guarzi naționali, cu baioneta la armă, în speranța că vederea acestor reprezentanți ai forței armate va îndemna publicul la liniște. Se întâmplă tocmai contrariul. Poporul văzu în aceasta un fel de insultă personală. Țipete răsunară: „Nu trebuiesc baionete, nu sunt dușmani aici, vor oare să ne facă război?". Guarzii și-au băgat baioneta în teacă, dar mulțimea a rămas neîncrezătoare, gata să țâșnească la primul pretext. Judecătorii se prefac că nu văd fierberea din sală și, fără a se grăbi, continuă cu un sânge rece, netulburat, cercetarea proceselor înscrise pe rol. Aceasta durează ore întregi. Dar publicul rezistă. Toată lumea stă

pe loc. Numai răbdarea „patrioților" e pe sfârșite. E deja ora trei (audiența a început la 12.00) și nu se aude încă vorbindu-se de „afacerea Marat". Atunci, scandând, încep cu toții să urle în cor: „Procesul contra spionilor! Procesul contra lui Estienne!". Tribunalul se face că nu aude. Țipetele se întețesc. Este de fapt cu neputință să se continue ședința. Președintele se ridică, invită asistența să păstreze liniștea și-i cere să mai aibă puțină răbdare: „Procesul lui Marat este pe rol, va fi strigat când îi va veni rândul". Noi urlete. Asistenții nu mai vor să aștepte. Să se lase totul baltă și să se înceapă imediat judecarea acestei cauze. Acum intervine substitutul de procuror. „Palid de mânie", se ridică de pe scaun și strigă: „Dreptatea nu se poate împărți în mijlocul tumultului și al patimilor, nu suntem aici la spectacol". Larma sporește. Se aude vag vocea lui, care continuă să răcnească: „Cer ca tribunalul să ridice ședința!". Apoi își ia dosarele și părăsește ședința. Judecătorii îl urmează supuși, fără a scoate o vorbă. în sală se dezlănțuie furtuna. Nimeni nu îndrăznește să intervină. Se lasă poporului timpul să se liniștească. Apoi un aprod se prezentă pentru a anunța că afacerea Marat era din nou amânată pentru a treia zi.

A treia oară, la 18 ianuarie, toată lumea se regăsește în același loc. Departe de a se micșora, cadrele „apărătorilor lui Marat" au sporit. Freron vorbește în ziarul lui de o „mulțime prodigioasă". Putem crede că, într-adevăr, răsunetul primelor două ședințe a putut să atragă în interiorul tribunalului un mare număr de curioși, care și-au făcut o plăcere să aducă veteranilor acestei campanii memorabile concursul mijloacelor vocale de care dispuneau. Dar speranțele lor fură înșelate. De la început, o lovitură de teatru. Se află că Estienne a notificat procurorului-sindic că „împrejurările în care se află" îl împiedică, pe el și pe apărătorii lui, să se prezinte înaintea tribunalului „fără a

se expune să-și piardă viața". Cere din această cauză amânarea procesului pe cincisprezece zile. Tribunalul, vrând să sfârșească într-un fel sau altul cu această afacere, hotărăște că nu i se poate admite cererea și, dând de data aceasta dovadă de o activitate pilduitoare, pronunță imediat sentința: „Deoarece Estienne nu a compărut, i se respinge acțiunea și este condamnat la cheltuieli".

A fost pentru Marat un succes de netăgăduit. Dar nu a știut să-i limiteze importanța. A făcut greșeala să-l interpreteze ca un indiciu că, de aici înainte, era stăpânul opiniei publice, că puterea lui nu mai cunoștea margini, că putea să-și îngăduie gesturile cele mai îndrăznețe, cu siguranța de a fi ajutat de un bloc impresionant de partizani devotați. E sigur că avea acum un grup compact de cititori care urmărea regulat ziarul său. „Apărătorul Patriot" care îi era hotărât potrivnic recunoștea atunci că „patru mii de persoane au bunăvoința de a citi în fiecare dimineață aceste neghiobii", ceea ce dovedește că ziarul lui căpătase în sfârșit o răspândire considerabilă. Dar el confunda un mic nucleu de partizani activi, gata să participe la orice scandal, din moment ce era vorba să joace vreun renghi autorităților, cu masa inertă a cetățenilor care-1 citeau regulat, dar care se mulțumeau să asiste ca simpli spectatori la certurile lui cu „dușmanii Revoluției".

Această orbire, această incapacitate de a prețui la adevărata lor valoare rolul și situația lui, explică într-o oarecare măsură aceste bruște schimbări, aceste accese de disperare subită, de furie neputincioasă, care se produc atât de des la Marat.

Abia s-au scurs cincisprezece zile de când a obținut câștig de cauză și deja se plânge că nu este ascultat, că sfaturile lui sunt disprețuite. „Parisul este cloaca tuturor viciilor", citim în *Prietenul Poporului* cu data de 5 februarie. „Și locuitorii săi pretind că sunt liberi! Nu, nu,

să nu se laude cu aceasta; trebuie să ai, pentru a fi liber, cunoștințe, curaj, virtuți". Calități care, după el, lipsesc cu desăvârșire parizienilor. Este din ce în ce mai descurajat, obosit de luptă. Dușmanii lui, cu toată vigoarea atacurilor sale, cu toată râvna desfășurată de el, rămân neatinși. Deputății continuă să-l ignore. Confrații săi de la presa revoluționară, chiar cei mai înaintați, îl țin la o parte. Nu inspiră încredere. Violența lui stingherește. Nu e înțeles. Mulți se îndoiesc de sinceritatea lui. în tot cazul, sunt mulți aceia care nu-1 iau în serios. între alții, Camille Desmoulins, cu care în curând se va certa pentru totdeauna. Numai Freron îi mai rămâne devotat, dar credinciosul *Orator al Poporului* are și el multe neplăceri. De cealaltă parte a baricadei nu-1 mai combate nimeni. E batjocorit. „Din fericire, toate acestea sunt atât de extravagante, scrie în aprilie 1791 ziarul «Apărătorul Patriotic» despre Marat, încât nu trebuie să-l mai privim decât drept nebun".

în sfârșit, la capătul puterilor, pradă unei violente crize de descurajare, Marat se pleacă sub povara unei profunde disperări și, „socotind cauza libertății definitiv pierdută în Franța, ia hotărârea de a părăsi țara și a se înapoia în Anglia, pentru „a-și sfârși acolo în pace zilele care-i mai rămân de trăit". Starea lui de spirit se oglindește cum nu se poate mai birie în scrisoarea pe care o adresează atunci lui Breguet, care, prudent, continua să rămână la Londra. „Totul este pierdut, bunul meu prieten, îi scrie el la 16 aprilie. Acești gură-cască nu sunt făcuți decât pentru sclavie. Chiar ei aleargă ca să li se pună lanțurile. Suntem în ajunul unei catastrofe și nu le va rămâne prietenilor libertății decât să fugă într-o țară străină". El renunță la misiunea lui de a apăra drepturile poporului. „Să se ducă dracului de meserie! N-ar fi trebuit niciodată să mă gândesc la așa ceva". Nu-i mai rămâne „nimic de sperat decât să vegeteze în obscuritate".

Nu se știe în ce mod a aflat Desmoulins de hotărârea lui Marat. Fapt e că s-a grăbit să anunțe cu mare zgomot în ziarul său, pe un ton pe jumătate compătimitor și pe jumătate ironic, că „viteazul Marat cedează descurajării și cere un pașaport pentru a se duce să exercite apostolatul libertății la o națiune mai puțin coruptă". Alte foi revoluționare reproduc știrea. La rându-i, presa reacționară se agăță de ea. Se dădeau precizări: „Pungașul neîndemânatic, care nu e poate destul de bine plătit de ducele de Orleans și de clubul Jacobinilor... pleacă la sfârșitul acestei luni". Mulți triumfau.

Prea devreme. Deodată Marat se răzgândește și rămâne. Cauzele acestei schimbări? Nu se cunosc. Motivul dat de el însuși nu este prea convingător. Iată-1 totuși. Se zăresc în scrisoarea sa către Desmoulins, în care se plânge că nechibzuita grabă cu care i-a publicat hotărârea a făcut imposibilă punerea ei în aplicare. Autoritățile, aflând astfel de mai înainte proiectul lui, ar fi pus ușor mâna pe el. Și atunci „ce să aștept de la ei decât să mă arunce într-un cuptor aprins, dacă mă prind în taină, sau să fiu făcut bucățele de sateliții lor, dacă mă arestează în mod public".

Cunoaștem îndeajuns stilul lui Marat, felul său de a interpreta sentimentele ce-1 însuflețeau, pentru a putea degaja din această afirmație dinadins exagerată partea de teamă reală ce resimțea la gândul că se va vedea în mâinile dușmanilor săi. Avea dreptate să se teamă până într-atât de răzbunarea lor? Aceasta e o altă chestiune. Dar, jude- cându-și adversarii politici după el, își închipuia foarte bine că ura lor contra lui era egală cu a sa și atrăgea toate consecințele pe care el însuși le considera ca de neînlăturat în astfel de împrejurări.

Oricum ar fi fost, Marat renunță la proiectul său și-și continuă la Paris existența lui rătăcitoare și clandestină, își schimbă culcușul cât mai des cu putință. Dar reușește să păstreze un contact neîntrerupt cu corespondenții și

cititorii săi grație unui slujbaș instalat în permanență într-o mică cafenea din strada Cannettes. în iulie, în urma comentariului său cam acru al masacrului din Câmpul lui Marte, ziarul său este din nou confiscat de poliție. Marchizul de Ferrieres se bucură de aceasta într-o scrisoare către soția sa. Bucurie prematură. După șase zile, *Prietenul Poporului* apare din nou.

Acum Marat se consacră mai ales unei critici nemiloase a Constituției, în sfârșit terminată, a acestei „opere tenebroase de nebunie, venalitate, captație și perfidie". Se hrănește totuși cu o speranță tainică. Adunarea Constituantă a ajuns la capătul mandatului său. în ajunul alegerilor pentru Legislativă vrea să creadă că aceasta, mai bine compusă, descotorosită de curteni josnici, de prelați scandaloși, de agenți ministeriali, de sateliți, de unelte și sclavi regali, de avocați, de juriști și de speculanți va putea să înfăptuiască în sfârșit opera revoluționară.

Are loc ședința de inaugurare. Prima lui impresie e bună. „Majoritatea deputaților nu par dispuși să fie considerați doar ca niște simple automate". Și, incorigibil, după trei zile, adresează noii adunări o lungă petiție conținând im șir de sfaturi și povețe.

Ca și Constituanta, Legislativa nu se gândi nici măcar o clipă să profite de cunoștințele lui Marat. Văzându-se din nou eliminat, împins spre acest fel de izolare cronică ce amenința să devină soarta lui definitivă, Marat e iar apucat de o puternică criză de disperare și-și propune încă o dată „să renunțe la această nebunească întreprindere, de a se jertfi pentru binele public." E posibil să mai fi avut și alte motive de a voi să-și lichideze cariera revoluționară în Franța. Era atunci prada unor neplăceri de ordin particular și un oarecare gravor plănuia împotriva lui cea mai crudă răzbunare.

Această sumbră poveste, ale cărei peripeții merită a fi

evocate, avea ca eroină o femeie, domnișoara Fouaisse, care, fără a fi tocmai tânără, domnea ca suverană asupra inimii zisului gravor. Acesta, admirator al lui Marat, îl ascunsese la el în timpul lunilor mai și iunie 1791. Dar Marat îl răsplăti rău pentru ospitalitatea lui. Ne este îngăduit să nu știm întocmai ce s-a petrecut între domnișoara Fouaisse și el. Se mărginea să spună, mai târziu, că domnișoara Fouaisse îi făcea „toate bunele servicii" ce ar fi putut aștepta „de la cel mai bun cetățean" și că-i servea mai ales ca intermediară în relațiile cu tipograful său. Totul merse bine până în ziua în care Maquet se văzu silit să plece pe trei săptămâni în călătorie de afaceri. Rămași singuri, Marat și domnișoara Fouaisse împinseră poate mai departe decât trebuia confidențele lor reciproce. Ea se plânse că prietenul ei o bătea, îi reținea mobilele și n-o plătea și că „din această cauză era ferm hotărâtă să-l părăsească". Marat vorbi de proiectul său de a părăsi Franța și de a se stabili la Londra. Domnișoara Fouaisse îi declară atunci că era gata să plece cu el. Nu știm în ce calitate. Marat pretinde că „l-a rugat să-i caute un post de guvernantă". Se poate. Ceea ce în orice caz este sigur este că, între timp, Maquet s-a înapoiat la Paris. Pus la curent cu acest proiect, îl dădu afară imediat pe Marat. Apoi vine rândul domnișoarei Fouaisse: mustrare energică și interdicție hotărâtă de a revedea pe „seducător".

Iată-1 din nou pe Marat în stradă. încotro s-o apuce? Rătăcește zile întregi în voia sorții, găsind adăpost pentru câteva ore ba la un prieten, ba la altul. Fel de fel de neplăceri se îngrămădesc pe capul lui. Slujbașul său din strada Cannettes moare și nu poate găsi pe nimeni să-l înlocuiască. Din această pricină, corespondența lui este cu totul dezorganizată. Lipsit de ajutorul drăgălaș al domnișoarei Fouaisse, nu mai izbutește să asigure o legătură

regulată cu tipografia. Arțăgosul gravor, care *a* jurat să-i piardă, îl urmărește cu denunțurile lui. Nu-i mai rămâne, la urmă, decât să părăsească Franța, de data aceasta de-a binelea. Pleacă la 14 septembrie, în ziua acceptării actului constituțional. Plecă, spune el, pentru că „nu voia să profite de amnistia ce avea să fie dată în favoarea celor învinuiți de lez-națiune".

Călătoria lui se desfășoară în condiții destul de stranii. Primul popas: Clermont. Sosește acolo târziu, noaptea. Necunoscând pe nimeni, își petrece noaptea în sala unui han. In zori pleacă, după ce a expediat articolul lui Boucher de Saint-Sauveur, care a primit să se ocupe de *Prietenul Poporului* în lipsa lui. O oprire la Breteuil. Așteptare. Nou articol pentru ziarul lui. Iată-1 apoi la Amiens. Abia sosit, i se pare că recunoaște în mulțimea venită în diligență figuri suspecte, spioni care-1 pândesc. Atunci, pradă unei spaime nechibzuite, o șterge în grabă, ajunge la câmp și, evitând orice întâlnire cu vreun om, începe să rătăcească prin livezi, de-a lungul malurilor fluviului Somme. Mort de oboseală, se adăpostește după un gard viu și acolo „așezat pe un morman de pietre, ca Marius pe ruinele Cartaginei", se gândește cu tristețe „la nestatornicia lucrurilor omenești, la jocurile norocului, la loviturile crudei sorți". Dar acest acces de melancolie nu ține mult. Furia să scrie îl apucă din nou. încă un articol pentru foaia lui. Acest text, care formează numărul 59 al *Prietenului Poporului* și care poartă ca motto „Trimis dintr-un cătun de lângă Amiens", este foarte semnificativ. Dintr-o dată, schimbare completă. S-a dus negrul pesimism. Orizontul s-a înseninat iar. Curajul i-a revenit. De ce? Cum? Nu se știe. Dar faptul este cert, indiscutabil. „Pretutindeni urmărit de dușmani cruzi, căutând cu înverșunare să mă piardă, mă văd oprit în drumul meu. Dar timpul pe care alții l-ar întrebuința să deplângă

asprimea sorții, eu îl voi întrebuința pentru a încerca să scap patria de noile primejdii care o amenință". Marat nu se mai gândește să-și continue voiajul în direcția Douvres. Nu are decât o singură dorință: să găsească „vreun bun patriot sătean", care să-i poată servi de călăuză și, prin poteci ascunse, să-1 ducă înapoi. în sfârșit, găsește pe unul care se obligă să-l conducă până la Beauvais. Pentru mai multă siguranță, se învoiesc să aștepte căderea nopții. Ce face Marat în cursul acestor ore de așteptare? Se ocupă să „înjghebeze un număr". Veșnic, pretutindeni, înainte de orice: ziarul, care a devenit pentru el o parte nedespărțită din ființa lui, al doilea „eu" al său.

De bine de rău, Marat ajunge la Paris, după un drum de noapte plin de peripeții de tot soiul și a cărui descriere, fără îndoială exagerată, o găsim în ziarul său din 22-26 septembrie.

Odată înapoiat, avu grijă să nu se arate nicăieri și putu să treacă drept absent din Paris datorită articolelor sale de drum, care continuau să apară în *Prietenul Poporului.* Știu astfel să-și tragă persecutorii pe sfoară, mai ales pe Maquet, și să se bucure ceva vreme de o siguranță relativă. Crudă ironie a sorții: după ce a cunoscut adversari ca Necker și La Fayette, după ce a dus lupta împotriva celor două înalte adunări, după ce a sfidat fulgerele Châteletului și ale Tribunalului corecțional, Marat se vede obligat în cele din urmă să fugă de urmărirea unui amant gelos, care nu vrea să-i ierte că a abătut de la îndatoririle ei o fată bătrână cu inima prea duioasă.

Dar mai are încă ocazia să-și ia revanșa.

VI

RĂSPUNDERILE REVOLUȚIONARE

I- Ziua de 10 august

Nu este ușor de stabilit rolul pe care Marat l-a jucat în organizarea și pregătirea zilei de 10 august. Ne lipsesc informații precise asupra întrebuințării timpului său în cele cincisprezece zile precedente și nu putem proceda decât pe cale de deducție.

Albert Mathiez, cel mai recent și cel mai bine informat dintre istoricii zilei de 10 august, consideră că, pe vremea aceea, Marat era descurajat și nu mai credea cu putință o răscoală.

Dacă ar trebui să ținem seama numai de imputările lui Marat, care nu lipseau atunci, cum nu lipseau nici în alte ocazii, ne-am forma într-adevăr destul de repede o asemenea impresie. Dar știm cât era de schimbătoare firea lui Marat, cât de mult îi plăcea să se plângă de neagra nerecunoștință a concetățenilor săi față de el și să jure că a renunțat pentru totdeauna să se jertfească pentru fericirea acestui „popor nestatornic", care nici nu mai știa să prețuiască cum trebuie întregul devotament al lui Marat. Trebuia într-adevăr foarte puțin pentru ca tonul lui să se schimbe cu totul a doua zi și dezamăgitul fin ajun să se transforme din nou într-un viteaz soldat al Revoluției, înmulțind afirmațiile lui de devotament pentru cauza poporului. Nu s-ar putea deci explica atitudinea lui Marat,

în ajunul zilei de 10 august, prin câteva cuvinte izolate, care i-ar fi putut scăpa sub influența unor cauze absolut trecătoare. Trebuie să încercăm să stabilim mai întâi dacă această operație era potrivită cu ideea sa despre lupta revoluționară și să prețuim apoi importanța mijloacelor de acțiune de care ar fi putut să dispună Marat în ziua aceea.

Ne mai rămâne apoi să determinăm adevărata însemnătate a gesturilor sale în cursul zilelor imediat premergătoare acelei date.

Se știe că Marat privea răscoala populară ca singurul mijloc cu adevărat eficace de a asigura înfăptuirea programului revoluționar. Era adânca lui convingere chiar de la începutul Revoluției.

„Parcurgeți istoria națiunilor, scria el în ianuarie 1790, nici una n-a izbutit să-și rupă lanțurile decât înăbușindu-și asupritorii în sânge, decât trecându-i prin ascuțișul săbiei într-o zi de bătălie sau omorându-i într-o zi de răscoală". Poporul revoltat, poporul în răzmeriță, are dreptate de nouăzeci și nouă de ori la sută. Războiul civil este de neînlăturat. „încetați să vă pierdeți vremea - scrie el la 18 decembrie 1790 - imaginându-vă mijloace de apărare, nu vă mai rămâne decât unul singur. Acela pe care vi l-am recomandat de atâtea ori: o răscoală generală și execuții populare". Trebuie să se renunțe la orice nădejde de a rezolva lupta de clasă prin mijloace pașnice: „Este culmea nebuniei să pretinzi ca oameni care de zece secole ne înjură, ne jefuiesc și ne asupresc nepedepsiți, să se hotărască de bunăvoie să nu mai fie decât egalii noștri". Nu, nu-i vom putea birui decât prin forță, prin violență. Pentru a nu fi măcelăriți de ei, trebuie să fie toți exterminați, de la cel dintâi până la cel din urmă. Sau una, sau alta. Deci nu trebuie șovăire și, din moment ce războiul civil trebuie să izbucnească în orice caz, Marat face urări „în sinceritatea inimii sale", pentru ca să izbucnească „cât mai repede cu putință".

Crezându-1 iminent, el are grijă să-i stabilească planul dinainte, pentru a nu fi surprins de evenimente și pentru a-i evita un caracter anarhic. Acest plan a fost conceput de el în linii generale încă din 1790 și nu s-a modificat mult

de atunci. Iată-1, așa cum a fost formulat în acea epocă: „începeți prin a pune mâna pe rege, pe prințul moștenitor și pe familia regală, puneți-i sub o pază puternică și capetele lor să răspundă pentru tot ce se va întâmpla. Tăiați apoi, fără a șovăi, capul generalului (La Fayette) - capetele miniștrilor și foștilor miniștri contrarevoluționari; treceți prin ascuțișul săbiei întregul stat major parizian, pe toți reacționarii și pe toți partizanii ministerului din Adunarea Națională, pe toți sprijinitorii cunoscuți ai despotismului. Vă repet, e singurul mijloc ce vă rămâne spre a salva patria".

Deci, măcelurile de mari proporții sunt înscrise în fruntea acestui program de acțiune revoluționară. Dreptul poporului de a-și răpune asupritorii este sacru și de netăgăduit. El nu poate da loc la nici o discuție, etapa următoare: incendiile. Nu trebuie să vă speriați de cuvinte: „Cei proști și cei interesați scot țipete de indignare împotriva incendiatorilor, dar opera lor este politicește excelentă". Marat recomandă deci stăruitor poporului „să alerge, cu torța în mână, pentru a distruge vizuinile acestor tâlhari care-1 nenorocesc". Cel mai bun mijloc de a se descotorosi de deputății contrarevoluționari este să-i închidă în sala de ședințe a Adunării și apoi să dea foc sălii. „Cu sufletul înăbușit de indignare împotriva mârșăviei viclenilor voștri reprezentanți, vă dă *Prietenul Poporului* acest sfat", adaugă Marat. De asemenea, incendiul oferă cel mai bun mijloc de a soluționa cum trebuie problema inegalității economice și sociale: „Dacă e adevărat că libertatea nu se poate clădi decât pe egalitate, atunci trebuie ca, în Franța, să nu mai fie vaste palate lângă umile bordeie, care înseamnă stăpâni și sclavi. De altfel, cum s-ar putea împărți aceste mari castele fără să le dărâmi?". El prevede că „această socoteală va revolta pe cititorul ignorant și sfios".

Ce-i pasă! Nu ține deloc să respecte „prejudecățile funeste fericirii generale".

Un tratament special va fi rezervat nobililor și preoților. „Tăiați degetul cel mare de la mâinile tuturor foștilor nobili care au conspirat împotriva voastră; spintecați limba tuturor preoților nedemni". Apoi, după ce se va fi spânzurat, ucis, măcelărit și incendiat îndeajuns, se vor consacra, „prin decrete bune", drepturile națiunii și ale cetățeanului: „Toate arsenalele, fabricile și magazinele de pulbere, forturile și fortărețele vor fi predate națiunii și se vor numi deputați noi pentru a face o Constituție cu adevărat capabilă să stabilească regimul dreptății și al libertății".

Pentru a executa acest ispititor program, ale cărui linii generale au fost schițate cu vreo doi ani înaintea lui 10 august 1792, Marat nu se bizui prea mult pe populația pariziană, care va fi veșnic prada și victima „pungașilor pe care-i pune în fruntea ei". Singura lui speranță este că provinciile, indignate de această inerție, „îi vor sili în sfârșit să fie liberi". Pe la jumătatea anului 1791 - și din ce în ce mai mult - se observă la Marat tendința de a intra în contact cu județele și de a exploata această nouă putere revoluționară, care, după el, trebuia să aducă un aport deosebit de prețios cauzei libertății. Când, la 20 iulie 1791, este din nou obiectul unui mandat de arestare, în urma comentariului prea lipsit de blândețe pe care-1 făcuse asupra masacrului din Câmpul lui Marte, el exprimă disprețul

său sus și tare parizienilor „lași și nătângi" și adaugă că „Prietenul vostru se bizuie pe provincie, pe sate și nu pe niște dobitoci de gură-cască, lingușitori slugarnici ai valeților Curții și care se cred spirituali pentru că locuiesc în Paris, cel mai corupt oraș din toată Europa, cel mai venal și cel mai nedemn din toate". „Da, repetă el, mă bizui pe provincie".

El urmărea cu cea mai mare luare aminte evoluția spiritului revoluționar în mediul provincial. Avea corespondenți în mai multe orașe, mai ales în cele din Sud și unul dintre ei, Soulet, îl informa cu o precizie scrupuloasă asupra situației în principalele centre urbane din regiune, precum și asupra progreselor propagandei revoluționare în Marsilia.

în aprilie 1792, Marat încearcă să exploateze tulburările revoluționare care izbucniră atunci în Sudul Franței. La 20 martie, bande armate de „revoluționari" marsiliezi, compuse din elemente speciale, recrutate mai ales din drojdia societății și din obișnuiții cheiurilor, își manifestară intenția de a parcurge regiunea învecinată pentru a stârpi acolo pe trădători și a întări regimul revoluționar. Orașul Arles, unde burghezii bogați își păstraseră locurile și unde municipalitatea rămăsese în mâinile elementelor conservatoare, fu ales ca să primească prima lor vizită. La 21 martie se procedă prin tragere la sorți la alegerea oamenilor care trebuiau să alcătuiască acel corp expediționar, numărând, după constituirea lui, nu mai puțin de patru mii de oameni „cu tunuri și bombe". Autoritățile orașului, informate numaidecât de acest plan și pierzându-și capul, se adresează generalului comandant al forțelor armate din regiune, domnul de Coincy, rugându-1 stăruitor să le vină în ajutor. Acesta le trimite o scrisoare liniștitoare și le făgăduiește ajutor. Acest ajutor nu a fost de mare folos, deoarece, pe la sfârșitul lui mai, Arles a căzut în mâinile marsiliezilor. A venit apoi rândul orașelor Apt, Avignon... Pretutindeni unde intrau acești patrioți stabileau îndată „ordinea revoluționară". Porțile închisorilor erau deschise și astfel efectivele lor se puteau îngroșa cu unii dintre condamnați, care puteau să le fie de mare folos pentru a se descurca la fața locului. Contrarevoluționarii erau dezarmați, iar locuințele lor erau jefuite și devastate.

Marat urmărește isprăvile lor cu solicitudine și admirație. Se bucură de succesele lor. în *Prietenul*

Poporului din 16 aprilie 1792, sub titlul *Triumful cauzei libertății în toate județele din sud,* face o dare de seamă entuziastă despre această „inspecție generală a bunilor cetățeni" (astfel intitulează el întreprinderea patrioților marsiliezi). „De la primele zvonuri despre isprăvile lor civice, o mulțime imensă de cetățeni au alergat din toate porțile spre a se uni cu ei și, acum, trei sute de mii de cetățeni înarmați sunt gata să se pună în mișcare, pentru a urmări pe toți dușmanii publici, care bântuiesc celelalte județe."

Nu nutrește decât o singură dorință: „Să-i vedem cât mai repede ivindu-se în orașul nostru, pentru a curăța în sfârșit mocirla Curții, a Senatului, a tribunalului, a directorului, a comitetelor de secțiuni, a clubului moderaților, a statului-major, a speculanților, a făuritorilor de mizerie și de foamete, deja curioși de spaimă și tremurând de furie". Procedând la executarea „dușmanilor Revoluției", marsiliezii s-au conformat prescripțiilor legii și moralei. „Au simțit că, dacă trebuiau să respecte decretele conforme cu *Declarația Drepturilor,* trebuiau dimpotrivă să calce în picioare decretele care-i sunt contrare". Ceea ce cadrează perfect cu felul lui de vedea. Și Marat se grăbește să constate acest desăvârșit acord. E fericit că recunoaște în actele lor reflexul și rezultatul propagandei sale. „Numai doctrina *Prietenului Poporului,* afirmă el cu mândrie, a scăpat încă o dată Franța".

în ajunul lui 14 iulie 1792 a făcut o încercare de propagandă pe lângă federații județelor, care se aflau în acel moment la Paris. Această încercare nu a izbutit. Tipograful lui Marat a refuzat categoric să-i tipărească chemarea, impresionat se pare de îndrăzneala sa, și afișul nu a putut să apară la data voită. Reprodus la 18 și la 20 iulie în *Prietenul Poporului,* totuși nu a avut răsunetul așteptat, ceea ce îi provoacă lui Marat un puternic acces de

descurajare. Duminică, 22 iulie (la 21, nici un număr), ziarul său abordează următorul subtitlu: „Pricini care au determinat retragerea *Prietenului Poporului".* Pentru a-și îndreptăți hotărârea, Marat invocă, ceva cam târziu, impresia neplăcută produsă asupra lui, cu șase săptămâni înainte, de hotărârea Adunării Naționale de a trimite la închisoare pe deputatul Lecointre, care oprise, în trecere, cincisprezece dezertori emigranți, plecați spre Coblenz. „La vederea acestei ultime trăsături de perfidie, din partea reprezentanților poporului, am pierdut nădejdea în cauza publică și pana mi-a căzut din mâini". Evenimentul este povestit de Marat la 9 iunie. Dar abia în ziua de 22 a lunii următoare el produce asupra lui acest efect „fulgerător" a cărui spontaneitate pare întrucâtva contestabilă.

„Chemarea" lui către federați merită să fie cercetată în detaliu. îi va servi ca bază și model pentru faimoasa provocare pe care a lansat-o la 7 august și care a fost considerată, poate greșit, ca un fel de prolog al zilei de 10 august. Gândul ascuns al lui Marat era să-și atragă simpatiile federaților, care nu prea ardeau de dorința de a pleca pe front să se bată cu un dușman superior ca număr și disciplină. Principalul său argument - și care nu trebuia să displacă unora dintre cititorii săi - este următorul: „Oare numai voi, nefericiți cetățeni, trebuie să duceți povara tuturor sarcinilor societății și să vă vărsați sângele pentru apărarea proprietăților asupritorilor și pentru păstrarea privilegiilor tiranilor voștri?". Din moment ce la Paris și în cele mai multe orașe ale regatului se află aproape cincizeci de mii de soldați de meserie - numai aceștia trebuie să se ducă să se bată și nu niște cetățeni pașnici, niște bieți părinți de familie „străini cu toții de meșteșugul armelor, ale căror brațe sunt singura avere a copiilor lor și a căror pierdere ar determina prăpădirea unui nesfârșit număr de familii". Se mai află în regat treizeci mii de jandarmi, perfect înarmați și echipați:

„Cereți să se decreteze să plece fără zăbavă la granițe, în loc să fie reținuți în interiorul țării pentru a asupri pe cetățeni, întrucât garda burgheză este mai mult decât suficientă pentru menținerea ordinii și a siguranței".

Și, în fine, dacă toate acestea nu ar ajunge, să se trimită pe front, înaintea celorlalte: „batalioanele aristocrate din Paris, pentru că toate sunt alcătuite din oameni bogați, ridicați la slujbe bănoase, posedând toate avantajele societății și, prin urmare, cu mult mai interesați să mențină guvernul și să respingă inamicul". Stratagema pe care o sugerează Marat este lesne de ghicit. Parisul, ca și toate orașele principale ale regatului, trebuia să fie golit de trupele regulate, pe care guvernul s-ar fi putut sprijini în caz de răscoală. Deveniți stăpâni pe situație, guarzii naționali n-ar mai fi avut atunci decât să dicteze autorităților voința lor. Era de asemenea nevoie să fie foarte numeroși la Paris, de aceea: „Cereți întăriri de buni patrioți din județele voastre". De asemenea, era necesar să se pună mâna pe toate armele disponibile, deci: „Faceți pe concetățenii voștri să priceapă nevoia de a pune stăpânire pe toate arsenalele, spre a înarma complet poporul".
Familia regală va fi păstrată ca ostatică, este absolut necesar și de cea mai mare importanță: „N-am încetat să v-o spun doi ani de-a rândul și v-o repet azi: puterile dușmane nu vor întreprinde nimic împotriva voastră, dacă păstrăm ca ostatici pe rege cu soția și fiul său". Trebuie apoi păziți de aproape toți deputății Adunării Naționale. Nici unul dintre ei nu va avea dreptul să părăsească Parisul: „Să fie permis de lege să-i ucizi dacă-i găsești la șase leghe de Capitală - cu excepția cazului în care ar fi însărcinați cu vreo misiune publică". Odată aplicate aceste măsuri preventive, se puteau gândi la restul: „suspendarea puterii executive, licențierea statelor-majore ale armatei, destituirea generalilor de pe Rin, destituirea directorilor

de districte și județe, revizuirea Constituției". Dar nu e nici o clipă de pierdut. La 28 iulie toți emigranții trebuie să țină Adunarea generală la Munich, în prezența ambasadorilor și generalilor puterilor aliate, „pentru a sfărâma Constituția, a pronunța sentințe împotriva tuturor funcționarilor publici, cunoscuți prin patriotismul lor, împotriva apărătorilor zeloși ai libertății și ai societăților populare". Tot în cursul acelei întruniri trebuiau să fie studiate, după Marat, mijloacele de a stabili contactul și de a intra în legătură cu generalii armatei revoluționare, pentru ca granițele țării să fie predate dușmanului. Data limită este astfel fixată. „Dușmanii libertății" trebuie să fie puși în fața unui fapt împlinit, înainte de 28 iulie. Deci, pentru a fi conformă cu prevederile lui Marat, răscoala trebuia să se producă între 20 și 27 iulie. Dar nici el, cel dintâi, nu are răbdare să aștepte expirarea termenului pe care-1 fixase. A doua parte a *Chemării* sale apăruse vineri, în 20, și duminică, 22 iulie, se plânge amarnic de „neagra nere- cunoștință a poporului și de lașa părăsire a patrioților" și-și anunță retragerea.

E, deci, vădit că se așteptase la o ridicare în masă chiar a doua zi după proclamația sa și iată că, în loc să ducă la un război civil în toată regula, întreprinderea se afundă în nepăsare: „Unde sunt vitejii mincinoși, care afișau atâta râvnă, atâta îndrăzneală în cluburile lor, care juraseră să mă apere cu pericolul vieții lor, să-și verse tot sângele pentru mine? Au dispărut când s-a ivit primejdia". Trebuie deci să admitem că organizațiile revoluționare, care erau pe cale de a pregăti planul răscoalei, nu au răspuns îmbierilor lui Marat.

începând de la 22 iulie, Marat pare părăsit de toată lumea, singur, lipsit de mijloace de acțiune, neputând măcar să-și continue jurnalul, care nu mai apare de la 22, nu vrea totuși să renunțe la luptă. în ciuda tuturor pie-

dicilor, ține la proiectul său. Persistă în ideea lui de a răscula poporul pe calea afișelor incendiare. Dar vede că la Paris nu e nevoie de el, că o colaborare efectivă a lui la evenimentele care se pregătesc nu interesează pe nimeni. Atunci își făurește un nou plan sau mai bine zis reia pe cel vechi, pe care-1 înjghebase înainte. încearcă să intre în legătură cu Comuna din Marsilia, care tocmai atunci adresase Adunării Naționale o petiție, al cărei ton arogant trebuie să fi fost plăcut lui Marat. El crezu că poate distinge la reprezentanții municipalității marsilieze o stare de spirit conformă cu a sa. Deputatul pe care-1 delegaseră la Paris, Barbaroux, era un vechi discipol al său. Marat găsi deci firesc să i se adreseze pentru a-i cere să-i înlesnească publicarea *Chemării* sale către federați și apoi răspândirea acesteia printre concetățenii săi.

Barbaroux, după ce luă cunoștință de cuprins, rămase încurcat. Scrierea îi păru o provocare de o rară violență, o operă incendiară, a cărei răspândire ar fi putut să aibă urmări extrem de primejdioase. Consultă pe colegul și compatriotul său Grenet, care fu de aceeași părere. Marat fu deci informat că propunerea lui nu putea să fie primită. Astfel prezintă lucrurile Barbaroux în *Memoriile* sale. Scrisoarea lui din 8 august către Marat ne dă în această privință câteva informații complimentare, care nu au fost încă folosite de biografii lui Marat.

Se poate reconstitui ușor situația. Marat trebuie să-și fi trimis manuscrisul lui Barbaroux pe la 30 iulie. Neprimind nici un răspuns, îi trimite scrisori de reamintire. Barbaroux susține că, de la 1 august, timp de o săptămână, Marat i-a scris zilnic. După el, această nerăbdare se explica mai ales prin dorința lui Marat de a părăsi Parisul și de a se refugia la Marsilia, pentru a se pune la adăpost, la apropierea pericolului.

Timp de opt zile Barbaroux lăsă fără răspuns toate scrisorile lui Marat și se hotărî abia la 8 august să-i răs-

pundă, după o revenire a lui Marat, deosebit de stăruitoare, fără îndoială. Textul răspunsului lui Barbaroux, care a fost omis până acum de toți editorii corespondenței sale, merită să fie reprodus în întregime:

„Ceea ce mă uimește mai mult, scumpe Maestre, este că nu-ți dai seama că-mi e aproape imposibil să găsesc o oră de odihnă cu un batalion de cinci sute de oameni, de hrana cărora trebuie să îngrijesc, atunci când legea recrutării pare să-i osândească să moară de foame. Evenimentele se precipită, cer toată activitatea oamenilor devotați Revoluției și care speră să-și păstreze libertatea în munții lor. De câte ori îmi propun să vin să vă văd sunt împiedicat ba de o conferință într-un comitet, ba de o petiție de redactat, ba de vreo altă lucrare urgentă. Prietene, sunt incapabil să nu-mi țin cuvântul față de dumneata. Mâine, poimâine, mă voi duce la persoana care m-a condus întotdeauna la dumneata și îți voi comunica toate observațiile, toate părerile mele; dar, fie că am sau nu dreptate, eroarea sau rectitudinea spiritului meu nu vor influența niciodată inima mea și voi fi mereu prietenul și tovarășul dumitale de necazuri.

Cât despre manuscrisul lucrării în chestiune — a doua zi după ce mi l-ai trimis - l-am predat domnului Rovere cu un bilet. îi spuneam că această scriere, ale cărei principii sunt adevărate, e periculoasă în actualele împrejurări, deoarece te năpustești mai ales asupra Adunării Naționale, tocmai când ar trebui să-i fim devotați în primejdia în care se află cauza publică - oricât ar fi Adunarea de rea - până când puterile ei vor fi anihilate de o Convenție Națională. Vei simți cândva că am dreptate și vei recunoaște, prin operațiunile din sud, că elevul dumitale își merită încrederea și stima".

După cum se vede, în această scrisoare e vorba aproape numai de publicarea scrierii lui Marat. Nici un cuvânt despre „fuga" lui la Marsilia. Nu se știe ce conțineau

scrisorile pe care Marat le adresase lui Barbaroux. Dar se poate presupune, cu oarecare aparență de adevăr, că, dacă obiectul lor principal ar fi fost (așa cum pretinde Barbaroux) o cerere de a-i înlesni plecarea la Marsilia, Barbaroux ar fi făcut, în răspunsul său, cel puțin o aluzie la aceste stăruințe. Nu este însă cazul. Nu trebuie oare să tragem concluzia că a exagerat întrucâtva în *Memoriile* lui, când ni l-a înfățișat pe Marat, în acea epocă, ca pe un fugar pradă unei spaime oarbe?

Alt amănunt semnificativ: Barbaroux vorbește de un manuscris pe care i l-a trimis Marat. Dacă ar fi fost vorba de o retipărire pură și simplă a *Chemării* apărute în *Prietenul Poporului,* Marat s-ar fi mulțumit fără îndoială să-i trimită un exemplar al numărului în care acest text fusese publicat. Un manuscris lasă să se presupună unele modificări, unele adăugiri poate, în tot cazul o oarecare sforțare de redactare din partea lui Marat. Ceea ce nu corespunde întocmai imaginii unui Marat descurajat, care a renunțat la orice activitate.

Barbaroux reproșează lui Marat mai ales dușmănia împotriva Adunării Naționale. El se arată aici cu mult mai moderat decât alegătorii săi, care nu șovăiau să spună lucruri destul de neplăcute pentru Adunare. Este în tot cazul limpede că metodele de acțiune recomandate de Marat în scrierea lui erau departe de a place lui Barbaroux și se poate presupune că, probabil, s-a abținut să sprijine demersurile lui Marat pe lângă municipalitatea din orașul său. E de prisos să cercetăm ce urmare ar fi dat Marat acestei chestiuni, dacă, a doua zi după primirea răspunsului lui Barbaroux, nu ar fi izbucnit răscoala la Paris. Un fapt e sigur: Marat nu i-a iertat-o niciodată lui Barbaroux că nu i-a dat concursul în acele zile hotărâtoare.

De altfel, scrisoarea lui Barbaroux sosea la un moment când Marat nu se mai gândea deloc să părăsească Parisul. Dimpotrivă, începând de la 6 august, resimte un surplus

de energie și desfășoară o activitate febrilă. E plin de încredere în viitor, vede lucrurile sub o formă foarte optimistă. E de ajuns să recitim primele rânduri din noua sa *Chemare către Federații din cele nouăzeci și trei de departamen te,* apărută în *Prietenul Poporului* din 7 august 1792.

El anunță, triumfător, zăpăceala care, după el, domnește în rândurile armatelor dușmane. Conspiratorii contrarevoluționari sunt consternați. Gustau chiar bucuria triumfului. „Deodată scena se schimbă, cu pregătirile făcute de o trupă de trei mii de austrieci, pentru a dezerta cu arme și bagaje, și cu fuga a șapte sute dintre ei; șefii armatelor dușmane se tem că vor fi părăsiți de toate trupele lor. își retrag acum garnizoana pe care o au la Bavay și-și suspendă toate operațiunile pentru a căuta mijloacele să se prevină acest dezastru, să se ascundă temerile, să iasă din încurcătură și să-și înfăptuiască comploturile. Abia a ajuns vestea acestor evenimente neașteptate la castelul Tuileries și toată Curtea și sprijinitorii ei sunt consternați".

Nu avem intenția să cântărim aici care parte din aceste alegații se datorează imaginației și fanteziei lui Marat. Vrem doar să constatăm că asemenea vorbe nu pot izvorî decât dintr-o stare de spirit foarte optimistă și din care orice simptom de descurajare pare să lipsească.

Petiția prezentată la 3 august Adunării Naționale de către secțiunile din Paris este pentru el un alt pretext să dea curs liber sentimentelor. El reproduce toate doleanțele lor și chiar le amplifică, atribuindu-le intenția de a cere „un rege ales de o Convenție Națională".

E mereu plin de solicitudine pentru marsiliezi. O excelentă ocazie i se prezintă să dovedească „acestor bravi apărători ai patriei" cât de fericit e să le poată fi folositor. E vorba de o soldă complimentară pe care o pretindeau federații din Marsilia. Adunarea Națională nu găsi cu cale

să le dea satisfacție, considerând că acei treizeci de bani pe zi, cât le alocase departamentul parizian pe tot timpul șederii lor la Paris, erau de-ajuns. Jacobinii, rugați să le vină în ajutor, refuză la rândul lor. Atunci Marat se hotărăște să ia în mână cauza marsiliezilor. Se adresează diferitelor societăți patriotice. Tună și fulgeră împotriva jacobinilor: „O rușine! O josnicie! Adică cum? Această societate e oare condusă numai de intriganți nemernici care caută să parvină? Nu-i oare compusă decât din egoiști, lași, al căror civism se stinge de îndată ce nu mai e alimentat de deșertăciune și de dorința de a se da în spectacol?". El trimite marsiliezilor un emisar însărcinat să-i îmbărbăteze.

Trudă zadarnică! Demersurile sale pe lângă Cordelieri rămân fără rezultat. Jacobinii se fac că nu aud. Comandantul marsiliezilor se arată sceptic și se mărginește să spună trimisului lui Marat: „Ci spuneți lui Barbaroux să ne dea pâine, murim de foame!". Deci, pretutindeni neizbândă. Hotărât lucru, nimeni nu-1 voia. Dar nu trebuie să tragem de aici concluzia că-i lipsea cumva dorința de a juca vreun rol în evenimentele ce se apropiau. Ne este îngăduit să credem mai curând că făcea tot ce putea pentru a se pune în valoare. Prea puțin îi păsa să-și arate zelul revoluționar la Paris sau la Marsilia, într-o împrejurare sau alta. Era ros de febra revoluționară până în măduva oaselor. Dar oamenii și faptele fugeau dinaintea lui, fără să-i poată atinge, inaccesibili pentru un moment.

Când în sfârșit, la 9 august, seara, răscoala izbucni, Marat nu fu decât un simplu „om de pe stradă", unul dintre numeroșii figuranți ale căror acte și gesturi erau lipsite de orice autoritate. Nu primise nici un mandat, nu făcea parte din nici un comitet revoluționar. Când susține că protestele lui vehemente au provocat în seara de 9 august revolta jandarmeriei, repetă, poate fără să vrea,

gestul pe care-1 făcuse a doua zi după 14 iulie 1789, când susținuse foarte serios că intervenția lui la Podul Nou fusese de o importanță hotărâtoare pentru soarta acelei zile. Bineînțeles, nu se poate ține deloc seama de această pretenție.

în rezumat, în ciuda sforțărilor sale, Marat nu a izbutit să joace un rol oficial, oricât de mic, în evenimentele care au dus la ziua de 10 august. Dar trebuie să recunoaștem că făcuse tot ce-i era cu putință pentru a înfrânge indiferența și, de ce n-am spune-o, poate neîncrederea pe care cercurile revoluționare i-o arătau în acea epocă.

II- Masacrele din septembrie

Chiar a doua zi după 10 august, Marat își anunță hotărârea să părăsească refugiul subteran și să-și consacre toată activitatea pentru consolidarea definitivă a cuceririlor Revoluției care izbucnise.

Prima-i sarcină va fi să organizeze publicarea ziarului său pe baze mai temeinice și să-i asigure, pe cât posibil, continuitatea. El obține de la Comitetul de Supraveghere autorizația să pună mâna pe mașinile Imprimeriei Naționale. Se folosește de prilej pentru a-și însuși în același timp o mare cantitate de litere și, în acest fel, utilajul său tehnic - în scurtă vreme și fără prea multă cheltuială - devine abundent și variat.

Dar aceasta nu ajunge. îi lipsesc fondurile pentru a pune întreprinderea în mișcare. Și el are totuși proiecte mari. „Trei lucrări de cel mai mare folos" se tăvălesc prin cartoanele lui, în stare de manuscris, din lipsa capitalului necesar pentru a plăti mâna de lucru și hârtia. Acest capital îl va pretinde Statului. Și este perfect încredințat

de legitimitatea cererii sale. O sumă de o sută de mii de livre a fost tocmai pusă la dispoziția Ministerului de Interne, pentru a procura subsidii scriitorilor patrioți. Considerând că acest titlu îi revine de plin drept, Marat însărcinează pe prietenul său Freron, rămas în termeni buni cu Madame Roland, să obțină pentru el o subvenție de cincisprezece mii de livre.

La început, dânsa nu se arată potrivnică. își exprimă numai dorința ca secțiunea Teatrului Francez să-i sprijine oficial cererea. Marat nu protestă și supune chestiunea Comitetului Secțiunii, în care avea de altfel numeroși partizani. La 28 august, în cursul adunării sale generale, secțiunea votă o rezoluție „pe cât de onorabilă pentru *Prietenul Poporului,* pe atât de stăruitoare pentru automatul ministerial" și numi șase comisari pentru a duce zisa rezoluție ministrului și a insista pentru o grabnică aprobare. Totuși Roland nu avea aerul că se grăbește. Nu spunea nici da, nici ba și se părea că-și făcea o plăcere deosebită să pună la încercare răbdarea lui Marat, care sfârși prin a crede că Ministrul de Interne își batea joc de el. Hotărât să meargă drept la țintă, trimise lui Roland o scrisoare, care arată cum nu se poate mai bine în ce hal de supraexcitare se găsea din cauza acestei întârzieri. „Mă mângâi, domnule, - scrie el ministrului - că nu-mi veți mai opri multă vreme lucrările politice. îmi va părea rău să trebuiască să mă plâng poporului de piedicile puse la tipărirea lucrărilor ce așteaptă din parte-mi asupra convocării (sic) naționale și a uneltirilor dușmanilor patriei. Știu că sunteți învinuit de a fi montat șapte prese fraților Reynier, editorilor aristocrați, care favorizează proiectele Curții; domnul Danton se va însărcina cu procurarea celor cincisprezece mii de livre de care am nevoie pentru a pune în mișcare mașinile naționale de tipărit. Primiți salutările mele civice."

De această dată, chiar Danton intervine pe lângă Roland pentru a sprijini cererea lui Marat. Chestiunea fu dezbătută în cursul unei ședințe a Consiliului. Se luă hotărârea să se trimită manuscrisele lui Marat „în cercetarea secțiunii", care va fi chemată să se pronunțe dacă trebuie sau nu să fie tipărite pe cheltuiala Statului. Nu era un refuz formal, deoarece Roland și cu colegii săi nu puteau să nu știe că, în Comitetul Secțiunii, se va emite fără îndoială un aviz favorabil, dar se pare că voiau să aducă o nouă atingere mândriei lui Marat, care nu admitea că cineva se putea face judecător și cenzor al scrierilor sale. O reacție din partea lui era inevitabilă - și se produse. Un nou val de ocări se abătu asupra lui Roland și Marat anunță că-și retrăgea în mod definitiv cererea, nemaivoind să aibă nimic de-a face cu ministrul.

Roland, fără a se tulbura prea mult, găsi totuși cu cale să dea unele lămuriri, făcând să apară în ziarul lui Gorsas o scrisoare menită să-i justifice purtarea. Dacă n-a crezut cu putință să-i acorde din proprie inițiativă suma cerută este pentru că dorința Adunării Naționale, când îi pusese la dispoziție cele o sută de mii de livre, era ca această sumă să fie întrebuințată pentru a răspândi scrieri folositoare și capabile să formeze opinia publică, pe care oameni răuvoitori căutau s-o rătăcească", aluzie al cărei subînțeles nu prea putea să-i placă lui Marat. Dacă s-a văzut silit să încredințeze secțiunii Teatrului Francez cercetarea manuscriselor lui Marat este pentru că acestea erau „foarte migăloase și foarte lungi". De altfel, pretindea Roland, deformând cu bună știință cele spuse de Marat în scrisoarea lui, „se găsea scutit de a lua această măsură, deoarece Ministrul Justiției era acela care urma să-i dea acele cincisprezece mii de livre". Cât despre cesionarea mașinilor naționale de tipărit fraților Reynier, el nu știa

absolut nimic și opunea lui Marat o dezmințire hotărâtă: „Nu favorizez pe nimeni, pentru că nu am în vedere decât binele public; nu fac nimic în ascuns, nimic despre care să nu pot da seama în fața întregii lumi".

Frații Reynier, la rândul lor, se grăbiră să publice un protest, menit mai ales să pună în valoare convingerile lor patriotice și râvna lor civică. Cât despre alegațiile lui Marat, ele erau, după ei, de la început până la sfârșit neadevărate.

Timpul trecea și banii nu soseau. Danton, după ce încercase un prim refuz din partea colegului său de la Interne, nu mai stărui prea mult și sfârși prin a nu se mai ocupa de această chestiune. Marat găsi cu cale să atribuie tot intrigilor lui Roland nepăsarea ce-i arătase acum credinciosul și generosul său protector. în așteptare, în lipsă de ceva mai bun, Marat este silit să-și scoată ziarul la intervale foarte neregulate, în măsura disponibilităților sale financiare, care erau foarte mărginite, după cum se poate ghici.

în tot timpul lunii august și în prima jumătate a lui septembrie, *Prietenul Poporului o* duce greu, dar se menține totuși. Numărul din 13 august conține un articol foarte curios, unul dintre cele mai bune ieșite din pana lui. Marat se dovedește un observator clarvăzător și priceput. Estimează la adevărata valoare rezultatele zilei de 10 august, își dă seama că este prea devreme să se sărbătorească începerea unei ere noi de libertate și de fericire și împroașcă cu ridicol pe deputății care au devenit deodată revoluționari înfocați: „La 8 august, două treimi ale Adunării Naționale se arătau nu numai arhiputrede, dar și în mod sfruntat contrarevoluționare, iar la 10 nu numai că își zic buni patrioți, dar se arată plini de râvnă pentru legea egalității, care face disperarea lor și, pătrunși de un devotament îndrăzneț pentru salvarea patriei, a

cărei pieire o unelteau". Aceasta îi permite să adreseze cititorilor săi reproșuri amare: „Și voi admirați această minunată schimbare. Și aplaudați această frumoasă râvnă. Și binecuvântați duioasele griji ale solicitudinii lor părintești! Și scoateți strigăte de victorie! Francezi! Veți rămâne oare veșnic niște copii?...". EI e mereu neîncrezător, bănuitor: „Să ne fie teamă să adormim! Prăpastia e încă deschisă sub picioarele noastre". Să se bage bine de seamă: „Conjurații au început să țină consfătuiri: ei spun că ziua de 10 august nu a fost decât o lovitură de forță, pe care se pregătesc s-o execute cu cel dintâi prilej".

Prin urmare este vorba înainte de toate de a se preveni acest „crunt complot al Curții", care vrea încă o dată să facă să piară „prin foc și sabie" toți patrioții capitalei. Iată măsurile ce recomandă Marat în această privință și care, după el, puteau să asigure salvarea generală.

1) Regele este ostatic cu familia lui. E bine. Trebuie doar să se mai sporească supravegherea și să i se taie orice contact cu lumea exterioară.

2) Capetele Capeținilor fugari trebuie să fie puse la preț, pe bază de șase milioane fiecare. Ei sunt cinci. Va fi deci nevoie de o cheltuială de treizeci de milioane. Ce importanță are? Se va câștiga mai mult: „Odată plătite aceste treizeci de milioane, se vor economisi națiunii șapte, opt sute de milioane, care s-ar risipi pentru cheltuieli de război.

3) Toți cetățenii prieteni ai Revoluției trebuie să fie înarmați fără întârziere. Până într-o lună să nu mai fie în tot regatul nici măcar un guard național neînarmat.

4) Decretul care ordonă vânzarea bunurilor emigranților trebuie să fie pus îndată în aplicare. Jumătate din sumele realizate trebuie să fie împărțită „săracilor din capitală, care au contribuit la luarea castelului Tuileries".

5) Toate trupele de front să-și numească singure ofițerii.

6) Comuna trebuie „să ducă forța în administrația proviziilor" și „să facă război mârșavilor acaparatori".

Și, în sfârșit o măsură deosebit de importantă, absolut indispensabilă:judecarea„trădătorilorși conspiratorilor" amestecați în afacerea zilei de 10 august. Să notăm că Marat nu era singurul care cerea aceasta. Nici Danton nu a încetat cu insistențele în această privință. Comuna, cedând presiunilor energetice a secțiunilor, nu era mai puțin stăruitoare în această chestiune. Spre a ne convinge, e de-ajuns să j>arcurgem procesul-verbal al ședinței din 16 august. In aceeași zi, Marat publică o nouă chemare în ziarul său. Se adresează membrilor Consiliului general. Datoria lor de căpetenie este să „grăbească judecarea trădătorilor deținuți în închisoarea Mănăstirii și să împiedice ca statul major al guarzilor elvețieni să fie scăpat de paloșul justiției, sub pretextul primejdiei de a ne certa cu cele treisprezece cantoane". Trebuie să constatăm că, în această împrejurare, Danton *a* ținut un limbaj aproape la fel.

Rândurile ce urmează merită întreaga noastră atenție. Sunt prea des neglijate când se vorbește despre rolul lui Marat în evenimentele din 2-3 septembrie: „Dacă paloșul justiției va lovi în sfârșit pe cei ce uneltesc și pe cei care-și calcă datoria, nu voi mai fi auzit vorbind de execuții populare - crunt mijloc pe care numai legea necesității îl poate impune unui popor adus la disperare și pe care somnul intenționat al legilor îl îndreptățește întotdeauna". Și aici pare să fie perfect de acord cu Danton.

în sfârșit, la 17, Tribunalul revoluționar este întemeiat. O parodie a justiției. Toți recunosc această unanimitate, înainte de a-1 vedea la lucru, se putea spune că rezultatele ce va da vor fi cu siguranță nule. Marat înțelese aceasta numaidecât. El se simți profund dezamăgit. Adunarea

Legislativă nu „a ales această cale decât pentru a tărăgăna lucrurile și pentru a întârzia executarea trădătorilor, până când șeful lor, Mottie (La Fayette), va ajunge printre zidurile noastre spre a-i slobozi". Ea și-a bătut joc de popor într-un mod nedemn. Ea nu și-a îndeplinit datoria de căpetenie. în asemenea condiții, el consideră că este dezlegat de făgăduiala care figurează în articolul său din 16 și că-și poate relua întreaga libertate de judecată. în fața falimentului și a relei-credințe a autorităților, ce-i rămâne poporului de făcut? După Marat, el poate să aleagă între două hotărâri. Prima este de a „grăbi procesul trădătorilor din închisoarea Mănăstirii". El își menține formula lui dintâi. Nu cere un masacru general. Vrea numai ca justiția oficială să fie constrânsă să arate mai multă energie și activitate. Tot astfel desemnarea vinovaților rămâne strict limitată. Nu e vorba decât de deținuții din închisoarea Mănăstirii, adică de persoanele învinuite de uneltiri contrarevoluționare și arestate în urma zilei de 10 august. Exercitarea justiției oficiale va trebui să aibă loc în prezența și sub controlul poporului. Marat rămâne credincios concepției sale personale despre funcția judiciară. După cum, în ianuarie 1791, când cu afacerea Estienne, el chema poporul „să se ducă cu grămada la audiență", pentru a împiedeca la nevoie o sentință nedreaptă, tot astfel stăruie acum asupra nevoii „de a înconjura tribunalele de represiune" pentru a supraveghea cum trebuie puterea judecătorilor, iar „dacă trădătorii ar fi achitați - pentru a-i măcelări odată cu noul tribunal și cu ticăloșii făcători de decrete viclene".

Dar el mai știe încă o soluție pentru aceeași problemă: „A doua hotărâre, care este mai sigură și mai înțeleaptă, este să pornească înarmați la închisoarea Mănăstirii, să smulgă de acolo pe trădători, mai ales pe ofițerii elvețieni

și pe complicii lor, și să-i treacă prin ascuțișul săbiei".

Să examinăm cu luare aminte acest pasaj. E poate singurul - în tot cazul principalul - care a servit de bază pentru a stabili gradul de participare al lui Marat la masacrele din septembrie, merită deci să-l studiem cu liniște și cu sânge rece.

Aceste susțineri nu sunt noi la Marat. După fiecare zi de luptă, care însemna o nouă etapă în desfășurarea acțiunii revoluționare - a doua zi după 14 iulie ca și în ziua care a urmat după 6 octombrie sau după 20 iunie -, el se exprima în termeni asemănători și adesea mult mai energici. în decembrie 1791, când s-a declarat războiul, Marat adresează „poporului francez" următorul sfat: „Este neapărat necesar ca, la cea dintâi lovitură de tun, poporul să închidă porțile tuturor orașelor și să se descotorosească fără șovăire de preoții răzvrătitori, de funcționarii publici contrarevoluționari, de unelti torii cunoscuți și de complicii lor". Ar fi greu de tăgăduit că aceasta însemna o invitație hotărâtă la un măcel general. Ea n-a fost ascultată, ca multe altele, de altfel, pe care Marat le risca în mod periodic de vreo doi ani.

S-a cheltuit multă putere de convingere și istețime pentru a dovedi că soarta invitației din 19 august 1792 a fost diferită și că, de data aceasta, Marat a fost ascultat întocmai. Vom cerceta aceasta mai târziu. Deocamdată ne mărginim să constatăm că, în 1792, cererile lui Marat n-au deloc amploare, mai ales dacă le comparăm cu acelea din 1791. Să precizăm.

La 19 august 1792 nu se putea ca Marat să nu știe că, în afară de „trădătorii de la Mănăstire" - adică de ofițerii și subofițerii elvețieni și de câțiva regaliști - se mai găseau la Carmes, la Saint-Firmin, la închisoarea primăriei, vreo patru sute de „preoți răzvrătitori" și că la Penitenciarul La

Force, unde se mai găseau un număr important de „aristocrați putrezi", se primise tocmai atunci o întreagă echipă de doamne din suita reginei, implicate în recentul „complot" de la fortăreața Templului. Și totuși, în mod voit, după cât se pare, Marat îi neglijează, îi omite, îi trece sub tăcere. Numai închisoarea Mănăstirii îl preocupă. Numai „trădătorii elvețieni" sunt dați pe mâna neînduplecatei „justiții naționale". El se mișcă într-un cerc bine mărginit și precis. Dar ce mai precizie! Renunță hotărât la orice contact cu justiția oficială. „Ce nebunie să li se mai facă procesul! E gata făcut!" Când o spune el, se știe ce înseamnă aceasta. Dar și acolo trebuia să se facă o alegere. E vorba numai de ofițeri. Cât despre soldați, trebuie să fie judecați de un tribunal normal, cu formele procedurii obișnuite. El e foarte clar în această privință și are chiar grijă să indice viitorilor lor apărători argumente capabile să le înlesnească achitarea.

Iată-ne astfel în fața problemei care a fost dezbătută de mai multe ori și care pare să fi fost definitiv rezolvată. A fost Marat adevăratul instigator al masacrelor din septembrie? Trebuie să-l socotim drept principalul vinovat de aceste evenimente? Da, răspund toți istoricii. Sentința e dată aproape în unanimitate și strădaniile naive ale unor apologeți ai *Prietenului Poporului* nu provoacă decât cel mult uri zâmbet compătimitor de milă ironică. Nu avem nicidecum intenția să întreprindem aici revizuirea unui proces, în cursul căruia totul, se pare, a fost cântărit, spus, explicat. Socotim doar că această chestiune nu poate să lipsească dintr-o biografie a lui Marat și că avem dreptul să deschidem din nou, cu acest prilej, dosarul mânuit de atâtea ori de mâini pricepute și învățate. Să-l deschidem deci împreună, să așezăm cu metodă, fără a ne grăbi și în ordine, una lângă alta, toate aceste „piese doveditoare" și

să le cercetăm pe toate cu o lumină egală, evitând pe cât posibil efectele unui clar-obscur vătămător. Apoi oricine va fi liber să le aprecieze după preferințele personale.

învinuirile aduse lui Marat sunt grave și numărul lor e covârșitor. Le putem totuși clasa în trei categorii. Este acuzat: 1) că a fost de față la o întrunire tainică în cursul căreia s-a stabilit planul măcelului și că a propus acolo măsuri de o deosebită cruzime; 2) că ar fi inspirat și condus acțiunea Comitetului de Supraveghere, însărcinat cu executarea acestei operațiuni; 3) că ar fi redactat și impus colegilor săi din Comitet circulara din 3 septembrie, adresată apoi tuturor departamentelor pentru a le îndemna să purceadă la executări de același fel.

Să începem cu *întrunirea secretă.* Avem trei mărturii asupra ei: ale lui Barruel, Maton de la Varenne și Arthur, lată-le:

I. BARRUEL: „Când Adunarea a decretat exportarea (sic) preoților, Manuel a adunat sfatul secret al municipiilor. El deliberă cu Marat, Panis, Legendre, cu un preot care înjura mereu și găsi decretul prea blând. în locul exportării, se hotărî moartea".

II. MATON DE LA VARENNE: „Cu toții (Panis, Sergent, Th. *(Talii en?),* Marat, Collot d'Herbois, Billaud-Varenne, Danton și Manuel) se așezară în jurul mesei. Marat rupse tăcerea și spuse că trebuia să se înfricoșeze Convenția, gata să se întrunească, printr-o lovitură de forță, capabilă s-o facă să tremure înaintea Comunei din Paris, care, prin acest mijloc, ar putea-o apoi conduce după plac. El propuse apoi, liniștit, măcelărirea prizonierilor, a căror moarte, după dânsul, avea să scape Parisul de tot atâția dușmani ai Republicii".

III. ARTHUR: „într-o consfătuire secretă, la care am luat parte, s-a hotărât ca, de îndată ce trupele dușmane nu

ar mai fi decât la 20 de leghe de capitală, să se dea foc orașului.. . Ne și despărțeam după ce jurasem că vom executa această hotărâre, când cineva atrase atenția că, înainte de a recurge la această extremă, era posibil să se dea o lovitură rar atât de eficace, dar mai puțin distrugătoare, și anume: să se aresteze îndată toți nobilii, preoții, aristocrații de seamă ce mai rămăseseră la Paris și să fie uciși; groaza trebuia să se răspândească apoi în toată lumea".

Aceste trei texte necesită oarecare comentarii. De altfel, numai primele două îl pun pe Marat în cauză, al treilea nici nu-1 pomenește măcar; îl putem deci înlătura din discuție fără prea mare pagubă pentru expunerea noastră.

Este cu totul imposibil să controlăm versiunea abatelui Barruel. El nu dă nici un izvor, nici o referință. Era la Londra când s-au produs masacrele și tot ceea ce spune în această privință în a sa „Istorie a clerului în timpul Revoluției", apărută în 1795, o datorează poveștilor refugiaților și citirii ziarelor și broșurilor, de care se servea cu o evidentă părtinire, făcând prin excelență operă de propagandă revoluționară. Expunerea lui Maton de la Varenne este și mai suspectă. Dușman hotărât al lui Marat, după ce fusese în foarte buni termeni cu el, nu-și ascunde nicidecum dorința de a se răzbuna, prin toate mijloacele, pe omul care-1 batjocorise fără milă, atunci când încerca să-și facă o situație printre revoluționari. Cât despre consfătuirea în chestiune și cuvintele pe care le-ar fi rostit Marat acolo, Maton de la Varenne se mărginește să povestească după confidențele unui oarecare Beignout, „un particular care a fost martor ocular". Acest Beignout, personaj cu totul necunoscut și a cărui urmă nu se poate descoperi câtuși de puțin în analele Revoluției, i-a povestit

într-o zi o întâmplare cu adevărat remarcabilă.

De-ar fi să-l credem, ar fi întâlnit, în ultimele zile ale lunii august 1792, pe un gazetar, care-i comunicase că „doi membri ai Comunei au pus să se așeze o masă lungă și niște scaune într-o sală scundă, departe de locurile populare și că trebuiau să se întâlnească acolo în taină, în chiar seara aceea, cu alte persoane". Cine era acest gazetar? Dacă Maton de la Varenne nu ne-o spune este pentru că nici Beignout nu i-o destăinuise, ci se mulțumise doar să-1 dea drept redactorul *Avocatului Poporului.* Dar această indicație este departe de a fi precisă. Nici una dintre nomenclaturile presei pariziene din preajma lunilor august - septembrie 1792 nu cunoaște vreun periodic cu acest titlu. E poate vorba de acel șovăitor Laboureau, care a scos în ianuarie 1790 o foaie a cărei existență a fost cu totul efemeră și care a trecut complet neobservată? Se poate, dar aceasta e departe de a-i spori importanța personală și valoarea mărturiei. Să-l ascultăm totuși: „înțelegând că era vorba de măsuri importante", s-a dus la locul unde urma să aibă loc întrunirea plănuită și a descoperit „o ascunzătoare de unde putea să vadă și să audă totul, fără a fi zărit". Beignout, minunat de această destăinuire, îi ceru îndată învoirea, dată numaidecât, de a-1 urma. Amândoi intră în ascunzătoare și asistă, ca martori invizibili, la întrunire.

Se poate lua într-adevăr în serios această poveste? Avem de-a face cu afirmații de a doua și a treia mână. Suntem în prezența unor personaje despre care ignorăm totul, începând chiar cu existența lor. De altfel, chiar Maton, care se face ecoul ei, nu o reproduce decât în a sa „Istorie particulară a evenimentelor", apărută în 1804. Ea lipsește cu totul din întâia dare de seamă, publicată în 1795. Și totuși aceasta din urmă îl ținea îndeosebi pe

Marat, după cum și titlul ei o arată: „Crimele lui Marat și ale altor ucigași". Trebuie să presupunem că nu o cunoștea atunci. Altminteri nu ar fi șovăit să-și strivească dușmanul sub povara unei învinuiri atât de grave. O scoate însă la iveală zece ani mai târziu, când era aproape cu neputință să i se mai verifice autenticitatea. Toate acestea nu ne îngăduie să acordăm o încredere desăvârșită versiunii sale.

Față de aceste două mărturii, șubrede și nesigure, este oare posibil să se păstreze prima dintre învinuirile mai sus enunțate? Vom încerca să răspundem mai jos acestei întrebări. Deocamdată, să trecem la cercetarea celui de-al doilea cap de acuzare, care face din Marat pe inspiratorul și conducătorul efectiv al măcelurilor din septembrie.

Aici textele sunt mult mai numeroase. Importanța unora dintre ele nu ar putea fi contestată. Să le lăsăm întâi cuvântul. Le vom cântări apoi.

I. PRUDHOMME: „Marat a propus cel dintâi să se curețe închisorile în mod rapid. A spus lui Danton, la două zile după ce devenise ministru: «Ei, drace! Nu cumva ai poftă să pedepsești pe cale judiciară pe toți acești ticăloși care sunt la închisoare? - Pentru ce? îl întrebă Danton. - Pentru că, dacă nu-i expediezi ca în ghețăria din Avignon, acești cumetri vor izbuti să ne omoare; există o grămadă de nobili de care trebuie să ne descotorosim, ca și de prizonieri». Danton îi răspunde: «- Știu foarte bine că ar fi nevoie de o noapte a Sfântului Bartolomeu, dar mijloacele de punere în aplicare mi se par anevoioase». Marat replică: «Las pe mine; la rândul tău, pregătește pe deputății pe care-i cunoști; avem la Paris niște vlăjgani zdraveni, care vor da o mână de ajutor...». Danton era sângeros din fire, nu-i fu deci greu să primească planul lui Marat".

II. MARCANDIER: Marat a fost unul dintre cei mai călduroși apărători ai măcelurilor din septembrie, după ce a fost unul dintre șefii ucigașilor.

III. BRISSOT: Marat... monstrul care comanda masacrele...

IV. MATON DE LA VARENNE: Comisarii însărcinați cu incursiunile domiciliare erau dăscăliți de Auguenin, Petion, Billaud-Varenne, Marat, Parein, Laclerc. Defforgues *(Duplain?),* Lenfant, Jourdeuil, Sergent, Panis, Rossignol, Cailly și alți canibali, care voiau să ajungă la Republică pe un drum pavat cu cranii de om.

V. GARAT: Cine a fost acuzat sau bănuit că a conceput planul acestor zile îngrozitoare? Unii dintre ofițerii municipiului, care contribuiseră să facă Revoluția și cărora Revoluția le dăduse eșarfa și sabia. Mai ales Marat; lucrul e dovedit și numai numele lui ar fi o dovadă. Numai el, această făptură monstruoasă, născut mediocru și voind să fie primul în totul, s-a pus în fruntea tuturor crimelor.

VI. THEODORE DE LAMETH: Danton a îngăduit masacrele, pentru că-i era teamă să nu displacă monștrilor Marat, Robespierre, Panis, Sergent.

VII. Doamna ROLAND: Masacrele sunt opera faimosului Comitet de Supraveghere, format din Sergent, Panis, Tallien și Marat.

VIII. ABATELE PAPON: Danton, Robespierre, Petion, Manuel, Billaud-Varenne, Collot d'Herbois, Freron, Duplain și Marat au fost principalii autori ai acestei îngrozitoare conspirații, precum și Camille Desmoulins, care știe că a dat ordine pentru a dirija asasinatele.

IX. MONITORUL: Fiecare își aduce aminte de acest faimos Comitet de Supraveghere din Paris, care a organizat, a condus și plătit masacrele din septembrie. Marat era președintele.

Din toate aceste texte, numai cel al lui Prudhomme

citează cuvinte și fapte precise și atribuie lui Marat un rol preponderent și o oarecare inițiativă personală. Rămâne să vedem dacă ne putem încrede în autoritatea mărturiei sale. Chestiunea pare să fi fost definitiv rezolvată în recenta lucrare a domnului Louis Barthou, care refuză - și pe bună dreptate - să acorde orice valoare afirmațiilor lui Prudhomme în ceea ce privește rolul lui Danton în aceste evenimente. In speță, nu se pot aplica două măsuri. Dacă însăși convorbirea lui Prudhomme cu Danton trebuie să fie considerată ca nemeritând nici o încredere, cum să ne bazăm pe relatarea unui dialog la care nici nu fusese de față?

Cât despre ceilalți (Marcandier, Maton, Madame Roland, abatele Papon, Th. de Lameth), cu toții nu văd în Marat decât pe unul dintre șefii atacului și nu se gândesc deloc să-i acorde un loc precumpănitor, depășind în mod simțitor nivelul tovarășilor săi de pe listă. De altminteri, nici unul dintre aceste texte nu se potrivește cu celelalte. Care erau, de fapt, acești „conducători ai masacrelor" și câți erau? După Maton de la Varenne, pentru care Petion și Billaud-Varenne, Huguenin și Panis, Marat și Rossignol, etc. sunt tot un aluat, nu ar fi fost în total decât cincisprezece persoane. Abatele Papon se mărginește la nouă, dar și aici suntem surprinși găsind pe Petion, Manuel și Camille Desmoulins asociați cu Collot d'Herbois, Robespierre, Danton și Marat. Doamna Roland nu vrea să facă răspunzător decât Comitetul de Supraveghere, iar acesta se confundă, pentru dânsa, cu Sergent, Panis, Tallien și Marat în același timp. Cât despre Theodore de Lameth, el pune cu hotărâre pe „monstrul" Marat printre „monștrii" Robespierre, Panis și Sergent. Cum putem, în asemenea condiții, să vedem în Marat pe singurul uneltitor al acestor masacre sau pe animatorul lor principal? Am

putea deci, cu tot atâta dreptate, să atribuim acest titlu fiecăruia dintre personajele ale căror nume stau alături de al lui, din moment ce nici o mențiune deosebită nu subliniază în mod special importanța rolului jucat de Marat. Numai redactorul anonim al *Monitorului* vrea să vadă în el pe adevăratul șef. Dar cât prețuiește părerea unui gazetar care, în 1795, afirmă liniștit că Marat era ,,președintele"(!) Comitetului de Supraveghere?

Rămân spusele lui Brissot și Garat. Numai ele merită să fie reținute, deoarece emană de la oameni care aveau faima că nu vorbeau în mod ușuratic. își vor găsi deci locul, în mod necesar, în bilanțul expunerii noastre, pe care-1 vom face ulterior. Dar, înainte de a ajunge acolo, trebuie să mai cercetăm al treilea și ultimul cap de acuzaue formulat împotriva lui Marat.

Aici, faptul material nu poate să provoace nici o umbră de îndoială. Circulara din 3 septembrie este, fără doar și poate, opera lui. Pentru a ne convinge, e de ajuns să parcurgem chiar numai câteva rânduri. E stilul, e limbajul său. S-ar părea că-i auzim vocea. Dar se mai pune o întrebare subsidiară, însă de neînlăturat: Oare Marat a scris-o și a tipărit-o din proprie inițiativă, punând astfel Comitetul în fața unui fapt împlinit, sau n-a făcut decât să execute o misiune ce i-a fost încredințată de colegii săi, care-1 considerau - nu fără dreptate - ca specialist al condeiului, un fel de „tehnician" încercat al chemărilor incendiare?

înainte de a răspunde la această întrebare, e necesar să determinăm care era de fapt situația ce-o ocupa Marat în Comitetul de Supraveghere.

într-adevăr, în acest timp, în urma perchezițiilor făcute după 10 august, se pusese mâna pe o mare cantitate de scrisori și documente confidențiale. Trebuia, prin toate

aceste hârtii, să se urmărească și să se dezlege firele intrigilor contrarevoluționare. Priceperea lui Marat în acest domeniu era, cum s-ar spune, oficial recunoscută. Colaborarea lui, deci, putea fi foarte folositoare Comitetului și îi înlesnea mult sarcina, care nu înceta să sporească. Dar majoritatea membrilor se pronunță împotriva admiterii sale și toate strădaniile lui Panis și ale lui Sergent rămaseră zadarnice. Tot ce au putut să obțină a fost ca Marat să fie autorizat, ca un fel de compensație, să pună mâna pe mașinile Imprimeriei Naționale.

După scurtă vreme, Comitetul fu reînnoit. De data aceasta, majoritatea membrilor se compunea din partizanii lui Marat. A doua zi după incursiunile domiciliare din 29 și 30 august, care au avut drept rezultat un nou spor de muncă pentru Comitet, chestiunea lărgirii cadrelor sale fu din nou pusă pe tapet. Panis se folosi de aceasta pentru a stărui din nou și obținu în sfârșit câștig de cauză. Nu fără greutate totuși, deoarece numele lui Marat nu figurează printre acelea ale celor patru ajutori de administratori, a căror numire tocmai fusese sancționată prin hotărârea din 2 septembrie. A fost adăugat pe urmă, probabil după ce toți ceilalți candidați au fost satisfăcuți și când nu mai erau de temut complicații din această parte.

în aceeași zi, Marat participă la ședința Comitetului, care avea loc la primărie. Se știe că aceasta e ședința în cursul căreia s-a adus vestea despre primele măceluri de la închisoarea Mănăstirii. Vom vedea mai jos care a fost reacția personală a lui Marat când a aflat despre acest eveniment. Deocamdată să notăm numai că și-a petrecut toată după-amiaza zilei de 2 septembrie în sânul Comitetului.

Faimoasa circulară a fost redactată în ziua următoare, la 3 septembrie. în această chestiune, o declarație a lui

Panis este de o importanță capitală. într-o broșură pe care a publicat-o cam la un an după masacre, el recunoaște formal că această circulară, redactată de Marat, a fost apoi comunicată de acesta și lui, și colegilor săi și, după ce au citit-o, au semnat-o cu toții. Pretinde doar că ultimul paragraf nu figura în textul pe care li-1 prezentase Marat și că „a fost adăugat la tipografia de autor, care-1 va fi găsit menit să inspire aristocrației ceea ce el numea o spaimă salutară". Dacă ținem seama de această declarație - și ea pare veridică, cel puțin în partea care confirmă că circulara angaja răspunderea colectivă a tuturor membrilor Comitetului - inițiativa personală a lui Marat se mărginește la un rând adăugat în ultimul moment pentru a întări finalul și care nu schimbă cu nimic spiritul general al textului. Mai notăm că Panis s-ar fi folosit cu siguranță de cel mai slab pretext pentru a-și degaja răspunderea personală, dacă nu și pe cea a colegilor săi, chit că ar fi aruncat întreaga ei povară asupra memorie lui Marat.

Să încercăm să stabilim acum ce mai rămâne în fapt ca imputări precise și reale meritând să fie reținute împotriva lui Marat. Mărturiile asupra participării sale la „întrunirea tainică" sunt șubrede. Nu putem decât să le aplicăm aprecierea foarte dreaptă pe care o face domnul Pierre Carron în pătrunzătorul său studiu, „Danton și masacrele din septembrie", asupra unor mărturii care reproduc „niște cuvinte care ar fi fost spuse unor terțe persoane și care, prin urmare, au putut să facă obiectul a două deformări". „In lipsa oricărui mijloc de control, conchide domnul Pierre Carron, nu le putem reține. Ceea ce se acordă lui Danton nu i se poate refuza lui Marat. Valoarea intrinsecă a unei mărturii nu trebuie să fie prețuită după calitățile personale ale aceluia care e obiectul ei. Putem admira în mod pătimaș pe unul și să disprețuim cu desăvârșire pe

celălalt, dar amândoi au dreptul să pretindă să li se aplice aceleași procedee de judecată, când îi facem să compară în fața tribunalului posterității.

Din toate textele menite să sprijine al doilea cap de acuzare numai două îl țintesc doar pe Marat. Cum să discutăm pe celelalte, fără a convoca la bară și pe cei douăzeci și unu de co-acuzați, ale căror nume se găsesc lângă al său? De altfel, de-ar trebui să apreciem valoarea tuturor acestor mărturii după reputația celor ce le-au făcut, le-am înlăturat repede pe toate, inclusiv pe aceea a doamnei Roland, care, după cum a reamintit-o domnul Louis Barthou, nu șovăie să deformeze adevărul, când acesta nu are norocul să-i placă îndeajuns.

Ne rămân deci - pentru a face din Marat orânduitorul masacrelor din septembrie - două declarații: acelea ale lui Brissot și Garat. Numai cea dintâi este categorică: „monstrul care comanda masacrele".

A doua este mult mai puțin precisă. Garat evită cu prudență să se pronunțe în mod definitiv. El se refugiază mai întâi înapoia unor „se spune că" aproximative și nelămurite. începe prin a pune întrebarea: cine a fost învinuit sau *bănuit* că a plănuit masacrele? Răspunsul ce va da se va aplica deci în același timp ambelor categorii de responsabili: acelor ce sunt acuzați și acelora care nu sunt decât bănuiți. Va evita să delimiteze, să precizeze, să repartizeze povara răspunderilor. Se va mărgini să indice în mod general „câțiva dintre ofițerii municipiului". în mod voit, el omite numele lor. Nu cutează să-și spună întregul gând. Riscă totuși câteva aluzii destul de discrete, dar suficiente pentru a ne permite să recunoaștem personajele vizate. Printre ofițerii municipali sunt „aceia cărora Revoluția le dăduse eșarfa și sabia". Numele lui Danton și al lui Robespierre nu sunt pronunțate, dar cum să nu pricepem aluzia? Atât numai că Garat, în februarie 1793,

era prea fin pentru ca să-și atragă dușmănia amândurora. Și atunci, îi cade în palmă acel Marat providențial, care era pe cale să devină țapul ispășitor al tuturor tulburărilor și al tuturor dezordinelor ce rezultau din accelerarea crescândă a ritmului revoluționar. Numele lui putea să fie invocat fără prea mare pericol. în epoca aceea, oamenilor pe care îi ucidea *Prietenul Poporului* le mergea în general destul de bine. E vorba de dovezi? Poftim! lată-le. O singură dovadă e adevărat, dar capitală, de netăgăduit: „Numai numele lui ar constitui o dovadă". Și atâta tot. Să ne mulțumim cu ea, în lipsă de altele. Și să încercăm s-o mai întărim prin afirmația atât de formală, atât de categorică, a lui Brissot. E adevărat că aceasta a fost făcută câteva luni după prescripția din 2 iunie. Un oarecare sentiment de necaz, foarte firesc, a putut să-i înrâurească judecata. N-am putea încerca s-o sprijinim pe altele, emanând de la prieteni și coreligionari politici? De pildă, pe aprecierea lui Buzot, făcută la aceeași epocă și în condiții aproape similare... Se știe că nu era mai binedispus decât Brissot în favoarea lui Marat. Putem face deci apel la dânsul, în deplină imparțialitate.

Pentru a ne da bine seama de părerea pe care o avea Buzot despre *Prietenul Poporului* este util să reamintim portretul pe care i-1 făcuse în „Memoriile" sale: „Marat... pe care natura pare să-l fi format pentru a întruni într-un singur individ toate viciile speciei umane, urât ca și crima pe care o respira prin toți porii corpului său hidos și putrezit de desfrâu; bestie feroce, lașă și sângeroasă; nu vorbea decât de sânge, nu-i plăcea decât sângele".

Astfel apare Marat în ochii lui Buzot. Nu se poate reproșa acestuia din urmă că și-a măgulit prea mult modelul și că a dovedit o îngăduință excesivă față de el. Cum se face atunci că-1 cruță când, în aceeași lucrare, trece la chestiunea răspunderii masacrelor din septembrie și că,

sub pana lui, se prezintă cu totul alte nume? Să recitim în întregime pasajul corespunzător. Merită. „Federalist, striga Buzot. Și pentru ce? Pentru că a voit pedepsirea ucigașilor din septembrie, ai căror conducători și șefi erau Robespierre și Danton, a jafurilor din 25 septembrie, al căror provocator a fost Marat, a noilor atentate încurajate și conduse de Danton, Robespierre și de șeful lor, Marat, împotriva onoarei și (sic) a Reprezentanței Naționale, a cruntelor zile de 27 și 31 mai și 2 iunie, al căror complot a fost în mod public plănuit și săvârșit de către îngrozitorul triumvirat"...

Astfel, după Buzot, dacă într-adevăr dezordinile din 25 februarie și evenimentele din 31 mai - 2 iunie trebuie să fie atribuite lui Marat, masacrele din septembrie au fost provocate de Danton și Robespierre, pe care-i arată fățiș ca fiind „conducătorii și șefii" acestui atac.

Unii vor găsi că acest text nu este destul de convingător și că este lipsit de precizie. Iată și altul, luat din aceeași lucrare, ceva mai departe. De data aceasta, limbajul este deosebit de ferm și de categoric. „Istoria va trebui să nu uite niciodată că Desmoulins, Fabre d'Eglantine, Danton și Robespierre sunt singurii autori ai acestor îngrozitoare zile de septembrie. E un fapt sigur, care poate fi confirmat prin mii de dovezi convingătoare". Nici o vorbă despre Marat. în momentul când înfierează pentru veșnicie (cel puțin așa pretinde) pe cei răspunzători de faptele din septembrie, Buzot nu spune nici un cuvânt despre „monstrul" urât de moarte... L-ar fi uitat, oare, dacă în mintea sa numele lui Marat ar fi fost în mod indisolubil legat de pregătirea acelor execuții? Ne e îngăduit să nu credem.

Dar mai mult încă.

Desigur că nu Peltier ar putea fi acuzat că hrănea sentimente binevoitoare față de Marat. Și totuși, el găsește necesar să protesteze față de tendința de a se atribui acestuia partea precumpănitoare în organizarea masacrelor: „Girondinii de pe malurile Tamisei văd mereu pe Marat, pe singurul Marat, numai pe Marat, în aceste asasinate, fără a voi să recunoască că ziua de 10 august le-a servit doar de prefață și că cei care au pregătit una din aceste zile nu pot fi despărțiți de cei care au pregătit pe cealaltă". Asta nu înseamnă că vrea să scoată cu totul din cauză pe „execrabilul Marat" (cum îi spune el). Dar este profund încredințat că adevăratul organizator al masacrelor, „ordonatorul suprem al acestor omoruri, generalul asasinatelor" se numește Danton. Cât despre Marat, acesta nu era, după el, decât un modest subordonat care nici în Comitetul de Supraveghere - unde, după Peltier, ar fi fost introdus de Danton - nu ar fi jucat decât „un rol secundar". El adaugă: „Observăm cu groază că semnătura lui Panis figurează cea dintâi în josul circularei din septembrie".

Și nu e tot.

La 13 aprilie 1793, cam la vreo opt luni după masacre, Convenția a făcut un apel nominal al membrilor săi pentru a pune pe Marat sub acuzare. Marea majoritate a deputaților se pronunță în favoarea decretului de acuzare. Fiecare își motivează votul. Aprecieri, una mai insultătoare decât alta, plouă asupra lui Marat. Dar nici unul dintre dușmanii săi nu folosește acest prilej pentru a stărui asupra rolului său în timpul masacrelor. Dacă într-adevăr Marat ar fi jucat un rol atât de activ, pentru ce nici unul din cei 220 de deputați, care s-au ridicat unul după altul spre a-1 da pe mâna Justiției, nu a făcut nici o aluzie la acest rol? în afară de Lanjuinais. Și încă... ce spune el? „Autor al circularei din 3 septembrie". E tot ce a putut

găsi. Ce departe suntem de părerea lui Brissot...

Se va spune însă că tăcerea asupra rolului lui Marat în organizarea „zilelor din septembrie" se poate ușor explica prin faptul că aceste evenimente nu mai prezentau un interes de actualitate și că, de atunci, Marat avusese multe alte ocazii să se facă remarcat, în mod cel puțin tot atât de răsunător. Fie... Să ne apropiem atunci pe cât se poate de faptul material. E ușor.

în ședința din 8 septembrie 1793, Convenția s-a ocupat îndelung de această afacere, care a prilejuit unele dezbateri foarte sugestive. Le vom reda pe scurt.

în ziua aceea, Adunarea primise o petiție cerând anularea decretului prin care se ordonase urmărirea oamenilor învinuiți de a fi luat parte la execuțiile din 2-3 septembrie. La urma urmei, nu era vorba decât de personaje de mâna a treia, de niște „muncitori" obscuri, care erau sincer convinși că, participând la aceste „răzbunări naționale", nu făceau decât să-și îndeplinească o înaltă datorie patriotică și care, departe de a roși, nu se temeau să se laude în public cu fapta lor. A-i urmări numai pe ei era de bună seamă un non-sens. Din două una: dacă gustul lor constituia o acțiune revoluționară impusă și justificată de împrejurări, nu numai că nu trebuia să fie pedepsiți, ci aveau chiar dreptul să primească felicitări. Dacă trebuiau să fie, dimpotrivă, considerați ca niște ucigași cu simbrie, care nu au lucrat decât în baza ordinelor primite, atunci nu ei trebuiau să fie urmăriți, ci instigatorii lor, aceia care le înarmaseră brațul.

Membrii Convenției pricepuseră îndată nuanța. își dăduseră foarte bine seama că aveau acolo un excelent mijloc de a lovi în unii adversari politici prea supărători și acest mijloc fu exploatat. Ambele partide dovediră o râvnă aproape egală. S-au lansat mai întâi aluzii cu un caracter general. Numaidecât după aceea au urmat învinuiri mai

precise. Lanjuinais denunță „un complot a cinci sau șase tirani, executat de câțiva tâlhari plătiți"; afirmă că listele victimelor au fost ticluite dinainte „de către oamenii de la putere". Grangeneuve merge mai departe: el știe pentru ce unii deputați cer anularea urmăririlor. E pentru că au contribuit personal la aceste masacre. Și el pune fățiș în cauză pe Danton. Muntenii intervin la rândul lor. Chabot atacă pe Manuel. îl consideră ca fiind „singurul vinovat". Nu se oprește aici: o învinuire și mai formală e lansată împotriva lui Gorsas: „Dacă ar trebui să atribuim cele petrecute unor gazetari, Gorsas ar fi, bineînțeles, șeful vinovaților".

Această declarație este semnificativă. Nu pentru că tot ce spune Chabot merită încredere absolută. Departe de așa ceva. Atacul schițat contra lui Gorsas pare să nu aibă alt scop decât să servească de replică „calomniilor" girondinilor. în sfârșit, nici unul dintre ei nu s-a ridicat, nu spun pentru ca să ia apărarea lui Gorsas, dar cel puțin pentru a atrage atenția oratorului că se înșelase asupra numelui și că titlul în chestiune revenea pe deplin lui Marat. Nici o protestare nu se aude. Numele său nici nu este pronunțat. Și totuși era acolo, la locul său, prezent la ședință. Cum se face atunci că nici unul dintre dușmanii săi (și se știe cât de mulți avea în Adunare), care se foloseau de cel mai mic prilej pentru a-1 acoperi cu ocări, nu s-a gândit să profite de această excelentă ocazie pentru a-1 copleși o dată mai mult! Faptul e totuși sigur: în nici un moment, în cursul întregii ședințe, nu s-a auzit vorbindu-se de Marat. Lucru straniu. Din moment ce era vorba să fie predați Justiției organizatorii masacrelor, pentru ce această discreție, această rezervă subită față de acela care, în mod logic, ar fi trebuit să fie privit ca principalul vinovat?

Acum câteva cuvinte asupra atitudinii lui Chabot. E bine

să reproducem și textul pe care chiar Gorsas îl dă în ziarul său: „Poate că trebuie să acuzăm de aceste masacre pe unii gazetari; în acest caz, voi ataca pe Gorsas; da, voi, ataca pe însuși Gorsas, care le anunțase în ajun". Nu era o revelație. Lucrul acesta se spunea fățiș chiar a doua zi după masacre. La 8 septembrie, Desmoulins îi reproșa lui Gorsas că „a îndreptățit pe față omorurile din 2 septembrie, la care a instigat" și adăuga: „Gorsas este poate singurul scriitor care a pronunțat formal sentința de moarte a celor ce erau atunci măcelăriți în închisori... ziarul său din 3 septembrie conține poate cel mai evident îndemn la ucidere".

Același Chabot face în discursul său și alte destăinuiri asupra acestui articol din 3 septembrie - și nu mai puțin tulburătoare. El declară în special (după versiunea din *Curierul Departamentelor):* „Vorbindu-mi de această chestiune la Comitetul de Siguranță Generală, el (Gorsas) îmi spusese că Manuel și Petion erau aceia care-1 însărcinaseră să laude acea zi și că unul dintre ei redactase nota publicată în ziarul său" Versiunea pe care o dă *Journal de France* a prozei lui Chabot este și mai categorică: „El (Gorsas) mi-a spus la Comitet, *de față cu martori,* că Manuel și Petion, provocatorii măcelului, i-au trimis articolul pe care l-a publicat în ziarul său". Gironda suportă fără să crâcnească aceste stranii afirmații. Nici o intervenție pentru a apăra onorabilitatea a doi dintre membrii ei - din care unul cel puțin se număra printre personajele cele mai reprezentative ale acestui partid - nu se găsește înregistrată în vreuna din dările de seamă ale ședinței. Gorsas, lipsind în ziua aceea, trimise a doua zi o scrisoare de protest. Convenția refuză să-i asculte conținutul. El trebuie să se mulțumească s-o insereze în ziarul său, urmată de o scrisoare violentă a lui Manuel,

care amenința că-1 va face praf pe Chabot. Afacerea nu avu nici o urmare și pumnul fostului procuror al Comunei, ridicat cu atâta energie, rămase suspendat în aer... Și, în acest timp, Audoin se exprima astfel în al său „Jurnal Universal": „Dacă nu va da amnistie, voi cere decret de acuzare împotriva lui Petion, Roland, Manuel, împotriva Adunării Legislative și voi sprijini cu putere cererea pe bază de dovezi".

Nu e vorba deloc să discutăm aici teza lui Chabot, după care Gorsas era „gazetarul incendiar" ale cărui apeluri au provocat execuțiile din 2-3 septembrie. Ar însemna să atribuim acestui scriitor o importanță pe care n-a avut-o niciodată. Dar aceasta dovedește în orice caz că acest gen de literatură nu alcătuia un fel de privilegiu exclusiv al lui Marat și că alții s-au dedat în același timp cu el la exerciții asemănătoare.

Rămâne numai de știut ce importanță aveau în realitate și dacă au avut într-adevăr acest efect puternic și imediat, care li se atribuie în general.

D. Gottschalk, care se străduiește, în lucrarea lui, să se arate drept și nepărtinitor față de Marat, menține în sarcina acestuia chemările în chestiune. El semnalează doar, ca circumstanță atenuantă, că ultima apăruse „cu două săptămâni înainte de începerea masacrelor" și că „în acest interval nu a mai fost nici una de acest fel în ziarul său". Explicație care nu e îndemânatică și cu atât mai puțin convingătoare. D. Gottschalk pare să nu știe că, de la 22 august până la 2 septembrie, *Prietenul Poporului* nu apăruse nici o singură dată și că nu se poate invoca ca un argument convingător sumarul unei publicații care nici nu apărea în acea epocă. Un fapt rămâne totuși dovedit. Chemarea lui Marat, care se sfârșește cu această frază: „Ridicați-vă! Ridicați-vă! Și sângele trădătorilor să înceapă

să curgă!", a fost lansată la 19 august. Presupunând că a fost într-adevăr ascultată de mulțime, i-au trebuit deci acesteia două săptămâni ca să se hotărască s-o pună în executare. E cam mult și am putea trage cel puțin această concluzie: că ordinele lui Marat nu erau întotdeauna îndeplinite pe loc și că autoritatea lui de șef - presupunând că ar fi avut-o - era cu totul lipsită de vigoare. Dar să nu fim prea pretențioși. Oricum ar fi fost, această autoritate trebuie să fi existat într-adevăr, se pare, din moment ce, mai curând sau mai târziu, oamenii sfârșeau prin a-1 asculta. Dar această explicație prezintă o oarecare slăbiciune, care ne împiedică s-o primim fără rezervă.

E lucru de știut că ordinele unui șef se execută fără ca subordonații să fie chemați a face deosebiri între cele ce le plac și cele ce nu le plac. E de asemenea lucru sigur că, în prezența a două ordine succesive ale aceluiași șef, referitoare la același obiect, numai al doilea, cel mai recent, se execută, în afara cazului când s-ar stipula altfel. Iată însă cum se prezintă aici lucrurile.

La 19 august, supărat de această batjocură de tribunal pe care Legislativa a aruncat-o pradă opiniei publice, Marat publică furiosul atac despre care a fost vorba mai sus. Trece o săptămână. Nimeni nu se mișcă. Sosește ziua de 26; se află de predarea fortului Longwy. Marat adresează îndată „bravilor parizieni" o chemare înflăcărată, prin care îi „conjură în genunchi" să zboare cu toții, ca un singur om, în ajutorul patriei amenințate. Cinci zile după aceea, Danton își pronunță neuitatul discurs, devenit repede un fel de model consfințit al elocvenței patriotice și al cărui conținut e cu prisosință suficient pentru a îndepărta pentru totdeauna de dânsul „rușinea din septembrie". De ce să nu semnalăm atunci că, la aceeași epocă și în aceleași împrejurări, Marat se pronunțase în

același mod, *înainte de Danton.* El nu are nici situația oficială a lui Danton, nici minunatele-i daruri și nici popularitatea lui, ajunsă la apogeu. Și totuși, acest om posomorât, acest defetist convins, acest antinaționalist îndârjit, la prima veste că dușmanul amenință pământul francez, tresare deodată și întreaga-i ființă pare de aici înainte încordată într-o singură și supremă sforțare pentru „a mântui Franța". Lipsit de gazeta lui, fără bani, fără prestigiu, fără situație, el găsește totuși mijlocul de a azvârli prin oraș un afiș vibrant, o supremă chemare la „uniunea sfântă". Trebuie „să suspendăm îndată toate urile noastre... să impunem tăcere tuturor micilor patimi, pentru a ne uni împotriva dușmanului comun". Și el vrea, cel dintâi, „să dea pilda acestei resemnări cetățenești", el propune o întreagă serie de măsuri pentru a asigura apărarea capitalei. E de notat că cele mai multe dintre ele au fost apoi reluate de autoritățile oficiale pe seama lor, ceea ce ne face să credem că nu erau toate nefolositoare. Iată lista lor:

1. Toți prietenii libertății să se înscrie, chiar în ziua aceea, în piețele publice, pentru a pomi contra dușmanului.

2. Acei care vor refuza să meargă trebuie să-și predea armele fraților gata să lupte.

3. Toți caii disponibili să fie rechiziționați, pentru a înarma o trupă ușoară.

4. Toată jandarmeria să plece pe front.

5. Ministrul de Război să pună să se ocupe fără zăbavă înălțimile care domină Parisul și să lucreze la punerea lor în stare de apărare.

6. Să trimită îndată „oameni de meserie" ca să ridice o tabără pe poziția cea mai potrivită pentru oprirea dușmanului.

7. începând din această seară, toți cetățenii să predea Comunei armele care nu le trebuie pentru echipamentul lor.

8. începând din această seară, să se numească comisari pentru a face cercetări inchizitoriale în toate casele suspecte.

9. începând din această seară, Comuna să numească trei Comisari luminați și energici, pentru a veghea la mântuirea publică.

10. începând din această seară, toți armurierii, ascuțitorii, cuțitarii și lăcătușii să primească porunca de a fabrica, în public și fără încetare, sulițe și pumnale.

11. începând de astăzi, orice cetățean, care e gata să lupte pentru patrie, să fie întreținut pe cheltuiala Națiunii.

Nu avem de gând să discutăm aici valoarea reală a măsurilor preconizate de Marat și nici oportunitatea lor. Vrem să constatăm doar că toate sunt concepute în același spirit și nu au decât un singur scop: mobilizarea generală și absolută a forțelor naționale în vederea luptei contra dușmanului - luptă crâncenă și până la capăt împotriva cotropitorilor. Putem să nu fim partizani ai comparațiilor, ai paralelelor de tot felul, dar ne vom degaja cu greu de impresia că, dacă toate acestea ar fi fost semnate *Danton,* ar fi fost înscrise cu litere de aur în cartea eternă a Patriei; semnate *Marat,* ele nu reprezintă decât un îndemn la omor și la crimă. Pentru ce?

Pentru ce să se exploateze cu atâta pornire toate aspectele posibile ale unei singure fraze din 19 august, să i se atribuie o influență hotărâtoare asupra evenimentelor care au avut loc la 2 septembrie și să se treacă sub tăcere o întreagă scriere apărută la 26? Dacă frazele lui Marat aveau într-adevăr importanța ce li se dă și dacă cele scrise la 19 august ajung pentru a face din el animatorul masa-

crelor din septembrie, ar fi trebuit de asemenea, pe baza celor scrise la 26, să fie proclamat mântuitor al patriei și animator al victoriei... Dar, ni se va spune, această chemare a lui Marat, atât de profund patriotică, nu se isprăvește printr-un îndemn fățiș la asasinat? Intr-adevăr putem citi: „Pentru a ține în frâu pe dușmanii lăuntrici, va fi de ajuns să le opunem pumnalele". Nu e destul această declarație pentru a ne dovedi și de data aceasta intenția formală a lui Marat de a menține măsurile de violență propuse de dânsul? Da și nu... Recitiți proclamația guvernului, afișată în ajun. Gândiți-vă puțin la fraza ei finală: „Cetățeni, nici o națiune pe lume nu-și obține libertatea fără luptă. Aveți trădători în sânul vostru; ah, fără ei, lupta s-ar sfârși repede de tot; dar acțiunea voastră va izbuti să le zădărnicească planurile". Semnat: Danton, Roland, Lebrun, Servan, Monge, Claviere. Comparați ambele texte. Nu face unul cât și celălalt?... Și totuși nimeni nu se va gândi să exploateze pe cel din urmă pentru a considera pe cei șase miniștri care-1 semnaseră ca provocatori criminali, purtând răspunderea sângelui vărsat în septembrie. Se arată mai puțină șovăială când e vorba de a-1 acuza pe Marat. Bun sau rău, procedeul dă loc la discuții.

Toate acestea nu trebuie să ne facă să uităm că am stabilit ca aparținând lui Marat un fapt material, a cărui evidență nu poate fi de nimeni tăgăduită: întocmirea circularei din 3 septembrie. Nimic mai limpede, într-adevăr. E imposibil să renegăm aceasta. Circulara e, fără doar și poate, opera lui; în întregime sau în parte, făcută din ordin sau scrisă din proprie inițiativă - nu importă - e opera lui. Nu stăruim deloc asupra faptului că Marat n-avea deloc în Comitet o autoritate suficientă pentru a impune colegilor săi, prin propria lui voință, un gest care să nu fi corespuns cu aspirațiile lor personale. Să

învinovățim la rândul nostru pe Marat. Să vedem în el pe promotorul, pe autorul responsabil al acestui act, care, odată executat, a pus Comitetul în fața unui fapt împlinit, înfruntând toate protestele posibile. Și atunci? Atunci iată. Trebuie să știm întâi ce s-a petrecut de fapt. La 3 septembrie, la douăzeci și patru de ore după un măcel neîntrerupt în timpul căruia sângele a curs simultan în trei locuri diferite, o proclamație purtând semnătura tuturor membrilor Comitetului de Supraveghere a fost adresată Franței întregi de către Comuna din Paris. Aceasta pentru a lămuri evenimentele ce se petrecuseră atunci. Cu același prilej se exprima speranța că toți francezii se vor grăbi să aprobe „acest mijloc atât de necesar mântuirii publice". Acest text - care constituie o primă încercare de justificare a masacrelor și a cărui argumentare va fi în mare parte reluată mai târziu de documente oficiale, ca memoriul ministrului de Justiție, Garat, și ca raportul deputatului Azema - sosea cam târziu. Dacă ar fi avut într-adevăr scopul să *pregătească* masacrele, ar fi trebuit să fie lansat cu cel puțin două-trei zile mai devreme și nu în clipa în care operația principală era pe sfârșite. Se știe cu câtă încetineală se transmiteau atunci, din Paris în provincie, chiar știrile cele mai importante. Dacă Marat - care cunoștea mai bine ca oricare condițiile în care se făceau pe vremea aceea legăturile poștale - ar fi voit să provoace într-adevăr în departamente o acțiune simultană și coordonată, n-ar fi așteptat desigur atâta timp pentru a le adresa o atare invitație. De altfel, care a fost efectul ei real? Pur și simplu nul. Doar cei care au un interes personal să exploateze partea fantezistă a acestor evenimente pot să ia în serios pretinsele apariții ale așa-zișilor delegați ai Comunei, însărcinați de ea în mod special să purceadă la fața locului la execuții asemănătoare. Desigur că nu au lipsit personaje mai mult

sau mai puțin suspecte, care au încercat la rândul lor să organizeze „o zi de răzbunare națională". Nu e imposibil nici ca unii dintre ei să fi pretins că aveau învestitura Comunei pariziene. Dar cine nu știe cât era de ușor atunci să te dai drept un personaj oficial, mai ales în provincie, când la Paris chiar, în plin măcel, la câțiva de metri de primărie, un aristocrat cunoscut ca tânărul Geoffroy de Saint-Hilaire se plimba liniștit pe coridoarele Seminarului Saint-Firmin, arătând cartea și insigna de Comisar al Comunei, pe care și le putuse procura în schimbul unui pumn de asignate...

Nici o informație demnă de crezare nu îngăduie să se stabilească vreo legătură oarecare între cele câteva cazuri izolate de omoruri și jafuri petrecute atunci în provincie și circulara în chestiune. Nici măcar nu se știe bine dacă expedierea ei se făcuse într-adevăr pe o scară atât de vastă. Faptul că municipalitatea din Rennes îi semnalează primirea, protestând față de cuprinsul ei, nu dovedește totuși că toate celelalte Comune o primiseră de asemenea. Sau poate, dacă au primit-o, nu au găsit cu cale să protesteze! Dar atunci ar însemna că ele erau perfect de acord cu acest document! Și atunci ar trebui să recunoaștem că aproape toate municipalitățile franceze din aceea epocă profesau aceleași porniri „septembriste"! în cazul acesta însă, de ce nu s-au pus pe lucru și ele?... Să nu stăruim asupra tuturor acestor contradicții, care nu sunt numai aparente. Singura deducție ce putem scoate de aici este că importanța acestui act a fost cu bună știință exagerată de dușmanii personali ai lui Marat și de toți cei care aveau un oarecare interes să discrediteze cât mai mult cu putință Comitetul de Supraveghere și Comuna, puse în cauză de acesta.

Cititorul să nu-și închipuie cumva că tot ce s-a scris mai

sus are scopul să scuze pe Marat, să-l dezvinovățească de orice participare la execuțiile din 2-3 septembrie. Departe de noi așa ceva. Ar însemna să reducem în proporții considerabile importanța rolului ce-și fixase în Revoluție. Dacă-1 eliminăm din această operație, nu ne-ar mai rămâne decât să împărtășim părerea acelor defăimători ai săi, care nu vedeau în el decât un flecar pretențios, amator de fraze gălăgioase, dar care era cu totul incapabil să realizeze chiar o părticică cât de mică din programul său de îndată ce trebuia să treacă de la vorbă la faptă. Nu se poate concepe, din partea lui Marat, o abținere pură și simplă în timpul acestor evenimente fără a vedea în aceasta o dezaprobare formală a concepției sale de luptă socială, o renunțare completă la principiile sale cele mai scumpe. Este deci de datoria noastră să-l legăm de aceste întâmplări în întreaga măsură în care concordanța faptelor o face cu putință și să-i îngăduim astfel să se mențină la nivelul revoluționar pe care și-1 fixase el însuși.

Reiese din tot ceea ce știm că Marat nu se aștepta la iminența evenimentului. Chiar el își va mărturisi mai târziu surpriza pe care a avut-o la aflarea primelor știri. Aceasta nu trebuie să ne mire prea mult. Se cunoaște aprecierea lui Napoleon asupra lui Marat: „Ceea ce i-a dat o mare popularitate este că prevestea în 1790 ceea ce se va întâmpla în 1792". împăratul a văzut bine. A uitat doar să adauge că, deși ghicea viitorul cu o anticipație de doi ani, Marat era de cele mai multe ori incapabil să prevadă ce se va petrece a doua zi. Vom constata aceasta într-un mod și mai izbitor în ajunul zilelor de 31 mai - 2 iunie.

El se vede silit să recunoască cel dintâi că, la 2 septembrie, au știut foarte bine să se lipsească de el și că poporul, „fără a-i asculta glasul", se pusese pe treabă. Desigur că nu-1 dezaproba. Regretă numai lipsa de orga-

nizare, imperfecțiunea tehnică a acestor execuții: „De ce n-au fost conduse de mâini îndemânatice?". Se gândea oare la mâinile lui? Poate... Dar însuși acest regret dovedește că nu era în stare să le aducă îmbunătățirile pe care le socotea necesare. Era totuși în excelență postură, bine așezat pentru a pune mâna pe conducerea efectivă a execuțiilor. Atașat, chiar din dimineața aceea, la Comitetul de Supraveghere, avea la dispoziția lui toată mașina administrativă, care i-ar fi putut înlesni sarcina în mod considerabil. Prudhomme pretinde că „Marat avea agenți secreți, care veneau să-i comunice cele ce se petreceau și să-l informeze despre numărul celor uciși". Să admitem aceasta, însă fără prea multă convingere: știm cu cine avem de-a face. Să vedem ce spune chiar Marat despre aceste lucruri. El le pomenește în două rânduri. Prima oară la o lună după masacre, la 7 octombrie. „Mă aflam la Comitetul de Supraveghere, când s-a anunțat că poporul a smuls din mâinile gărzii - și a omorât - pe mai mulți preoți nesupuși, învinuiți de uneltiri și trimiși la Penitenciarul La Force de către Comitet, și că poporul amenința să pornească asediul asupra închisorilor. La această veste, Panis și cu mine am strigat ca inspirați: «Să salvăm pe bieții debitori, pe arestații pentru încăierări și pe micii delicvenți». Comitetul a dat îndată ordin mai multor gardieni să-i despartă de marii răufăcători și de trădătorii contrarevoluționari, pentru ca poporul să nu fie expus să răpună vreun nevinovat. Despărțirea era făcută când porțile închisorii au fost forțate: dar precauția a fost de prisos din cauza grijii ce avusese judecătorul poporului, care îndeplinea funcția de tribun în această expediție, de a verifica registrul arestaților și de a elibera pe toți aceia pe care-i despărțise Comitetul de Supraveghere".

Acest pasaj cere unele comentarii. Totul ne face să credem că Marat exagerează simțitor rolul Comitetului de

Supraveghere și, prin urmare, pe al său. E de ajuns să comparăm spusele lui cu faptele pentru a ne da seama numaidecât că pretinsele măsuri ordonate de el și de colegii săi nu fuseseră deloc respectate. Nu pentru că „în darea lui de seamă a făcut să fie transferați preoții la Penitenciarul La Force în loc de închisoarea Mănăstirii. Putem să vedem în aceasta doar o greșeală de condei. Dar această „selecționare" care trebuia să fie făcută din porunca Comitetului de Supraveghere a fost cu desăvârșire ignorată de „judecătorul poporului, care îndeplinea funcția de tribun", adică de Maillard, care a știut în mai multe rânduri să dea dovadă de o adevărată inițiativă personală și să inspire sentințe ale căror dispoziții erau prea puțin conforme cu vederile Comitetului.

După trei luni, ocupându-se de același subiect, Marat se arată mult mai rezervat și reduce în mod considerabil limitele intervenției sale personale: „Adânc mâhnit de a vedea securea lovind fără alegere pe toți vinovății, confundând pe micii delicvenți cu marii scelerați, dorind a o îndrepta numai asupra capului principalilor contrarevoluționari, am căutat să supun aceste mișcări teribile și dezordonate înțelepciunii unui șef". *A căutat.* A reușit? Nu.

în tot timpul cât au durat masacrele nu s-a putut vedea apărând acest *șef* dorit de Marat și care ar fi trebuit să îndeplinească funcțiile de diriguitor general al acțiunii. Fiecare teatru de operațiuni rămânea perfect autonom. Nu se primeau îndrumări de la nici un organ centralizator. Fiecare echipă era liberă să ucidă după pofta și gustul ei. Dacă secțiunea Luxembourgului, înainte de a măcelări pe preoții închiși la Carmes, găsește cu cale să trimită Comunei o delegație, nu o face pentru a-i cere ordine, ci numai cu titlu consultativ, pentru a trata de la egal la egal. Cetățeanul Thomas trimis ca delegat la primărie de către

secțiunea de „Sans-Culottes", care nu știa cum să procedeze cu prizonierii de la Saint-Firmin, se duce acolo în calitate de simplu observator, pentru a vedea încotro bate vântul. El nu se gândește deloc să ceară sfaturi sau îndemnuri.

Tot astfel, profundă deosebire de metode: aceea de Ia Mănăstire nu seamănă deloc cu aceea de la Carmes; aceea de la La Force e radical deosebită de metoda de la Châtelet. Maillard nu operează ca Violette, Chepy, Leroi, Boyer, fiecare își are metoda, procedeele lui. Se ivesc chiar conflicte între ei. De pildă, între Maillard și Leroi. Degeaba căutăm „Șeful" dorit cu înfocare de Marat; a lipsit în tot timpul operațiunii. De la începutul și până la sfârșitul masacrelor a rămas în starea de simplă iluzie ce-și făurise Marat pentru uzul propriu. Pentru ce? S-o spunem numaidecât. Pentru că sarcina era cu totul peste puterile lui. Avea totuși acolo un prilej unic să demonstreze toate avantajele metodei sale revoluționare, să-și pună în plină lumină calitățile lui de organizator. L-a lăsat să scape. Să credem deci, din moment ce pare s-o dorească el însuși, că a fost luat pe neașteptate la 2 septembrie și că, din această cauză, a putut să scape într-adevăr operațiunea de la Carmes și prima fază a aceleia ce era pe cale să se organizeze la Mănăstire. Dar nimic nu ar fi fost mai ușor pentru Marat, odată trecută „surprinderea", decât să intervină pe lângă Maillard, pentru ca să colaboreze cu el și să-l îndrume cu sfaturile lui. îl cunoștea personal. O supărare trecătoare nu făcuse decât să întărească legăturile de cordială simpatie ce resimțea pentru acest „cald patriot". Să admitem că nu voia să lipsească din Comitet. Dar atunci, de ce nu a încercat cel puțin să stabilească contactul cu Saint-Germain-des-Pres? Era la fața locului un funcționar al

Comitetului, un oarecare Chaney, care se afla acolo pe cont propriu, dacă ne putem exprima astfel, și care ar fi putut fi un excelent agent de legătură. Dar nu a încercat nimic. Dacă Marat ar fi exercitat într-adevăr un fel de supraveghere asupra sentințelor date de tribunalul lui Maillard, ar fi tolerat achitarea unor regaliști ca principesa de Tarente sau doamna de Sombreuil, de exemplu, pentru a nu cita decât primele nume care ne vin în minte? Tot astfel nu concepem că ar fi putut să rămână indiferent față de incidentul Leroi și să nu se fi pronunțat în favoarea lui. Acesta, unul dintre cei mai înflăcărați admiratori ai săi, îi era de asemenea cunoscut. Când, în dimineața zilei de 3 septembrie, Maillard refuză să judece pe cei 238 de elvețieni aduși de Leroi la Mănăstire, cum de nu s-ar fi gândit fiorosul *Eglator* să raporteze „șefului" Marat - presupunând că acesta ar fi îndeplinit într-adevăr aceste funcțiuni - pentru ca să împiedice acest „sabotaj" al răzbunării naționale? Nici de data aceasta Marat nu dă vreun semn de viață. Și cei 238 de „trădători" rămân neatinși și nu compar nici măcar în fața justiției populare.

în general, ne vom strădui zadarnic să descoperim, în cursul zilei de 3 septembrie, cea mai mică urmă a vreunei acțiuni personale a lui Marat în teatrul de operațiuni. Se știe, de pildă, că mai ales la închisoarea La Force a fost un du-te-vino neîntrerupt. Această închisoare se află în vecinătatea Casei Comunei; mulți dintre membrii Comunei se duseseră acolo să dea o raită între două ședințe, fără a mai socoti pe cei care s-au așezat la masa judecătorilor. Marat nu a fost văzut apărând acolo nici o clipă măcar. Și totuși acolo era deținut Maton de la Varenne, unul dintre cei mai crânceni dușmani ai săi, care a fost de altfel achitat de „popor". Cu știrea lui Marat? Ne este îngăduit să ne îndoim de aceasta. Iertarea ofenselor nu era deloc în caracterul său. Să spunem atunci că nu voia să fie de

prisos și că s-a eclipsat cu discreție din fața colegilor săi. Bine. Dar iată seminarul Sf. Firmin, unde este un loc de luat, unde, din lipsa unei conduceri oarecare, „judecătorii" se văd siliți să purceadă pur și simplu la o măcelărie a deținuților. De ce-1 neglijează? De ce a îngăduit în fine, contrar principiilor atât de des enunțate de el, execuțiile din Bicetre, de la Salpetriere, de la Tumul Sf. Bernard, unde lipsea orice element politic? Nu, totul ne dovedește că, în acea zi, deși era de mult „deșteptat" din surpriza lui, el nu a părăsit nici o clipă acea atitudine pasivă, se mărginea să ceară știri și să aștepte informații.

Să vedem acum ziua de 4. Operația a ajuns la ultima ei fază; sunt lichidați falsificatorii de monezi și prostituatele. Autoritățile încep să dea câteva semne de viață, îndrăznesc să pronunțe cuvinte de condoleanțe, de dezaprobare, dar mai umblă încă cu mănuși cu „răzbunătorii Națiunii", în seara din ajun, la Legislativă s-a citit o lungă scrisoare a lui Roland, prin care, fără să condamne în mod absolut execuțiile ce avuseseră lor, atrăgea atenția Adunării asupra unei oarecare „fierberi" care persistă și „care trebuie stăvilită, deoarece niște ticăloși, niște trădători ar putea ușor să abuzeze de ea". Scrisoarea mai spunea: „Știu că această declarație mă expune furiei unor agitatori. Ei bine, să mă răpună!".

A priceput Marat aluzia? S-a crezut vizat cu tot dinadinsul de ministrul de Interne? Nu se știe. Dar fapt e că, în cursul zilei de 4 septembrie, Comitetul de Supraveghere a lansat un mandat de arestare împotriva lui Roland. Cu toate că ne lipsește o dovadă materială a faptului, trebuie să recunoaștem că acest act caută să fie atribuit inițiativei lui Marat, care a crezut fără îndoială că găsește astfel un excelent mijloc de a-și potoli propria lui sete de răzbunare, jertfind în același timp pe un primejdios dușman al libertății.

S-a exagerat foarte mult importanța acestui gest

ridicol, executat în mod ușuratic și care, după toate aparențele, era departe de a fi avut aprobarea unanimă a Comitetului, într-adevăr. Abia fusese emis mandatul și înainte ca el să fi fost transmis serviciului competent, ministrul Justiției a fost anunțat cu toată graba. El a alergat îndată la primărie și a obținut, fără greutate, anularea imediată a mandatului. „A fost îngropat în uitare", spunea mai târziu Petion, care se pare că a fost de față la întrevederea lui Danton cu membrii Comitetului de Supraveghere. Marat trebuie să fi cedat de la început. Nici un protest din parte-i nu este semnalat de către Petion, care nu s-ar fi oprit desigur s-o reproducă, pentru a adăuga o învinuire în plus la dosarul lui Marat.

în orice caz, e bine să reamintim că Roland nu a fost sâcâit nici o clipă. Aflând despre incident după cinci sau șase zile, el l-a folosit pentru nevoile publicității sale personale. Vorbește din belșug despre el în a sa *Scrisoare către parizieni* din 3 septembrie și, pentru a-i mări efectul, îl dă cu două zile în urmă, situându-1 în cursul acestei după-amiezi din 2 septembrie, când zăpăceala generală părea să fi ajuns la culme. El evocă cu același prilej apariția în birourile sale a unui grup de voluntari, care, voind să plece pe loc, cu orice risc, la graniță, rătăceau din minister în minister, cerând arme. Aflând că ministrul lipsea (li se spusese același lucru și la Ministerul de Război), ei au fost cuprinși de bănuieli și s-au auzit unele cuvinte neplăcute. Li s-a explicat atunci că Roland se afla la întrunirea Consiliului executiv și, după ce au verificat faptul, s-au declarat pe deplin mulțumiți. Tot restul aparține imaginației nesecate a doamnei Roland.

Iată, la drept vorbind, tot ce se poate găsi ca indicii sigure asupra activității desfășurate de Marat în cursul zilelor de 2, 3 și 4 septembrie. Aveam intenția să înșiruim doar. Am făcut-o. Concluzia s-o tragă cititorul.

VII

ÎNCEPUTURILE CONVENȚIEI
(septembrie - noiembrie 1792)

Când, în primele zile ale lunii august, s-a răspândit la Paris zvonul că Marat își exprimase dorința să-și pună candidatura la Convenție, nimeni n-a înțeles la început. Unii vedeau în acest zvon o festă pe care niște glumeți răuvoitori voiau s-o joace lui Marat. Alții întrezăreau o încercare ascunsă de a discredita de laînceput noua adunare reprezentând-o ca fiind compusă din „incendiatori și ucigași" de felul *Prietenului Poporului.* Erau și amatori de scandaluri care se bucurau de mai înainte, gândindu-se la mulțimea de incidente pitorești și pline de însuflețire, pe care prezența lui Marat printre deputați o va provoca. Era totuși adevărat. Marat considera că trebuia să facă parte din Adunarea Națională, chiar dacă n-ar fi fost decât pentru a dejuca intrigile dușmanilor libertății, care nu vor îndrăzni să „uneltească" în prezența lui. El era ochiul treaz al Revoluției. Era deci foarte la locul lui în mijlocul acestor noi reprezentanți ai poporului, a căror misiune avea să înceapă.

își inaugurează în mod oficial campania electorală încă de la 30 august. în ajun, Louvet publicase în ziarul său „Sentinela" o listă de candidați destul de pestriță, pe care o recomanda cititorilor săi. Erau acolo, claie peste grămadă, Robespierre, Danton, Carta, Batere,

Gorsas, Billaud-Varenne, Petion, Buzot, Collot d'Herbois, însuși Louvet și un număr însemnat de personaje cu totul necunoscute în analele Revoluției. Bineînțeles, numele lui Marat strălucea prin absență. Nu-i trebuia mai mult lui Marat pentru ca să se înfurie grozav. Făcu îndată apel la civismul „prietenilor patriei" și printr-un afiș special le atrase atenția asupra „oamenilor nevrednici" propuși de Louvet, adăugând după numele fiecăruia o apreciere scurtă, dar deosebit de jignitoare.

La rândul lui propune o „Listă a oamenilor care au binemeritat cel mai mult de la patrie". Alegerea lui nu se explică destul de bine. E confuză, făcută în grabă. De altfel, după câteva zile, chiar el va retrage unele nume. în principiu, își împarte candidații în trei categorii. Prima, aceea a „adevăraților apostoli ai libertății", începe cu numele lui Robespierre și Danton. Vin apoi: Panis, căruia îi va datora, după trei zile, numirea sa în Comitetul de Supraveghere, Chabot, care va stărui mult pe lângă jacobini în favoarea candidaturii sale, prietenul său Freron și Billaud-Varenne, care ocupa atunci o situație de mare vază la Comună. Alegerea lor este absolut necesară. „Vai vouă, scrie Marat, dacă voturile voastre nu se pronunță în primul rând pentru ei". în a doua categorie sunt cuprinși „adevărații apărători ai libertății, care au apărat-o cu armele în mână", în special Manuel, a cărui binevoitoare atitudine în daraverile ce avusese cu imitatorii lui n-a fost uitată de Marat, apoi Deforgues, Jourdeuil, Duplain și Guermeur, toți patru viitori colegi ai săi în Comitetul de Supraveghere și care nu puteau decât să fie măguliți văzând numele lor urmate de un certificat cetățenesc atât de frumos. Vin pe urmă, sub denumirea mult mai modestă de „excelenți patrioți": Boucher de Saint-Sauveur, „sergentul" lui de zile rele, Desmoulins, care-i consacrase

tocmai atunci un articol foarte remarcat, Tallien, Robert etc. Și tocmai la sfârșit, ca un fel de post-scriptum, aceste câteva rânduri: „Prieteni, voi sfârși prin a vă reaminti pe *Prietenul Poporului* - știți ce a făcut pentru patrie, dar poate nu știți ce va face pentru fericirea voastră. Gloria de a fi primul martir al libertății îi ajunge; atât mai rău pentru voi dacă-1 uitați". Se mai făcură și alte demersuri. Marat rămânea mereu sub amenințarea decretului de arestare emis odinioară contra lui. Considerând că acest fapt l-ar putea stingheri în cursul campaniei sale electorale, secțiunea din cartierul Teatrului Francez trimise la 3 septembrie - în chiar ziua masacrelor - o delegație la Legislativă pentru a-i cere revocarea acelui decret. Adunarea, având în ziua aceea alte preocupări, care-i păreau desigur mai grave, se mărgini să trimită petiția la Comisia ei extraordinară. Dar chiar în aceeași seară, la clubul Jacobinilor, Moras se arătă „foarte mirat" că deputății „nu s-au grăbit să retragă acest decret infam" și ceru ca o delegație să fie numită fără zăbavă în scopul de a stărui ca Adunarea Națională să anuleze numaidecât zisul decret. El obținu satisfacție și, a doua zi, același Moras, însoțit de câțiva colegi, se prezentă în fața Legislativei. Nimeri rău. Odată cu el, o altă delegație își făcuse apariția pentru a denunța ultimul afiș al lui Marat, „în care erau desemnați ca nedemni de încrederea publică: domnii Vergniaud, Lasource, Brissot și mai multi alți cetățeni". Adunarea nu găsi cu cale să dea urmare acelei petiții. Lacroix profită de ocazie pentru a reaminti că „înjurăturile lui Marat cinstesc pe bunii cetățeni". După care se trecu la ordinea de zi. Dar când, imediat după aceea, purtătorul de cuvânt al jacobinilor se adresă Iui Fauchet pentru a-i cere să-i sprijine demersul, acesta, destul de plictisit, îi răspunse că „momentul nu era prielnic" și că afișul lui Marat „pledează mai vârtos împotriva lui pe lângă

Adunare". Și n-a mai fost vorba de aceasta. De altfel, acest demers nu mai prezenta, la drept vorbind, nici un folos practic. Pentru moment, nimeni nu se mai gândea să-1 urmărească pe Marat și să întrebuințeze un decret pe care nici o autoritate publică n-avea de gând să-l aplice. Marat desfășura pe vremea aceea o incontestabilă activitate. A putut în sfârșit să găsească bani. Se pare că ducele de Orleans i-a avansat cele cincisprezece mii de livre de care avea nevoie. Marat le ceruse în mod public lui Filip, pe calea afișelor, lipite, ca de obicei, pe zidurile capitalei și, în schimb, îi propusese să împartă gratuit, în numele lui, un oarecare număr din aceste scrieri „profund patriotice" până la valoarea sumei cerute. Apelul lui Marat fusese ascultat. Buzot, care fusese la un moment dat omul de afaceri al ducelui, afirma categoric că banii fuseseră plătiți lui Marat. Se știe pe de altă parte că Filip își pusese candidatura la Convenție. Ar fi îndrăznit el să și-o compromită stârnind împotrivă-i pe temutul pamfletar? Să notăm cu acest prilej că, în tot timpul campaniei electorale, atitudinea lui Marat față de dânsul a fost aceea la care se aplică de obicei calificarea de „neutralitate binevoitoare".

Prudhomme, pe atunci „foarte patriot", fu cel dintâi care se pronunță în presa revoluționară în favoarea candidaturii lui Marat. După el, Marat trebuia să fie printre „primii aleși", spre a ține „mereu atârnată" deasupra capetelor deputaților „sabia poporului, gata să lovească pe reprezentanții săi sperjuri sau moderați". Apoi fu rândul lui Camille Desmoulins, care apără în termeni foarte călduroși, în ziarul său, cauza lui Marat. Trebuie însă să considerăm că mai ales intervenția lui Chabot la jacobini a fost hotărâtoare și că i-a asigurat succesul.

La drept vorbind, nu fără surprindere l-a văzut

Societatea urcându-se la tribună la 7 septembrie, pentru a-i propune să susțină în mod oficial candidatura lui Marat. Chabot pipăise de mai înainte terenul prin colegii săi. El singur recunoștea de altfel că rezultatele obținute nu erau strălucite, deoarece toți interlocutorii săi „ridicau din umeri numai la auzul numelui lui Marat". Totuși aceasta nu l-a descurajat, ci mai curând l-a îndemnat să expună întregii adunări motivele care-1 făceau să solicite sufragiile colegilor săi în favoarea unui candidat atât de straniu. în discursul său își propuse să dovedească că toată lumea avea interes să-l facă pe Marat să intre în Convenție: patrioții, moderații și chiar aristocrații.

> Moderații spun că e un incendiar? Ei bine, „tocmai pentru că este un incendiar", judecă Chabot, trebuie să-l voteze. Și scoate din istoria parlamentară engleză exemplul următor: „în Anglia, ori de câte ori un membru al Camerei Comunelor se arată periculos pentru partidul ministerial, Curtea caută să și-l atașeze, cumpărându-1, și el devine în curând constituțional. Ceea ce face Curtea în Anglia, prin corupție, trebuie s-o facem noi pentru bine public". Cu alte cuvinte: „Din moment ce Marat este un dezorganizator, trebuie să-l facem să participe la opera de organizare". Tot astfel și aristocrații. Dacă Marat este ales deputat, va avea „ocupații care-1 vor împiedica să-i urmărească". Vor putea deci să respire în sfârșit liniștit. Dar el face mai ales apel la pătrunderea „patrioților fierbinți", după dânsul, delegația Parisului se anunță sub cele mai bune auspicii, dar nu trebuie neglijată nici o ocazie de a o întări numeric: „Chiar dacă am fi siguri că vom fi cincizeci de turbați la Convenția Națională, n-ar trebui să fie un motiv de a neglija aducerea celui de-al cincizeci și unulea".

Discursul lui Chabot avu efect și societatea hotărî să-l sprijine pe Marat.

Totuși lucrurile nu se petrecură fără incidente. Primul izbucni de îndată ce Marat își făcu apariția în mijlocul adunării electorale. In ajun, fusese ales să fie unul dintre cei cinci secretari ai adunării. Reținut la Comitetul de Supraveghere, nu veni să-și ia locul la biroul prezidențial decât în ziua de 7. Abia instalat în noile sale funcții, Marat vede apărând înaintea lui pe unul dintre colegii săi, Carra. Acesta, pe un ton destul de viu, îl întreabă cu ce drept l-a tratat de „adormitor" în ultimul său afiș. Manevra era ușor de ghicit. De la începutul operațiunilor electorale, partidul lui Brissot voia să creeze în jurul persoanei lui Marat un fel de neliniște, să facă să intre în spiritul alegătorilor ideea că acest individ turbulent atrage, fără doar și poate, după el, fel de fel de incidente și de neorânduieli și că el nu-și are locul într-o adunare care se respectă.

Carra, de care se serveau în această împrejurare, nu era un necunoscut pentru Marat. în octombrie 1789, când cu afacerea Joly, el se prezentase la *Prietenul Poporului,* dându-se drept un cald admirator al său, și se oferise să aranjeze lucrurile prin bună înțelegere. După ce obținu din partea lui Marat o scrisoare de retractare adresată domnului de Joly, el dispăruse și nu mai dăduse semne de viață. Ceea ce îngădui lui Marat să afirme că acest Carra își bătuse joc de el și că-i smulsese scrisoarea în chestiune pentru a scoate apoi ceva foloase personale. Nu se poate spune precis care dintre cei doi avea dreptate. Oricum ar fi, pus în fața lui Carra într-un mod atât de neașteptat, Marat nu găsi cu cale să dezgroape motivele de supărare, care erau vechi de trei ani, și se arătă foarte împăciuitor. Propuse, pur și simplu, ca zisul Carra să fie judecat „după actele sale publice de patriotism" și, ca să facă dovadă că

nu-i păstra nici supărare, își sărută adversarul în public. Acest prilej idilic puse capăt afacerii și se trecu la vot.

In ziua aceea trebuia să se aleagă doi deputați. Reușiră Manuel și Billaud-Varenne. Cu același prilej, Marat a izbutit să obțină 18 voturi. Dar era întrecut în mod simțitor de Kersaint, care obținuse 48 de voturi. A doua zi, numărul de voturi ale lui Marat crescu ușor, trecând de la 18 la 25, pe când al lui Kersaint coborî la 36. Marat părea să fie de bună seamă pe drumul cel bun. Dar nu scria nicăieri că va fi lăsat în pace. De data aceasta, interveni un oarecare Defiers, redactorul ziarului *Societății Jacobinilor,* care se considera ofensat și care, în ajunul zilei când Marat trebuia să se prezinte oficial în fața corpului electoral, adresă adunării o lungă petiție pentru a cere dreptate împotriva lui Marat, „care s-a făcut vinovat de o mare crimă față de dânsul". „Denunțul" lui Defiers era complet ridicol, iar învinuirile sale cu totul închipuite (era vorba mai ales de moralitatea lui Marat și de încercarea lui de a seduce pe domnișoara Fouaisse), dar scopul ei esențial era să se creeze din nou o oarecare agitație în jurul „monstrului incendiar". Nu i-a trebuit mult lui Marat ca să adune toate mărturiile necesare pentru a respinge învinuirile lui Defiers și pentru a-i demonstra reaua-credință, dar, voind să se folosească de prilejul acesta pentru a rosti în plină adunare un superb discurs justificativ, nu i se lăsă nici măcar timpul de a deschide gura, deoarece un alegător, făcându-se interpretul sentimentului general al Adunării, care nu ținea deloc să se angajeze în acest făgaș al polemicilor personale, ceru să se treacă la ordinea zilei. Aplauze unanime veniră în sprijinul intervenției. Marat, dimpotrivă, le înțelese ca o aprobare fățișă a purtării sale și ca o dovadă de încredere și stimă. Se arătă încântat și, fără a mai stărui în intenția

lui, se duse liniștit să-și reocupe locul.

Avea poate puțină dreptate, deoarece gestul neîndemânatic al lui Defiers nu influențase deloc sentimentele adunării electorale. E adevărat că, la începutul ședinței, conform dorinței exprimate de *Societatea Jacobinilor,* Robespierre se urcase la tribună pentru a stărui, în termeni destul de rezervați și de acoperiți, asupra „necesității de a îndepărta intriga și josnicia din Convenția Națională" și pentru a recomanda membrilor corpului electoral „să-și fixeze alegerea asupra unor oameni care, de la prima Revoluție, să fi rămas statornici în principiile libertății". El știu să manevreze ca un tactician îndemânatic și experimentat și - fără a pronunța o singură dată numele lui Marat - să dea impresia că era acolo pentru a-i acorda sprijinul înaltei sale autorități. în ultimul moment, actorul Dugazon încercă să ridice un nou incident, declarând pe Marat indezirabil, dar încercarea lui fu înăbușită de la început și, la sfârșitul după-amiezii din 9 septembrie, Marat fu proclamat deputat al Parisului, cu 420 de voci din 785 de votanți.

El intră la Convenție cu ideea preconcepută că Revoluția este încă o dată trădată și că noii reprezentanți ai poporului, în marea lor majoritate, nu vor face decât să continue politica reacționară a predecesorilor. Neîncrederea lui este trezită din prima zi. în ziua de 18 el protestează față de proiectul de a se instala Convenția în Sala Manejului, unde tribunele publicului nu au decât trei sute de locuri. Este o cursă grozavă. Trebuie neapărat să se asigure locuri pentru mii de spectatori: „Convenția

Națională trebuie să fie neîncetat sub ochii poporului, pentru ca s-o poată lapida dacă-și va uita îndatoririle". Două zile după aceea, chiar în ajunul inaugurării ședințelor noii adunări, el are un puternic acces de pesimism. Toate strădaniile patrioților au fost zadarnice. Zilele din august, ca și cele din septembrie, n-au dat nici un rezultat. Pentru a scăpa poporul, o nouă răscoală este necesară. Atunci îi scapă o părere, care nu va întârzia să-i creeze serioase neplăceri: „Când văd din ce aluat sunt tăcuți cei mai mulți dintre deputății Convenției, pierd orice speranță în mântuirea publică".

Probabil că s-au făcut intervenții pe lângă Marat, pentru a-1 face să priceapă că aceste sumbre prorociri nu erau la locul lor, cel puțin nu chiar la începutul sesiunii, înainte de se fi văzut noua adunare la lucru. într-adevăr, chiar de a doua zi își schimbă complet tonul și se arată cum nu se poate mai împăciuitor. Această metamorfoză coincide cu un eveniment, care, din punctul său de vedere, nu putea să fie lipsit de importanță. De aici înainte, *Prietenul Poporului* nu mai există ca ziar. în locul său se va citi „Jurnalul Republicii Franceze" și, pentru a arăta bine că o nouă eră începe pentru el, Marat își inaugurează publicația printr-o „Nouă cale a autorului", menită să dovedească tendințele lui împăciuitoare, dorința-i fierbinte de pace și de bună înțelegere. El renunță în mod solemn la toate urările sale din ajun. Nu a găsit cu totul convingătoare argumentele ce i s-au prezentat, dar cedează totuși: „Ei cred cu toții că putem scăpa de răuvoitori fără a ne descotorosi de ei. Fie, sunt gata să urmez căile pe care apărătorii poporului le găsesc folositoare: trebuie să merg împreună cu ei". își „va înăbuși în sânul lui pornirile de revoltă" și se declară

gata, „dacă valurile indignării îl vor scoate într-o zi din sărite, să piară de durere înainte de a comite această greșeală".

Era dar însuflețit de cele mai bune intenții când a pătruns, în urma noilor săi colegi, într-o sală a Castelului Tuileries, unde trebuia să aibă loc ședința de inaugurare. Primul lucru al noii adunări fu să-și formeze biroul. Alegerea președintelui și a celor șase secretari îl făcu să vadă numaidecât că „facțiunea dușmană" dispunea de o influență reală și că lupta contra ei va fi grea de tot. Totuși nu disperă. Vrea să creadă că Adunarea Legislativă, chiar dacă a putut să fie la început „târâtă de intriganți", nu va întârzia să-și deschidă ochii. în ziua următoare vede pe deputați ridicându-se pentru a suprima regalitatea și nu rezistă plăcerii de a nota în ziarul său că a fost „triumful principiilor, a căror necesitate inexorabilă n-a încetat deloc s-o arate de trei ani de zile."

A treia zi apare la tribuna Convenției dușmanul său declarat, ministrul de Interne; o primă reacție violentă la dânsul, de altfel destul de repede reprimată. în ziua următoare, nici un incident. Și pe urmă fu memorabila zi de 25 septembrie.

Gironda alesese ziua aceea pentru a da un atac brusc și hotărâtor împotriva delegației Parisului. Era vorba în același timp de a descalifica pe șefii ei și de a se descotorosi de Marat - a cărui prezență la Convenție părea o sfidare adusă bunului-simț - emițându-se contra lui un decret de arestare. Campania împotriva lui fusese dezlănțuită cu mult înainte de deschiderea sesiunii. Ne aducem aminte de manevrele care s-au făcut în cursul perioadei electorale. Imediat după alegerea lui, mai multe secțiuni pariziene au fost îndemnate de emisari ai

partidului girondin să ceară invalidarea lui, spre a-i închide astfel porțile Adunării Naționale. Aceste demersuri rămaseră fără rezultat, dar Brissot și partizanii săi considerau că partida era doar amânată.

Principala învinuire ridicată de data aceasta contra lui era că aspira la dictatură, că voia să înlocuiască regimul parlamentar printr-un guvern de mână tare, în speță printr-un triumvirat Danton, Robespierre și Marat. La drept vorbind, această acuzare nu era lipsită de temei.

Desigur că Marat nu mai risca să se ofere personal în calitate de dictator unic, după cum încercase s-o facă în 1791, dar se folosea de orice prilej pentru a lăuda avantajele acestui regim. La sfârșitul marelui apel patriotic din 26 august, el scrie: „Să v-o spun, dragi prieteni? Poate că veți fi siliți, pentru a salva poporul, să numiți un triumvirat, format din oamenii cei mai luminați, mai cinstiți și mai îndrăzneți. Să nu vă speriați de cuvinte; numai prin forță vom izbuti să facem să învingă libertatea și să asigurăm mântuirea publică". Dar, la 8 septembrie, în ultimul său afiș electoral, avu nefericita idee să propună o reorganizare completă a puterii executive, făcând din Danton un fel de președinte de consiliu, a cărui situație să fie preponderentă în mijlocul colegilor săi. Era mai mult decât trebuia pentru ca presa girondină să denunțe „periculosul complot urzit de delegația Parisului". Gorsas scria la 22 septembrie: „Afișele dezorganizatoare ale lui Marat nu încetează de câteva zile să ceară o formă de guvern care a dat naștere la temeri legitime" și punea direct în cauză pe Danton. Barbaroux, bine dăscălit de doamna Roland, rostea cuvinte amenințătoare la clubul Jacobinilor. Și la urma urmei, Marat avea dreptate scriind câteva zile mai

> târziu în ziarul său: „Ziua de 25 a acestei luni a fost fixată pentru a defăima delegația Parisului, pentru a zdrobi pe Robespierre, Panis și Danton și a răpune pe Marat cu sabia tiraniei".
>
> Michelet a făcut cu acest prilej o descriere de neuitat: apelul disperat adresat de *Prietenul Poporului* partizanilor săi, aceștia repezindu-se din zori de zi în grupuri compacte spre Convenție, pătrunzând în rânduri strânse în interiorul adunării, punând stăpânire pe tribune, gata să-și apere idolul până la capăt. Pură imaginație. Iată ce s-a petrecut în realitate. Și aceasta, după însuși *Monitorul,* a cărui rubrică parlamentară era redactată pe atunci de Rabaut Saint-Etienne, care, după cum se știe, nutrea pentru Marat sentimente destul de puțin amicale.

La începutul ședinței, câțiva curioși izbutiră să se strecoare în sala de ședințe și să se instaleze în băncile deputaților, găsind, fără îndoială, că este mult mai distins și mai ales mai confortabil să asiste la o mare ședință parlamentară în mijlocul reprezentanților națiunii decât să se înghesuie în fundul tribunelor strâmte și prost aerisite. Dar nimic nu ne arată că erau numai partizani ai lui Marat. Puteau tot atât de bine să fie membrii acelei zdravene echipe de „aplaudatori" parlamentari, pe care partidul lui Roland și al lui Brissot știu s-o alcătuiască cu îndârjire încă din primele zile ale Revoluției și care-i făcea cele mai prețioase servicii. Oricum ar fi însă, președintele Petion, informat despre această infiltrare, se opuse cu hotărâre și rugă pe „toți aceia care nu sunt deputați și care se găsesc în incinta sălii să binevoiască să plece". S-au supus fără a protesta. Și atâta tot.

Partidul girondin știu să conducă lupta cu o îndemânare desăvârșită. Adversarii căzură lesne în cursă.

Pentru a provoca incidentul, girondinii se serviră de unul dintre membrii partidului advers care, fără să-și dea seama, contribui foarte mult să-și pună prietenii într-o situație proastă. în ajun, „Iezuitul Lasource", cum îi spunea Marat, destăinui lui Merlin, în cursul unei convorbiri particulare, că o coaliție de temut se formase la Convenție cu scopul de a stabili dictatura și de a nimici libertatea. Interlocutorul său, care se și remarcase prin două intervenții foarte oportune, nevrând să scape excelenta ocazie de a se pune din nou în valoare, se urcă a doua zi la tribună, denunță Adunării existența în sânul ei a unei facțiuni primejdioase, care aspiră la dictatură și somează în mod public pe

Lasource să facă cunoscut tot ce știe în această privință. Acesta atât aștepta. Ia numaidecât cuvântul și, fără a avea aerul că provoacă dezbatere, formulează acuzarea: „Da, există un partid care vrea să scape de toți membrii legislaturii, care au dovedit energie, un partid care aspiră la puterea dictatorială și care vrea să-și stabilească stăpânirea despotică asupra Franței, după ce va fi robit Convenția Națională". Se cunosc principalii responsabili: „Sunt aceia care dau ordine arbitrare și care, în timp ce se ucideau oameni prin închisori, au emis mandate de arestare împotriva a opt dintre colegii lor".

Danton se grăbi să se justifice. O făcu într-un mod puțin elegant. Dar era foarte plictisit de această publicitate supărătoare creată de afișele lui Marat în jurul numelui său. Nu ținea deloc să fie compromis în această aventură. De aceea pricepem lesne aspra apostrofare ce lansă împotriva fostului său protejat: „Destul și prea mult timp am fost învinuit că sunt instigatorul afișelor și scrierilor acestui om". Nu vrea

să mai fie considerat ca prietenul lui Marat, pe care-1 privește ca pe „o ființă vătămătoare societății". Și, în orice caz, adaugă Danton, „nu pot fi răspunzător de purtarea colegilor mei". După care se duse la locul lui și nu se mai mișcă de acolo până la sfârșitul dezbaterii.

Veni apoi Robespierre. El profită de acest prilej pentru a rosti un lung și remarcabil discurs destinat să pună în valoare opera lui personală și căută în mod energic să înlăture orice bănuială că ar profesa tendințe dictatoriale. Reabilitându-se astfel pe sine în mod strălucit, se închise la rândul lui într-o tăcere absolută și nu mai părăsi această atitudine.

Acum e rândul lui Marat. Atmosfera sălii este destul de înfierbântată. Un grup compact se formează în fața lui. E îmbrâncit. E lovit cu coatele. I se vârî pumnul sub

nas. In acest timp, Boileau, la tribună, termina citirea afișului său din 20 septembrie. Ultima frază provoacă un tărăboi de nedescris. Se aud strigăte: „La ghilotină! La ghilotină!". Cineva cere să se voteze imediat decretul de punere sub acuzare. Nu se poate spune cum, prin tot acest tumult și sfidând toate aceste amenințări, Marat izbutise totuși să ajungă până la tribună și să ia cuvântul. Era debutul său în parlament. Straniu debut! Vom spune însă că a trecut în mod strălucit examenul. E într-adevăr surprinzătoare autoritatea, demnitatea de care a știu să dea dovadă cu prilejul acestei prime intervenții, care s-a produs în condiții atât de neprielnice. Chiar dacă am ține seama de un gest ridicol - poate sincer - de la sfârșit și de o ușoară deformare de dată pe care și-o îngăduise, trebuie să considerăm această apariție a lui Marat la tribuna Convenției ca una dintre cele mai izbutite din cariera sa de om politic.

Spre deosebire de Danton și de Robespierre, care nu se gândeau decât să scoată din cauză propria lor reputație, fără să se sinchisească de rest, el ținu, de la început, să-și asume din plin și în întregime răspunderea cuvintelor cu pricina, degajând în același timp, sus și tare, răspunderea celor doi colegi ai săi.

Marat vorbește: „Mulțumesc aceluia care, pentru a urgisi delegația Parisului, îmi dă prilejul să declar că cetățenii Danton și Robespierre au respins întotdeauna dictatura. Dacă este cineva vinovat de a se fi gândit că, pentru a dejuca comploturile unei curți corupte, trebuie să se pună securea răzbunătoare a poporului în mâinile unui dictator, apoi acela sunt eu, eu singur: și dacă aceasta este o crimă, chem asupra capului meu răzbunarea națională". Apoi recade în repertoriul său obișnuit: sacrificiile pe care le-a făcut pentru cauza libertății, suferințele ce-a îndurat, încercările de corupție al căror obiect a fost- etc. etc. Și apoi, iată argumentul principal: i se impută cele spuse la 20 septembrie. Dar de ce nu s-a luat cunoștință de ceea ce a scris „zece zile după aceea?" De ce nu s-a citit „Noua Cale" a sa, în care își anunța voința de pace și de conciliere?... Și atunci recurge la un efect de teatru, de un gust îndoielnic, dar care a impresionat profund asistența. „Dacă din neglijența tipografului, strigă dânsul, ziarul meu n-ar fi apărut în ziua aceea, m-ați fi predat, desigur, săbiei tiraniei? Dar nu, n-aș fi pierit ca un laș... aș fi scăpat de furia persecutorilor mei, zburându-mi creierii sub ochii voștri". Și, rostind aceste cuvinte, scoate din brâu un pistol, pe care și-l apasă pe frunte. Nu s-a râs. Unii au pretins după aceea că pistolul nu era încărcat. Dar, în clipa aceea, Adunarea „a înghițit-o". Prin îndrăzneala-i extraordinară, Marat o subjugase și, cu toate încercările ce mai făcură Vergniaud, Boileau, Cambon și Rebecqui, ea

se mulțumi cu explicațiile sale și trecu la ordinea de zi.

Nimeni nu ieși învingător din această primă luptă. „Facțiunea", în ciuda atâtor sforțări desfășurate cu măiestrie, nu și-a putut atinge scopul urmărit. Marat - fără să fi obținut un triumf absolut - avu cel puțin mulțumirea că a putut să țină piept, de unul singur, unei întregi coaliții puternice și că a salvat prin intervenția sa - așa credea cel puțin - întreaga delegație a Parisului. Bineînțeles că, cu acest prilej, se va grăbi să-și dea frâu liber imaginației. De ar fi să-1 credem, pierderea lui fusese jurată de către „clica brissotină". Dacă ar fi dat greș în apărarea lui, „niște tâlhari ce-1 pândeau i-ar fi tăiat gâtul". „Tâlharii" în chestiune erau pur și simplu cei doi aprozi pe care biroul Adunării - având în vedere decretul de acuzare al cărui vot părea sigur - îl trimisese lângă dânsul și care nu-1 părăsiră nici o clipă până la sfârșitul ședinței.

în orice caz, Marat se simte în stare să lupte „până la capăt" împotriva tuturor adversarilor săi. Cât despre „acoliți", îi iartă din toată inima. E chiar gata să-i apere „dacă revin în sânul patriei". Dar își va face o datorie sfântă să demaște complet pe șefi, pe „conducătorii clicii". Această luptă necruțătoare va continua în cele nouă luni ce-i mai rămân de trăit.

Abia trecuse o săptămână și se încercă un nou atac împotriva lui Marat. De data aceasta în legătură cu afacerea Comitetului de Supraveghere, de care Convenția se preocupase mult în ultimele zile din septembrie și pe la începutul lui octombrie. La drept vorbind, ofensiva începuse chiar înainte de convocarea Convenției. La 18 septembrie, în cursul unei ședințe a Consiliului General, Petion, care până atunci evitase să manifeste sentimente

dușmănoase față de Marat, îl atacă deodată cu o deosebită îndârjire, brutală, greu de explicat la un om de obicei atât de cumpănit. Avea dreptate, oare, Marat când susținea că, în ajun, la 15 sau 16 septembrie, primarul Parisului avusese un lung conciliabul despre el cu grupul lui Brissot? Nu se știe. Dar, în orice caz, faptul există, e de netăgăduit. Petion îl făcuse „nebun posac" și „criminal". îi imputá toate arestările arbitrare de care se făcuse vinovat Comitetul a doua zi după masacrele din septembrie, ceea ce era poate cam excesiv, cu toate că, după 10 septembrie, semnătura lui Marat reapare pe câteva mandate de arestare emise de zisul Comitet. Petion exagera în mod vădit. Până într-atât încât Panis se văzu obligat, fără să vrea, desigur, să ia apărarea colegului său absent. O făcu de altfel cu destulă stângăcie, reprezentând pe Marat ca un fel de profet inspirat, care (argument suprem) „timp de șase săptămâni a șezut într-o carceră doar pe o singură bancă". Discursul lui Panis nu convinse pe nimeni și se hotărî că, în viitor, numai cei patru comisari titulari vor fi recunoscuți în mod oficial și că toate ajutoarele lor nu vor mai fi considerate decât ca niște „impiegați sau prieteni". Marat pricepu foarte bine că această hotărâre îl țintea în mod cu totul special. Răspunse prin afișul său din 20 septembrie, intitulat „Marat, *Prietenul Poporului,* către jupânul Jerome Petion, primar al Parisului", și, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, continuă să participe la deliberările Comitetului.

Hebert, noul substitut de procuror al Comunei, fu acela care atrase atenția Consiliului General asupra atitudinii „provocatoare" a lui Marat. E surprinzător să constatăm că redactorul ziarului *Pere Duchesne,* ale cărui tendințe păreau mai curând că se apropie de ale lui Marat, în loc să-i ia apărarea, i-a arătat o dușmănie

atât de fățișă și de absolută. Vom da mai departe explicația acestui fapt. Pentru moment, ne vom mărgini să rezumăm discursul pe care l-a pronunțat Hebert la Comună, în ziua de 22 septembrie.

El a început prin a denunța pe „intrușii" care „s-au strecurat" în sânul Comitetului de Supraveghere „pentru a batjocori hotărârile Consiliului General". Vreți nume? Iată-le: „De pildă, Marat, care, cu toată hotărârea noastră care-1 expulzează din Comitet, nu încetează să opereze și să răspândească zvonurile cele mai rușinoase despre noi". E de notat că Hebert deformează cu bună știință recenta hotărâre a Consiliului, care nu expulza pe Marat din acel Comitet, ci înlătura numai caracterul oficial al funcțiilor sale. Fapt e că noul substitut nu s-a oprit acolo. „Nu mai e vreme pentru jumătăți de măsură, strigă el, tot Comitetul trebuie să fie revocat, de la cel dintâi până la cel din urmă membru, și să fie înlocuit cu patru consilieri care să nu fi făcut niciodată parte din Comitet. Propunerea lui fu adoptată în unanimitate.

A doua zi, Adunarea își dădu seama că împinsese lucrurile cam prea departe. Cei patru comisari titulari fură menținuți în slujba lor și patru membri noi fură desemnați pentru a înlocui pe cei șapte comisari-ajutori destituiți. Dar și această măsură fu găsită prea riguroasă. Printre sacrificați se găseau patru membri ai Consiliului general care, pe deasupra, aparținuseră și primului Comitet de Supraveghere: Leclerc, Duffort, Lenfant și Cailly. Ei fură reintegrați în funcțiile lor și, în cele din urmă, numai Marat, Guermeur și Desforgues, considerați ca perfect străini de Comună, fură excluși din Comitet în mod oficial și definitiv.

Această jumătate de măsură nu lichidă chestiunea. Chiar Comitetul era vizat acum, ca instituție. Devenea supărător pentru toată lumea. Cunoștea prea multe

lucruri. Poseda prea multe documente. Trebuia deci să fie pur și simplu suprimat. în această privință, Comuna părea să fie de acord cu Convenția. Ea și-a făcut datoria. A căutat să „cheme pe comisari la ordine", ba „i-a și revocat" și acum, spune Comuna Adunării Naționale, „lăsăm restul pe seama voastră". Acest „rest" nu voia totuși să se dea bătut. La 27 el se prezenta la rândul său la bara Convenției pentru a se plânge împotriva campaniei dezlănțuite împotrivă-i și pentru a cere ca instituția să fie păstrată „în numele mântuirii publice".

Marat ia numaidecât - și cu hotărâre - apărarea foștilor săi colegi. își însușește cauza lor. Spune răspicat că atacurile îndreptate împotriva Comitetului de Supraveghere sunt tot atâtea sulițe îndreptate contra lui. Bineînțeles, principalii vinovați sunt tot Brissot, Vergniaud, Guadet și toată „clica" lor, care vor să discrediteze Comitetul pentru a evita divulgarea unor hârtii compromițătoare. El speră totuși că Convenția „nu se va dezonora în ochii națiunii, lăsând să se urzească în sânul ei cel mai îngrozitor dintre comploturi".

Chestiunea fu pusă la ordinea zilei în ședința din 1 octombrie. Marat intervine îndată în dezbateri pentru a apăra Comitetul și pentru a propune unele măsuri care să îngăduie să se cerceteze în deplină cunoștință de cauză opera acestuia. între altele, propune crearea unei Comisii de anchetă, transferarea hârtiilor la Convenție și publicarea documentelor mai importante. După dânsul, Barbaroux prezentă un proiect care, la urma urmei, nu făcea decât să reproducă principalele dispoziții ale proiectului lui Marat. Adunarea îl adoptă. Ceea ce dovedea că, de data aceasta, era de acord cu Marat, cel puțin în mod indirect. Dar nu fu decât o iluzie, care dură abia patruzeci și opt de ore. La 4 octombrie, Valaze veni să anunțe, în numele Comisiei de anchetă, că el și colegii săi lucraseră zi și noapte,

izbutind abia să facă un inventar foarte sumar al hârtiilor Comitetului; că, înainte de trei sau patru luni, nu se va putea prezenta vreun raport amănunțit, dar că de pe acum părea absolut sigur că nici unul dintre aceste cartoane nu conținea vreo revelație serioasă, meritând să fie reținută.

Colegul său, Birotteau, luă apoi cuvântul pentru a denunța pe unii „calomniatori" care „nu au alt scop decât să defăimeze pe oamenii care, în Adunarea Legislativă, și-au întrebuințat nopțile ca să combată aristocrația". El adăugă: „E timpul ca poporul din Paris, care a acordat până acum o încredere oarbă câtorva intriganți, să afle în sfârșit cine sunt adevărații săi dușmani". Și, țintind fățiș pe Marat, conchise: „Nu poți fi cu adevărat prieten al poporului, atunci când îi spui că trebuie să-și silească reprezentanții să facă o Constituție în opt zile".

Marat încearcă să protesteze. își arată mirarea destul de îndreptățită: de ce comisarii, după ce declară că nu se va putea prezenta un raport complet înainte de câteva luni, pot totuși să se pronunțe în mod atât de categoric după abia două zile, în urma unei cercetări pe care ei înșiși au calificat-o drept „sumară". Pe de altă parte, el face precizări. Semnalează un dosar a cărui existență o cunoaște personal, cere să fie adus și să citească pe loc piesele conținute. Adunarea avea astfel un excelent mijloc de a dovedi în mod public toată absurditatea afirmațiilor lui Marat și ale Comitetului pe care-1 apăra. N-avea decât să trimită să se ducă dosarul în chestiune din sala Comisiei de anchetă și să i se examineze conținutul în fața tuturor. Ea n-a făcut-o. Ceea ce ne îngăduie să nu condamnăm ipotezele lui Marat ca fiind cu totul lipsite de temei. Valeze, în numele Comisiei, se opune cererii sale. Barbaroux încercă o digresiune îndemânatică, care

izbuti să îndrepte atenția Adunării spre alte probleme, și lucrurile rămaseră în starea în care se aflau.

Afacerea Comitetului de Supraveghere mai dură câteva săptămâni. Marat nu se dezinteresa de ea și continua să-i comenteze peripețiile în ziarul său. Dar, în curând, un nou eveniment, de o gravitate cu totul excepțională - cel puțin după părerea lui - veni să-l acapareze în întregime.

*** ♦

Istoria măcelăririi dezertorilor prusaci la Rethel este destul de bine cunoscută. N-avem decât s-o reamintim în câteva cuvinte. La 3 octombrie 1792, patru emigranți francezi, aparținând regimentului de vânători imperiali, se prezintă în vecinătatea orașului și declară că, „fiind patrioți", au venit pentru „a se preda și a se angaja în armatele franceze". Sunt conduși la municipalitatea din Rethel, unde li se iau armele. După aceea sunt lăsați în pace, liberi să pornească încotro vor dori. Dezertorii în chestiune atât așteptau. Unul dintre ei, numitul Bonneville, are la Rethel un unchi, rotarul Lalbertoux. Se duce la el cu cei trei camarazi ai săi. Unchiul se arată foarte primitor. Oferă ospitalitate nepotului său și instalează pe ceilalți la un hangiu vecin.

A doua zi dimineața sosesc la Rethel două batalioane de voluntari parizieni. Nimic nu e pregătit pentru a-i primi: nici mâncare, nici culcuș. Ceea ce provoacă o vie nemulțumire printre parizieni. Câțiva patrioți din oraș, îngrijorați, le semnalează atunci că unii membri ai municipalității sunt „infectați de aristocrație" și că - infamie - chiar acum ascund la ei niște emigranți. Un grup de voluntari, condus de comandantul de batalion în persoană, faimosul

antreprenor Palloi, năvălesc în hanul unde dezertorii se odihneau, frânți de oboseală. Sunt smulși din așternuturi și conduși în triumf la generalul Chazeau, după ce grupul culesese pe drum pe Bonneville, din casa unchiului său.

Chazeau susține că a făcut voluntarilor „toate observațiile ce a găsit de cuviință" pentru a scăpa de prizonieri. în zadar. Drept orice răspuns, i se declară: „Dacă generalul se opune dorințelor noastre, trebuie să-i facem și lui de petrecanie". Și cei patru dezertori fură măcelăriți pe loc.

Dumouriez, care era șeful armatelor de Nord, aflând evenimentul, se arătă revoltat din cale afară. Porunci îndată să se ia armele acestor „criminali, pe care nu-i poate numi soldați". Cu toți, fără nici o excepție, erau vinovați, „căci cei care nu sunt niște scelerați sunt niște lași care n-au avut curajul să se opună unei crime". Nici unul dintre ei nu mai poate „în nici un caz" să servească patria. El scrie ministrului de Război pentru a stărui asupra necesității de a aplica vinovaților o pedeapsă pilduitoare. în așteptare, cele două batalioane, dezarmate, sunt conduse sub escortă la fortăreața Cambrai.

Convenția aprobă toate aceste măsuri. Tribunele aprobară. Se votară felicitări pentru Dumouriez. Numai Marat se arătă bănuitor. Afacerea i se păru stranie. Nu putea să înțeleagă cum „o mie două sute de patrioți ar fi putut să se hotărască să comită, cu sânge rece, asasinate lașe asupra unor oameni dezarmați, tocmai în clipa când prusacii erau mai puțin de temut ca oricând". Pentru el, una din două: sau acești patru prizonieri „s-au făcut vinovați de vreo perfidie care să fi revoltat pe voluntari", sau aceștia au fost împinși la acest măcel „de calomniile

vreunor ticăloși ascunși". Ar fi fost posibilă și o a treia ipoteză: „La urma urmei, se poate să fie o uneltire a unor generali vicleni, spre a se răzbuna de batalioanele patriotice".

Oricare ar fi soluția aleasă, era nevoie să se limpezească această afacere. Sunt aici „motive puternice care ni se ascund". Nu le cunoaște. Dar va face totul pentru a le descoperi. Și, singur, fără să ceară sfat nimănui, lipsindu-se de orice ajutor, de orice colaborare, pornește în căutarea adevărului. La început bâjbâie. Nu prea știe cui să se adreseze, nu posedă nici un fir călăuzitor. Dar, departe de a se descuraja, la fiecare piedică, la fiecare nouă greutate, capătă din ce în ce mai multă râvnă pentru această cercetare, se pasionează din ce în ce mai mult pentru cauza lui.

Ca început, Marat se adresează Comitetului Militar al Convenției. Vrea să știe dacă acesta posedă vreo informație asupra acestei afaceri. I se răspunde că nu știu nimic mai mult decât știe și el și e trimis la Ministerul de Război, unde s-ar afla întreg dosarul. Se duce acolo. Rezultatul? îl povestește chiar el: „După ce am alergat trei ceasuri ca să găsesc birourile care trebuiau să fie la curent și după ce am cercetat toate hârtiile ce se puteau referi la afacere - fără a putea descoperi ceva - mi s-a comunicat o notiță din care reieșea că nici ei nu aveau vreo informație asupra fondului chestiunii". Dar Marat nu se dă bătut. Dimpotrivă: începe să-și formeze convingerea că autoritățile competente nu spun tot ce știu, că unele personaje posedă documente a căror divulgare este temută. Instinctul lui, care se înșală rar, i-o sugerează, dar îi lipsesc elemente precise. Cum să dea de urma lor? îi rămâne o singură cale. Să se adreseze direct lui Dumouriez. Acesta se află tocmai în trecere prin Paris.

Marat nu șovăie. Se va duce să vadă pe generalisim. N-are nici un mandat oficial. Numai titlul său de deputat la Convenție e departe de a îndreptăți acest demers. Puțin îi pasă!... Atât doar că, pentru a-și da mai multă greutate, cere jacobinilor să-i dea doi dintre membrii lor pentru ca să fie de față la întrevederea sa cu Dumouriez. El obține satisfacție: Bentabole și Montaut îl vor însoți. Toți trei pleacă în căutarea generalului. După o așteptare zadarnică în vestibulul Teatrului Varietăților și după multe curse prin Paris, sfârșesc prin a afla că Dumouriez se află la Talma, care a organizat în seara aceea o serbare în cinstea lui. Nu sunt în ținută de seară? Puțin le pasă. Se duc. înaintea porții: „Un șir de trăsuri și de strălucitoare iluminațiuni". Marat notează aceasta în treacăt. întâia persoană pe care o întâlnește în vestibul este Santerre. Surpriză pentru ambele părți. Comandatul gărzii pariziene avea faima de a fi „un bun patriot". Atunci, ce căuta acolo? Marat se arată foarte nemulțumit, cu atât mai mult cu cât acesta, „îndeplinind slujba de lacheu", anunță sosirea lui cu glas tare. Marat pricepu - nu fără dreptate - că acest gest era un mijloc indirect să se prevină la timp pe unii deputați care se găseau prin asistență și să le îngăduie s-o șteargă fără a fi zăriți de el. „Totuși, spune Marat, am văzut destul ca să prind firul intrigilor". Fără a-și pierde cumpătul, Marat străbate de la un capăt la altul mulțimea musafirilor. Artista Luiza Fusil, care făcea parte din această „duzină de nimfe ușor îmbrăcate", chemate să sporească prin prezența lor farmecul serbării, îl văzu trecând. Vederea *Prietenului Poporului* trebuie s-o fi impresionat foarte mult, dacă judecăm după descrierea pe care a făcut-o mai târziu despre el în *memoriile* ei.

Iată-1 înaintea lui Dumouriez. Generalul primește să treacă într-o încăpere vecină. Odată ajunși acolo, următorul dialog se înfiripă - cei doi martori păstrând

tăcere:

MARAT: Scopul misiunii noastre este de a avea informații asupra purtării batalionului Mauconseil și batalionului Republicii.

DUMOURIEZ: Am predat toate piesele Ministrului Războiului.

MARAT: Am cutreierat toate birourile și n-am găsit nici o piesă.

DUMOURIEZ: Mi-am făcut raportul către Convenția Națională și mă refer la această piesă.

MARAT: Ah, domnule, nu vă veți strecura în acest fel; Comitetul de Supraveghere al Adunării nu posedă nici un document și se mărginește să ceară împotriva batalioanelor un decret de simplă precauție.

DUMOURIEZ: Sunt sigur că există documente.

MARAT: Spuneți unde sunt.

DUMOURIEZ: Cred, domnule, că merit să fiu crezut când vorbesc.

MARAT: Dacă ați fi meritat o încredere completă, nu am fi făcut demersul pe care-1 facem acum; există un dedesubt al cărților, pe care trebuie să-l cunoaștem; cine poate să fie convins că o mie două sute de oameni s-ar deda la excese fără motiv? Se spune că închișii măcelăriți erau niște emigrați?

DUMOURIEZ: Ei și, domnule, și chiar dacă ar fi fost niște emigrați?

MARAT: Emigranții sunt răsculați împotriva patriei și procedeele dvs. împotriva batalioanelor pariziene sunt de o violență de neiertat.

DUMOURIEZ: Ah, sunteți prea iute, domnule Marat, pentru ca să pot vorbi cu dvs.

Spunând acestea, generalul întoarse călcâiele și se înapoie în sală. Bentabole și Montaut îl urmează, fără îndoială cu intenția de a aranja lucrurile și de a

continua convorbirea pe un ton mai liniștit. Marat, rămas singur în micul salon, se vede numaidecât înconjurat de ofițerii lui Dumouriez, care nu-1 scutesc de ironiile lor. Se aud și amenințări, dar, datorită intervenției lui Santerre, e lăsat să plece nevătămat. După plecarea lui, unul dintre invitați, actorul Dugazon, face înconjurul sălii cu o afumătoare plină de parfumuri și „purifică" urmele pe unde a trecut Marat. Și serbarea reîncepe.

Marat pleacă, fiind convins că, de aici înainte, deține firele „complotului". Prin urmare, Lebrun posedă documente care n-au fost niciodată comunicate nici Convenției, nici Comitetului ei militar. Trebuie deci să fie silit să le arate. A doua zi chiar, Marat se prezintă la Comitetul de Supraveghere al Adunării și obține un mandat, ordonând Ministrului de Război să predea Comitetului toate actele confidențiale referitoare la zisa afacere. Și, numaidecât, ca prin farmec, copii oficiale și legalizate în regulă sunt arătate lui Marat de către același birou care, cu patru zile înainte, nega cu hotărâre existența lor. Era o primă izbândă. Dar sarcina lui e abia la început. Iată deci un fapt stabilit: un întreg dosar a fost comunicat de Dumouriez ministrului de Război. Atunci, pentru ce, întreabă Marat în ziarul său, nu au fost citite toate aceste piese la tribuna Convenției? De ce nu au fost făcute publice prin tipărire? Și trage concluzia că „o uneltire tainică este țesută de Dumouriez și de gașca girondină". Deodată are un fel de revelație: nu mai este un banal incident local, care să atragă doar simple sancțiuni disciplinare. E vorba de un inel dintr-un lung lanț de conspirații menite să discrediteze Parisul și pe voluntarii săi, făcându-i să treacă în ochii departamentelor drept niște jefuitori și asasini, care dezonorează drapelul libertății. Bineînțeles, Convenția va fi pusă la curent cu toate aceste intrigi.

Intervenția lui Marat se produce la 18 octombrie: ea începe printr-un incident de culoar provocat de girondinul Rouge, care, zărind pe Marat trecând, a început să comenteze în termeni ironici recenta sa întrevedere cu Dumouriez. *Prietenul Poporului* se supără și răspunde pe un ton destul de viu. Atunci deputatul girondin schițează la adresa lui un gest cam brusc, care e îndată tălmăcit de Marat ca o amenințare directă din partea dușmanilor săi. Socotind că „un mare complot se țese împotriva lui", se repede la tribună pentru a-1 aduce la cunoștința Adunării. Proteste. Nimeni nu are poftă să-l asculte. El stăruie. Lacroix, care prezidează, după câteva șovăieli, sfârșește prin a-i da cuvântul. De la început, Marat întrebuințează un ton agresiv, năvalnic. Dar a și uitat sfada cu Rouge. Nu se gândește decât la denunțul lui împotriva „miniștrilor și generalilor vicleni", care „denaturează actele oficiale". Abia a rostit prima frază și nu mai e lăsat să urmeze. Gironda intervine zgomotos. I se acoperă vocea. Nu mai e auzit. Atunci, fără să-și piardă cumpătul, se oprește, își adună puterile și, concentrându-se într-o singură și unică sforțare, urlă cât îl ține gura aceeași frază asupra „generalilor vicleni", vădit preparată de mai înainte și învățată pe de rost. Tărăboiul sporește. în neputință de a-1 stăpâni, Marat se întoarce spre Lacroix. Acesta, batjocoritor, privește sala fără să spună nimic. Atunci Marat i se adresează: „Președinte, cer liniște!". Lacroix îi răspunde liniștit: „Nu pot decât să-ți dau cuvântul, dar îmi este imposibil să fac liniște". Atât mai rău pentru el. Dacă-i place să urmeze, n-are decât să facă față furtunii care urlă. Lucru straniu: singur, fără a fi ajutat de nimeni, cu toate sforțările „clicii dezlănțuite", Marat izbutește să domine zbieretele dușmanilor săi și, agățat de tribună, zbătându-se cu disperare împotriva ocărilor și batjocurilor de tot soiul, hărțuit de neîncetate întreruperi, sfârșește prin a impune totuși Adunării un discurs destul de lung, povestind demersurile sale în legătură cu afacerea

dezertorilor din Rethel, precum și „descoperirea" de documente noi referitoare la aceeași chestiune. După care nu-i mai rămâne decât să ceară un decret de acuzare împotriva „generalului perfid".

Convenția se arătă puțin dispusă să discute afacerea. Kersaint ceru să se arunce un văl asupra evenimentelor. Boileau își exprimă dorința „să nu se mai ocupe nimeni de acest agitator, al cărui nume numai face lumea să se cutremure de groază" și, „când va vorbi la această tribună, ea să fie numaidecât purificată".

Și se trecu la ordinea de zi.

în acest mod, Adunarea își arăta voința formală de a lăsa lucrurile în starea în care se găseau, în ciuda destăinuirilor făcute de Marat. Dar, din cauza impulsiunii ce dăduse acestei povești, nu mai era cu putință să fie pur și simplu neglijată, fără a se ține seamă de elementele noi aduse acum la dosarul afacerii. Era de netăgăduit că, în mod intenționat sau nu, fapte de o mare importanță (identitatea victimelor, stabilirea răspunderilor în ceea ce privește provocarea măcelului etc.) fuseseră deformate sau cel puțin interpretate într-un fel care putea să pară tendențios. Tribunalul revoluționar, chemat să judece pe cei nouă voluntari care luaseră parte directă la omor, se recuză de două ori la rând. Petițiile curgeau la Comitetul militar. In sfârșit, acesta, împreună cu Comitetul de Siguranță Generală, în care Marat avea un oarecare număr de simpatizanți, se hotărî să redacteze un raport conchizând la punerea lor în libertate și propunând să se restituie celor două batalioane vinovate rangul lor în armată. Raportul fu prezentat Convenției chiar în primele zile ale lunii decembrie. în urma stăruințelor lui Marat, el fu examinat în ședința din 18 și adoptat în aceeași zi.

Astfel se termină această afacere, confuză și de nedescurcat. A fost, pentru Marat personal, un succes incontestabil. Suntem nevoiți să recunoaștem că, într-adevăr, intervenția lui a fost de o importanță capitală și că schimbarea finală produsă în opinia publică nu se poate atribui decât rezultatelor neobositei activități desfășurate de el. Fără Marat, nu numai că cei nouă ucigași ar fi plătit cu viața fapta de care se făcuseră vinovați, dar s-ar fi produs și o serioasă discreditare a reputației batalioanelor pariziene, care ar fi întărit în același timp situația generalilor contrarevoluționari. Dar mai cu seamă - și pentru aceasta afacerea de la Rethel capătă importanță pentru noi - este prima oară când îndoieli serioase asupra sentimentelor cetățenești ale lui Dumouriez au început să încolțească în mintea lui Marat. Purtat de avântul lui, el exagerase, poate cu bună știință, rolul generalisimului în cursul acestui incident. îi rămăsese totuși convingerea că o înțelegere, presupusă cordială, era pe cale să se închege între el și șefii Girondei. Fără a-i prevedea încă toate consecințele, el se crede obligat, în calitatea sa de „cenzor al libertății", să urmărească de aici înainte cu un ochi atent toate peripețiile noii „intrigi" a dușmanilor Revoluției, spre a o putea denunța răzbunării publice în momentul prielnic.

Se poate nota, în cursul acestei luni octombrie, o oarecare schimbare în atitudinea adoptată de cercurile revoluționare față de Marat. Până atunci i se reproșa mai ales că-și mărginește activitatea „să pronunțe oracole în fundul unui beci", după bine cunoscuta expresie a lui Prudhomme, că se ascunde, că evită contactul cu realitățile. Acum a fost văzut la tribună, dovedind un adevărat curaj, ținând piept unei majorități hotărât

dușmănoase, apărându-se singur, și nu fără succes, împotriva unor atacuri extrem de violente. Discursurile sale nu părură deloc ridicole. Știuse să suporte, fără a se tulbura, toate batjocurile, toate insultele cu care îl copleșiseră adversarii. Dădea replici cu ușurință și cu un oarecare spirit de apropo în apostrofările lui și găsea mijlocul să se facă ascultat în condiții cu totul neprielnice.

Toate acestea contribuiră la crearea în jurul lui Marat a unui minuscul nucleu de prieteni, care încercau din când în când, cu destulă sfială, să dezaprobe îndârjirea cu care era atacat. Chiar din prima jumătate a lunii octombrie se observă în Convenție un grup de „maratiști". Pentru a fi clasat printre ei, trebuia oricui foarte puțin lucru: era destul să fi schimbat câteva vorbe cu Marat și să nu-și fi exprimat indignarea în mod prea zgomotos când apărea la tribună. Dar nu putea fi vorba deloc să se formeze un grup politic oarecare, cu program propriu și având ca șef pe Marat. Camille Desmoulins scrie în această privință în ziarul său: „Văd bine că vreți să vorbiți despre aceia ce încep să fie numiți maratiști, dar veți recunoaște că un individ nu poate forma singur un partid. Iată, eu desfid pe cetățeanul cinstit și pe oricine în Adunarea Națională să-mi arate nu spun «partidul lui Marat», ci barem un singur adept al lui Marat". Chabot a ținut și el să constate același fapt la clubul Jacobinilor, când chestiunea „maratiștilor" s-a pus în ședința din 14 octombrie: „Cât despre partidul așa-zis maratist, eu nu-1 cunosc și nu-1 pot concepe, deoarece Marat este un arici, care nici nu poate fi atins cu degetele și nu-i e dat nimănui să priceapă ceva din ideile sale".

Totuși se pot înregistra câteva mărturii răzlețe de simpatie. Tot la jacobini, Bentabole face cunoscut colegilor săi că vede pe Marat „ca pe un om plin de râvnă extremă

pentru binele poporului". Un alt membru al Societății, Renaudier, care votase pentru Marat la alegerile pentru Convenție, se indignează de indiferența ce-i arată deputății jacobini din Convenție: „Dacă deputății voștri nu-1 susțin, voi spune că sunt niște lași și că nu merită încrederea patrioților".

La cafeneaua Foix, un tânăr entuziast, Jean Varlet, face un elogiu ditirambic *Prietenului Poporului.* E adevărat că drept recompensă e bătut măr, dar faptul merită, totuși, să fie semnalat.

Toate acestea contează prea puțin și nu pot, nici pe departe, să facă din Marat un adversar periculos, ale cărui atacuri sunt de temut pentru adversarii săi. Dacă, într-adevăr, Gironda voia să scape cu orice preț de el, nu făcea aceasta pentru că-i era frică de Marat, ci doar pentru că-1 găsea antipatic, necuviincios. Ea resimțea față de el un fel de repulsie fizică și acest sentiment de dezgust pentru persoana lui intervine ca un adevărat laitmotiv în cursul tuturor dezbaterilor al căror obiect este *Prietenul Poporului.*

Marat nu se înșela cu totul când vedea în Roland pe inspiratorul campaniei dusă atât de energic împotriva lui. Nu se știe până la ce punct ministrul de Interne împărtășea sentimentele personale ale soției sale, care ura fățiș pe Marat. Dar faptul că Barbaroux, care abia cu câteva săptămâni înainte se declarase discipolul său devotat și care se lăudase că l-a imitat întocmai la Marsilia, devine deodată cel mai îndârjit dintre persecutorii săi dovedește îndeajuns că doamna Roland mobilizase pentru nevoile cauzei sale pe toți admiratorii ei, până și pe cei mai platonici și mai recenți.

Barbaroux nu numai că adusese înflăcărarea lui meridională și tinerească, dar știu să tragă după dânsul aproape pe toți deputății departamentului

Gurilor Ronului.

Marat constată aceasta „cu durere" în ziarul său: „Pe acei care cu două luni înainte aveau încă principiile mele, care regretau că nu le-au urmat în timpul înfăptuirii lor, i-am văzut cu indignare îmbrățișând cauza adversarilor mei". Acești oameni pe care-i credea „excelenți patrioți", cu care „legase prietenie", care „în ajun încă" îi dăduseră „sărutarea frățească" se unesc acum cu dușmanii săi spre a-1 „jertfi ca pe un incendiator". Dintre ei, numai Rovere păru impresionat de reproșurile lui Marat și refuză să urmeze pe Barbaroux în campania sa împotriva fostului maestru.

Dar Marat nu se lasă intimidat. La rândul său, îi făgăduiește lui Roland că-1 va urmări „până la spânzurătoare" și se străduiește să-l lovească prin toate mijloacele posibile. în curând norocul îl face să descopere un fapt straniu, destul de compromițător pentru Roland și pe care se va grăbi să-l exploateze din plin. Afacerea merită o scurtă povestire.

Printre prizonierii de la Châtelet, puși în libertate în memorabila noapte de 2 spre 3 septembrie, se găsea un oarecare Descombes de Saint-Genies, condamnat la închisoare pentru fabricare de bilete false ale casieriei patriotice. Acest personaj, care se dădea la începutul Revoluției drept aghiotant al lui LaFayette și care în realitate nu era decât unul dintre numeroșii agenți provocatori care mișunau în epoca aceea în jurul primăriei, sfârși prin a fi dezaprobat de proprii superiori și deposedat în mod oficial de toate gradele sale, adevărate sau false. El găsi atunci cu cale să-și schimbe situația și mediul și alese cariera de falsificator de monezi, care-1 duse destul de repede în închisoare (sfârșitul lunii noiembrie 1791), de unde ieși

la 3 septembrie 1792, prin grația „justiției poporului". Două săptămâni după eliberarea sa miraculoasă, el reapare la orizont și, de data aceasta, într-un rol cu totul nou: a fost însărcinat, mai ales de ministrul de Interne, cu o misiune oficială, comportând anumite răspunderi: aceea de a urmări pe cei învinuiți de fabricarea de asignate false. Marat, care cunoștea trecutul lui Descombes, găsi straniu acest lucru și încrederea pe care înaltele cercuri administrative o arătau acum sus-zisului îi păru destul de suspectă. El împărtăși bănuielile sale Comitetului de poliție, care nu se arătă mai puțin surprins. Ținând seama de sugestiile lui Marat, Comitetul porunci la 15 octombrie ca „cetățeanul Descombes Saint-Genies să fie arestat, ca nedemn de încrederea publică și de aceea a ministrului care l-a onorat cu o misiune". Dar, pentru Marat, aceasta nu era de ajuns. Ceea ce căuta el era să lovească personal pe Roland, să azvârle asupra lui umbra bănuielii, să-1 silească să se explice în fața Convenției, să se justifice în mod public. Avu răbdarea să se pună rând pe rând în legătură cu toate persoanele în măsură să-i dea ceva informații despre Descombes. își procură adeverințe de la creditorii și de la furnizorii acestuia, toate împovărătoare pentru el. După ce-și adună toată documentarea, absolut completă, se prezentă la Convenție și anunță Adunării că are lucruri foarte importante de destăinuit.

Președintele Guadetnu părea dispus să-i dea satisfacție. Marat se supără numaidecât:

„Este cu totul nedemn, domnule președinte, am dreptul să fiu ascultat". Guadet, agresiv la rândul lui, îl întrerupe fără crutare: „N-aveți cuvântul! Vă chem la ordine!". Dar nu este atât de lesne să se descotorosească de Marat, când și-a băgat în cap să pornească la asaltul tribunei

Convenției. Ceea ce are de spus este, după el, extrem de important. Dar, vai!, Adunarea nu împărtășește punctul său de vedere și-și manifestă zgomotos intenția de a-1 împiedica să vorbească. Totuși, Marat rezistă și nici nu-i trece prin gând să-și cedeze locul. Președintele își agită clopoțelul. Băncile Girondei răsună de strigăte. In zadar! Drept orice răspuns, Marat aruncă adversarilor săi: „Oh! O să mă ascultați fără să vreți!". Aceasta durează trei sferturi de oră. De-ar fi să credem pe Marat, președintele Guadet și-a spart trei clopoțele în cursul acestei „lupte", fără a învinge, deoarece la urmă l-a lăsat, totuși, să vorbească. După ce-și termină discursul, Marat predă președintelui piesele justificative privind afacerea Descombes-Roland și cere ca ele să fie citite pe loc. întâmplare sau premeditare: Guadet trece dosarul lui Barbaroux. Acesta îl citește. Abia și-a terminat lectura și, fără a mai cere cuvântul, încearcă o schimbare a situației, atacând cu violență pe Marat. El e de acord ca Roland să fie invitat să dea seamă în fața Adunării de faptele de care este învinuit, dar, adaugă Barbaroux, „omul cu adevărat vinovat este agitatorul pervers, care seamănă tulburarea și dezbinarea în Paris". Și iată că Marat devine din nou, din acuzator, acuzat.

Acest contraatac al lui Barbaroux necesită unele explicații prealabile.

De ceva vreme, Marat locuia în strada Cordelierilor, lângă Școala de chirurgie, unde se găsea încartiruit batalionul Marsiliezilor. El nu se declară încântat de această vecinătate. I se întâmplă să se plângă că acești apărători ai libertății, înapoindu-se pe la miezul nopții „după ce și-au petrecut seara la cârciumă, ...tulbură prin țipetele lor somnul cetățenilor pașnici".

Câțiva dintre ei se numărau totuși printre admiratorii săi. Astfel, într-o ședință a jacobinilor,

după ce au auzit povestindu-se întrevederea sa cu Dumouriez, avură ideea să-l poftească să ia masa cu ei la cazarmă. Marat, ocupat în ziua aceea, îi pofti să mănânce la el, ca buni vecini, a doua zi. Soldații primiră cu toții, dar numai patru dintre ei se prezentară la Marat. Acesta, surprins de a-i vedea atât de puțin numeroși, le ceru atunci să se înapoieze la cazarmă și să-i aducă cel puțin o duzină de camarazi. Marsiliezii se supun. Timpul trece. Invitații nu se mai întorc. Marat nu mai pricepe nimic. Voind să afle cum stau lucrurile, se duce personal la cazarmă. în curte, un adevărat miting. Soldații deliberează, nu fără oarecare agitație. Puțin mai departe se aflau, cu un aer destul de încurcat, cei patru „maratiști". El vrea să afle ce se petrece. I se explică îndată că batalionul luase tocmai atunci cunoștință de conținutul unui afiș al lui Barbaroux, care prezenta pe Marat ca pe un semănător de dezordine, un dușman al libertății, o ființă periculoasă și nefastă. Marat ia cuvântul pentru a se dezvinovăți. Cercul se strânge în jurul său. Un fel de discuție începe. în curând dezbaterea ia amploare, capătă un caracter general. Afișul lui Barbaroux e uitat. Soldații se plâng că sunt prost adăpostiți, prost hrăniți, plângeri obișnuite ale soldaților... Se arată lui Marat maldărele de paie care servesc drept paturi. Marat se arată profund indignat, cu atât mai mult, spune el, cu cât s-au repartizat în ajun sume considerabile pentru dragonii Republicii, admirabil adăpostiți în cazărmile Școlii Militare și al căror corp, după dânsul, „mai conține vizitii de aristocrați, escroci, stâlpi de case de joc, guarzi de-ai regelui". Spunând toate acestea, Marat credea fără îndoială că face plăcere auditorilor săi. Nu a fost însă cazul. în asistență se mai găseau partizani de-ai lui Barbaroux, care luară note de aceste cuvinte și i le comunicară

numaidecât. Cu aceeași ocazie, un curier fu trimis la Școala Militară, pentru a aduce la cunoștința dragonilor vorbele de ocară rostite de *Prietenul Poporului.*

Barbaroux primi vestea în timp ce Marat, care abia părăsise cazarma Cordelierilor, se prezenta la tribuna Convenției, pentru a dezvălui „uneltirile perfide" ale lui Roland. Sosea cum nu se putea mai la timp și prilejul fu îndată exploatat de Barbaroux, pentru a abate atenția adunării de la denunțarea care punea în cauză pe ministru. Atât așteptau și cei mai mulți dintre colegii săi. Aflând de cele spuse de Marat marsiliezilor, majoritatea Adunării se ridică ca un singur om și începu să strige: „Decret de acuzare! Decret de acuzare!". Era vădit că nu voia să scape nici un prilej de a încerca să se descotorosească de Marat. Kersaint propune numaidecât ca afacerea să fie dată pe seama Comitetului de Siguranță Generală. Unul dintre colegii săi, al cărui nume a rămas necunoscut, ceru ca raportul să fie prezentat în termen de douăzeci și patru de ore și adăugă: „Comparați toate aceste proiecte de răscoală, toate aceste amenințări de măcel, toate aceste proclamații publice cu scrierile lui Marat și veți vedea că el singur e autorul lor". Un altul, de asemenea anonim, îl întrecu: „Știu că un membru al acestei Adunări l-a auzit pe Marat spunând că, pentru ca să avem liniște, ar mai trebui să mai cadă două sute șaptezeci de mii de capete". Deputatul pus în cauză, un oarecare Vermont, se grăbi să confirme această declarație.

„Atunci - scrie *Monitorul* - adică Rabout de Saint-Etienne - o mișcare de indignare cuprinse Adunarea". Marat vrea să vorbească. Strigăte îi înăbușe vocea. De

altfel, el se și simte sleit de sforțarea făcută în cursul zilei: cuvântarea către marsiliezi, discuția cu Guadet, denunțarea împotriva lui Roland au sfârșit prin a-i slăbi puterile. Iată de ce, atunci când izbutește în sfârșit să plaseze câteva cuvinte, e abia auzit și nu se prea înțelege ce vrea să spună. își pierde firul gândului, nu se mai aud decât frânturi de fraze, urlete de fiară încolțită, care se zbate cu disperare și care e pe punctul să se prăbușească sub avalanșa huiduielilor, a ocărilor, a înjurăturilor. Deodată, o clipă de trezire. S-a recules. „Ei bine, da, e părerea mea", azvârle el Adunării. Mânia acesteia se vădește atunci - tot *Monitorul* povestește - „printr-o revoltă generală". Marat, dimpotrivă, după această ultimă tresărire de energie sălbatică, pare complet zdrobit. începe să se vaite: „E îngrozitor că oamenii aceștia vorbesc de libertatea părerilor și nu vor să mi-o lase pe a mea". Și, pe un ton plângăreț, repetă, ca un refren: „E îngrozitor"... Partidul Muntenilor tace. Nici o voce nu se ridică din băncile lor. Nici un cuvânt de îmbărbătare, nici un gest de protest... Și totuși, sunt cu toții de față: șefii, conducătorii, colegii din delegația Parisului. Nimeni nu se clintește. Marat are deodată senzația foarte clară a acestei părăsiri, a izolării sale: „Vorbiți de o facțiune - da, ea există: numai împotriva mea". Atunci izbucnesc râsete. *Monitorul* nu numește pe deputății care au găsit că era caraghios. Păcat. întors cu hotărâre spre Munte, Marat continuă: „Dar unde ar fi facțiunea mea? Sunt singur. O dovadă că nu am nici un partid e că nu se găsește nici un om printre voi care să aibă curajul să vorbească în favoarea mea". Au râs iar. Cine? Nu se știe precis. Aceiași poate. De astă dată însă se aud și murmure: Muntele nu e mulțumit că a fost pus în cauză de Marat. Președintele

nu intervine. Nepăsător, el privește de la înălțimea fotoliului său pe oratorul care se încurcă în perioadele sale, care, lucru vădit, nu mai știe cum să iasă din ele. Iată că-i scapă o frază neîndemânatică: „Politețea patriotică e schimbată, cu o grozavă cruzime, în demersuri de Stat, în planuri politice". De data aceasta izbucnește un râs nebun. Vor să-l distrugă prin ridicol. Trudă zadarnică, Marat nu se predă. Mai mult încă. Din moment ce președintele îl lasă în voia sorții, el însuși se va însărcina, în locul lui, să cheme Adunarea la ordine. Abia mai putea respira, își adună ultimele puteri și strigă cu disperare: „Cer liniște, căci nu se poate ține sub cuțit un acuzat așa cum faceți voi!". Apoi nervii săi cedează. Și atunci scoate un țipăt sfâșietor, ultimul de care mai este în stare: „Vreți să mă ucideți? Omorâți-mă!".

Era fără îndoială atâta disperare, atâta durere în aceste vorbe ale lui Marat, încât Adunarea a tăcut deodată și, liniștită, s-ar putea spune chiar oarecum mișcată, în tot cazul cu adevărat jenată, l-a lăsat să-și expună pe lung justificarea, fără a-1 întrerupe o singură clipă.

Faptul că putea vorbi în condiții normale îi redă lui Marat tot sângele rece. Criza pare să fi trecut. Se explică încet, tacticos, abuzând după obiceiul său de hiperbole de un gust contestabil și ajunge la punctul capital al propunerii sale: „Roland să se dezvinovățească și, dacă motivele lui nu sunt temeinice, să fie pus sub acuzare". Și vorba lui se însuflețește. Iată-1 din nou pornit. Scandalul va reîncepe deci. Câțiva Munteni, printre care și Basire, ar vrea să termine odată; cer să se treacă la ordinea de zi. Pentru a nu fi siliți să ia o atitudine în dezbatere, ei

preferă să treacă cu buretele peste afacerea Descombes- Roland. Gironda dovedește mai mult curaj. Ea se declară gata să continue discuția. în cele din urmă, denunțarea lui Barbaroux este trimisă la Comitetul de Legislație; cât despre a lui Marat, după o energică intervenție a lui Cambon, se hotărăște ca Roland să fie poftit să facă o dare de seamă a faptelor. Cu alte cuvinte, cu totul fără voia ei și după ce a pierdut timp nesfârșit în discuții zadarnice, Adunarea s-a văzut silită să dea dreptate lui Marat și să-i adopte sugestiile. Dar, fapt mult mai semnificativ încă: această nouă ofensivă împotriva „monstrului" a dat greș, ca și cea dinainte, și Marat a rămas mai departe membru al Convenției. Era deci un adevărat succes pentru el și pentru care, de altfel, nu era dator nimănui nimic.

Ducându-se spre locul său și trecând prin fața lui Desmoulins, care, în tot timpul dezbaterilor, păstrase o tăcere prudentă, tânărul Camille îi spuse ca un fel de compliment: „M-ai subjugat, introducerea ta a fost sublimă". Și, ca și când ar fi vrut să-și ceară iertare sau să-l mângâie, poate pentru că toți îl părăsiseră, adăugă: „Bietul meu Marat, ești cu două secole înaintea vremii tale!". Marat nu răspunse...

Afacerea nu se opri aici. Dragonii, socotindu-se insultați, hotărâră să aplice lui Marat o corecție strașnică. A doua zi după ședință, se prezentară la bara Convenției pentru a o asigura de sentimentele lor civice; după aceea se risipiră în mici grupuri prin coridoare și primprejurul Manejului, jurând să-l facă bucățele pe Marat, oriunde l-ar găsi. Prevenit din vreme, el putu totuși să iasă neobservat. Dar nu era decât la începutul nenorocirilor sale. Două zile după aceea (la 27 octombrie) niște afișe enorme, înfățișând pe Marat spânzurat, sunt expuse în cele mai

multe cafenele din Palais-Royal. Chipul lui e ars în mod solemn. Se strigă: „Marat trebuie spânzurat". Consiliul general încearcă să intervină. Niște comisari sunt trimiși cu însărcinarea de a ridica afișul insultător. Aceasta nu servește la nimic. Urmărirea lui Marat continuă. Nu mai îndrăznește să iasă din casă. în seara de 31, o întreagă bandă de marsiliezi și de dragoni (mai multe sute după el) defilează prin strada Cordelierilor. Manifestanții se opresc în fața casei sale și *Prietenul Poporului* este huiduit zdravăn. Se aud făgăduieli că-1 vor trimite la ghilotină și că-i vor da foc casei. Marat începe să se teamă. în grabă, scrie câteva cuvinte *Societății Jacobinilor,* rugând-o să-l apere împotriva furiei soldățimii.

Răspunsul întârzie și Marat, oricât ar fi fost membru al Convenției, se vede silit să se ascundă prin subterane, ca în frumoasele zile ale lui Necker și La Fayette. De data aceasta însă e cu mult mai grav. Se pare că vor să-l izoleze în mod definitiv, să-l scoată odată pentru totdeauna din societate. Corespondența lui e interceptată. Se plânge că, timp de o săptămână, n-a primit nici o scrisoare, el care, dacă ar fi să-l credem, primea treizeci pe zi. In timpul acesta, provincia este lucrată în mod îndemânatic. Petiții cerând punerea sub acuzare a lui Marat curg din toate părțile, din ce în ce mai numeroase. La Convenție, unde nu mai apare de la 27 octombrie, se cere mereu excluderea sa.

La 31, Louvet e acela care își conjură colegii: „A sosit timpul să dați seama Franței de motivele care vă fac să păstrați în sânul vostru pe acest om, care inspiră opiniei publice o groază crescândă". Apoi intervine Petion. Aceeași tendință, aceleași păreri. Dar tonul e totuși mai puțin solemn. De pildă: „Dacă nebunia lui n-ar fi sângeroasă, nimic n-ar fi mai caraghios decât această ființă, pe care natura pare s-o fi înfierat

dinadins cu pecetea dispreţului ei".

Pentru a-1 apăra, iar nimeni. La 5 noiembrie, în cursul marelui său discurs, Robespierre rosti în mai multe rânduri numele lui Marat, însă numai pentru a tăgădui orice fel de înţelegere ce ar fi putut să existe între ei şi pentru a se desolidariza definitiv de dânsul. Cât despre „maratiştii" Convenţiei, despre care fusese vorba la un moment dat, ei tac şi par să fie preocupaţi mai ales de propriile lor afaceri.

în această primă jumătate a lunii noiembrie 1792, Marat putea să se întrebe, nu fără dreptate, dacă, după patruzeci de luni de luptă revoluţionară, nu trebuia să reînceapă totul de la capăt.

VIII

GIRONDINII CONTRA LUI MARAT (decembrie 1792 - aprilie 1793)

întreaga lună noiembrie a trecut astfel. Situaţia lui Marat devenise din ce în ce mai grea. îi rămânea desigur ziarul său, pe care se străduia să-l facă să apară cu preţul unor penibile sforţări. Dar articolele sale sunt departe de a avea răsunetul de odinioară. Cercul cititorilor se micşorează în mod considerabil. Şi chiar dacă mai este citit, e din ce în ce mai puţin ascultat. Elementele pe al căror sprijin se bizuia îndeosebi - secţiunile, cluburile, grupările clandestine - se îndepărtează de dânsul şi urmează noi animatori. Chabot a văzut bine. Alegerea sa la Convenţie l-a despărţit de popor, fără să-l introducă totuşi în acest mediu nou, care-i rămâne mereu duşmănos. Certurile lui cu „facţiunea lui Roland" se prelungesc prea mult. Toată lumea e sătulă. Strada însă nu le dă multă

importanță. în timpul acesta, Gironda nu era încă atât de compromisă în opinia publică și atacurile lui Marat nu provocau de cele mai multe ori decât un interes de curiozitate. în acest timp, personaje noi apar la orizontul Revoluției și pretind să ia succesiunea lui Marat, al cărui rol e privit de aici înainte ca fiind pe sfârșite. Printre ei, abatele Jacques Roux, începând de la finele anului 1792, se impune din ce în ce mai mult. Marat îl cunoștea bine. împrejurările în care s-a produs prima lor întâlnire merită să fie povestite. în 1792, Marat, lipsit cu totul de fonduri, se hotărî să dea la tipărit o culegere a principalelor sale articole, sub titlul de *Școala cetățenilor.*

> Reuși să cointereseze la această întreprindere pe un tânăr „patriot", Delisle, ai cărui părinți, oameni cu opinie mai curând moderată și cu moravuri liniștite, posedau ceva avere. în calitatea sa de editor al lui Marat, Delisle se vedea silit să păstreze contactul cu diferitele organizații revoluționare, mai ales cu clubul Cordelierilor, care trebuia să dea un fel de pecetie oficială zisei ediții. Aceste demersuri trebuiau să-i pară oarecum compromițătoare și i-a și spus-o lui Marat. Acesta se arăta destul de împăciuitor. El răspunse la 3 martie: „Știu că trebuie să vă cruțați părinții, care sunt prea puțin patrioți pentru a vă vedea cu ochi buni devenind în mod public editor al cărții mele; dacă vă temeți să-i nemulțumiți, mărginiți-vă să supravegheați tipărirea cărții și adresați-vă unui cetățean zelos pentru a transmite Societății dorința mea".
>
> Delisle urmă întocmai sfaturile lui Marat și-i procură pe „zelosul cetățean" de care avea nevoie. Era Jaques Roux. Când se prezentă întâia oară la Marat, acesta îl primi în mod foarte amabil și-l însărcină cu comisionul de care era vorba în scrisoarea sa către Delisle. Cei doi oameni trebuie să fi păstrat o excelentă impresie despre această primă întâlnire, deoarece, puțin zile după aceea, Marat, urmărit de poliție și silit

să-și schimbe domiciliu, se adresă lui Jacques Roux pentru a-i cere să-l adăpostească câtva timp. Acesta păru încântat să poată face un serviciu lui Marat și-i puse la dispoziție întreaga sa locuință. Tot timpul cât a locuit la Jacques Roux, Marat părea că se înțelege de minune cu el. îi împărtășea proiectele sale de viitor, îi vorbea mult despre lucrările sale, despre nenorocirile sale și despre serviciile ce adusese cauzei Revoluției. La rândul său, Jacques Roux îl puse la curent cu intenția sa de a părăsi biserica și de a se căsători. El avu nesocotința să-l anunțe în același timp că spera să-și poată instala o tipografie și
să scoată un ziar, ceea ce dădu de gândit poate lui Marat, care simțea în gazda lui un viitor concurent. Oricum, ei se părăsiră în foarte buni termeni și, la plecare, Marat lăsă cu discreție, pe cămin, un asignat de cincisprezece livre. Suma era mai mult decât modestă. Dar Marat era departe de a fi bogat atunci. Roux nu era nici el bogat. Fapt e că abatele se arătă mai târziu adânc jignit și văzu în gestul lui Marat un fel de insultă personală.

La sfârșitul lunii august, se regăsiră cu prilejul alegerilor pentru Convenție. Amândoi fură desemnați de secțiunea lor să facă parte din Adunarea electorală. Dar, pe când Marat izbuti la urmă să fie ales, Jacques Roux căzu la alegeri și reintră în mulțime.

In urma acestei neizbânzi, Roux pornește o violentă campanie antiparlamentară. Devenit membru al Comunei, desfășoară o activitate neobosită. își irosește sforțările fără preget și are mare grijă să nu piardă contactul cu aceste „pături de jos" ale Revoluției, pe care criza economică din iama 1792-1793 părea s-o cheme din nou la acțiune. în timp ce la Convenție își sleiau puterile în discursuri cu privire la judecarea lui Ludovic al XVI- lea, proviziile deveneau din ce în ce mai rare. Chiar din ianuarie lipsiră obiectele de primă necesitate. Dacă

executarea lui Ludovic al XVI-lea lăsă populația aproape nepăsătoare e pentru că grijile materiale o apăsau foarte mult și pentru că se preocupa mai mult de faptul dacă brutăriile vor fi deschise în ziua următoare decât de soarta monarhiei capețiene. în februarie, evenimentele se precipită. Jacques Roux le urmează credincioșilor ritmul. în ziua de 21, spălătoresele se prezintă Comunei pentru a se plânge de scumpirea excesivă a săpunului. Chaumette și Hebert intervin pentru a le sprijini petiția și propun să se trimită o delegație la Convenție cu misiunea de a cere pedeapsa cu moartea împotriva acaparatorilor. Jacques Roux se ridică după aceea. E cu totul de acord cu ei și adaugă: „Dacă avem reprezentanți necredincioși, ghilotina îi așteaptă pentru a-i pedepsi; și dacă nu vor, dacă nu pot să le salveze poporul, să spunem poporului să se salveze singur, să se răzbune asupra dușmanilor săi!". Aplauzele frenetice cu care tribunele salutară aceste vorbe dovediră lui Jacques Roux că știuse să găsească nota justă și să se pună la diapazonul exact al mișcării. Și ce face Marat în acest timp? El își urmează polemicile și vorbește îndelung despre problema vinovăției lui Ludovic al XVI-lea. Din decembrie, îndrăznește să se arate din nou în public. Sfârșiseră prin a-1 lăsa în pace după două trei săptămâni și el schițase chiar câteva iviri discrete la Convenție. Dar a devenit foarte prudent și se face cât mai puțin remarcat. Chit că se răzbună în ziarul său. Scriitorul nu s-a schimbat. Mereu înflăcărat, combativ, nu încetează să-și copleșească dușmanii - veșnic aceiași - sub ocări abundente, dacă nu variate. Nu vede altceva în afară de aceste polemici, cel puțin nu în viitorul imediat. Unuia dintre corespondenții săi, care-1 întreabă când va purcede în sfârșit Revoluția la înfăptuiri concrete, îi răspunde că două condiții sunt necesare pentru ca să înceapă domnia libertății: „executarea lui Ludovic al XVI-lea și nimicirea facțiunii

vrăjmașe". La 21 ianuarie vede prima condiție realizată. Rămâne deci de făcut o ultimă sforțare pentru a grăbi prin toate mijloacele posibile căderea Girondei. După aceea se vor îngriji de Constituție, aprovizionări, organizare internă, reformă judecătorească etc. etc. Toate trec pe planul al doilea, atâta timp cât „gașca Roland- Brissot" deține puterea.

Iată cum, absorbit de ideea sa fixă, Marat trece pe lângă o nouă mișcare populară care se dezvoltă și crește cu totul în afară de dânsul. Și când își dă seama de aceasta, în ultimul minut, e prea târziu pentru ca să mai facă figură de animator. Din moment ce e vorba de doleanțe populare, nu li se poate arăta potrivnic în principiu, dar atitudinea sa rămâne foarte rezervată. Jacques Roux proclamase la 21 februarie, fără prea multe ocoluri, dreptul poporului de a se răzbuna el singur împotriva dușmanilor săi, în caz de neputință a puterilor publice. După patru zile, Marat repetă același lucru, aproape textual, în ziarul său: „Când lașii mandatari ai poporului încurajează crima prin lipsa de pedeapsă, nu trebuie să găsim straniu dacă poporul, împins la disperare, își face singur dreptate". Și el adaugă după aceste rânduri o părere care va avea un răsunet considerabil, grație unui concurs neprevăzut de împrejurări: „în toate țările, spune el, în care drepturile poporului nu sunt niște titluri goale consemnate falnic într-o simplă declarație, jefuirea câtorva prăvălii, la ușile cărora ar fi spânzurați acaparatorii, ar pune repede capăt spolierilor".

în aceeași zi, o mulțime exasperată de săptămâni de lipsuri, răscolită cu îndemânare de câțiva agitatori de meserie, năvălește în prăvăliile băcanilor și pune stăpânire pe toate mărfurile ce-i cad în mână.

înseamnă aceasta că sfaturile lui Marat au dat roade, că jefuitorii n-au făcut decât să-i urmeze îndemnurile? Nu. Nu avem căderea să deformăm faptele, să transpunem situațiile. Chiar la 23, a doua zi după ședința Consiliului general, în cursul căreia răsunase chemarea lui Jacques Roux, mulțimea, adunată în hale din zorii zilei, se repede asupra căruțelor cu pâine abia sosite și le golește în câteva clipe. în ziua următoare, la 24, tot când se crăpa de ziua, brutăriile sunt luate cu asalt. în sfârșit, la 25, la ora zece dimineața, jefuirea băcăniilor a și început. Și numărul *Jurnalului Republicii Franceze* abia fusese pus în vânzare: chemarea lui Marat - dacă era chemare - sosea cam târziu. Dar cea mai bună dovadă că a rămas perfect în afară de aceste evenimente este că a protestat cu ultima energie față de orice încercare de a i se atribui un rol în organizarea acestei zile, care, după dânsul, nu era decât opera agenților provocatori ai Girondei. Spre deosebire de operația din septembrie, pe care o aproba, regretând că nu putuse să participe la ea în măsura în care ar fi dorit-o, incidentele din 25 februarie n-au provocat din partea lui decât cea mai hotărâtă dezaprobare. Dar așa-i era ursită. Orice încercare de a tulbura ordinea socială era pusă îndată, din oficiu, sub egida lui Marat. Un fel de clișeu oficial s-a stabilit în fine, odată pentru totdeauna, putând să servească în mod minunat la cele mai felurite întrebuințări și scutind pe cei interesați să împingă prea departe căutarea răspunderilor.

Bineînțeles, tradiția era respectată și la Convenție. Jafurile din 25 fură evocate acolo a doua zi, la 26. O ofensivă în toată regula fu dusă cu acest prilej împotriva lui Marat. Cuvântul de ordine pare să fi fost lansat de mai înainte: „Decret de acuzare cu orice preț!". Momentul era bine ales. Tocmai fusese la bară o delegație a secțiunii Bonconseil venită pentru a-și exprima pe față indignarea pentru „violarea proprietății" care avusese loc și pentru a anunța că „toți adevărații prieteni ai libertății au jurat să se unească pentru a' o apăra". Deputatul Salle, un fost

confrate al lui Marat, se ridică apoi și cere cuvântul „pentru un fapt". Din nefericire, în aceeași clipă sosește Barere, care vrea să plaseze un lung discurs asupra zilei de 25 și pune stăpânire pe atenția Adunării pentru două ceasuri. El nu se gândește la Marat. Numai pe la sfârșit simte nevoia să se servească de el pentru un frumos efect final, de care trebuie să fi fost foarte mulțumit: „Da, aceste tulburări erau anunțate și dacă aș voi să-mi murdăresc gura cu vorbele unui gazetar turbat sau nebun, pe care-1 cunoașteți prea bine pentru ca să mai vreau să-l numesc, ați vedea că, fără a fi vrăjitor sau proroc, se putea prezice ceea ce s-a întâmplat". Acestea fiind spuse, el coboară de la tribună. Salle se prezintă apoi. Va fi scurt. Se mărginește să declare că nu are nimic de adăugat „excelentelor motive pe care Batere le-a enunțat" și, mergând drept la țintă, citează pasajul „incendiar" din articolul lui Marat. Numaidecât toată Gironda se ridică în picioare și, cu o mișcare admirabil dirijată, strigă într-un glas: „Decret de acuzare! Decret de acuzare!".

Marat e la locul său. Azi e binedispus, deloc emoționat. In mod vădit, se aștepta să fie pus în cauză, dar acuzarea i se pare pur și simplu caraghioasă, nemeritând să fie luată în serios. De aceea se îndreptă spre tribună cu un pas sigur și, gustând de mai înainte un triumf ușor, începe prin a cere să se citească înaintea Adunării numărul întreg în loc de pasaje separate. El obține satisfacție și Convenția consacră o oră și jumătate ascultării integrale a prozei lui Marat. Ceea ce nu putea chiar să-i displacă. îndată după aceea are cuvântul și, din ce în ce mai bine pentru el, e lăsat să vorbească fără întreruperi - lucru de care nu poate decât să fie încântat. Recunoaște că privește jefuirea ca „singurul mijloc care mai poate scăpa poporul, atunci când legile tac". Dar oare libertatea părerilor nu există? Nu e liber fiecare să spună ce gândește! Cât despre evenimentele din 25 februarie, nu vrea să aibă nimic

comun cu ele; după dânsul, a fost o întreprindere curat contrarevoluționară, uneltită de dușmanii libertății și, pentru a termina, el aruncă Girondei învinuirea de a fi inspirat și organizat aceste excese. „Mișcările populare provocate la Paris sunt opera acestei bande criminale; au fost pregătite de mult în secțiuni de ticăloșii ei agenți".

Afacerea capătă astfel o întorsătură neprevăzută.

Gironda e mai întâi uluită. Atitudinea batjocoritoare a lui Marat i se pare o sfidare, o insultă mult mai jignitoare decât toate atacurile ce umpleau zilnic ziarul său. Indignată, revoltată peste măsură, ea vrea să isprăvească odată. Noi strigăte: „La vot decretul de acuzare!". Și Bancal cere ca Marat să nu fie lăsat să părăsească sala înainte de proclamarea votului. Ceea ce provoacă la acesta un hohot de râs. El coboară de la tribună făcându-și adversarii „porci" și „imbecili".

Lehardy găsește atunci necesar să înalțe tonul dezbaterilor: „E vremea să aflăm, strigă deputatul girondin, dacă jumătate din Convenție este compusă din ticăloși sau dacă Marat este vinovat de atacurile îndreptate zilnic împotriva siguranței poporului, al cărui prieten se proclamă? Acestea fiind zise, Adunarea hotărăște că discuția trebuie închisă. Dar, înainte de a se trece la vot, se îngăduie celor care ar voi să apere pe Marat să ia cuvântul. Un Muntean de importanță mijlocie, Thirion, se declară gata să-i asigure apărarea. Marat îl întrerupe îndată. „Nu vreau nici un apărător" și, mereu cu același ton de zeflemea, el propune la rândul lui să se pună la vot un decret declarând pe toți girondinii nebuni și buni de închis la balamuc.

Buzot, simțind că pretextul de a răpune pe Marat a fost rău ales de data aceasta și dându-și fără îndoială

seama cât era de șubredă acuzarea ridicată contra lui, vrea să-și ferească prietenii de un pas greșit: „Un mare neajuns al decretelor de acuzare făcute în grabă este că sunt de multe ori iluzorii". Și, foarte pătrunzător, judecând repede situația, el adaugă: „Ce urmări împotriva Convenției ar avea faptul că ea ar decreta arestarea domnului Marat, dacă domnul Marat ar fi achitat de juriul din Paris?". La

urma urmei, puțin importă dacă Marat își scrie ziarul într-un fel sau într-altul. El nu este decât o unealtă supusă în mâinile „acelor oameni perverși" care voiesc să facă să domnească anarhia, pentru că anarhia conduce la regalitate. Un decret de acuzare nu ar face decât să dea lui Marat o importanță pe care nu o are. Cel mai bun lucru este să-l ignore pur și simplu, să-l combată prin dispreț și prin tăcere.

Dar spiritele erau prea înfierbântate. Dorul înflăcărat de luptă părea departe de a fi stins. Aceste îndemnuri la prudență și la moderație nu trebuiau să producă decât un efect redus, judecând, de exemplu, după replica lui Boyer Fonfrede, care stărui să se declare în fața întregii Franțe că ieri dimineață Marat a propovăduit jaful și că ieri seara jaful a avut loc.

Acesta se mulțumi să răspundă: „Cererea lui Fonfrede dovedește că decretul de trimitere la balamuc, pe care l-am cerut, nu era lipsit de temei".

După aceasta, discuția devine ridicolă și ne dă impresia că asistăm la o farsă grotescă. Girondinul Penieres cere ca „Marat să fie declarat nebun și, ca o măsură de siguranță generală, să fie internat la Charenton, de unde va putea fi eliberat după terminarea Revoluției." Bancal vrea ca, „după obiceiul stabilit de Constituția americană", Adunarea să decreteze: 1) că Marat va fi expulzat în mod

provizoriu din sânul său; 2) că va fi internat pentru a fi examinat dacă este nebun. La aceasta Collot d'Herbois răspunde: „Cer ca Bancal să fie la rândul său declarat nebun, fiindcă ne-a propus să deliberăm după Constituția americană".

Aceasta ar mai fi durat mult dacă Marat n-ar fi găsit de cuviință să pună capăt scenei, declarând că nici nu dorește altceva decât să fie pus sub acuzare: „Oamenii cuminți, cărora le veți încredința capul meu, vor cerceta pasajul din jurnalul meu și vor spune că nu știți să citiți".

Atitudinea sa provocatoare lasă pe Girondini încurcați. Ei n-aveau câtuși de puțin poftă să-i dea lui Marat prilejul să-și mărească popularitatea, care părea că scade în ultimul timp. Pe de altă parte, nu putea fi vorba nici de a capitula, de a renunța pur și simplu la o acțiune începută atât de strălucit. De aceea, se adoptă o soluție de mijloc, votându-se, pentru a face față situației, propunerea lui Maulde, care „trimitea acest denunț tribunalelor ordinare" și „însărcina pe ministrul de Justiție să urmărească pe instigatorii la jaf".

Era, cum toată lumea o recunoaște, un fel discret și elegant de a pune capăt lucrurilor. încă o dată Gironda se arăta neputincioasă să vină de hac acestui om, care, singur, reușea să țină piept unui partid întreg.

Albert Mathiez scrie: „Mai mulți Munteni interveniră în favoarea sa în timpul ședinței". Nu e exact. Unul singur, Thirion, și acesta de-abia deschisese gura să spună ceva și fusese oprit chiar de Marat. El n-are nevoie de pomană. Dacă așa e soarta lui, fie: va rămâne singur în fața ei; singur în luptă, singur față de moarte.

****

Nepăsarea Muntenilor față de Marat se explică perfect: încă de la începutul sesiunii, acesta dăduse dovadă de un fel de intransigență voită. Din proprie inițiativă, fără să i-o ceară nimeni, se făcuse cenzorul sever și nemilos al colegilor săi. Se credea îndreptățit să supravegheze până unde merge integritatea zelului lor cetățenesc, să le dea pe față slăbiciunile, să-i denunțe „tribunalului public" îndată ce se îndepărtau de la calea dreaptă revoluționară, ceea ce nu plăcea la fel tuturor. Unii Munteni îi explicau că e cam exagerat să creadă că el ar fi singurul om în stare să descopere intrigile contrarevoluționare și să apere libertatea.

El le răspundea:

„Scumpii mei, dușmanii au luat o hotărâre în această chestiune, fiindcă sunt singurul căruia se căznesc să-i închidă gura... De ce mă siliți să vă amintesc lucruri pe care le știe toată Europa? Cele peste trei sute de preziceri ce s-au împlinit dovedesc că știu să judec oamenii și lucrurile". După care le face „observații frățești", imputând Muntenilor că nu prea le plac „măsurile viguroase și loviturile fulgerătoare, singurele care pot salva patria". El nu putea considera ca „patrioți utili" pe oamenii care „se tem să nu-și rupă lăncile măsurându-se cu dușmanii libertății", care „încearcă să trăiască în pace cu toată lumea" și care „doresc să ia masa zilnic cu prietenii lor, miniștrii". în aceste condiții, spune dânsul, „este aproape cu neputință să mergem împreună". In cursul lunilor decembrie 1792 și ianuarie 1793 se dedă la critici excesive. N-a uitat încă atitudinea nepăsătoare a Muntenilor în cursul neînțelegerilor sale cu Gironda și-i previne că, „dacă vor continua să-1 lase singur în arenă, să fie siguri că va găsi mijlocul de a se descotorisi de ei, că nu-i va cruța mai mult decât pe dușmanii libertății și că-și

va face o datorie din a le pune în frunte pecetea infamiei, ca unor lași sau proști trufași". Până atunci „denunță micile patimi de care sunt munciți", „setea de plăceri și pofta de a mânca bine, care îi îndepărtează de la datorie". „Suntneglijenți și n-au tragere de inimă, iar lenea îi ține până târziu în pat". Urmarea e că „slugoii regalității sunt stăpâni pe toate comitetele și deci pe toate afacerile de Stat". Nu iartă pe nimeni. Aflând că Chabot și Desmoulins, „binecunoscuți prin stomacurile lor boierești", au fost invitați de generalul Dillon la masă, îi anunță prin jurnalul său că, „dacă li se mai întâmplă să facă o astfel de josnicie", el, Marat, va veni în fruntea cetelor de coate-goale să-i arunce pe acești sibariți afară, așa cum știe el".

Nu e greu de ghicit ce fel de sentimente aveau pentru el persoanele de care era vorba. Cât privește pe girondini, le cunoaștem cu prisosință dispoziția față de Marat.

Provincia urma mișcarea generală. Imaginea lui Marat, omorâtor sângeros și răspunzător de toate masacrele și tâlhăriile, se reținea ușor și, când nu erau alte subiecte mai precise, forma tema de predilecție a adreselor menite să aducă aminte Convenției și deci întregii Franțe că undeva exista un mic comitet local, care nu se resemna să treacă neobservat.

Avangarda revoluționară se înstrăinează din ce în ce mai mult de el. Este ținut la o parte de toate reacțiunile ce se pregătesc. La o adunare a Cordelierilor, când își permite să critice evenimentele de la 25 februarie, Fournier îl apostrofează cu violență, susținut de întreaga sală.

Incidentul, care avu loc peste câteva zile, ne dă putința să constatăm cât de stranie și de paradoxală devenise atunci situația lui Marat.

Cu prilejul plecării voluntarilor săi spre graniță, secțiunea Poissonniere prezintă Convenției o petiție cu un conținut foarte ciudat. Ea declară că Adunarea Națională nu dăduse dovadă de toată energia la care se aștepta de la ea; „că generalii nu erau la posturi" și termina cerând „un decret de acuzare împotriva lui Dumouriez și a statului său major". La auzul acestor cuvinte un strigăt general de indignare se ridicăînîntreaga sală. Deputațiiîșimanifestară zgomotos încrederea în Dumouriez, iar membrii delegației fură copleșiți de injurii. „Președintele secțiunii lor este un aristocrat", strigă Chazal. „îl cunosc, adaugă Marat, este un criminal!" - și se repezi la tribună pentru a protesta față de „moțiunea smintită", față de „propunerea perfidă de a da un decret de acuzare împotriva generalului", deși de-abia trecuseră trei luni de când el însuși îl considera pe acest general ca pe un conspirator extrem de primejdios. Acum nici nu se mai gândea la aceasta. Era preocupat de noii „trădători" din secțiunea Poissonniere, care urzeau „un complot general pentru a distruge țara". Uneltirile lor viclene trebuie dezvăluite. De aceea cere ca „cetățenii ce se găsesc la bară să fie arestați și siliți să dea pe față pe complicii lor care există". întorcându-se către oratorul delegației, îl somează să dea citire articolului din petiție prin care se cere capul lui Gensonne, al lui Vergniaud și al lui Guadet". Această declarație împinse indignarea Adunării până la culme, cu care prilej Marat fu copleșit de aplauze unanime. Nu mai era în ochii nimănui „monstrul incendiar" acoperit de infamie și dezgust. într-o clipă devenise apărătorul demnității reprezentanților națiunii, purtătorul de cuvânt al însăși Adunării. E adevărat că nimeni nu mai înțelegea nimic. De câte ori nu ceruse chiar el capul șefilor girondini!...

> Cum se făcea atunci că, în loc să susțină o propunere care oglindea de la un capăt la altul propriile sale convingeri, nu numai că se arăta potrivnic, dar părea că ar voi să dea pe mâna justiției pe autori?

Explicația e că această afacere i se părea lui Marat o dibace provocare întocmită chiar de girondini. După dânsul, aceasta făcea parte din marele lor plan de propagandă antipariziană. Acțiuni de felul celor începute de secțiunea Poissonniere trebuiau să dea impresia că Adunarea nu mai putea lucra la Paris în condiții normale, că membrii săi cei mai de seamă puteau fi terorizați și că, în consecință, se impuneau câteva grabnice măsuri preventive. Pentru a înfăptui acest plan „machiavelic", girondinii s-au înțeles desigur cu câțiva demagogi din secțiuni, ale căror scrupule nu sunt atât de mari încât să-și interzică să meargă mână în mână chiar cu elementele moderate, cu condiția ca acestea să le aducă unele compensații destul de serioase. Pentru Marat, Fournier Americanul era unul dintre acești agenți și el ar fi fost acela care, de comun acord cu răzvrătiții, organizase manifestația ce avusese loc atunci. Se impunea deci să fie adus, el și complicii lui, în fața tribunalului revoluționar. Convenția, care nu cunoștea adevăratele cauze ale stăruințelor lui Marat, se arătă foarte mirată. Deși îl aproba, nu prea pătrundea bine sensul acestei intervenții, atât de puțin conformă cu tendințele și cu gusturile sale obișnuite. Unii chiar păreau că se tem să nu le întindă vreo cursă. Astfel, Barere se ridică și protestă față de decretul de acuzare pretins de Marat și ceru ca textul petiției să fie cercetat cu atenție în prealabil. Isnard merse chiar mai departe. El luă cu hotărâre apărarea delegației, căci, după părerea sa, „această petiție putea să nu fie decât efectul unui patriotism zăpăcit", iar autorii „numai niște agenți

orbi ai aristocraților." Deci, e inutil să fie urmăriți. Acest raționament, oarecum ciudat, al lui Isnard, care ierta pe cei ce se prezentaseră la bară pentru a cere în public capul prietenilor săi, nu scăpă fără să atragă atenția lui Marat, care întrezări imediat confirmarea ipotezelor sale și crezu că a venit ceasul să dezvăluie în fața Convenției „uneltirile diavolești" la care se dedau „oamenii de Stat". Iată-1 deci din nou la tribună pentru a face „un denunț de mare însemnătate". Intrarea sa în materie reuși să atragă atenția tuturor: „Cer Convenției să mă asculte în cea mai mare tăcere. Ceea ce vreau să spun privește salvarea țării". Și începe să expună planul „partidului Roland", care „vrea să provoace în afară hotărâri incediare". Pentru a rezuma, „focarul conspirației este în sânul Convenției" și numai arestarea imediată a lui Foumier ar permite să se dea de firul intrigii girondine.

De data aceasta Marat obținu satisfacție. Foumier fu declarat arestat. Era cel mai bun mijloc să închidă incidentul și să facă pe Marat să tacă, evitând explicații care ar fi putut deveni supărătoare pentru Girondă. Se făcură deci că-i sacrifică pe American. în realitate, arestarea acestuia nu fu decât o adevărată comedie. Comitetul Siguranței Generale, după ce examină hârtiile ridicate de la el, socoti că nu se găsea nimic suspect în ele și că Foumier trebuia eliberat imediat. Chiar a doua zi, acest om straniu și „invulnerabil" fu adus la Convenție, unde prezentă o justificare completă a purtării sale și-i recăpătă imediat libertatea. El pretinde că ar fi provocat pe loc pe Marat, care se găsea în sală, să-și dovedească învinuirile și că acesta n-ar fi avut ce răspunde. Această afirmație nu se poate controla, deoarece procesul-verbal al ședinței nu spune nimic de acest incident final. în orice caz, e ușor de înțeles că Foumier i-a păstrat o anumită

dușmănie lui Marat și, dacă ne amintim că în cenaclurile revoluționare, unde se pregătea operația de la 31 mai, el juca un rol important, ne dăm seama că Marat își făcuse din el un dușman foarte primejdios, care n-ar fi șovăit deloc, dacă ar fi avut un prilej bun, să întrebuințeze toată influența sa pentru a-i face rău. Din punct de vedere practic, se pare că, la jacobini, Marat s-ar fi bucurat în luna martie 1793 de o adevărată popularitate. în orice caz, apariția sa la tribuna societății producea totdeauna un mare efect. E adevărat că aceste apariții erau pregătite cu grijă dinainte, căci Marat avea fără îndoială un simț fin al efectelor teatrale și știa să le întrebuințeze cu folos. își făcea apariția înveșmântat într-o mare pelerină și înainta întinzând brațele, în semn că vrea să vorbească, în general cuvântul îi era dat de îndată ce făcea semn, în detrimentul celorlalți oratori înscriși înaintea sa. De obicei, toți se dădeau la o parte din fața sa, fără cea mai mică împotrivire. Cel ce îndrăznea să se opună cât de puțin era huiduit fără cruțare de publicul din tribune, care striga „Marat! Marat!" până ce *Prietenul Poporului* căpăta cuvântul. La sfârșitul discursului, saluta cu grație auditorii, spre a le mulțumi pentru aplauze. Acest fel de a fi era foarte apreciat. „Nu spune multe, declarau ei, dar le spune bine". După *Jurnalul Francez,* „mai ales femeile îl copleșeau cu cele mai temeinice dovezi de simpatie". Nu trebuie însă să vedem în aceste manifestații, pe care i le făceau jacobinii, o oglindă perfectă a sentimentelor ce le avea pentru el tot poporul din Paris. Obișnuiții de la ședințele Societății formau desigur un bloc foarte solid, adesea foarte zgomotos, dar a cărui importanță politică era, putem spune, modestă. Manifestațiile lor zgomotoase n-aveau alt rezultat decât să impresioneze anumite elemente moderate și să confirme în spiritul lor imaginea lui Marat, încarnare a anarhiei și a războiului civil. Astfel,

pe vremea aceea, Fauchet scria în *Jurnalul Prietenilor:* „Cine nu vede unde ne duc aceste lucruri? Iată că poporul Prietenului nostru Marat a și început să creadă că negustorul de vinuri este un acaparator și că trebuie să-i ceară socoteală: mâine va veni rândul argintarilor și chiar al monetăriei, care este și ea prăvălie, apoi vor urma toți cei ce au prea multe lucruri în casă și prea multe parale în buzunar, căci aceasta înseamnă că sunt acaparatori, în sfârșit va suna ceasul și pentru marele magazin al Vistieriei Naționale, ultima lovitură ce va fi dată la Paris. După aceasta nu va mai rămâne decât să se prade pământurile și să se spânzure toți acaparatorii stâlpilor cu care se vor însemna noile hotare. E drept că și acești stâlpi vor fi mutați a doua zi și că proprietarul de mâine va spânzura pe cel de azi până când dictatorul Marat sau omul lui va rămâne singur în toată Republica". Repetăm că această apreciere nu corespundea nici ea realității și că toate succesele oratorice ale lui Marat, toate izbânzile sale asupra „doamnelor" jacobine, nu contribuiau cu nimic să-i mărească autoritatea în cercurile în care dospea cu adevărat acțiunea revoluționară.

In ultimele zile ale lunii martie 1793, o nouă încercare de răzvrătire se înfiripează. De data aceasta, învățați de experiența făcută, animatorii se căznesc să perfecționeze organizația, să se ferească de risipirea energiei revoluționare și mai cu seamă să-și asigure ajutoare temeinice. Obțin un prim succes câștigând sprijinul Consiliului General, ceea ce le permite să întemeieze la 30 martie 1793 o „Adunare centrală a Mântuirii publice și a Corespondenței" cu sediul la Episcopie și compusă din delegațiile tuturor secțiunilor din Paris.

Peste două zile, la 1 aprilie, sus-zisa Adunare centrală trimite un delegat la jacobini pentru a le anunța constituirea. Este posibil ca delegatul Crenier să fi fost de

asemenea însărcinat să pregătească terenul pentru o înțelegere și o acțiune revoluționară comună. Se știe doar că, încă de la început, se lovi de împotrivirea violentă a lui Marat, care denunță noul grup ca pe o întreprindere anticetățenească. Cât despre Crenier, acesta nu era, după Marat, decât un agent provocator, un personaj suspect, care trebuia arestat fără zăbavă și dat pe mâna autorităților. Propunerea sa fu adoptată de Adunare și delegatul Episcopiei fu condus sub escortă la Comitetul Siguranței Generale.

Care e explicația împotrivirii arătată pe neașteptate de Marat față de noua reacțiune? Avea de gând să încerce și el una de același fel? Posibil... La 27 martie spune jacobinilor: „Cer ca toate secțiunile din Paris să se adune și să ceară Convenției să declare dacă are mijloace pentru a salva țara, căci, dacă nu are, poporul este dispus să se salveze singur". însă aceasta era chiar linia pe care voia s-o urmeze Societatea și pe care o formulase în ajun, la 26 martie, în termenii următori: „Frați și prieteni, nenorocirile Republicii au ajuns la culme. Cerem poporului să se trezească, deputaților să se explice și să isprăvească odată cu Brissot, Gensonne, Vergniaud, Guadet, cu generalul Dumouriez și cu toți generalii conspiratori... și cu funcționarii publici trădători de țară".

De ce atunci, când ambele formațiuni păreau să aibă același obiectiv, s-a arătat Marat atât de dușmănos față de încercarea Episcopiei? De ce a împiedicat Societatea să primească o colaborare, care exista de fapt, într-o anumită măsură, deoarece și câțiva jacobini făceau parte din această asociației? Era poate consecința unei jigniri adusă amorului său prin vreo neglijență a Comitetului, pe care nu putea s-o ierte? Sau furia de a se vedea întrecut și lipsit de posibilități de reușită? Nu putem pretinde să descoperim adevăratele motive ale lui Marat, pe care de altfel nici

el nu le-a dezvăluit niciodată. Suntem doar siliți să constatăm că s-a arătat adversar al ideii de front comun de luptă revoluționară și că, la rândul ei, noua grupare care se formase nu se gândise nici o clipă să facă apel la colaborarea sa.

*****

Ultimele zile ale lunii martie se scurgeau într-o atmosferă înfrigurată de neliniște generală. Dezertarea lui Dumouriez atrăsese din nou toate privirile asupra lui Marat. Toți își aminteau violentele atacuri ale *Prietenului Poporului* împotriva generalului.

Toți recunoșteau că știuse să descopere adevărata față a omului care trădase cauza revoluționară. Acum îl ascultau toți cu mai multă atenție. Am văzut de altfel cum a ascultat *Societatea Jacobinilor* de îndemnurile sale la 1 aprilie. în ajun, la 31 martie, dominase ședința de la început până la sfârșit. Monografia domnului Aulard nu spune aproape nimic despre acest lucru și nu dă decât fragmente neînsemnate din discursurile sale. Nu va fi deci de prisos să reproducem aici, mai pe larg, cuvintele spuse de Marat și primirea pe care i-a făcut-o asistenta.

Nu ne vom opri asupra reconstituirii ședinței, care este destul de cunoscută. Soarta Republicii este în joc. Ce va face Dumouriez? Ce face Danton? La ce se gândește guvernul? Inima patrioților e apăsată de groază. Jacobinii, foarte numeroși de data aceasta, se strâng cu nervozitate în jurul tribunelor, cu ochii la Marat, care urcă treptele. Danton ia și el parte la ședință. De la primele cuvinte ale discursului, Marat se pune la unison cu sufletul auditoriului. El va menține cu dibăcie starea de îngrijorare

care apasă asupra tuturor și n-o va lăsa să se risipească. Se află acolo pentru a anunța fuga lui Dumouriez. înainte de orice, un scurt preambul:

„Primejdiile ce amenință țara au ajuns la culme. Este ceasul când trebuie să izbutească curajul republicanilor". Apoi zvârle vestea asupra Adunării și se oprește să savureze efectul ce-1 făcuse. Pauză. Privește asistența, zărește pe Danton și, pe un ton imperativ, pornește: „Danton e aici. îl somez să se urce la tribună și să sfâșie țesătura de trădări în care suntem învăluiți".

Dar nu se mulțumește numai cu atât. Astăzi „individul Marat" își va lua revanșa. Cu asprime, dojenește în fața tuturor pe fostul său protector și prieten: „Dacă ai fi împiedicat prin măsuri hotărâte trădările lui Dumouriez, asprimea ta îndreptățită n-ar fi dat dușmanilor noștri timpul să-și înnoade din nou ochiurile plasei și să ne sape groapa". Ar fi trebuit să ia pildă de la dânsul, care „nu se mulțumește numai să vorbească", ci „urmărește fapte" și care „nu va fi mulțumit decât atunci când va vedea capul trădătorului rostogolindu-se pe eșafod". Silit să-i răspundă, Danton ar fi voit să se mulțumească cu o simplă declarație scurtă, promițând Convenției că-i va da toate lămuririle necesare. Dar Marat nu se lasă îmbunat cu atât: pretinde o explicație imediată. Danton tace. Marat stăruie: „Jură cu mine să mori pentru a salva libertatea!". Danton nu răspunde, atunci Marat nu se mai poate reține. Are nevoie de gesturi mari, de vorbe răsunătoare. Comediantul din el intră în scenă. Deodată scoate de sub pelerină un pumnal lung de un cot, pe care-1 vântură prin fața ochilor auditorului. „Iată arma cu care jur să extermin pe toți trădătorii. Iată arma pe care vă invit s-o fabricați pentru cetățenii care nu sunt obișnuiți cu exercițiile militare. Vă propun să deschideți o subscripție. Eu însumi voi da

pilda". Toată lumea îl ascultă cu smerenie. Nimeni nu se mai gândește la Danton. „Formați o armată centrală, care să meargă împotriva regaliștilor și a moderaților; numiți un șef și veți avea izbânda!"

Toate dările de seamă ale ședinței sunt unanime în a menționa ovația formidabilă care a acoperit sfârșitul cuvântării lui Marat. „Marat, tu să fii căpetenia noastră!", striga Adunarea. Pălăriile aruncate în aer exprimau entuziasmul și asentimentul general, constată redactorul *Jurnalului Dezbaterilor Societății.*

A doua zi fierberea continuă să domnească în mediul jacobinilor, care par gata să ia „marile măsuri", până într-atât încât Marat însuși se vede silit să-i liniștească, îndemnându-i să fie prudenți și să aștepte doar puțin, căci n-a sunat încă ceasul.

„Fiți siguri că eu veghez. Va trebui să dăm lovituri mari, dar nu a venit încă momentul. Vă voi înștiința îndată ce va fi necesar".

Toată această frământare a jacobinilor se traduse până în cele din urmă în proiecte de adrese. în ședința de la 2 aprilie s-au discutat termenii în care va fi adresată o circulară către departamente pentru a le înștiința că Parisul se însărcinează să apere Revoluția. Neputând să se pună de acord, Societatea încredințează redactarea acestei înștiințări Comitetului de Corespondență, care se pune îndată pe lucru. Desfieux, în numele Comitetului, promite că toată lumea va fi mulțumită. Nici el însuși nu credea că va fi chiar așa. Pentru moment, ne mulțumim să spunem că Marat nu fusese chemat să facă parte din această comisie.

La 5 aprilie, Marat fu ales președinte al *Societății Jacobinilor,* ceea ce nu era decât un eveniment de o minimă importanță, dat fiind că toți membrii Societății erau chemați să îndeplinească această funcție pe rând, timp de cincisprezece zile. Dar, în împrejurările acelea, această alegere, a doua zi după dezertarea lui Dumouriez, păru să aibă o însemnătate cu totul deosebită și *Jurnalul Francez* nu făcea decât să exprime foarte lămurit opinia generală, când socotea că „numirea sa ca președinte al jacobinilor dovedea că această societate era demnă să fie condusă de apostolul omorurilor, al jafului și al tuturor crimelor".

Intrarea în funcție fu pentru Marat un pretext pentru a se deda la una dintre acele manifestații teatrale de Care era atât de lacom. Sosește cu mare întârziere, își face o intrare studiată și, după ce se așază în jilțul prezidențial, pronunță cuvântarea următoare:

> „Cetățeni, am profitat de prima clipă de răgaz pe care mi-au lăsat-o ocupațiile mele de legiuitor pentru a mă prezenta la post. Nu voi mulțumi Societății pentru încrederea cu care m-a cinstit. întrevăd în alegerea pe care a făcut-o dragostea sa de libertate, dar, dându-mi seama cât sunt de neputincios să îndeplinesc funcția de președinte, o rog să binevoiască a mă înlocui prin altcineva". Aceste vorbe au produs o vie emoție în rândurile asistenței. Cel puțin așa spune redactorul *Jurnalului Dezbaterilor,* care scrie: „Aplauzele și exclamațiile «nu! nu!» impun tăcere modestiei cetățeanului Marat și-i arată toată plăcerea de a-1 vedea președinte".
>
> Iată-1 deci președinte fără voie. Nu se lasă de altfel rugat prea mult și se pregătește să conducă dezbaterile. Dar de abia dăduse cuvântul unui orator, când primi un bilet care păru să-l impresioneze

puternic. Se ridică imediat, anunță că „veștile primite de la armata din Alpi îl cheamă fără întârziere la Comitetul Militar", apoi plecă grăbit, pentru a nu se mai întoarce niciodată ca președinte. Avea deci dreptate când, peste câteva zile, afirma în fața Convenției că n-a fost președinte al jacobinilor decât șapte sau opt minute. Totuși a avut timpul să-și pună semnătura pe un document, care a jucat un rol capital în evenimentele ce-au urmat.

în prima săptămână din aprilie, Parisul dădea impresia că s-ar găsi în preziua unei noi „zile revoluționare". *Jurnalul Francez* anunță o răzvrătire în timpul zilelor de Paște. Robespierre tânărul spunea jacobinilor vorbele următoare:

„Convenția nu e în stare să guverneze. Trebuie să atacăm pe conducătorii Convenției. Cetățeni, nu veniți să ne oferiți brațele și viața voastră, ci cereți să curgă sângele criminalilor. Trebuie ca toți bunii cetățeni să se strângă la secțiunile lor, să conducă opinia publică într-un fel mai folositor decât până acum și să vină la bara Convenției pentru a ne sili să arestăm pe deputății necredincioși".

Girondinilor nu le era greu să priceapă aluzia. Unora dintre dânșii le fu frică pur și simplu și se grăbiră să capete pașapoarte, cu gândul de a părăsi Parisul la primul semn de primejdie. Totuși cea mai mare parte dintre ei se hotărâtă să rămână până la urmă, nu numai pentru a se apăra împotriva unor eventuale atacuri, dar chiar pentru a lua ei înșiși ofensiva. De altfel, conjunctura generală le era prielnică. Numeroși Munteni, dintre cei mai de seamă, erau plecați în misiune, așa încât dispuneau de o majoritate sigură în Convenție și nu le mai rămânea decât să stea la pândă.

Apelul lui Robespierre tânărul datează din 5 aprilie, în ziua de 8 își produse roadele, când Convenția primi o delegație a secțiunii de la Bonconseil, care-i vorbi cam în felul acesta:

„De foarte multă vreme vocea publică vă arată pe Vergniaud, Guadet, Gensonne, Brissot, Barbaroux, Buzot, Louvet și alții... Ce mai așteptați ca să-i puneți sub acuzare?... Reprezentanți ai poporului, patrioți de la Munte, vouă vă lasă țara grija de a arăta care sunt trădătorii; a sosit ceasul să-i dezbrăcați de inviolabilitatea liberticidă... Ridicați-vă și dați pe mâna tribunalelor pe oamenii pe care-i acuză opinia publică".

Căpeteniile girondine erau de față. Se poate lesne închipui ce impresie au produs aceste vorbe asupra lor. Se făcură cu toate acestea că n-au înțeles și nu se împotriviră stăruințelor lui Marat ca delegația să fie invitată să cinstească ședința cu prezența ei.

Acesta însă nu era decât preludiul. Chiar a doua zi un proiect de adresă este întocmit de secțiunea de la Hala-de-grâu, chemând populația să se răscoale în masă împotriva „deputaților necredincioși". Petion crezu că circulara era opera lui Marat și-l denunță din nou, la 10 aprilie, colegilor săi. Din nou fu luată hotărârea „să se curețe Convenția de acest monstru" și-și dădură seama că, în sfârșit, de data aceasta dețineau o poziție bună și că izbânda părea sigură.

Executarea lui Marat fu hotărâtă pentru 12 aprilie. Și de data aceasta tot Petion deschise focul. Acesta era tocmai pe cale să impute raportului Comitetului Militar că tratase cu prea mare străşnicie pe generalii Lanoue și Stengel.

Robespierre îl întrerupse: „Cer cenzura împotriva celor ce ocrotesc pe trădători". Aceasta îl înfurie îngrozitor pe Petion. Marat, care observa de la locul

său, scrise mai târziu: „Petion se încurcă într-o declamație atât de incoerentă, începu să vocifereze așa de furios și să facă gesturi atât de amenințătoare, să arunce injurii atât de dezgustătoare, încât chiar și cei mai răbdători dintre asistenți se întrebau dacă nu era beat sau turbat". Auzind cum Petion îl făcea „scelerat josnic, predicator al despotismului", Marat se mulțumi să-i răspundă: „Dumneata ești scelerat". Dar ultimul cuvânt îl are tot Petion: „Iată omul care v-a cerut fără încetare să fiți despoți, fie în numele dictaturii, fie în acela al Triumviratului!".

Semnalul atacului e dat. Toată lumea se întoarce spre Marat, care se căznește degeaba să se facă auzit. „Taci, criminalule!", îi strigă băncile Girondei și Guadet se urcă sprinten la tribună, fluturând o foaie de hârtie menită să dea o lovitură de moarte dușmanului blestemat.

Era faimoasa adresă a *Societății Jacobinilor* de care a fost vorba mai sus. Era gata din 5 aprilie și fusese semnată în treacăt de Marat, în calitate de președinte în exercițiul funcțiunii, în momentul când părăsea ședința pentru a se duce în grabă la Convenție. Mai târziu pretinse că semnase chiar fără să fi luat cunoștință de text, ceea ce este foarte posibil. Semnătura președintelui pe documentele Societății nu era decât o simplă formalitate protocolară și nu implica câtuși de puțin o participare efectivă a acestuia la alcătuirea hârtiei. Ea nu făcea parte decât dintr-un fel de viză colectivă, deoarece alături de ea mai figurau întotdeauna patru sau cinci semnături ale secretarilor Societății.

Girondinii voiră să prezinte lucrurile altfel. După ei, adresa de la 5 aprilie era opera personală a lui Marat și

răsfrângea concepțiile și ideile sale asupra luptei revoluționare. Acest apel la arme „pentru a extermina pe trădătorii de țară", căzând direct sub prevederile decretului de la 29 martie 1789, devenea principala vină găsită lui Marat. *Prietenul Poporului* era vizat direct. Toți se aruncau asupra lui. Mai târziu urma să vină și rândul celorlalți colegi din delegația pariziană, de îndată ce se va fi terminat prima operație de eliminare. Era hotărât de la început ca, după citirea ultimelor rânduri ale adresei, adunarea să fie cuprinsă de „o mișcare spontană și unanimă" de indignare. Ea urma să se ridice până la ultimul om pentru a reclama acel decret de acuzare de care Marat scăpa mereu în ultima clipă.

Iată-1 deci pe Gaudet la tribună, citind documentul providențial. Marat urmărea cu atenție. Auzind un cuvânt ce i se părea conform cu propriile sale idei, nu-și poate reține exclamația „Așa e!" luată imediat de girondini ca o mărturisire. Fără să mai aștepte sfârșitul, fără să afle că mai erau, cel puțin din punct de vedere oficial, și numele secretarilor, de îndată ce Marat pronunță aceste cuvinte, toți girondinii se ridicară în picioare, strigând cu putere replica convenită.

Grija cu care părea organizată această manifestație impresionă serios pe Marat. Partizanii săi se numărată și constatară că cea mai mare parte erau lipsă. Imediat sunt trimiși soli pentru a aduce în grabă pe absenți. Din fericire, Danton e acolo și-și dă seama de gravitatea situației, înțelegând că, odată ce soarta lui Marat va fi hotărâtă, ofensiva, în loc să se potolească, va continua cu puteri înzecite și că sunt multe șanse să fie îndreptată și împotriva propriei sale persoane, uită ultimele obrăznicii ale lui Marat și încearcă o viguroasă intervenție în favoarea sa. Era în primul

rând necesar să se evite o discuție imediată a chestiunii. De aceea, Danton propune ca să fie dată în seama Comitetului de Legislație, având în vedere că „dacă Gironda învinuiește pe Marat, apoi și Marat învinuiește Gironda" și că, în aceste condiții, cele două părți trebuie să poată să-și expună învinuirile în liniște în fața unui comitet redus. Pe de altă parte, cum s-ar putea discuta o chestiune atât de însemnată când atâția deputați lipsesc. In sfârșit, cum ar putea Convenția „să fie în aceeași cauză și judecător și parte?" Argumentarea sa n-a dat roade, deși, după cum pretinde *Jurnalul Francez,* „și-ar fi umflat zdravăn plămânii". Boyer-Fonfrede obiectă că n-ar trebui să se creadă că deputății absenți s-ar pronunța în favoarea lui Marat.

„Veți fi foarte surprinși, insinuă el foarte dibaci, aflând că unii dintre comisarii dvs., cărora vorbitorul ce m-a precedat le-a aruncat injuria de a crede că ar apăra pe Marat, sub presiunea opiniei publice, și-au luat angajamentul să ceară la rândul lor decretul de acuzare căruia vă opuneți astăzi". Cât despre cererea de trimitere la Comitetul de Legislație, ea nu e îndreptățită cu nimic „fiindcă evidența este dovedită". Rămânea ultimul argument: Convenția n-are dreptul de a cumula cele două funcții, de reclamat și de judecător. Boyer-Fonfrede scăpă ușor de el printr-o tiradă de mare efect, care fu gustată cu nesaț de prietenii săi: „Nu noi, ci Franța întreagă acuză pe Marat; noi nu suntem decât judecătorii săi".

Câtuși de puțin mișcat, Marat așteaptă cu răbdare să-i vină rândul să-și înfățișeze apărarea. începu prin a declara foarte cumpătat că gestul lui Guadet nu era decât „o scamatorie fără rost" și că n-a avut nici un rol în

întocmirea documentului pe care îl înfățișaseră împotriva sa. „El n-a fost președinte al jacobinilor decât vreo șapte sau opt minute", în care timp i s-a prezentat un act „pe care nu l-a citit și care purta semnătura secretarilor". Semnătura sa nu însemna decât „atestarea că hârtia emana de la Societate". Cât despre conținut, dacă e conform cu textul citit de Guadet, fără să fie câtuși de puțin autorul, el îl aprobă întru totul, cu tărie. Gironda vrea să-i aducă un decret de acuzare? Foarte bine. Marat se lasă în mâinile poporului, care-1 va judeca.

Dezbaterile erau astfel închise. Totul se petrecu repede, fără hărțuieli, Gironda având de data aceasta majoritatea absolută asigurată dinainte.

Un decret provizoriu de acuzare este întocmit, iar Comitetul de Legislație este însărcinat să prezinte a doua zi un raport asupra acestui decret. Totul a mers cum trebuia. Nu mai rămânea decât să se ridice ședința și să se slăvească izbânda obținută. Dar, în ultimul moment, apar greutăți noi și neprevăzute.

Un decret de acuzare implică de obicei o deținere forțată la domiciliu. Secretarii însărcinați cu redactarea au vrut să dea dovadă în cazul de față de o strășnicie specială inserând în text că Marat va fi condus de îndată la închisoarea Mănăstirii. Ofițerul de gardă primi deci ordinul de a-1 aștepta la ieșire și de a-1 aresta îndată ce va fi trecut pragul Convenției. Sala se goli repede. Girondinii se grăbiră să plece, îmbătați de izbândă. Marat nu se mișcă. în jurul său se formă un grup compact de Munteni, cincizeci de persoane cu totul. Patrioții din tribune sunt invitați călduros și ei. Bariera care-i desparte de sală este trecută dintr-o săritură, așa încât cadrele apărătorilor lui Marat se îngroașă. Se formează un cortegiu, având la mijloc pe Marat, și toată lumea se îndreaptă spre ieșire.

Garda încearcă zadarnic să împiedice trecerea; comandantul detașamentului fâlfâie ordinul. Se obiectează că nu e valabil, deoarece nu poartă semnătura președintelui Adunării, nici viza ministrului de Justiție, ceea ce era de altfel exact, fiindcă, în graba lor, secretarii uitaseră să îndeplinească toate formalitățile necesare. Ofițerul nu părea dispus să insiste și se grăbi „să cedeze în fața forței". Astfel, Marat a putut să treacă liniștit și să ajungă acasă, întovărășit de o escortă numeroasă.

*****

în timp ce Convenția se pregătea să termine cu Marat, jacobinii țineau ședință. „Președintele era așteptat cu cea mai mare nerăbdare, scrie Gorsas, căci Societatea nu bănuia că el va trebui să doarmă la Mănăstire". îndată ce arestarea sa fu votată, un deputat jacobin părăsi în grabă Convenția și fugi spre strada Saint-Honore. Vestea produse o senzație de nedescris. „Gălăgia și frământarea ajung la culme; președintele obține cu mare greutate liniștea necesară pentru a vorbi". Un alt deputat, Lecointre, vine și el. Prea emoționat, amestecă lucrurile și povestește tovarășilor fapte de necrezut. După dânsul, „Marat ar fi fost pus în stare de arest, fiindcă semnase, în calitate de președinte al Societății, adresa secțiunii de la Hala-de-grâu." Marat ar fi spus Convenției: „Dvs. țineți cu tot dinadinsul să aveți o răscoală în Paris și de aceea mă arestați. Eu vă cer să mă trimiteți cu doi jandarmi la jacobini, spre a-i îndemna la liniște". Aceste declarații provocară o nouă fierbere. Toți se pregăteau să primească victima despotismului girondin între jandarmi. Dar, în locul său, apare Robespierre, care

plecase de la Convenție „scos din fire de ceea ce văzuse". în clipa cea mai critică, atunci când Muntenii aveau mai mult decât oricând nevoie de o voce hotărâtă și autoritară, Robespierre părăsea ședința pentru a merge la jacobini „să le arate ce capcane li se întind". Astfel, evită să se expună pentru o cauză pe care n-o considera interesantă pentru dânsul. După replica de la început, el rămăsese cufundat în cel mai absolut mutism. Calculul său era simplu: numeric, Muntenii erau prea slabi. Orice împotrivire ar fi fost zadarnică și n-ar fi însemnat decât o risipire nefolositoare a forțelor fizice și morale. Cea mai bună atitudine ar fi fost în cazul de față aceea de simplu spectator. El o adoptă și n-avu decât motive să se felicite pentru această idee. Discursul său la jacobini (căci dacă la Convenție rămăsese mut, la Societate primul său gest fusese de a se urca la tribună) este un model de prudență și de înțelepciune. El începu prin a distribui elogii: „Danton a vorbit cu o rațiune și o elocvență superioară, înălțând sufletele tuturor celor ce l-au ascultat... Marat a vorbit cu putere, cu precizie și în același timp cu moderație, descriind crimele dușmanilor noștri în culori care ar face să roșească de rușine orice om care ar mai păstra un rest de pudoare". Urmară îndemnuri de liniște. Desigur, este îngrozitor să sacrificăm furiei dușmanilor pe un patriot neînvins ca Marat, dar nu e momentul să reacționăm. Ceea ce se impune acum este „să înfricoșăm pe dușmani printr-o atitudine impunătoare și calmă".

Pentru a ajunge la acest scop trebuie să întocmim o adresă care „să recomande calmul, dezvăluind în același timp toată acțiunea criminală a dușmanilor". Fiecare dintre membrii Societății se va însărcina, după mijloacele și puterile sale, „să arate poporului cum

lucrează trădătorii". Propunerea lui Robespierre fu primită cu aclamații. Lucrul era de așteptat, căci, odată trecut primul moment de emoție, nimeni nu mai simțea nevoia neînfrânată de a lua armele și de a ieși în stradă. Toți erau, dimpotrivă, încântați să asculte de îndemnurile la liniște și la prudență, iar lui Robespierre nu-i fu câtuși de puțin greu să convingă Societatea că cel mai bun mijloc de a combate reacțiunea este să nu combată deloc. S-au găsit chiar optimiști care să afirme că totul merge de minune și că trebuie să se bucure de decretul de acuzare împotriva lui Marat, căci, după cum declară unul dintre aceștia, „dacă Marat este trimis în fața tribunalului revoluționar, va spune mari adevăruri".

Discursul acestui jacobin anonim este caracteristic. El admiră profund pe Marat (cel puțin așa spune). îl consideră ca pe adevăratul „părinte al poporului" și-l compătimește din tot sufletul.

Totuși, personal, nu vrea să riște nimic, ci preferă ca evenimentele să lucreze pentru el. „Am impresia că întrezăresc o întorsătură fericită în această împrejurare, conchide el, și cred cu tărie că vom putea trage foloase din ea".

Atitudinea adoptată definitiv fu aceea de a considera cazul Marat ca o afacere pur particulară, care nu angajează cu nimic responsabilitatea politică a Societății și ședințele zilnice fură reluate după ritualul consacrat.

Un redactor al *Patriotului francez* a știut să rezume situația cum nu se poate mai bine, numai în câteva cuvinte:

„Știrea că un decret de arestare a fost lansat împotriva lui Marat a produs cel mai mare răsunet la jacobini. Imediat a fost vorba să pornească, cu toții, chiar în clipa

aceea, împotriva Convenției. Până la urmă însă s-au mărginit să întocmească o adresă către parizieni".

Să ne întoarcem la Marat. Ajuns acasă, se afundă din nou în „subteranele sale" sau, în alți termeni, își reia turneul prin Paris, schimbându-și culcușul cât putea de des și culegând peste tot felicitări și condoleanțe. Acesta era de altfel unul dintre cele mai bune mijloace de propagandă ale sale, pe care nu-1 uita niciodată și care nu da niciodată greș. Văzându-se în siguranță, trimite Convenției o scrisoare lungă, prin care-i anunță hotărârea sa de a nu ține seamă de mandatul de arestare cu care era urmărit. Dacă vor ca el să se constituie prizonier, să se aresteze mai întâi „perfizii, acuzați de vocea poporului de trădare", adică Brissot, Guadet, Vergniaud etc. După părerea sa, „Actul arbitrar" făcut de „neîmpăcații săi dușmani" nu e decât o provocare la răscoală. „N-are alt scop decât acela de a împinge poporul indignat să-mi deschidă porțile Mănăstirii și să le deschidă în același timp și uneltitorilor deținuți acolo". Cât despre dânsul, „înainte de a aparține Convenției, el aparține patriei". De aceea va continua lupta împotriva „trădătorilor care duc de nas Convenția". Rămâne optimist până la urmă: „încă puțină răbdare și-i vom vedea pierind sub greutatea urii poporului".

Această scrisoare citită în 13 aprilie, în ședința de dimineață, nu provocă nici un comentariu. Din contră, în seara aceleași zile, Convenția se ocupă mult de Marat.

Comitetul de Legislație, compus aproape exclusiv

din girondini, după ce citi proiectul de raport asupra „cazului Marat", îl aprobă în unanimitate și însărcină pe unul dintre membrii săi, Delaunay tânărul, să-l prezinte Convenției. Prezenți la ședință erau 360 de deputați, 389 erau absenți, iar 374 în misiune. Dintre aceștia din urmă majoritatea erau Munteni. Se putea deci prevede de la început sfârșitul inevitabil al dezbaterilor. Dubois-Crance riscă totuși o ultimă tentativă în favoarea lui Marat.

Se sfârșea citirea adresei jacobine, întreruptă în ajun din cauza evenimentelor povestite. In acel moment, el strigă: „Dacă adresa aceasta este vinovată de ceva, vă cer să mă acuzați și pe mine, căci o aprob". Zicând acestea, se repezi spre biroul prezidențial pentru a-și pune semnătura pe document. O sută de deputați îi urmau exemplul. Printre aceștia erau: Desmoulins, Thirion, David etc. Robespierre se ridică împreună cu ceilalți, făcu câțiva pași spre tribună, apoi se răzgândi, se furișă discret și se întoarse la loc fără să semneze. Danton nu era acolo.

Această manifestare pur platonică nu schimbă nimic, în fața acestor o sută de semnături, peste două sute de deputați rămâneau nemișcați la locurile lor, părând să arate, prin însăși atitudinea lor, ce hotărâre luaseră chiar de atunci. Totuși gestul nu putea fi trecut cu vederea. Se cerea un răspuns al celor care se abținuseră. Lacroix se însărcină să-l dea, dar se achită într-un mod atât de neîndemânatic, încât târî adunarea într-o discuție vagă și stearpă.

Adresa din 5 aprilie părea să nege chiar utilitatea existenței Convenției și preconiza un apel către popor, care era chemat să se pronunțe, în ultimă instanță, asupra chestiunii dacă actualii săi reprezentanți

meritau încă încredere. Deputății care s-au grăbit să semneze n-au prevăzut, fără îndoială, socotea Lacroix, consecința logică a gestului lor: „Ei și-au formulat, individual, o dorință, dar Convenția nu poate și nici nu trebuie să aprobe astfel de principii, căci ar declara că nu ne mai bucurăm de încrederea alegătorilor noștri, iar în cazul când încrederea ar fi pierdută ar trebui să se convoace din nou Adunările primare". Cu multă nevinovăție, Gensonne își dădu părerea în același sens. „Nu se mai poate ascunde că toți oamenii de bună-credință își dau seama că toate legăturile de încredere mutuală sunt rupte". Această stare de lucruri nu mai poate dura. Adresa aceea propune un apel către popor? Gensonne o aprobă: „Totdeauna am fost pentru acest apel, iar acum îl solicit". Atunci o voce anonimă îl interpelă: „De ce ați cerut atunci decretul de acuzare împotriva lui Marat?". Ușor tulburat, Gensonne se mărgini să răspundă: „îl cer încă în numele departamentului meu, fiindcă am această misiune".

în timpul acesta, Buzot se întărâta: „Nu pot să concep ca acest om (Marat) să semene mereu dihonia în sânul acestei Adunări. Să se sfârșească odată cu el!". Charlier încercă timid o ultimă diversiune: „Deoarece în raportul ce a fost făcut s-au putut strecura fapte inexacte, cer să fie imprimat și trimis departamentelor și armatei, iar hotărârea să fie amânată pentru miercuri". Penieres răspunde în numele întregii Gironde printr-un refuz categoric. Ultima resursă fu intervenția lui Robespierre. Se vede cât de colo că îndeplinește fără nici o tragere de inimă o corvoadă plicticoasă. El se mulțumește să semnaleze Adunării echivocul situației: „Vă găsiți între decretele de acuzare și de amânare; nu puteți da decretul de acuzare, fiindcă n-ați discutat; în același timp nu puteți

hotărî amânarea, deoarece acest reprezentant al poporului este în stare de arest și fiindcă trimiteți departamentelor un raport injurios". Nimeni nu-1 ascultă. Gironda vrea să voteze și se va vota. Amânarea este respinsă. Această lipsă de considerație îl întărâtă pe Robespierre, care cere din nou cuvântul. De data aceasta este mai însuflețit, mai hotărât. Nu că ar aproba pe Marat. Desigur, îl „privește ca pe un bun cetățean, un apărător plin de râvnă al poporului și cu totul străin de crimele ce-i sunt imputate". Totuși a făcut erori, „greșeli de stil (sic)". Fără să-i fi spus nimeni, socotește necesar să anunțe că „Marat nu i-a fost niciodată prieten" și că niciodată „n-a fost alături de acestaîn greșelile sale". Toți se întrebau unde voia să ajungă Robespierre cu aceste atestări ciudate, care nu semănau decât foarte vag cu o încercare de a justifica pe Marat. îl înțeleseră însă foarte bine la sfârșitul discursului: „Nu numai împotriva lui Marat este îndreptat decretul, ci împotriva voastră, a adevăraților republicani, care ați displăcut prin căldura inimilor voastre, împotriva mea poate, deși m-am căznit mereu să nu supăr pe nimeni".

Această intervenție n-a produs nici ea un efect mai mare decât prima. Abia de-1 lăsară să-și termine discursul, căci girondinii ardeau de nerăbdare să termine cu victima lor și cereau cu energie deschiderea scrutinului. Se adoptă apelul nominal pentru a permite fiecăruia să-și motiveze votul și să-și ia răspunderea. Numeroși deputați profitară de împrejurare pentru a plasa discursuri inutile și lungi. Numai Dubois-Crance spune lucruri juste și știu să prevadă viitorul: „Sunteți cu totul lipsiți de simț politic! Marat era necunoscut, singur cu năzbâtiile lui, adesea foarte luminoase, dar în sfârșit era lipsit de consecință. Ați avut slăbiciunea să voiți să vă răzbunați pe el... Ei bine, iată ce ați făcut: denunțul este absurd, fondul

procesului n-are nici unul din caracterele pe care ar voi să i le dea raportorul; toată nedreptatea va apărea la suprafață.

Marat va fi absolvit, dezvinovățit și poporul vi-1 va aduce în triumf în această incintă".

Apelul nominal dură 9 ore, rezultatul votului era prevăzut dinainte. Decretul de acuzare fu adoptat cu 220 voturi contra 92 și 48 de abțineri.

Marat se arătă încântat de rezultat. Faptul de a fi ocupat el singur o ședință atât de lungă și de solemnă (numai Ludovic al XVI-lea avusese înaintea lui onoarea de a fi supus unui apel nominal) îl umplea de trufie.

El notă în foaia sa: „A fost un spectacol măreț pentru observatorul luminat, ședința de la 13 la 14 ale lunii acesteia. Acest apel nominal va fi un act prețios pentru istoria epocii".

IX

TRIUMFUL
(13 aprilie - 5 iunie 1793)

I. Procesul lui Marat

De acum înainte o schimbare radicală se produse în atitudinea opiniei publice față de Marat. O bruscă creștere a popularității sale are loc și, a doua zi după ședința de la 12 aprilie, este consfințit ca martir oficial al libertății. Chiar adversarii săi sunt siliți s-o recunoască. în această privință, Gorsas notează cu o surprindere plină de indignare: „Posteritatea, parcurgând istoria revoluției, va fi cufundată într-o adâncă mirare gândindu-se că o ființă a cărei existență civilă este o problemă și a cărei existență fizică este o crimă a naturii a putut să preocupe o mare națiune... Ei bine, cu toate acestea, întregul Paris este azi în convulsii pentru acest josnic Mazanielle". Și Convenția își dă seama de aceasta. Desigur, adresa prezentată în ziua de 15, în numele celor treizeci și cinci de secțiuni din Paris, pentru a cere decretul de acuzare împotriva „celor douăzeci și doi", nu e repercusiunea directă a votului din 13 aprilie, dar alegerea viitoarelor victime dovedește incontestabil că voiau să cuprindă în numărul acestora mai cu seamă pe acei girondini care se arătaseră cei mai înverșunați în urmărirea lui Marat. Unul dintre ei, Lasource, a înțeles foarte bine

situația: „Știu de ce numele meu se găsește pe lista proscrișilor: acum cincisprezece zile nu s-ar fi întâmplat aceasta, dar acum am mărturisit neîncrederea mea într-un om pe socoteala căruia nu-ți poți permite măcar o bănuială. Era firesc să fiu proscris, fiindcă am avut îndrăzneala să mă ridic împotriva idolului zilei".

De asemenea și în provincie tendințele „maratiste" încep să se desemneze mai precis. Comuna Auxerre trimite Convenției o petiție prin care cere reintegrarea lui Marat în termeni destul de ciudați: „Redați-1 Convenției și, dacă-1 urâți, nu mai stați cu dânsul la un loc. Această hotărâre ar servi de două ori Națiunea franceză".

In același timp, ea trimite secțiunilor pariziene *avizul* următor: „Prieteni, decretul de acuzare împotriva lui Marat trebuie privit de patrioți ca o calamitate publică; ne este peste putință să alergăm destul de repede pentru a ne arunca înaintea pumnalului patrioticid cu care vor să-l răpună contrarevoluționarii din Convenție; vom zbura în ajutorul vostru și ne vom strădui, împreună cu voi, să învingă cauza poporului; până atunci însă, noi lăsăm sub răspunderea «sansculoților» celor patruzeci și opt de secțiuni ale Parisului viața celui mai viguros și mai incoruptibil apărător al intereselor noastre: acesta e avizul celor patruzeci de mii de cetățeni din Auxerre, frați și prieteni cu voi".

Comuna din Paris, după ce luă cunoștință de această misivă, decretă că „se va face o mențiune civică în procesul-verbal despre aceste lucruri și despre sentimentele cu adevărat republicane exprimate."

„Revoluționarii secțiunii de la Quatre-Nations" urmară exemplul Consiliului General. Ei răspunseră „fraților din Auxerre" felicitându-i că s-au pronunțat în favoarea

„neînfricatului Marat", acest „vulcan salvator al adevărului care va arde în curând în lava sa pe nedemnii delegați ai poporului". Cei din Auxerre pot să aibă încredere în ei: „Nici un fir de păr nu va fi clintit de pe capul *Prietenului Poporului,* atâta timp cât regaliștii nu vor fi trecut peste corpurile tuturor revoluționarilor din secțiunea noastră". Urmează o invitație cum nu se poate mai cordială: „Ne anunțați apropiata voastră sosire; noi vă așteptăm cu nerăbdare. Uneltirile dușmanilor noștri vor să ne smulgă pe primii dintre noi: veniți deci, îi vom apăra împreună".

în fața atâtor dovezi de simpatie, Marat aștepta fără nici o grijă perspectiva de a apărea în fața tribunalului revoluționar. Totuși actul de acuzare nu venea. De ce? Nu se știe precis. Nu era nevoie de mai mult de douăzeci și patru de ore pentru întocmirea lui. Unii pretindeau chiar că ciorna se găsea de multă vreme în cartoanele Comitetului de Legislație. Cu toate acestea, învingătorii nu păreau deloc grăbiți să se bucure de izbânda definitivă. Aveau aerul că sunt deplin satisfăcuți de acest singur fapt, de a fi scăpat Convenția de Marat, obligându-1 din nou la o existență clandestină. La cererile „maratiștilor", girondinii răspundeau: „Cum putem întocmi un act de acuzare și aduce în fața judecătorilor un acuzat care nu s-a constituit prizonier?".

In schimb, Marat obiecta: „întocmiți actul de acuzare și mă constitui îndată prizonier. Nu vreau să mucezesc în închisoare, amenințat să fiu asasinat sau otrăvit de zbirii voștri". Astfel toți se învârteau într-un cerc vicios.

Totuși Marat își pierdea răbdarea. își da seama că era în interesul său să apară în fața tribunalului cât mai curând posibil, profitând de impresia făcută asupra publicului de recentul apel nominal, fiindcă se

temea ca opinia publică să nu fi atrasă într-o bună zi de alt fapt nou și senzațional.

Așteptarea sa dură până în ziua de 17, când, văzând că nu vine nimic, trimise Convenției o scrisoare de reclamație. Aceasta refuză s-o citească pe motiv că nu era semnată. Marat îi trimise atunci o copie, semnată cum se cuvine. In loc să-i răspundă, Adunarea declară că, atâta timp cât nu se va constitui prizonier, va continua să-l dea uitării. Dându-și seama că ar fi inutil să stăruie în această direcție, Marat se adresă jacobinilor, cu rugămintea de a publica scrisoarea sa. Acolo obținu satisfacție, căci Societatea o afișă pe toate zidurile capitalei. Parizienii aflară astfel că Marat arde de nerăbdare să se înfățișeze judecătorilor „nu ca un criminal, ci ca un om de bine, calomniat și gata în orice clipă să dea socoteală de faptele sale", că „somează pe înfiorătorii săi dușmani din Comitetul de Legislație să prezinte actul de acuzare chiar în aceea zi" și că, în caz de întârziere, se va adresa direct poporului „pentru a i se face în sfârșit dreptate împotriva atâtor bandiți". Nici un efect. Credincios făgăduielii făcute, în ziua de 11, Marat lansează un apel către patrioți: „Ingădui-vor ei să rămân mereu sub cuțitul contrarevoluționarilor? Nu se vor grăbi să ia măsuri pentru ca actul de acuzare să fie prezentat, să apar în fața tribunalului, să sfărâm pe denunțători și apoi să mă întorc la postul meu?".

A doua zi, seara, Marat află că actul de acuzare fusese expediat la Ministerul de Justiție, unde afacerea nu dură mult. îndată ce fu primit, fu trimis tribunalului revoluționar și, în cursul dimineții următoare, Fouquier-Tinville i-1 făcu cunoscut acuzatului.

Marat își ținu cuvântul: imediat se constitui prizonier. Se prezentă la Mănăstire pe la opt seara, întovărășit de

câțiva deputați „munteni", hotărâți să-l apere împotriva oricăror încercări de agresiune din partea dușmanilor. Marat se temea foarte mult de-o cursă. își închipuia că, odată închis în celulă, va fi supus la mii de chinuri. Asasini tocmiți trebuiau să-l gâtuie noaptea. Sau poate i se va turna otravă în vin. Dacă nu, se va organiza un fel de răscoală populară, în care timp le va fi ușor să-i taie gâtul din nebăgare de seamă. Se știe că, din acest punct de vedere, imaginația lui Marat era nesecată. Desigur că a comunicat și prietenilor săi aceste negre presentimente și de aceea îi vedem hotărâți să fie lângă el în cele câteva ore cât va fi deținut. Să ascultăm chiar spusele sale, care sunt cât se poate de caracteristice: „De abia intrai în închisoare și câțiva ofițeri municipali și administratori se prezentară pentru a mă păzi. Ei rămaseră toată noaptea cu mine într-o cameră pe care o pregătiseră dinainte. Un pat bun fusese adus din vreme și cina, pregătită în oraș, fu servită acolo. Ei împinseră precauțiile așa departe încât întovărășeau pe cei ce aduceau mâncarea, iar carafele de apă erau bine sigilate".

Parisul află în cursul după-amiezii de 23 că Marat va fi judecat a doua zi dimineața. De altfel, Marat avu grijă să-1 înștiințeze cel dintâi: „Popor, mâine e ziua în care incoruptibilul tău apărător se înfățișează tribunalului. Nevinovăția sa va străluci; dușmanii tăi vor fi înfundați, iar el va ieși din această luptă mai demn de tine".

îndată unele secțiuni, printre care cea de la Quatre-Nations și cea de la Quinze-Vingts, numiră patru co-misari pentru a asista pe Marat în cursul audienței și a veghea asupra sa. Unele societăți patriotice își delegară reprezentanți. Un fel de cuvânt de ordine părea că fusese aruncat: „Toată lumea la tribunalul

revoluționar, miercuri dimineața".

Gorsas scrie: „Toți emisarii sunt în campanie, marea scenă se pregătește... și Marat gustă chiar de pe acum glorioasa sa izbândă".

într-adevăr *Prietenul Poporului*își și savurează triumful. Nu mai poate de bucurie. Este sincer convins că întreaga capitală urmărește cu îngrijorare peripețiile procesului său și notează: „încă de dimineață toate sălile palatului, coridoarele, curțile și străzile învecinate se umplură de o mulțime de revoluționari, gata să răzbune orice ultragiu s-ar aduce credinciosului său apărător."

Desigur, exagerează puțin, dar fără îndoială audiența oferă un aspect foarte ciudat. Asistența, fără a atinge proporțiile fabuloase închipuite de Marat, este destul de numeroasă și mai ales zgomotoasă și agresivă. încă de la nouă, judecătorii sunt gata, președintele în ținută, acuzatorul public și jurații la posturi. Acuzatul apare la ora zece. Intrarea sa este pusă cu grijă la punct și-și face efectul calculat dinainte. Marat este mic de statură. Dar, din fericire, fotoliul ce-i e destinat domină sala, ceea ce-i permite, când stă în picioare pe ultima treaptă, să ia o atitudine foarte prielnică pentru a rosti o declarație pregătită bine cu mult înainte: „Cetățeni, strigă Marat, fără să mai aștepte să ceară cuvântul președintelui tribunalului, care, de altfel, pare mai emoționat decât acuzatul, în fața voastră apare nu un vinovat, ci *Prietenul Poporului,* apostolul și martirul libertății, persecutat de atâta vreme de neîmblânziții dușmani ai patriei și urmărit astăzi prin infama mașinație a oamenilor de stat. El mulțumește cu recunoștință persecutorilor săi pentru prilejul ce-i oferă de a-și arăta nevinovăția și de a-i acoperi de hulă". Tunete de aplauze dau tonul pe care-1 va avea de acum înainte audiența. După aceasta, tribunalul are

cuvântul, dar de fapt Marat este cel ce va conduce dezbaterile. Președintele și acuzatorul public făcură totul pentru a-i fi plăcuți. Astfel, înainte de a da citire actului de acuzare, Fouquier-Tinville crede necesar să adreseze tribunalului un avertisment destul de neașteptat: „Acest mare proces merită cu atât mai multă atenție din partea sa, cu cât este vorba de un patriot celebru, care s-a numit întotdeauna *Prietenul Poporului* și pe care poporul l-a considerat întotdeauna drept prietenul și apărătorul drepturilor sale". Și terminând cu un fel de regret: „Totuși un decret de acuzare solemn a fost dat și justiția trebuie să-l pună în cumpăna sa".

Acest preambul liniști definitiv pe Marat, care ascultă cu voie bună cele trei capete principale de acuzare invocate împotriva sa și care, în virtutea legilor votate recent, atrăgeau fiecare în parte pedeapsa cu moartea.

Totuși pare oarecum enervat când aude pe grefier enumerând articolele din gazeta sa, menite să-i dovedească vinovăția. Protestează față de această metodă prea sumară, după părerea sa. Nu e de ajuns să se citeze datele și titlurile, ci trebuie să se citească în public și *in extenso* toate pasajele incriminate. Tribunalul se grăbi să-i dea satisfacție și însuși Fouquier-Tinville se însărcină cu citirea.

Citind, sau mai degrabă declamând proza lui Marat, el o comentează, îi explică nuanțele și nu pierde din vedere, în treacăt, să acopere cu elogii pe autor. Asistența nu pare totuși să guste din plin dicția acuzatorului public. Poate că acest *intermezzo* dura cam mult... El provoacă „diverse mișcări" și se auziră unele murmure. Președintele neîndrăznind să intervină, tot Marat se ocupă cu restabilirea liniștii în sală. „Cetățeni, strigă dânsul, cauza mea este și a

voastră, e cauza însăși a libertății. Vă recomand să păstrați liniștea cea mai deplină, pentru a nu da dușmanilor patriei, care mă persecută, prilejul să vă calomnieze, învimlindu-vă că ați înrâurit judecata tribunalului". Președintele aprobă intervenția „acuzatului". Zgomotul încetă îndată și începu apelul martorilor.

Fură citați: redactorul-șef al *Patriotului Francez,* Girey-Dupre și trei englezi, între care Thomas Payne, un convențional. Obiectul depozițiilor lor n-avea decât legături îndepărtate cu afacerea Marat. Ei serveau numai pentru a încerca să amestece în proces și pe Brissot, mai întâi în calitate de martor complementar, cu nădejdea ascunsă de a-1 transforma în acuzat în cursul depoziției.

Această stratagemă încolțise desigur în mintea lui Fouquier-Tinville, dar, deoarece răsfrânge cu siguranță anumite sugestii făcute chiar de Marat, merită câteva explicații prealabile.

La 16 aprilie 1793, *Patriotul Francez* publica zvonul următor: „Un englez al cărui nume îl trecem sub tăcere se lepădase de țara sa fiindcă ura pe regi"; el veni în Franța nădăjduind să găsească aici libertatea; totuși nu văzu decât masca acesteia pe fața hidoasă a anarhiei. Mâhnit până la deznădejde de acest spectacol, se hotărî să se omoare. înainte de a muri, lăsă aceste cuvinte, pe care le citim scrise de mâna sa tremurătoare pe o hârtie care se găsește în mâinile unui străin celebru: „Venisem în Franța să mă bucur de libertate. Dar Marat a asasinat-o. Anarhia este mai crudă decât despotismul. Nu pot rezista în fața spectacolului dureros al triumfului imbecilității și al neomeniei asupra talentului și virtuții".

Această știre nu trecu fără să provoace emoție. Unii cititori compătimitori deplânseră pe simțitorul englez, iar

alții, mai sceptici, se îndoită de autenticitatea faptului, încercările de a face lumină în această afacere duseseră la rezultatele următoare: Deputatul Thomas Payene, acest „celebru străin" despre care era vorba în *Patriotul Francez,* avea un tânăr prieten și compatriot, anume Johnson, care îi arătase întotdeauna o mare dragoste. într-o zi, acesta citi în *Curierul* lui Gorsas că Marat cererea să fie masacrați toți membrii Convenției care, cu prilejul procesului lui Ludovic al XVI-lea, votaseră pentru apelul către popor. Thomas Payne era și el dintre aceia și tânărul Johnson fu cuprins de o emoție atât de mare când află de acest lucru, încât nu găsi altceva mai bun de făcut decât să-și dea două lovituri de cuțit. Din fericire, rănile sale erau ușoare și, după câteva zile, impresionabilul prieten fu complet vindecat. Thomas Payne se grăbi să raporteze acest incident lui Brissot și-i înmână în același timp și biletul prin care Johnson îl înștiința de hotărârea ce-o luase de a-și pune capăt zilelor.

Brissot crezu că a descoperit un minunat instrument de propagandă anti-maratistă și întocmi cu mâna lui o notă pentru *Patriotul Francez,* aranjând puțin lucrurile după nevoile cauzei. Totuși nu putea să prevadă consecințele gestului său. „Sinucisul" se găsea în cea mai perfectă sănătate, părea, de altfel, cel mai plictisit de nepotrivita publicitate făcută în jurul său. Era un tânăr neurastenic, foarte abătut și cu un caracter destul de bizar. Era cu totul sub influența lui Thomas Payne, ceea ce dădu gurilor rele prilejul să tragă concluzia că fusese împins la sinucidere, dându-i-se intenționat să citească gazeta lui Gorsas, deoarece reacția era prevăzută dinainte. în cele din urmă, în loc de a servi ca argument adversarilor lui Marat și de a sprijini teza lor favorită - „numele lui Marat inspiră

groază întregii omeniri", „sinuciderea" lui Johnson dădu clanului maratist o excelentă ocazie să dovedească la ce mijloace suspecte s-a recurs pentru calomnierea *Prietenului Poporului.* Interogatoriul martorilor citați n-avea alt scop decât acela de a dezlega firele „intrigii" țesută împotriva lui Marat și de a arăta în acest chip reaua-credință a acuzatorilor săi. Primul martor, englezul Pegnet, înțelese îndată ce voiau de la el și se grăbi să declare că era „foarte îndurerat de nota pe care o citise în *Patriotul Francez,* că pe Marat îl considera «ca pe un om foarte necesar» și că tânărul său compatriot «este un copil și nu în deplinătatea facultăților sale mintale»". Thomas Payne recunoscu că dăduse biletul lui Brissot, iar Choppins (al treilea martor) negă cu energie orice amestec în această afacere. Veni rândul lui Girey-Dupre, care confirmă că Brissot era autorul notei anonime. Lucrul era cunoscut dinainte, dar avea nevoie de o întărire publică. Girey-Dupre o dădu, fără să-și închipuie ce importanță va căpăta declarația sa.

Fouquier-Tinville profită de moment și ceru convocarea de urgență a lui Brissot. Președintele se execută și trimise un curier la Convenție cu scrisoarea următoare: „Cauza lui Marat este supusă acum juriului tribunalului revoluționar. Depoziția unui martor arată pe cetățeanul Brissot ca autor al unei note inserate în *Patriotul Francez.* Tribunalul a hotărât ca acest cetățean să fie chemat în fața sa".

Asistența bate din picioare de bucurie. Marat este din nou silit să intervină pentru a potoli spiritele. In așteptarea lui Brissot, publicul avu prilejul să contemple pe „sinucigaș" în came și oase. Tânărul Johnson, adus în fața tribunalului ca o atracție suplimentară, mărturisi că n-a citit niciodată articolele lui Marat și că i-a atribuit toate

acele proiecte îngrozitoare numai din cauza încrederii date *Curierului Departamentelor* la care e abonată gazda sa. Cum timpul trecea și Brissot nu mai apărea, crezură cu toții de cuviință că nu era necesar să-l mai aștepte. Fourquier-Tinville luă cuvântul pentru a rezuma capetele de acuzare împotriva lui Marat. El făcu acest lucru într-un mod cu totul personal, prezentând pe acuzat ca pe o victimă a unei odioase uneltiri scornită de Brissot și de oamenii săi. Apoi se puseră juriului trei chestiuni:

1) Este sigur că acuzatul a făcut denunțuri, a îndemnat la omor și la jaf, la restabilirea unui cap al statului, la înjosirea și la dizolvarea Convenției? 2) Este acuzatul într-adevăr autorul scrierilor denunțate? 3) Este sigur că a comis provocarea de delicte de care e acuzat, cu intenții perfide și contrarevoluționare?

Jurații deliberară timp de trei sferturi de oră. Nu pentru a se pune de acord asupra vinovăției lui Marat. Dimpotrivă, fiindcă toți, în unanimitate, proclamau perfecta sa nevinovăție, acești patrioți țineau să „motiveze" verdictul, să exprime fiecare individual și din belșug sentimentele civice și „maratiste" de care erau însuflețiți.

Citirea rezoluției dezbaterilor fu un fel de preludiu al apoteozei ce se pregătea și care începu printr-o nouă cuvântare a lui Marat. Pus în libertate, nu vrea să plece înainte de a felicita tribunalul pentru imparțialitatea sa. „Cetățeni, adaugă el, ocrotiți pe nevinovați, urmăriți pe vinovați și salvați Republica!..." Nu mai are timp să termine. Mulțimea se repede spre dânsul, sărind barierele, femeile fiind cele dintâi.

O admiratoare, mai aprinsă decât celelalte, femeia unui ajutor de temnicer de la Conciergerie (închisoarea Palatului de Justiție), îl luă în brațe și-i

> puse pe cap o cunună de trandafiri împodobită cu panglici. Mulțimea în delir târăște pe Marat în sala vecină, de unde, purtat pe umerii credincioșilor, este dus afară. Urmează coborârea triumfală a scării de onoare, apoi o oprire în curte pentru formarea cortegiului. Comandantul gărzii naționale e acolo împreună cu câțiva din ofițerii municipali. Toți și-au pus eșarfele, pentru a arăta cu prisosință caracterul oficial al prezenței lor acolo. Ei vor fi puși în primele rânduri.
>
> La drum, spre Convenție... Soldatul Rocher este animatorul, „pedelul" sărbătorii. El deschide cortegiul cu un aer teribil de gigant preistoric, „care bagă lumea în sperieți numai când trage tabac pe nări". Urmează Santerre și „municipalii". Apoi, în mijlocul mulțimii ce cânta și gesticula, Marat purtat de doi vlăjgani din hale.

Care era de fapt numărul persoanelor care au luat parte la această procesiune? E foarte greu de stabilit. Marat afirmă că erau „mai mult de o sută de mii de oameni". Dimpotrivă, „Cronica Parisului" reduce numărul acestora „la câteva sute". Numărul dat de Gorsas pare să fie cel mai aproape de adevăr.

„Ciudățenia acestei mascarade, spune dânsul, atrăsese multă lume pe străzi; acest fapt a dat naștere greșelii pe care o fac mulți, crezând că Marat era urmat de vreo zece mii de oameni. Noi afirmăm că nu erau mai mult de șapte sau opt sute de jefuitori și tâlhari". Dar, adaugă tot dânsul, „cheiurile, străzile și răscrucile erau aproape tot așa de pline, ca și cum Charles-Henri ar fi dus pe vreun pângăritor al nației la Caroussel." Aceasta se potrivește și cu descrierea făcută chiar de Marat. Făcând abstracție de tendința sa naturală de a exagera cifrele și evenimentele,

îndată ce e vorba de persoana sa, spusele sale reconstituie destul de bine aspectul exterior al lucrurilor:

„De la Palatul de Justiție și până la Convenție, scrie Marat, străzile și podurile erau înțesate de o mulțime de oameni, care strigau cât îi ținea gura și fără întrerupere: «Trăiască Marat, Republica și Libertatea!».

Nenumărați spectatori repetau pe la răscruci aplauzele, chiar și cei mai aristocrați erau siliți să le urmeze exemplul: peste două sute de mii de oameni umpleau străzile; pe poduri și pe treptele bisericilor, formau amfiteatre, unde se îngrămădeau bărbați, femei și copii". S-ar putea adăuga acest amănunt caracteristic, raportat de Gorsas: mulți dintre negustori au închis prăvăliile, mai cu seamă băcanii, care-și aminteau încă de 25 februarie. Aceasta nu i-a împiedicat să se arate la ferestrele apartamentelor lor, strigând împreună cu gloata: „Trăiască Marat!".

Ținând seama de toate mărturiile, fie favorabile, fie ostile lui Marat, ajungem la concluzia că strada a profitat de acest pretext pentru a da de înțeles Convenției care era adevărata natură a sentimentelor pe care le avea pentru ea. Triumful lui Marat era un avertisment foarte semnificativ. Totuși foarte puțini își dădură seama de înțelesul și întinderea acestui fapt. Sunt de reținut câteva rânduri scrise a doua zi după achitarea lui Marat de unul dintre colegii săi din Convenție, adversarul său politic Dulaure. Ele dau dovadă de o rară putere de pătrundere: „Nu voi face nici o reflecție asupra judecății, nici asupra meritului apărării acuzatului; dar voi vorbi despre entuziasmul poporului pentru un om și voi spune curat că e vorba de entuziasmul sclavilor și nu al adevăraților republicani. Când văd cum toată dragostea poporului

se fixează asupra unui om, cum i se aduc omagii care seamănă cu idolatria, trebuie să spun pe față: acest popor are nevoie de a idolatriza pe cineva; n-are sufletul mândru al republicanului, ci e același care striga altădată *Trăiască Regele;* idolatria sa n-a făcut altceva decât să-și schimbe obiectul: a înlocuit un idol prin altul".

în timp ce Marat conducea la Palatul de Justiție dezbaterile procesului său, Convenția ținea ședință. La un moment dat, apăru trimisul tribunalului. Se luă cunoștință de adresa care reclama prezentarea imediată a lui Brissot. Președintele Lasource se mulțumi să dea din umeri și Adunarea trecu din nou la ordinea de zi, făcându-se că n-a observat obrăznicia acestei cereri. Discuția afacerilor curente continua, dar toți își dădeau seama de starea de nervozitate ce-i cuprindea. De două ori ofițerul de jandarmi urcă treptele tribunei prezidențiale și vorbi încet lui Lasource, cu un aer îngrijorat.

în cele din urmă, David nu se mai putu abține. „Vă cer, domnule președinte, spuse el, să împărtășiți și Convenției lucrurile pe care le-ați spus la ureche jandarmului care v-a vorbit a doua oară". Foarte încurcat, acesta înștiință Convenția că este informat că „o mulțime de cetățeni se îndreaptă prin strada Saint-Honore spre Convenție", dar că poate să liniștească pe colegi, deoarece sus-zisa mulțime nu „dă dovadă de intenții dușmănoase"; totuși, a „ordonat ofițerului de gardă să ia măsuri pentru a împiedica vreo dezordine". Vorbele acestea n-au făcut decât să mărească reaua dispoziție ce apăsa asistența. De afară, zgomote îndepărtate și surde ajung până în sală și

sunt din ce în ce mai apropiate. Toți ghicesc despre ce e vorba; mai multi deputați girondini părăsesc sala. Prevăd scena ce se va desfășura în incinta Convenției și vor să scape de umilirea ce-i așteaptă. Cei rămași cer ca ședința să fie ridicată. Muntenii, care dintr-o dată dețin majoritatea, se opun și ședința continuă... Cineva vorbește de la tribună în mijlocul indiferenței generale. Toate urechile sunt îndreptate spre intrare. Avangarda cortegiului a ajuns la ușa Convenției. Peste câteva secunde iată că apare în prag silueta legendară a „nemuritorului soldat", care, de îndată, adresează președintelui Convenției cuvintele următoare, ce merită să fie reproduse în întregime: „Cetățene președinte, cer cuvântul pentru a vă înștiința că aducem aici pe Marat. Marat a fost totdeauna prietenul poporului și poporul va fi întotdeauna cu Marat. La Lyon au voit să-mi taie capul fiindcă i-am luat apărarea. Ei bine, dacă trebuie să cadă capul lui Marat, capul meu va cădea înaintea capului său". Acestea fiind spuse, îi împărtășește dorința poporului de a defila în sală. Lasource răspunde foarte politicos și foarte îndemânatic. In ceea ce privește defilarea, el se adresă Adunării, care se grăbi să consimtă. Putea face altfel?... Poporul intră.

Spectacol unic. Mulțimea pătrunde în sală strigând: Trăiască Republica! Trăiască Națiunea! Trăiască Marat! Trăiască *Prietenul Poporului'.* Nici una dintre dările de seamă ale acestei memorabile ședințe n-a înregistrat strigătul „Trăiască Convenția!" Dimpotrivă, Dulaure afirmă că ar fi auzit foarte lămurit „La ghilotină cu girondiștii! (sic)"

Incinta publicului se umplu într-o clipă. Informația *Monitorului,* cunoscut prin laconismul său neutru și incolor, raportează: „Sala se umplu îndată cu o mulțime imensă de cetățeni; ea răsuna de strigăte de voioșie și de aclamații repetate". *Curierul* lui Gorsas adaugă: „Poporul intră grămadă și se așază pe locurile

deputaților".

„Foaia Parisului" confirmă și ea faptul: „Publicul se duse să se așeze în băncile goale ale dreptei". Santerre și ofițerii municipali, care iau parte la ceremonie, se căznesc, neputincioși, să întroneze o aparență de ordine; nimeni nu le dă atenție. Deputății privesc tăcuți. Dar iată că țipetele și aplauzele se întețesc. Apare Marat.

El intră cu capul împodobit cu o cunună, înconjurat de escorta sa de onoare. Femeile se reped în întâmpinarea sa, pun mâna pe el, îl smulg aghiotanților, îl sărută nebune, îl strâng în brațe. Cu mare greutate își deschide drumul spre băncile Muntenilor, unde-1 așteaptă prietenii în picioare, cu brațele deschise. Din nou îmbrățișări, din nou dovezi de dragoste. Este dus la tribună. Vrea să vorbească. Imposibil, căci aplauzele nu mai încetează.

In sfârșit, profitând de o clipă de tăcere, Marat reușește să ia cuvântul:

„Legiuitori ai poporului francez, dovezile uimitoare de civism pe care le-ați văzut aici în sânul vostru au redat poporului pe unul dintre reprezentanții săi, ale cărui drepturi fuseseră violate în persoana mea. Vă prezint în clipa aceasta pe un cetățean care fusese învinuit și care a fost pe deplin justificat. El vă oferă un suflet curat. El va continua să apere cu toată energia de care e în stare drepturile omului, libertatea și drepturile poporului".

Entuziasm general. Să reluăm, pentru a descrie momentul, vocea nepăsătoare a *Monitorului:* „Toți cetățenii își fâlfâie pălăriile. Se aude un strigăt unanim de «Trăiască Republica!». Bonetele libertății sunt aruncate în aer în semn de bucurie". Marat a terminat. Coboară de la tribună și vrea să-și reia locul, dar mulțimea nu-1 lasă. Spectacolul nu s-a sfârșit. Vor să audă și omagiile oficiale ale

președintelui. Și poporul se bucură dinainte de umilința ce-o va suferi girondinul Lasource, sortit să adreseze felicitări „mizerabilului gazetăraș", căruia dorea cu atâta îndârjire să-i facă de petrecanie. Marat este reinstalat la tribună, de unde privește batjocoritor spre președinte, fără a spune nimic. Acesta se face că nu înțelege nimic și încearcă să scape anunțând: „Marat, ai cuvântul!". Marat răspunde șiret: „Nu mai am nimic de zis". Atunci se aude o voce anonimă din public, care strigă limpede și tăios: „Așteptăm răspunsul președintelui".

In această situație delicată, Lasource a știut să-și păstreze întreaga prezentă de spirit și să găsească mijlocul de a ocoli dificultatea. „Obiceiul, zise el, este de a nu se răspunde decât cetățenilor ce prezintă petiții. Ori Marat nu se găsește aici ca petiționar, ci ca reprezentant al poporului. Nu e deci cazul să i se adreseze discursuri". Acest raționament păru just. Cel puțin avu darul de a nu ridica nici o obiecție și Marat fu lăsat să se întoarcă la locul său. Totuși nimeni n-avea de gând să plece. Patrioții, instalați ca la ei acasă în scaunele deputaților, păreau să fi simțit gustul acestui fel de petrecere și continuau să manifeste cu o energie neistovită sentimentele lor pentru Marat și pentru ideile propovăduite de acesta. Nimeni printre cei din Convenție nu îndrăznește să-i aducă la ordine sau, cel puțin, să le propună să mai micșoreze sonoritatea înfocării lor civice. Aceasta putea să mai dureze mult timp. Trebuia să se termine într-un fel sau altul. Până la urmă, Danton fu cel ce îndrăzni. El adresă mulțimii micul discurs ce urmează: „Convenția a decretat că cetățenii vor defila... Am văzut satisfacția lor și am împărtășit sentimentele lor. Deci trebuie ca cetățenii să defileze și apoi să evacueze sala în care deliberăm pentru ca să ne putem relua lucrul". Numai Danton și-ar fi putut permite un astfel de limbaj. Fu ascultat și chiar aplaudat. Soldatul Rocher voi să ia cuvântul încă o dată, dar Santerre îl făcu să tacă și el nu mai stărui. Poporul se

îndreptă spre ieșire și, încetul cu încetul, sala de ședințe își reluă înfățișarea obișnuită.

Deoarece nu era încă destul de târziu și fiindcă entuziasmul mulțimii nu părea să se fi potolit deloc, o bună parte dintre manifestanți și mai ales femeile se îndreptară spre jacobini, cărând cu grijă coroanele civice care mai serviseră în cursul ceremoniei.

în ziua aceea, președintele Societății a fost covârșit de lucru. Procesul-verbal al ședinței semnalează că „mai multe cetățene au depus pe biroul prezidențial coroane pentru Marat și au primit sărutul frățesc". însă eroul serbării n-a venit. Ieșind de la Convenție, Marat s-a dus desigur acasă pentru a-și reveni puțin după atâtea emoții încercate în cursul acestei zile atât de agitate.

Marat apăru a doua zi la 26 aprilie. Lucrurile fuseseră întocmite foarte bine. O coroană civică îl aștepta pe biroul prezidențial, iar a doua împodobea pupitrul tribunei. Sala era arhiplină, toate locurile fuseseră luate cu asalt. Femeile erau în rochii albe împodobite cu panglici tricolore. Un copil de cinci ani era mobilizat pentru nevoile momentului. El va avea rolul său în ceremonia ce se va desfășura.

In așteptarea lui Marat, lumea se ocupa de Gorsas și de Brissot, care își permiseseră să comenteze în termeni ironici și răuvoitori manifestațiile din ajun. Desfieux cere să fie aduși în fața tribunalului revoluționar. Maure se ridică furios împotriva „acestui ticălos de Gorsas, care otrăvește opinia publică".

Sambas pune în cauză mai ales pe „infamul Brissot". în timp ce Dubois-Crance își da părerea în același sens,

strigăte furtunoase de bravo răsună, anunțând sosirea lui Marat, urmat de admiratoarele sale, „care fug după dânsul cu coroane".

C *urierulDepartamen telor* dă o descriere foarte amănunțită a scenei care urmă și care, cu tonul batjocoritor, pare că ar reconstitui destul de exact atmosfera: „Marat intră. La vederea sa, întreaga societate se ridică cu religiozitate; jacobinii îl așază cu respect la biroul prezidențial, unde președintele îi adumbrește fruntea cu o coroană civică; el se urcă la tribună și un copil de cinci ani îi pune pe frunte o a doua coroană. Grupuri de „vestale" din tribune înaintează, îmbrăcate în alb, încărcate cu panglici tricolore, spre divinitatea locului, cu aceeași gravitate ca și preotesele templelor vechilor zei. Obosit de atâta tămâiere, sfântul profet se ferește cu modestie și fuge de coroanele civice, precum Pourceaugnac fugea de spălat; dar preotesele și druizii pun mâna pe divinitate, o iau în brațe, o sărută, o sărută din nou, o înlănțuie cu flori și, cu toate împotrivirile sale, îi împodobesc fruntea cu ghirlande de mirt și de trandafiri".

E de crezut că Marat a suportat cu greutate aceste interminabile dovezi de dragoste și că a sfârșit prin a fi cu adevărat copleșit de ele. Cel puțin, îndată ce-1 lăsară să vorbească, strigă: „Să lăsăm deoparte toate aceste copilării și să ne gândim cum să zdrobim pe dușmani. Depun pe birou cele două coroane ce mi-au fost oferite și invit pe cetățeni să aștepte sfârșitul discursului meu pentru a se hotărî".

Aceste vorbe energice părură să producă o anumită impresie asupra Adunării și ședința își reluă cursul. Dar nimeni nu se gândește decât la Marat; toți ochii sunt îndreptați spre el. Unul dintre judecătorii săi, membru al Societății, cere să se tipărească declarația juriului, pentru a se „tăia cu totul orice bănuială și

orice tentativă de calomnie". Marat răspunde imediat și ceea ce atrage cel mai mult atenția în răspunsul său este tonul autoritar și semeț pe care și-l ia de acum înainte. E aproape limbajul unui șef sau cel puțin acela al unuia care se crede șef. „Cred că nu e bine ca membrii revoluționari să-și piardă timpul dând socoteală de părerile lor; cu atât mai puțin să se urce pe metereze și să-și expună viața. Numai eu mă însărcinez cu aceasta, vreau să fiu singurul care înfruntă pericolele". Toată lumea-1 ascultă cu respect. Nimeni nu discută. Cum să contrazici pe Marat, mai ales în momentele acelea?...

Se trece la afacerile curente. Dar și acolo tot Marat domină. Mereu același ton tăios și categoric, care nu suferă nici o împotrivire. Un ucenic dictator, după cât s-ar părea. „Puterea executivă e în stare de contrarevoluție. Claviere e un trădător și toți partizanii săi niște contrarevoluționari. Lebrun e foarte vinovat. Vi se spune că Bouchot ar fi foarte patriot. Aș vrea s-o cred și eu, dar birourile sale sunt încă infectate de aristocrație. S-ar putea spune același lucru și despre ministrul Marinei". Se impune o curățenie fără milă a tuturor serviciilor. Propunerea pe care o face imediat arată până la ce punct se simțea stăpân și arbitru suprem al destinelor revoluționare. „Cer să se numească comisari care să întocmească lista funcționarilor și să mi-o pună sub ochi. Atunci vă voi arăta care sunt aceia ce merită încrederea Republicii". Aceiași comisari îi vor trimite lista patrioților „din care se vor alege viitorii candidați, demni de a înlocui pe cei ce ar fi izgoniți".

Prin aceasta, Marat va fi de acum încolo învestit cu puteri discreționare pentru a numi și revoca întreg

personalul Republicii Franceze.

Această perspectivă lasă uimiți pe unii dintre membrii Societății. în special pe Basire, care riscă o obiecție; „Știm bine cum vom izgoni pe aristocrați, dar nu știm cum îi vom înlocui". El nu vrea să se recurgă la procedee grăbite. Ar trebui ca miniștrii „să fie invitați frățește" să trimită listele personalului lor. Robespierre interveni de asemenea în dezbateri. Până atunci asistase ca spectator nepăsător și indiferent la triumful lui Marat. Acum însă nu prea părea binedispus. în orice caz, replica sa poartă în mod vădit pecetea unei supărări. „Eu cred că există unii miniștri cu care Societatea nu trebuie să aibă nici o legătură și nici o corespondență". Aceasta îi atrage o aspră observație din partea lui Marat: „Motivul pe care îl dă vorbitorul mi se pare neserios, căci un patriot pur ar putea discuta și cu dracul". Atunci Robespierre, care își dădu seama că nu trebuia să-și riște prestigiul lăsând lui Marat ultimul cuvânt, se arătă mai maratist chiar decât Marat și strigă: „Răspund la aceasta că se poate lua această măsură cu miniștrii recunoscuți ca patrioți. Cât despre ceilalți, va trebui întâi să-i dăm afară în loc de a le scrie."

Incidentul se termină prin adoptarea moțiunii lui Marat cu amendamentul lui Robespierre. Astfel, susceptibilitatea bănuitoare a Incoruptibilului nu rămânea prea jignită, dar era evident că o „nouă divinitate", pentru a întrebuința limbajul lui Gorsas, apăruse la orizontul jacobin și părea, chiar la prima vedere, în stare să-l trimită repede pe planul al doilea. Mulți membri ai Societății, a doua zi, după achitarea triumfală a lui Marat, orbiți de splendoarea răsunătoare a apoteozei sale, crezură că au descoperit în el stofa unui adevărat șef. Peste câteva zile fu numit în plină ședință a Adunării jacobine „Patron al Societății" și rugat să-i inspire și să-i conducă activitatea... Votarea

moțiunii sale de la 26 aprilie îi acorda puteri considerabile și o autoritate aproape nemărginită. Cordelierii aprobară această inițiativă. Ei se oferiră chiar să conlucreze la această operă salvatoare. Propunerea fu primită cu entuziasm și președintele *Societății Jacobinilor* declară solemn delegaților că va face „tot posibilul ca să nu mai fie decât jacobini și cordelieri în birouri".

în afară de această misiune de curățire, Marat preconizează un vast plan de reforme sociale, care conține în germene o bună parte din legislația economică a terorii. O dezbatere ce avu loc la 7 mai asupra moțiunii lui Clootz, care cerea trimiterea tuturor aristocraților și, în general, a tuturor celor ce posedau ceva pe frontul Vendeei, îi dădu prilejul să arate felul său de a vedea problema. înainte de orice, se opune categoric propunerii lui Clootz. Ar fi „dezastruos... să se primească cetățeni dubioși printre bravii apărători ai Republicii, care trebuie să respingă pe tâlharii din Vendeea". Dimpotrivă, Marat cere ca „nici un ajutor de procuror, nici un băcan, într-un cuvânt, nici un bogat, să nu fie primit în batalioanele ce pleacă în Vendeea". Să rămână toți la Paris. Li se va lua în schimb tot ce au. Soluția pe care o propune el este, de fapt, destul de expeditivă: „Avem un mijloc minunat să aducem pe bogați în clasa sansculoților: să nu le mai lăsam nici cu ce să-și acopere șezutul". Programul său este simplu și limpede: „Pe unii să-i dezarmăm și pe ceilalți să-i arestăm. Veți vedea că, pentru a-i împiedica să ne facă rău, va trebui să nu le mai lăsăm nici cuțitele de masă. Vom ridica contribuțiile de război și vom face din sansculoți adevărații proprietari".

Dacă Marat știu să enunțe în termeni atât de preciși

întreg acest program, căruia nu i se poate contesta îndrăzneala și vigoarea, în schimb se arătă perfect incapabil să pună în aplicare măcar un început de execuție, cât de mic. Nu dorința îi lipsea, însă întreaga sa activitate era consacrată treburilor mărunte de toată ziua. De când atestările civice date de Marat deveniseră un fel de judecată fără apel, de care depindea soarta individului, biroul jurnalului său se transformă într-o vastă oficină de denunțuri, unde veneau să-și aranjeze socotelile toți cei ce se credeau, mai mult sau mai puțin pe bună dreptate, victimele vreunei împilări oarecare. Desigur, în acest mod el a putut să facă mult bine și să contribuie de multe ori la repararea unor nedreptăți strigătoare la cer.

Dar acest rol copleșitor de „avocat al năpăstuiților" îl împiedică să rămână la nivelul Revoluției și să-i urmeze ritmul.

El nu mai vedea decât prin prisma urii și a dușmăniilor acestei „mulțimi de nenorociți care îl asalta în fiecare zi." își petrecea „jumătate din timp" scriind pentru ei scrisori și adrese către Comitetul de ajutorare, către miniștri și comisari. Și erau din toate categoriile și din toate felurile. Azi, președintele Cordelierilor îi cerea să „arunce o privire asupra poziției mai multor cetățene nenorocite, dintre care una e doică, și să le redea soții arestați la 25 februarie". Mâine un ofițer, „al cărui unic titlu era acela de patriot", se va plânge că locul de adjutant-general la care aspira e ocupat de „dansatori și stâlpi de tripouri". Semnat: Lazare Hoche. O mulțime de indivizi obscuri îi scriu din fundul provinciei pentru a-1 pune, în termeni confuzi, la curent cu supărările lor cu autoritățile locale. Fiecare dintre aceste scrisori este citită, studiată, comentată, adesea reprodusă în jurnalul său.

El însuși are uneori socoteli personale de dus la

capăt, căci n-a uitat, nici n-a iertat pe nici unul dintre cei ce l-au maltratat sub o formă sau alta în decursul anilor. Pe Petion îl acuza că a pus mâna pe sumele secrete ale Ministerului de Interne și că le-a cheltuit fără să dea nici o socoteală. Pe Gorsas îl învinuia că a propovăduit masacrul „Duminică, 2 septembrie, la Palatul Regal, la ora 11 dimineața" și că „noaptea a fost văzut la lucru judecând și gâtuind victimele". Pe Foumier, americanul care a fost de curând exclus de la Cordelieri, voia să-l doboare definitiv. Are însă o predilecție pentru generali. Atacurile sale împotriva lui Westermann, Wimpffen, Dampierre, neașteptate și fulgerătoare, ajung să compromită serios situația acestor ofițeri. Ar trebui să citim răspunsul lui Wimpffen, care a încercat să-i prezinte lui Marat un fel de justificare, pentru a ne da seama de felul în care își trata dușmanii, chiar când erau siliți să-i ceară cruțare.

în rezumat, în cele trei săptămâni care preced evenimentele de la 31 mai la 2 iunie, intervențiile lui Marat la Convenție și la jacobini sunt prea puțin numeroase și neînsemnate. Toată activitatea sa pare concentrată asupra acestei sarcini polițienești, care devenise atunci principala și chiar unica sa preocupare.

II. Proscrierea girondinilor

în acest timp se pregătea marea mișcare insurecțională, care trebuia să ducă la lovitura de Stat de la 2 iunie. Mișcarea fu pusă pe picioare și organizată în afară de orice participare personală a lui Marat. Tradiția, inaugurată de Michelet și Esquiros, a făcut dintr-însul principalul animator al acestor evenimente. Ea mai e respectată și în zilele noastre. N-

> a scris oare domnul Aulard în această privință: „El (Marat) e șeful răscoalei ce se pregătește... Fără Marat, probabil că poporul din Paris s-ar fi mărginit la manifestația pașnică de la 31 mai; fără Marat, desigur că acest popor n-ar fi silit Convenția la 2 iunie să declare arestați pe girondini". De asemenea, în ultimul timp, un „istoric marxist" dintre cei mai autentici a ținut să aducă elogii lui Marat „pentru că a organizat minunat" această încercare de răzvrătire.

în această apreciere a rolului lui Marat în acele zile se află o parte de exagerare. Fenomenul nu e nou pentru dânsul: s-a produs de fiecare dată când a avut loc o manifestație revoluționară de o mărime respectabilă. în mod automat, ca să spunem așa, personalitatea lui Marat este încorporată în mișcare. El beneficiază din oficiu de o „prejudecată defavorabilă".

E greu să contrazicem afirmații categorice, mai cu seamă când nu sunt sprijinite pe dovezi materiale. Nu avem decât un singur mijloc: acela de a le opune altele, poate mai puțin categorice, dar care se întemeiază pe fapte precise. Sarcină ingrată, desigur, fiindcă ia povestirii mare parte din interes și îl lipsește pe cititor de acest element pitoresc, care face istoria revoluționară atât de atrăgătoare. Nu ne e totuși îngăduit să renunțăm la această sarcină. Vom căuta în schimb să-i reducem pe cât se poate proporțiile.

Mijlocul cel mai sigur și cel mai simplu de a evalua gradul de participare al lui Marat la evenimentele de la 31 mai-2 iunie 1793 e de a stabili felul în care și-a întrebuințat timpul în această perioadă. Vom acorda lui Marat ceea ce se acordă tuturor: dreptul de a fi judecat după actele sale. Admițând aceasta, îl vom urmări în toate mișcările sale, îi vom asculta toate afirmațiile, îi vom nota gesturile, având grijă să nu-1 găsim în mai multe locuri

diferite în același timp și să nu-1 facem să spună contrariul celor pe care le-a spus.

Să însemnăm mai întâi diferitele teatre de operațiuni unde s-ar fi putut exercita activitatea lui. Ele sunt cinci la număr: 1) Societatea Jacobinilor; 2) Convenția; 3) Comitetul Mântuirii Publice; 4) Comuna; 5) Comitetul revoluționar de la Episcopie. Nu avem decât să le parcurgem rând pe rând și să căutăm felul comportării sale personale peste tot. Marat n-a fost văzut decât o dată la jacobini în timpul zilelor de 29, 30, 31 mai și 2 iunie. Lipsind, nu putea să exercite o influență atât de mare asupra colegilor săi, care, de altfel, se arătaseră nedumeriți, nehotărâți până în ultimul minut în fața atitudinii pe care trebuia s-o ia. Să trecem la Convenție, unde găsim pe Marat tot timpul. Asistăm la toate ședințele. Ia cuvântul în mai multe rânduri. Este deci interesant să-l urmărim pas cu pas în exercițiul funcțiunilor sale de reprezentant al poporului.

La 27 se urcă la tribună pentru a nega existența unui complot îndreptat în special împotriva girondinilor, deoarece nici unul dintre aceștia nu „căpătase vreo zgârietură". Aceasta nu-1 împiedică să anunțe o răzvrătire a poporului „care e foarte apropiată". Dar, cu cinci zile înainte, Gorsas scria în jurnalul său: „Termometrul orașului s-a fixat la măcel". Toată lumea vorbea de aceasta și toți se așteptau să vadă măcelul într-o bună zi. Era inevitabil, era sigur. Marat nu spunea nimic nou colegilor săi. Intervenția sa fu de altfel destul de sobră. Se mărginește să ceară suprimarea Comisiei celor Doisprezece și libertatea tuturor celor pe care îi arestase. Nimeni dintre deputați nu-i dădu atenție. Imediat se trecu la ordinea de zi. Ar fi deci exagerat să se pretindă că în acea zi Marat a dominat ședința Convenției. Totuși a putut

avea o oarecare compensație grație unui incident pe culoare care, fără să fie de o prea mare însemnătate, atrăsese pentru câteva momente atenția generală asupra lui.

La un anumit moment se răspândește în Adunare zvonul că sala de ședințe e înconjurată de oameni înarmați care împiedică pe deputați să iasă. Marat aleargă imediat să verifice faptul. în vestibul vede într-adevăr două rânduri de soldați, ceea ce i se pare o strigătoare violare a demnității reprezentanței naționale. Revoltat peste măsură, scoate de la brâu pistolul de care nu se despărțea niciodată, îl îndreaptă spre soldați și declară că „va zbura creierii primului care va face vreo mișcare spre a-1 împiedica de a se duce unde voia". I se răspunde că nimeni n-are de gând să atenteze la libertatea deputaților. La drept vorbind, mărturisesc soldații, nici nu știau pentru ce se găseau acolo. Aceasta i se pare suspect lui Marat. El vrea să vorbească cu comandantul detașamentului. Când se găsește în fața acestuia îl apostrofează în gura mare. Cu ce drept și cu al cui ordin și-a permis să pătrundă cu arme în interiorul Convenției? Ofițerul îi răspunse liniștit că nu-1 cunoaște și că n-are de dat socoteală decât președintelui Adunării. Aceasta nu face decât să mărească turbarea lui Marat, care pune din nou în joc pistolul, declarând arestat pe ofițer. După aceasta intră grăbit în sala de ședințe. La cererea sa, ofițerul e chemat la bară și somat să se explice. Totul se lămurește pe dată. Comisiunea celor Doisprezece chemase, din proprie inițiativă, un detașament din Garda națională, „pentru a asigura ordinea în interiorul Convenției". Secțiunea de la Butte des Moulins, la cererea primarului, trimisese o campanie din batalionul său sub comanda băcanului Raffet. Nu era deci nimic ilegal în prezența acestei forțe armate în jurul sălii de ședință. Adunarea crezu că nu mai e nevoie să se stăruie asupra acestui incident. Numai atât pe ziua de 27.

A doua zi, de asemenea, Marat e prezent la ședință, dar nu se remarcă decât prin câteva exclamații, acoperite imediat de strigăte: „Taci Marat!" „N-ai cuvântul!" sau „Jos Marat!". La 29 nimic. La 30, dările de seamă ale ședinței nu înregistrează decât o singură intervenție a lui Marat. în momentul în care apar la bară cei doi deputați ai orașului Rouen, el strigă: „Iată doi aristocrați". Altceva nimic.

La 31, Marat rămâne toată ziua la Convenție. Urmărește dezbaterile, vede defilând la tribună personaje oficiale ca: ministrul de Interne, primarul, procurorul sindic al departamentului. Cât despre el însuși, se mulțumește să arunce câteva replici neînsemnate, rămânând în bancă, într-un cuvânt, prezența sa de-abia e observată. Către ora opt seara vin câțiva patrioți să-l vadă. După spusele sale, erau delegații mai multor secțiuni din Paris, ceea ce nu e imposibil, cu condiția să nu le exagerăm numărul.

întrevederea care urmează este cât se poate de caracteristică și permite să ne dăm seama de starea de spirit în care se găsea Marat la sfârșitul acestei zile. „Delegații" veniseră să-i ceară sfat: „Ce să facem acum?". Pe loc Marat se supără și izbucnește: „Cum ați tras clopotele toată noaptea, ați fost înarmați toată ziua și acum nu știți ce aveți de făcut? N-am nimic de spus unor smintiți!". Și-i „lăsă acolo" (sic).

De ce această primire atât de puțin binevoitoare pentru niște oameni care nu dăduseră dovadă față de dânsul decât de încredere și de un devotament de care ar fi trebuit să se simtă măgulit? Explicația o dă el însuși în scrisoarea în care povestește acest incident. „Mâhnit adânc că sforțările poporului rămân întotdeauna neputincioase, când nu sunt conduse de un conciliu luminat și tare, intrai în sală și, amărât cum

eram în fundul sufletului, spusei câtorva Munteni: «Nu, nu e posibil ca poporul să se mântuie dacă n-are conducători»". E cât se poate de limpede și de precis. Marat nu știa absolut nimic de existența unui organ director, care la 29 mai centralizează în mâinile sale firele mișcării de răzvrătire. în 31 seara, cu toată activitatea desfășurată de Comitetul revoluționar care se afirma ca o forță organizată și perfect disciplinară, Marat consideră întreprinderea ca ceva haotic și nu vede în ea decât „încercări false" și „sforțări neputincioase". Pretinde mereu că lipsesc șefii. Nu putem sublinia mai bine disprețul ce-i inspirau pe Dobsent și colegii săi. A doua zi va găsi mijlocul de a le-o dovedi într-un mod cât se poate de limpede.

își petrece ziua de 1 iunie la Convenție, ascultând răbdător interminabilul discurs al lui Batere, apoi încearcă, într-o conversație cu caracter particular, să-i prezinte câteva observații, primite „cu un surâs batjocoritor". Socotind atunci că-și pierde timpul la Convenție și „că acolo nu se va lua nici o măsură importantă" părăsește ședința, preferând să se consacre afacerilor personale. Din cearta sa cu Raffet păstrează o amintire destul de neplăcută... Personajul i se pare cam suspect și n-ar fi deloc nemulțumit dacă l-ar semnala răzbunării publice. De aceea, în timp ce temperatura răzvrătirii se ridică până la cel mai înalt grad și explozia revoluționară pare iminentă, Marat, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, se duce să facă o vizită unui prieten ce locuia în secțiunea de la Butte-des-Moulins pentru a se documenta asupra „mai multor conducători aristocrați" din acea secțiune. Când vrea să se întoarcă la Convenție, constată că toate drumurile ce duceau la Tuilerii sunt pline de lume. Poporul se ducea grămadă la Convenție. Ce face Marat? Ne-o spune chiar el: „La întoarcere văzui o mare adunare în strada Saint-Nicaise. Am fost recunoscut și

urmat de mulțime. Din toate părțile izbucneau strigăte și reclamații împotriva lipsei de energie a Muntenilor; pretutindeni se cerea arestarea deputaților trădători și uneltitori; toți strigau: «Marat, scapă-ne!». Ajuns în piața Carrousel, am găsit o mulțime de cetățeni înarmați: mulțimea creștea și repeta același strigăt. Am rugat atunci mulțimea să nu mă urmeze, am intrat în castelul Tuileriilor, apoi în localul Comitetului Siguranței Generale pentru a scăpa de stăruințele lor".

Nu e locul aici să garantăm autenticitatea aceste scene. Imaginea unei mulțimi nenumărate înghesuindu-se în jurul *Prietenului Poporului* și rugându-1 din suflet s-o mântuiască îi era nespus de dragă lui Marat și, la nevoie, era gata să umple cu închipuirea lui, întotdeauna trează, lipsurile pe care le-ar fi avut realitatea. Dar faptul material în sine, așa cum e interpretat de Marat, merită să fie luat în considerație. Marat întâlnește pe drum o trupă care manifesta zgomotos dispozițiile sale războinice și părea că se oferă să-l conducă pe calea acestei revolte mântuitoare, pe care el însuși nu încetase nici o clipă s-o propovăduiască. Ne-am fi așteptat să-l vedem pe Marat în capul acestor patrioți și mergând fără șovăială să dea asalt reacțiunii. Ne-ar fi plăcut să-l auzim adresând acestor cetățeni entuziaști cel puțin câteva vorbe de încurajare, dându-le sfaturi, în sfârșit... Nu. Dimpotrivă, fuge de ei. Nu vrea să fie amestecat în această afacere. Purtarea aceasta este ciudată din partea unui *șef care* pretinde că a condus mișcarea. Ce face după aceasta? Se duce la Comitetul Mântuirii Publice care ținea ședință în același timp cu miniștrii, primarul și câțiva membri ai departamentului. Odată ajuns acolo, arată Comitetului insuficiența măsurilor preconizate de Batere de

dimineață și insistă asupra necesității de a declara arestați pe deputății denunțați și pe membrii Comisiei celor Doisprezece. Această intervenție nu aduce nimic nou. Marat recunoaște că tocmai atunci Comitetul era pe cale să delibereze asupra acestor chestiuni. Mai mult încă: același Comitet se arată până într-atât de acord cu el, încât îi propune să se ducă la municipalitate cu scopul de a preveni orice mișcare împotriva ordinii. Marat primește misiunea. Trebuie să recunoaștem însă că se achită de ea într-un mod foarte ciudat. Se prezintă în fața Comunei cu declarația următoare: „Cetățeni, Comitetul Mântuirii Publice se ocupă de măsurile ce trebuie luate pentru a pedepsi și înfrânge pe trădători; rămâneți în picioare, nu depuneți armele până nu veți fi căpătat dreptate deplină, până nu veți fi căpătat întreaga siguranță".

Astfel de vorbe, spuse de un delegat cvasi-oficial al Comitetului Mântuirii Publice, au cam surprins Adunarea. Președintele crede de cuviință să schițeze un fel de împotrivire politicoasă. El îl întreabă „dacă poporul trădat, care s-a ridicat împotriva trădătorilor, nu ar trebui să se bizuie pe magistrații săi și să nu întrebuințeze decât mijloacele legale pentru a-și face dreptate?" Chestiunea aceasta trezește neîncrederea lui Marat, care crede că acest moderat îi întinde vreo cursă. De aceea va da o justificare amănunțită a tezei sale. Discursul său, de atâtea ori deformat și interpretat în atâtea feluri, merită să fie reprodus în versiunea pe care chiar Marat a publicat-o câteva zile mai târziu în gazeta sa: „Când un popor liber și-a încredințat exercitarea puterilor, menținerea drepturilor și a intereselor sale unor mandatari aleși de el, atâta timp cât aceștia sunt credincioși datoriilor lor, trebuie ca poporul să se sprijine pe ei, să le respecte decretele și să-i mențină în exercițiul funcțiunii. Dacă însă acești mandatari

abuzează mereu de încrederea sa, dacă își negociază drepturile, trădează interesele poporului, îl despoaie, îl jignesc, îl asupresc și uneltesc pentru a-1 pierde, atunci poporul trebuie să le ia puterile, să desfășoare întreaga sa forță pentru a-și recăpăta drepturile, să pedepsească pe trădători și să semântuie". Urmează apelul final: „Cetățeni, nu mai aveți scăpare decât în energia voastră. Prezentați Convenției o adresă pentru a cere pedepsirea deputaților necredincioși față de Națiune; rămâneți răsculați și nu depuneți armele decât când veți fi satisfăcuți". Chiar și în această privință, Marat era puțin în urmă față de evenimente. încă de la începutul ședinței Consiliului general, Comitetul revoluționar prezentase un proiect de adresă care prevedea măsurile preconizate de el. Proiectul fusese aprobat și adoptat. Tocmai voiau să trimită adresa la Convenție, când aflară că Adunarea ridicase ședința. O oră după aceea avu loc apariția lui Marat. Totuși felul său înfocat de a vorbi produse asupra membrilor Consiliului general o anumită impresie și unii dintre ei îl invitară să se ducă la Comitetul revoluționar, socotind fără îndoială că, în aceste ore hotărâtoare, locul său adevărat era printre acei ce-și asumaseră conducerea mișcării de răzvrătire. Fură deci surprinși văzându-1 că refuză scurt, sub pretextul că „postul său era la Convenție". în loc să se folosească de acest prilej unic de a intra în contact cu forțele în acțiune ale Revoluției, se întoarce la Tuilerii și-și reia locul în băncile Muntenilor, dar nu pentru a juca un rol activ. în două rânduri își exprimă dorința de a rămâne în afara dezbaterilor. Se abține să ceară cuvântul „pentru a nu putea fi învinovățit că a condus această mișcare". Vrea să rămână neutru, „deoarece a fost urmărit de partidul care întărâta poporul și pentru a înlătura posibilitatea de a i se spune că vrea să-și satisfacă urile personale". Totuși, este silit să intervină când Fermont îl

învinuiește că a inspirat și întocmit petiția prin care se cerea arestarea girondinilor.

Fermont era de bună-credință. El știa că Marat se prezentase în cursul după-amiezii la Consiliul general al Comunei, că insistase asupra necesității absolute de a se lua o astfel de hotărâre, dar nu știa, desigur, că inițiativa acestei afaceri nu-i aparținea deloc lui Marat și că lista proscrișilor fusese elaborată cu mult înainte și cu totul în afară de concursul său personal. Marat ține să se justifice, să se descarce cu totul de această răspundere. Principiul îl aprobă, dar găsește că alegerea victimelor a fost făcută într-un mod cam arbitrar. Aflând că numele lui Dussaulx, Lanthenas, Ducos figurau pe listă nu poate „să nu-și ascundă mirarea". Voind să știe ce a putut motiva această alegere, i s-a răspuns că „era o eroare care trebuie atribuită lui Hassenfrantz". Aceasta e explicația pe care o dă colegilor săi. Ea dovedește cu prisosință că Marat nu era ținut la curent cu activitatea Comitetului Revoluționar, care nu se grăbea deloc să-i supună hotărârile sale, nici măcar, în general, să recurgă la ajutorul său.

Iată în sfârșit ziua hotărâtoare: 2 iunie. Apogeul crizei. Atitudinea lui Marat e neschimbată. Ea rămâne mereu aceea a unui observator care înțelege să nu se amestece în învălmășeală. Nu s-a înregistrat nici o manifestare oratorică din partea sa în cursul întregii dimineți. Rămâne tăcut în timp ce Lanjuinais cere destituirea tuturor autorităților revoluționare, nu spune un cuvânt în timp ce noua delegație a Comunei previne Adunarea că „poporul e plictisit de când tot așteaptă zadarnic clipa fericirii", păstrează aceeași atitudine când președintele anunță petiționarilor că „cererea lor va face obiectul unei deliberări a Convenției". Wallon scrie: „Era momentul să intre în joc complicii pe care mișcarea de revoltă îi avea în

sânul Adunării". Se poate... în orice caz nu Marat e acela ce deschide dezbaterile, ci Billaud Varenne, Richon, Levasseur, Barere, care se succed la tribună. Numai după ce Isnard a luat cuvântul pentru a „da dovezi de devotament către patrie", dându-și demisia, Marat începe să dea semne de o oarecare nerăbdare. Izbucnește în sfârșit atunci când nefericitul Lanthenas se căznește să imite gestul lui Isnard. O idee, ciudată la prima vedere, dar plină de logică și de bun-simț, încolți în gândul său. Văzând foarte bine unde trebuia să ducă această farsă sentimentală, vrea „să readucă lucrurile" la „adevăratul lor punct de vedere" și anunță că „dezaprobă măsura propusă de comitet prin faptul că dă acuzaților de conspirație onorurile devotamentului". Iată însă ce propune el, Marat: „Trebuie să fii curat pentru a oferi sacrificii patriei. Eu, adevăratul martir al libertății, trebuie să mă sacrific. Vă ofer deci suspendarea mea din momentul în care veți fi ordonat deținerea deputaților contrarevoluționari".

Fondul gândirii sale e perfect clar. Nu vrea ca Franța să considere pe 2 iunie ca pe *a doua zi a lui Marat.* Nu vrea ca țara să aibă impresia că vede Convenția scăpată de oamenii de stat, dar subjugată de sângerosul, de înfricoșătorul Marat. Involuntar revine la formula „nici Marat, nici Roland" exploatată câtva timp înainte de Anacharsis Clootz. Nu știm ce primire o fi făcut Convenția acestei propuneri. De-abia sfârșise de vorbit, când o tulburare indescriptibilă cuprinde adunarea. Convenția era asediată de popor. Nu se mai putea ieși. Muntenii strigă că este un atentat. Girondinii refuză să mai delibereze „între pumnale". Nimeni nu se mai gândește la Marat. Urmarea e destul de bine cunoscută. Plimbarea Convenției prin curțile și grădinile Tuileriilor, „marele și frumosul Herault de

> Sechelles mergând în frunte", se găsește în toate memoriile. Un mare număr de Munteni au luat parte la acest exercițiu. Numai vreo treizeci, printre care și Marat, rămaseră în bănci. Această cifră ne permite să evaluăm, cel puțin aproximativ, însemnătatea numerică a grupului extremist din Convenție, ale cărui tendințe se apropiau de cele ale lui Marat. Nu e deci prea numeros. în schimb, are cu sine pe cei ce ocupă tribunele, care nici ei nu și-au părăsit locurile. Și unii și alții știau dinainte că valoarea demonstrației făcută de Adunare nu era decât pur morală, că după ce va fi făcut acest gest cerut de împrejurări, ei vor reveni în sală să reia ședința întreruptă. In așteptarea publicului din tribune devine nerăbdător. Marat se oferă atunci ca mediator. Se însărcinează să readucă înapoi Adunarea vagabondă și se duce în căutarea deputaților rătăcitori. îi ajunge pe marginile șanțului ce despărțea grădina de Piața Revoluției. După Gorsas, Marat ar fi spus colegilor săi: „în numele poporului, vă somez să vă întoarceți la locurile voastre, pe care le-ați părăsit cu lașitate". Nu e imposibil. Ceea ce e sigur, în orice caz, e faptul că toată lumea a intrat în sală și ședința a reînceput. Dar putem crede că nu în urma mustrărilor lui Marat, ci pur și simplu pentru că, după ce a luat contact cu realitatea, care se prezenta sub forma unui anumit număr de tunuri și câteva batalioane din Garda națională, Convenția și-a dat seama că orice împotrivire din partea sa ar fi zadarnică și că nu-i mai rămânea decât să cedeze, întoarcerea se făcu fără nici o greutate".

Odată instalați din nou pe la locurile lor, deputății se grăbesc să termine. Couthon ia cuvântul pentru a cere arestarea celor „treizeci și patru". Obține câștig de cauză fără nici o sforțare. Cât despre Marat, el se mulțumește să ceară radierea de pe listă a celor trei deputați semnalați

de dânsul în ajun ca perfect inofensivi și care nu merită cinstea unui decret de acuzare. Odată decretul votat, „poporul se retrase în liniște". Totul se sfârșise.

SFÂRȘITUL
(iunie-iulie 1792)

A doua zi, Marat era suferind. Totuși se duse la jacobini pentru a se dezvinovăți de o acuzație care circula din ajun. Descrierea întrevederii pe care o avusese cu delegații secțiunilor în 13 mai fusese rău interpretată pe culoarele Convenției. Se lățea din nou zvonul că „Marat vrea un dictator", ceea ce era foarte supărător pentru el, tocmai în clipa când voia să dea dovadă de un spirit de adevărată abnegație și să demonstreze poporului că e gata să se sacrifice pentru fericirea lui. Explicația dată de el păru suficientă pentru a lichida incidentul și se întoarse acasă. Nu se mai duse la Convenție, ci se mulțumi să trimită Adunării o scrisoare confirmând declarația sa de „suspendare voluntară", care trecu aproape neobservată în ședința de la 2 iunie.

Hotărârea sa e anunțată în termenii următori: „Nerăbdător să deschid ochii națiunii înșelată în privința mea de atâția defăimători plătiți, nemaivoind să fiu privit ca un măr al discordiei și gata să sacrific totul pentru a readuce pacea, renunț la exercițiul funcțiilor mele de deputat până la judecarea deputaților acuzați". El roagă pe „scumpii săi colegi Munteni" să arate Națiunii că, dacă n-au ajuns încă să corespundă așteptărilor, aceasta este numai din cauza răuvoitorilor care le împiedică sforțările, îi roagă să ia în sfârșit „măsuri mari" și „să pună capăt nenorocirilor care umplu de jale țara."

Citirea acestei scrisori nu produce efectul pe care-1 căuta Marat. Nu fu înțeles. Păreau chiar plictisiți, trebuind să revină din nou asupra unor evenimente despre care păstrau o amintire neplăcută. De ce mai caută Marat un nou incident? Când nimeni nu-i cere aceasta, de ce încearcă să se impună cu sila în ochii colegilor? Thuriot fu de părere că gestul lui Marat „n-ar face decât să dea loc la noi tulburări populare" și că Adunarea trebuie „să decreteze că datoria lui e să rămână la post". Chaslier se arătă chiar mai categoric: „Nici un deputat n-are dreptul să se suspende, fiindcă nici unul nu poate să se joace cu îndatoririle sale". De aceea propune ca toți acei „care s-au suspendat după voia lor să fie siliți să răspundă în douăzeci și patru de ore dacă își dau demisia". Urmă Basire care se arătă cam enervat: „E prea mult timp de când Convenția se ocupă de indivizi. E ceasul să ne mai ocupăm și de lucruri. Poporul vrea să aibă o reprezentanță; mandatarii săi trebuie să-și îndeplinească misiunea ce le e încredințată sau să-și dea demisia pentru a lăsa altora locul. Cazul suspendării n-a fost prevăzut".

In cele din urmă se hotărî ca scrisoarea să fie inserată în Buletinul Adunării și nu mai fu vorba de ea. Convenția, curățată, scăpată de „dușmanii poporului", își arată în acest mod totala sa nepăsare față de Marat. Trebuie însă să recunoaștem că și acesta își făcuse o concepție personală despre noua sa situație. Nu înțelegea câtuși de puțin să renunțe la politică. A doua zi după „suspendare", la 4 iunie, se prezentă la Comitetul Mântuirii Publice pentru a-1 determina „să accelereze marile măsuri, singurele care ar putea mântui Franța". Mai cu seamă ceea ce se impune imediat este votarea unui împrumut forțat și punerea în vigoare a decretului ce acorda ajutoare familiilor luptătorilor.

Comitetul nu prea făcu caz de observațiile sale. Poate că i s-au făcut unele făgăduieli vagi... In orice caz, el aștepta rezultatul acțiunii sale. Văzând că nimic nu vine după o săptămână, se apucă să copleșească cu imputări Comitetul, denunțând „încetineala și lipsa sa de energie". Cere să fie primenit temeinic, căci, așa cum se află acum, e „rău alcătuit", „activitatea interioară e foarte rău organizată", conține mai mulți membri fără pricepere și fără energie etc. în aceeași zi, la 4 iunie, trimite Convenției o scrisoare lungă conținând o serie de recomandări. Vrea ca Adunarea „să pună la preț, fără întârziere, capetele Capețienilor fugari". Insistă asupra necesității de a se destitui generalii care au călcat strâmb. După dânsul, acestea sunt măsuri de mântuire publică, pe care cumințenia nu ne mai permite să le amânăm. în ședința din 5, unul din secretari începu să citească această scrisoare, dar fu întrerupt de la început. Nimeni nu voia să audă proza lui Marat. Aflând de aceasta, Marat se arătă foarte indispus și trimise colegilor săi o nouă scrisoare, prevenind totodată pe președinte că, „dacă și aceasta are aceeași soartă, voi veni, adus cu patul, pentru a mă plânge de violarea drepturilor mele de deputat". Nu dădu însă urmare acestui proiect, dar critica pe care o făcea reprezentanței naționale deveni și mai severă. Avea convingerea că operația de la 31 mai - 2 iunie nu dăduse rezultate pozitive și că trebuia reluat totul de la început. După el, încercarea fusese un prilej de risipire inutilă a forțelor revoluționare. Cui trebuia atribuită această nereușită? Dacă 14 iulie, 5-6 octombrie, 20 iunie n-au reușit, vina e a regalității și a acoliților săi; dacă ziua de 10 august n-a fost exploatată cu folos, e fiindcă „partidul advers" al lui Roland-Brissot s-a j>us luntre și punte pentru a stăvili succesul patrioților. Insă acum, așa-zisa opoziție nu mai există. De cine să

te agăți? De întreaga Convenție, spune Marat.

încă de la 8 iunie, el scrie: „Nu mai putem ascunde că toate măsurile luate până azi de toate adunările constituante, legislative și convenționale au fost nesăbuite, deșarte și înșelătoare".

Trecând în revistă etapele străbătute în patru ani nu găsește nimic schimbat: „în această stare se găseau lucrurile acum patru ani, în aceeași stare se găsesc și azi; ele vor rămâne la fel, până ce s-o îndura Cerul să dea francezilor un grăunte de bun-simț". Acuză pe față pe Munteni: „Izvorul tuturor nenorocirilor noastre... nu e atât de mult în josnicia dușmanilor libertății care inundă țara, ci mai cu seamă în lipsa de energie și de virtuți a patrioților care se află în Senat". Este revoltat văzând că după atâtea lupte, după atâtea sforțări risipite, în fruntea armatelor Republicii încă se găsesc curteni mârșavi; foști funcționari necinstiți ne conduc administrația, vânătorii de procese formează magistratura, oamenii Curții domnesc în Senat". Ce-i asta? Oare nu sunt rânduri scoase din primele numere ale *Prietenului Poporului?...* Aceleași accente de pesimism, aceleași plângeri: „La toate popoarele care nu sunt chinuite de mania de a face spirite și de nebunia măririlor nu s-ar găsi un singur om cu cap care să nu-și dea seama că o revoluție nu poate izbândi fără ca unul dintre partide să fi zdrobit pe celălalt. Numai francezii pretind că au răsturnat toate instituțiile politice pentru a înscăuna o nouă ordine prin singura putere a filosofici".

Ca și altădată, el e frământat de proiecte mărețe. Crede mereu în puterea cuvântului său și în eficacitatea îndemnurilor sale. N-a învățat nimic. Este veșnic victima acelorași închipuiri. Totuși nu se poate spune că nu-și dă seama de situația politică. Știe prea bine că numai o acțiune comună a tuturor revoluționarilor, formând un

bloc puternic și omogen, ar putea salva noul regim, dar e surprinzător când observăm cât de simplist și de rudimentar e sistemul pe care îl preconizează pentru a realiza această uniune. Practic vorbind, proiectul său constă într-o invitație adresată tuturor secțiunilor capitalei „de a se aduna la Champs de Mars pentru a face împreună cu Muntenii o Federație Sfântă și a jura să mențină Republica una și indivizibilă, să nu se despartă niciodată de frații din departamente și să apere libertatea până la ultima suflare. Desigur că ideea era justă și Marat vedea cu bună dreptate în unirea strânsă a tuturor secțiunilor și a Reprezentanței Naționale unicul mijloc de a întări într-adevăr opera revoluționară. Dar în materie de realizare efectivă, el nu găsește decât un singur lucru: jurământul. Este sincer convins că va ajunge să întrunească pe toți acești oameni pe care îi despart deosebirile politice și sociale adânci, pentru ca, imediat, să renunțe pentru totdeauna la lupte, la rivalități și la ambiții personale.

Ce naivă ni se pare pretenția sa de a înfăptui această „unire sfântă" în douăzeci și patru de ore!...

Invitația sa, trimisă în ziua de 8, le dă întâlnire tuturor interesaților pentru a doua zi, în 9. Crede deci că, îndată ce vor citi apelul, îl vor asculta fără șovăire. Dovada că ținea la ideea sa și că voia să-i asigure maximum de publicitate o găsim în faptul că făcuse demersuri pe lângă jacobini pentru a obține participarea lor. Și aici se arătă de o nevinovăție uluitoare. Se știe că atitudinea sa din ziua de 31 provocase în sânul Societății diverse comentarii. Unii dintre membri îl acuzau pe față că ar lucra pentru un viitor dictator. Explicațiile sale părură să risipească bănuielile, dar de aici înainte jacobinii vor păstra față de dânsul o atitudine prudentă și rezervată.

Entuziasmul din mai se răcise considerabil. Se repeta fraza lui Chabot, care cu toate acestea se arătase multă vreme ca unul dintre cei mai zeloși apologeți ai *Prietenului Poporului:* „Cunosc inima lui Marat și mă tem de capul său". Marat însă nu-și da seama de nimic. Imobilizat de boala care se agrava din ce în ce în cursul lunii iunie, trimite jacobinilor o scrisoare cerându-le sprijinul pentru proiectul său de a face o Sfântă Federație. Cu toată înfocarea lui Bentabole, care încearcă să-i convingă, Societatea refuză să ia proiectul în considerație. Marat fu foarte tare mâhnit și voi să afle cauzele acestei lipse de respect. Luă atunci cunoștință de faptul că justificarea sa din 3 iunie nu fusese adusă la cunoștința publicului și că Societățile din provincie continuau să ducă o violentă campanie împotriva sa. Fiind însă bolnav, recurge din nou la calea scrisorilor. Decepția amară, care se desprinde din rândurile sale, e izbitoare: „Dezgustul ce-1 simt a ajuns la culme... dați-mi voie să respir o clipă. E prea mult să ai de luptat în același timp și cu ticăloșia dușmanilor libertății și cu orbirea prietenilor".

Totuși nu părăsește lupta. Suspendarea sa neproducând efectul dorit, se grăbește să-și reia locul în Convenție. Din nefericire, starea sănătății sale îi îngreunează această sarcină. în ziua de 17, profitând de o ușoară îmbunătățire, se prezintă la ședință. Absența sa a durat în total cincisprezece zile. Adunarea ascultă în tăcere declarația sa că „primejdiile prin care trece țara îl cheamă la post". Se ia act fără să se dea naștere la vreun comentariu și se continuă examinarea afacerilor curente. Peste două zile, Marat e din nou în imposibilitate de a părăsi camera. Boala îi dă asalturi din ce în ce mai puternice. Nu se știe care era natura acestei boli. După diagnosticul doctorului

Cabanes era un fel de eczemă generală. Ceea ce-1 făcea să sufere mai tare erau niște migrene violente, care se repetau la intervale din ce în ce mai apropiate. Putem bănui că diversele supărări pe care le avea și care se măreau de la o zi la alta au avut urmări foarte serioase asupra stării sănătății sale, în afară de dificultățile politice, Marat mai era, în luna iunie 1793, chinuit și de mari necazuri financiare. Noul său jurnal care, în primele luni de existență ajunsese, de bine, de rău, să-i acopere cheltuielile de apariție, dădea acum un deficit din ce în ce mai mare. Ca om de afaceri, el era foarte mediocru. Neavând în vedere decât răspândirea cât mai intensă a propagandei sale, Marat neglijează cu desăvârșire exploatarea comercială a jurnalului. Rezultatul vânzării nu-1 interesează câtuși de puțin. Se socotește deplin mulțumit când a împărțit gratuit câteva sute de foi pe zi. Numai jacobinii primeau două sute de numere pe zi. De asemenea, toți deputății Munteni erau înscriși pe lista gratuităților. Dacă ar fi să-l credem, de la deschiderea Convenției, distribuise gratuit 200.000 exemplare din jurnalul său, ceea ce, dacă facem o socoteală, nu pare departe de adevăr. Intrările financiare erau, în schimb, cât se poate de neînsemnate și Marat se vedea silit să ia o parte din indemnizația sa de deputat pentru a întreține „Publicistul". în 23 iunie reușește să obțină de la ministrul de Război un mandat de 1.500 de livre pentru plata a 75 de abonamente subscrise de Bouchotte pentru armata de pe front, însă, după o săptămână, e din nou fără parale și se vede silit să-și anunțe cititorii că va trebui să înceteze apariția jurnalului, ceea ce „e o calamitate publică", dat fiindcă el e „sperietoarea dușmanilor Revoluției".

Trăiește încă grație devotamentului Simonei Evrard, o modestă lucrătoare, căreia îi promisese solemn s-o ia

în căsătorie în 1792, fără să dea urmare acestui proiect. Teancuri de manuscrise se îngrămădesc în dulapuri, umplând până și bufetul. Nu mai are nădejde să le vadă publicate. De altfel, s-a certat aproape cu toți. Jurnalul său din 19 conține aluzii neplăcute pe socoteala lui Danton și Robespierre. Cât privește pe „intriganții de la Comitetul Mântuirii Publice", mereu promite că-i va „demasca în curând". Până atunci atacă îndârjit pe Jacques Roux, Carta, Huguenin. Dar acum documentarea sa nu mai e precisă. Anumite indicații sunt acceptate prea ușor, așa încât e silit să retracteze denunțul împotriva lui Huguenin. Jacques Roux fu în stare să aducă dovezi materiale privind inexactitatea afirmațiilor sale.

Părăsit de camarazii din Convenție, neglijat de jacobini, Marat trăiește înconjurat de personaje de mâna a treia, făcând parte dintr-un mediu cu totul special. Se observă în preajma sa spioni ai Comitetului Siguranței Generale, observatori ai Poliției, slujbași concediați de la ministere. Un anume Greive, pe care-1 cunoscuse pe la Londra în 1774 și care se stabilise de vreo zece ani în Franța, gata oricând să ia asupră-și vreo chestie deocheată, devenise unul dintre intimii săi. De vreo două, trei săptămâni, *Publicistul Republicii Franceze* devenise un fel de buletin de corespondență particulară. Se găsesc în el mai ales scrisori de soldați: militari de profesiune sau voluntari, care expun pe larg, adesea în termeni destul de incoerenți, doleanțele lor profesionale. Din timp în timp, Marat publică scrisori de felicitări și de încurajare pe care i le trimit persoane complet necunoscute sau amenințări venind din partea adversarilor, care, bineînțeles, preferă mai toți să rămână anonimi. La 12 iunie, un oarecare Dirar-Brutus îi scrie din Sedan: „Un dictator sau un tiran e

același lucru pentru francezi; ferește-te de pedeapsa pe care adevărații republicani o făgăduiesc aceluia care va lua asupră-și această odioasă putere". Un anonim îl previne în 19 că „pedepsa sa se pregătește". Republicanul Yliape din Orgelet îi trimite un avertisment solemn: „Află că nu vei mai comite în fața ochilor noștri, fără să fii pedepsit, crimele care te-au făcut renumit... furtuna nu va mai zăbovi... îți vei da sufletul în chinurile ce se cuvin celui mai ticălos dintre oameni".

Fără să se emoționeze din cale afară, Marat inserează toate acestea în jurnal și se mulțumește să observe cu o perfectă seninătate: „Cel ce pretinde să placă tuturor e un nebun, iar cel ce pretinde să placă tuturor în timp de revoluție e un trădător".

în a doua săptămână a lunii iulie a domnit la Paris o căldură copleșitoare. Jurnalele vorbesc de ea ca despre o adevărată calamitate publică. Se pare că arșița a atins proporții catastrofale. Era înăbușitor. Stabilimentele de băi erau luate cu asalt. Berea se consuma în cantități ce întreceau orice prevedere. Era adusă de pretutindeni și totuși lipsea. Marat își petrece orele în baie, dar nu e singurul în Paris care încearcă, în acest mod, să mai potolească năduful. E încă bolnav. La 5 iulie spune el însuși că „ar da toate demnitățile lumii pentru câteva zile de sănătate", dar nu e cuvântul unui muribund, care abia-și mai târăște zilele. E mereu „de o sută de ori mai îngrijorat de nenorocirile poporului decât de boala sa". Cuprins de o activitate febrilă, se ocupă de dimineață până seara cu denunțurile. Strângând o cantitate considerabilă de

dovezi zdrobitoare împotriva generalului Custine, începe odată cu primele zile ale lunii o viguroasă campanie împotriva lui și încearcă în mod vădit să atingă Comitetul Mântuirii Publice, lovind în general. De asemenea, a jurat să-1 răpună pe Batere. Muntenii au comis, după dânsul, o mare greșeală, lăsând să pătrundă în Comitetul reînnoit acest „dușman extrem de primejdios al patriei", care a paralizat „toate măsurile sănătoase", care „ne leagă de mâini și de picioare pentru a ne tăia gâtul, când îi va veni bine". In sfârșit, nu uită pe vechiul său dușman, Carra. Merită să fie citite blestemele cu care îl copleșește în numărul apărut chiar în ziua asasinatului său, blesteme care sunt departe de a fi plângeri de om în agonie.

„Infamule! strigă Marat. în fața atâtor grozăvii îmi acopăr fața. Dar n-am sfârșit. Voi arăta Națiunii cum te-ai purtat la 10 august". Promisiune pe care n-a mai putut s-o țină.

Puține evenimente din istoria revoluționară au fost povestite atât de des și cu atâtea amănunte ca asasinarea lui Marat de către Charlotte Corday. Putem însă spune că am ajuns să facem deplină lumină în jurul acestui act și că-i cunoaștem adevăratul motiv? Trebuie să șovăim înainte de a o afirma.

Chiar a doua zi după asasinat circulau mai multe versiuni, una mai fantezistă decât alta. Toată lumea e bănuită. Chiar patrioții cei mai cu vază nu sunt cruțați și *Cotidiana,* care se face ecoul acestor zvonuri, semnalează că „trei personaje faimoase ale Revoluției l-ar fi lovit". Doi prieteni ai lui Marat, Allain și Greive, denunță pe Jacques Roux. „Bănuielile noastre, scriu ei, au căzut de la început pe acest preot răzbunător."

O adevărată panică stăpânește pe deputății Munteni,

care se cred pândiți de asasini. Observă cu îngrijorare pe toți vizitatorii pe care-i primesc, mai ales pe vizitatoare, și stau din prudență aproape de sonerie. Unii, pentru a-și da importanță, merg până acolo încât inventează încercări curat fanteziste, cărora era cât pe-aici să le cadă victimă. Opinia publică rămâne ca întotdeauna lesne de amăgit. Partidul dominat are tot interesul să lase ca bănuielile să cadă asupra deputaților proscriși, care uneltesc răzvrătire la Caen. Nimic mai ușor deci decât să înfățișeze pe ucigașă ca un instrument docil în mâinile fanatismului girondin. Se profită de împrejurare pentru a arăta acest partid ca o grupare teroristă, care nu șovăie în fața unui asasinat, dacă nevoile politice îl cer - se constată că trei membri ai partidului de stânga au fost omorâți, în timp ce nici unul dintre girondini n-a suferit măcar o zgârietură. In nici un caz nu se admite ipoteza unui act conceput și executat de o ființă izolată, din propria inițiativă, în afară de orice fel de colaborare. Nu că s-ar părea de necrezut, dar nimeni nu vede nici un folos în această presupunere. în cursul procesului, acuzarea încearcă mai ales să pună mâna pe presupușii complici. Nu se ajunge la nici un rezultat, dar imaginea monstrului drăcesc, făcând parte dintr-un vast complot, rămâne. Crima pare prea grea ca să fie susținută de umerii unei singure ființe. Această lipsă de proporții a fost bine subliniată de Chaveau-Lagarde, apărătorul din oficiu al domnișoarei Corday: „Ceea ce mi-a făcut cea mai profundă impresie a fost vocea sa aproape copilărească, ce se potrivea așa de puțin cu gândurile și sentimentele pe care le exprima". Trebuia, chiar în interesul memoriei lui Marat, să se înalțe nivelul crimei, să se accentueze trăsăturile ucigașei. Aceeași tactică a fost adoptată mai târziu de apologeții domnișoarei Corday și e foarte greu să distingem în *îngerul Asasinatului* pe tânăra provincială exaltată, gata la înflăcărările ușoare - oarecum bănuitoare,

trăind în visurile sale și sinchisindu-se prea puțin de realitate.

Cine e ea? E republicană sau regalistă? Nimeni nu știe. Poate nici ea nu știa. Desigur, se cunoaște această frază a sa: „Eram republicană cu mult înaintea Revoluției". N-avem nici un drept să constatăm sinceritatea acestei afirmații, dar a mai rămas ea și după aceea?... Executarea lui Ludovic al XVI-lea provoacă în ea o indignare fără margini. Imediat ce află de aceasta, își pune în gând să părăsească Franța și să se refugieze în Anglia, departe de excesele revoluționare. Era deci regalistă? Nu. Peste câteva săptămâni va lega prietenie cu Barbaroux, care votase totuși pentru moartea regelui, și va uita de proiectul făcut. S-ar putea spune că, după patru ani de Revoluție, ea încerca încă să-și facă o părere și nu izbutea. Citise peste cinci sute de cărți pentru și contra revoluției, dar nu înaintase deloc. Chiar și alegerea jurnalului la care se abonează e caracteristică. Foaia lui Perlet era neutră, incoloră, părând că se ferește să se pronunțe în mod hotărât. Din timp în timp mai își aruncă ochii și pe *Curierul Francez, Curierul Universal, Curierul Departamentelor,* dar e o cititoare destul de tristă și neatentă la amănuntele ședințelor parlamentului, deși acestea ocupau un loc covârșitor în jurnalele pe care le avea la dispoziție. Dimpotrivă, însemnează cu grijă veștile locale fără să se sinchisească prea mult dacă sunt sau nu adevărate. Intr-o zi se răspândește la Caen zvonul că s-a arestat un om care cumpără argint pentru Marat. Ea îl acceptă fără nici o șovăială și de atunci încolo îl consideră pe Marat ca un „acaparator de argint".

Până la sfârșitul lui mai 1793, *Prietenul Poporului* o lăsă indiferentă. începând însă de la 2 iunie, Marat „îi

apare ca un monstru". Aceasta coincide cu sosirea la Caen a girondinilor proscriși. Putem să tragem concluzia că influența lor asupra domnișoarei Corday a fost hotărâtoare? Da și nu…

E mai mult ca sigur că în povestirile lor despre zilele de 31 mai-2 iunie numele lui Marat trebuie să fi revenit adesea. Aceste povestiri, în gura lui Barbaroux sau a lui Louvet, de obicei atât de înfocați, au produs desigur o adâncă impresie. Știm de altfel că domnișoara Corday asista la mesele ce se dădeau în cinstea lor de către unele familii din Caen. Ea avea deci prilejul să-i asculte. Atunci caută pretextul să se apropie de ei. La ceremoniile publice are grijă să fie lângă dânșii. Aureola de martir ce luminează frunțile acestor tineri o atrage și o încântă. Ei însă o consideră ca pe o micuță provincială fără importanță. Petion glumește cu ea. Louvet nici nu-i spune vreo vorbă (lucru de care va fi foarte amărât mai târziu). Se cunoaște scena ce a avut loc la 7 iulie pe Cours la Reine din Caen, cu prilejul trecerii în revistă a voluntarilor care se înscriseseră pentru a merge asupra Parisului. Domnișoara Corday asistă și ea pe lângă Barbaroux și Petion. Ea freamătă de emoție. Deodată observă că Petion surâde ironic. Crezând că-și bate joc de ea, „își pune în gând să-l facă să-i pară rău de bănuielile pe care le are în privința sentimentelor sale". Peste două zile, la 9 iulie, pleacă la Paris să-l ucidă pe Marat.

Nu împărtășește nimănui acest gând. Se mărginește să ceară lui Barbaroux o scrisoare de intrare la deputatul Lăuze du Perret, însă putem admite cu certitudine că n-a încredințat nici lui, nici nimănui, adevăratul scop al călătoriei sale. Louvet avea toată dreptatea să scrie mai târziu: „împotriva lui Marat să fi îndreptat noi lovitura? Nu știam noi prea bine că era mâncat de o boală atât de grozavă încât nu-i mai

rămăseseră decât două zile de trăit?". E de ajuns să luăm cunoștință de planul de acțiune al domnișoarei Corday înainte de plecarea sa din Caen și care dovedește că nu cunoștea câtuși de puțin situația pentru a căpăta certitudinea că nu consultase pe nimeni.

„Plecând de la Caen, socoteam să-l sacrific pe vârful Muntelui Convenției Naționale", spune ea în scrisoarea către Barbaroux. Dacă ar fi voit să împărtășească această dorință vreunuia dintre girondinii pe care-i văzuse la Caen, ar fi primit, fără îndoială, răspunsul următor:

Practic vorbind, este imposibil unei spectatoare izolată să pătrundă în timpul ședinței în despărțiturile rezervate deputaților și, cu atât mai mult, să se cațere până în vârful Muntelui.

Este de asemenea imposibil să asasinezi pe Marat la Convenție pentru simplul motiv că nu mai vine acolo.

Ea însă nu știe nimic de aceasta și pleacă perfect convinsă că ajunge să se prezinte în Adunarea Națională pentru a-1 găsi imediat pe Marat, spre a-1 jertfi și a deveni „pe loc victima furiei poporului".

lat-o la Paris. Vede pe Lăuze du Perret și află că Marat nu mai iese din casă. Planul făcut la Caen nu mai valorează nimic. Trebuie găsit altceva. Dar voința de a ucide mai rămăsese în ea tot atât de vie ca înainte? E o chestiune grea, la care se poate da cu toate acestea un răspuns, măcar parțial.

Sâmbătă, în 13, domnișoara Corday se trezi de dimineață, pe la șase, șase și jumătate. Apoi se îndreptă spre Palais-Royal. Acolo făcu *de zece ori* înconjurul grădinii. De-abia după această plimbare, care a durat un ceas și jumătate, a cumpărat cuțitul care-i va servi ca unealtă ucigătoare. Cu alte cuvinte, abia atunci se

hotărăște definitiv pentru sarcina ce-și luase. Ia o trăsură și se duce în Rue des Cordeliers 30, la locuința lui Marat, unde ajunge între nouă și zece. Bucătăreasa lui Marat, care se găsea la portăreasă în momentul când domnișoara Corday urca scara, notează că „urca foarte sprintenă". Deoarece n-a fost primită, a coborât „cu aceeași repeziciune", ceea ce ne permite să vedem la ea o oarecare nervozitate. Ajunsă în stradă șovăie. Rătăcește la întâmplare prin cartier, apoi revine din nou la casa lui Marat. Din nou urcă scările, se oprește în fața ușii apartamentului, mereu nehotărâtă, apoi se întoarce repede, coboară și pleacă de data aceasta definitiv. Era aproape douăsprezece.

Se duce la hotel, se închide în casă și întocmește o scrisoare către Marat: „Viu de la Caen. Dragostea ce-o purtați patriei trebuie să vă dea dorința de a cunoaște comploturile ce se pun la cale acolo. Aștept răspunsul". Scrisoarea e expediată pe loc. Nu se mai știe ce-a făcut după aceasta până la ora șase după-amiază. A așteptat într-adevăr un cuvânt de la Marat, chemând-o să vină fără întârziere la el? E posibil. Nu scrisese ea: „Aștept răspunsul?...". Da, dar uitase să-și dea adresa. Chiar dacă Marat ar fi vrut să-i dea întâlnire, cum ar fi putut s-o anunțe în aceste condiții? Și-a dat ea singură seama de această lipsă când s-a hotărât să se ducă în aceeași seară, *pentru a treia oară,* la Marat? Poate... totuși trebuie să țină seama că până atunci a așteptat vreo trei ore. Cum și-a petrecut acest timp? Acuzarea, grăbită să termine, n-a crezut necesar să lămurească toate aceste chestiuni în cursul audienței. Și totuși n-ar fi fost lipsit de interes să se reconstituie situația, să se priceapă starea de spirit a acestei fete care, de la ora șapte dimineața, trăiește prin Paris, pe o căldură tropicală, muncită de ideea de a ucide, idee care devine o obsesie spre seară. Urmează acel demers,

care părea menit de la început să nu reușească. Nu-i spusese oare Simone Evrard, care-i deschisese ușa, la prima sa apariție, că „e de prisos să mai încerce, fiindcă nu-i va vorbi?" Se duce cu toate acestea, deși prevede că nu va avea succes. De aceea ia cu sine o a doua scrisoare destinată lui Marat, care lasă în primele rânduri să se vadă că ipoteza emisă se confirmă: „Marat, ți-am scris azi dimineață. Ai primit scrisoarea mea? Nu-mi vine să cred, *fiindcă nu mi s-a dat voie să intru"*[1]*.* La ultima tentativă recurge la un argument care dovedește că știe la perfecție întreaga mentalitate a *Prietenului Poporului;* „Sunt persecutată pentru cauza libertății, sunt nenorocită. Aceasta e de ajuns pentru a căpăta dreptul la protecția dvs.". Unde a putut descoperi ea acest mijloc fără greș de a atinge sensibilitatea lui Marat? Desigur că nu la Caen, unde nu se cunoștea decât o singură înfățișare a lui Marat, aceea de bestie sălbatică ce sfâșie Franța și pe care și-o apropiase. Odată ajunsă la Paris, ea a avut însă prilejul să schimbe câteva cuvinte cu oamenii de jos, mai cu seamă cu servitorul de la hotelul la care descinsese și căruia îi pusese această întrebare precisă: Ce credea el despre Marat? Aceasta i-a vorbit despre dragostea lui pentru cei de jos, pentru nenorociți. Ea își aduce aminte de aceste lucruri în scrisoarea sa, dar nu-i vine deloc în gând să mediteze la contrastul care exista între această imagine de bunătate și de compătimire și aceea a monstrului sângeros care îi chinuia mintea. Cruzimea lui Marat e pentru dânsa o dogmă care nu se discută, care nu suferă nici o obiecție. Când Fouquier Tinville, în cursul audienței, îi exprimă această reflexie „Cum ai putut vedea în Marat un monstru, când n-ai putut pătrunde la el decât fiindcă a vrut să facă un act de omenie, pentru că îi scriseseși că erai asuprită?", domnișoara

Corday îi răspunde: „Ce-mi pasă dacă s-a arătat uman cu mine, când a fost un monstru pentru alții!". Nu-și dă seama că pentru Marat și ea făcea parte din această puzderie de „alții", a căror răzbunătoare se făcuse.

Să revenim în anticamera lui Marat. Portăreasa imobilului, care după-amiezile lucra la *Prietenul Poporului,* în calitate de îndoitoare de foi, a deschis poarta. Ea zărește aceeași persoană pe care o mai văzuse de două ori în ziua aceea. Când îi spune că domnul Marat nu o primește, domnișoara Corday ridică glasul. „E neplăcut și urât să nu fii primită", strigă ea. Apoi întreabă dacă scrisoarea pe care o scrisese de dimineață și pe care o trimisese lui Marat printr-un curier fusese dată destinatarului. Acesta, care se găsea într-o cameră mică de alături, pe care o transformase în baie, ascultă convorbirea. Simone Edvard era lângă dânsul. Auzind vorbindu-se de scrisoarea de care de-abia luase cunoștință cu o jumătate de oră înainte își manifestă dorința de a vedea pe autor. Simone Edvard se îndreaptă atunci spre anticameră și o poftește pe domnișoara Corday să intre. Ceea ce a urmat nu mai trebuie povestit încă o dată. Conversația dură vreo zece minute. In timp ce Marat scria numele dictate de domnișoara Corday ale „conspiratorilor" din Caen, aceasta, care se găsea lângă baie, se ridică și-i înfipse cuțitul în piept. Mâna n-a tremurat deloc. Lovitura a fost sigură. Peste cinci minute Marat nu mai respira.

De îndată ce gestul a fost înfăptuit, ea simți că i s-a luat piatra de pe inimă. Deodată se liniști. O seninătate absolută urmă înfrigurării din timpul zilei. Ea prevăzu dinainte scena ce va urma. E adevărat că lucrurile nu se petrecură chiar așa cum le vedea dânsa în proiectul schițat la Caen: poporul repezindu-se asupra ei și „făcând-o să piară ca victimă a furiei sale". Prima care e surprinsă e chiar domnișoara Corday, care e chiar

puțin decepționată. Ea poate să constate că e lăsată întreagă și că a ajuns fără greutate la Mănăstire. „Am suferit din cauza strigătelor unor femei", constată ea. Altceva nimic.

****

îndată ce vestea atentatului se răspândi în cartier, o tulburare fără margini îi cuprinse pe toți. Nimeni nu știe prea bine ce s-a întâmplat. Se sună adunarea. Se cheamă armata. *Abreviatorul Universal* semnalează că „toate străzile sunt închise de mulțimea care discută acest eveniment." Reporterul *Republicanului Francez,* trimis să culeagă știri, notează: „Strada Cordelierilor este plină de lume; tunurile sunt îndreptate spre cele două căi și e imposibil să se obțină amănunte". Femeile mai cu seamă sunt foarte îndurerate. Unele erau atât de lovite, încât în „deznădejdea lor jurau s-o facă bucăți și să-i mănânce mâinile și picioarele ticăloasei care a răpit poporului pe cel mai bun prieten al său." A doua zi însă, totul reintră în ordine. Un poet anonim a scris pe poarta casei lui Marat catrenul următor:

Popor, Marat e mort. Iubitul țării,

Prietenul tău, sprijinul tău, nădejdea obiditului A căzut sub loviturile hoardei ticăloase, Plângi, dar amintește-ți că trebuie răzbunat!

Nimeni încă nu crede că e necesar să ia în serios această recomandare.

Abreviatorul Universal subliniază acest fapt: „Parisul se bucură de o liniște care ar trebui să scoată din fire pe intriganți, pe răuvoitori, într-un cuvânt pe oamenii de Stat. Ei își propuseseră o răsturnare generală în acest mare

oraș, asasinând pe Marat". Același sentiment este exprimat în adresa pe care secțiunea Drepturilor Omului o prezintă Convenției a doua zi după asasinat: „Groaznica veste a asasinării lui Marat a înecat în durere pe toți cetățenii... Ei ar fi răzbunat pe loc, printr-o mișcare naturală și spontană, moartea sa, dacă nu s-ar fi gândit că această măsură ar putea face rău libertății și ar sluji cauza dușmanilor săi".

In Convenție, toți par mai degrabă ocupați de ucigașă decât de victimă până într-atât încât, în ședința din 15, Drouet este silit să le aducă aminte că „Marat e de 42 de ore neîngropat" și Bentabole să stăruie asupra necesității de a se ocupa de felul în care i se va cinsti memoria. Data funeraliilor fu fixată pentru a doua zi, în 16 iulie. David, numit mare conducător al ceremoniei, concepu un scenariu impresionant. Corpul lui Marat, transportat mai întâi la Biserica Cordelierilor, trebuia să fie îngropat în grădina cu același nume, sub arborii sub care venea să discute evenimentele zilei cu auditorii benevoli și să le predice iubirea de libertate și ura împotriva tiraniei. Corpurile constituite, societățile patriotice, armata, personalul administrativ urmau să ia parte la procesiune. Cântările, muzica, loviturile de Hm tradiționale nu erau uitate.

Se pare totuși că ceremonia, care se anunța deosebit de solemnă, n-a reușit pe deplin. *Curierul Egalității* vorbește de ea în termenii următori: „N-am putut observa ordinea pe care ne-o făgăduia geniul lui David... Era chiar încurcătură... N-am zărit decât optzeci de deputați... nu corpuri constituite, ci membrii diferitelor societăți patriotice". Raportul făcut a doua zi către Consiliul general constată de asemenea, într-un mod destul de șovăielnic, bineînțeles, că „poporul

strâns sub drapelele secțiunilor urma în liniște cortegiul într-o dezordine mișcătoare, din care rezulta tabloul cel mai pitoresc". Acest optimism oficial nu e împărtășit însă de redactorul *Abreviatorului,* care a lăsat o descriere extrem de precisă și de amănunțită a evenimentului. Deoarece e foarte puțin cunoscută, ne vom îngădui s-o reproducem aici aproape în întregime: „Căldura excesivă și nevoia de a-și vedea de treburi au împiedicat înghesuiala considerabilă pe străzi, în urma corpului lui Marat. Cortegiul ajunse la unsprezece și jumătate în Place du Theâtre-Franțais. Corpul fu depus câteva momente, în care timp un orator explică cine a fost Marat. Acest discurs fu urmat de o salvă de zece lovituri de tun. Corpul fu apoi dus în grădina Cordelierilor. încetineala mersului, înconjururile făcute și lipsa de ordine îi făcură să ajungă acolo abia la douăsprezece și jumătate noaptea. O a doua salvă de artilerie, trasă în Place du Theâtre-Franțais, anunță că Marat fusese îngropat. Aceste funeralii nu aveau nimic din pompa acelora ale lui Mirabeau, nici aerul de solemnitate ce plutea la înmormântarea lui Le Pelletier. Mulțimea care-1 urma era puțin numeroasă. La șase minute după ce cortegiul trecuse prin Place du Theâtre-Franțais nu mai era acolo picior de om, în afară de tunari. Toți cetățenii și cetățenele, așezați pe pragul porților, apreciau ce puține cheltuieli se făcuseră cu Marat. Bătrânii pălăvrăgeau asupra acestei morți, oamenii maturi exaltau sau înfierau îndrăzneala asasinei, pe când tinerii săreau, dansau și făceau glume. Astfel trecu seara aceasta, de la zece până la miezul nopții".

A doua zi izbucni o furtună violentă. O ploaie torențială se abătu peste capitală. Pe seară, Charlotte Corday se urca pe eșafod.

Revoluția continua.

CUPRINS

I. *Ani de ucenicie (1763-1775) 1*5
II. *în preziua furtunii (1776-1788)/* 36
III. *Primii pași pe calea revoluționară (1788-1789)/* 61
IV. *Marat contra lui Necker (octombrie 1789 - aprilie 1790) /* 93
V. *Campaniile lui Marat (mai 1790 - august 1791) /*125
VI. *Răspunderile revoluționare* /164
VII. *începuturile Convenției (septembrie - noiembrie 1792) /* 218
VIII. *Girondinii contra lui Marat (decembrie 1792 - aprilie 1793) / 257*
IX. *Triumful (13 aprilie - 5 iunie 1793)/* 292
X. *Sfârșitul (iunie-iulie 1792) / 326*

Contravaloarea timbrului literar
se depune în contul Uniunii Scriitorilor
din România nr. 45101032 - B.C.R.
filiala sector 1, București

Tipografia Tipogrup Press
Bun de tipar: 2.11.2010
Apărut 2010